

NÁRODNÍ PEDAGOGICKÉ
MUZEUM A KNIHOVNA
J. A. KOMENSKÉHO

1968

A ČESKOSLOVENSKÉ ŠKOLSTVÍ A KNIHOVNICTVÍ

Dopady událostí roku 1968 a normalizace na československé školství

AUTORKY VÝSTAVY

Magda Junková, Eva Hrazdírová, Marie Hošková

VÝTVARNÉ ZTVÁRNĚNÍ

Pavel Průša

TECHNICKÉ ŘEŠENÍ

Antonín Cmol

1 Pražské jaro

Období politického uvolnění
v Československu, liberalizace
a reformy, sovětská intervence
a její společensko-kulturní
dopad

1.1 Pražské jaro – citace z dobových dokumentů

1.2 Události srpna 1968 a zahájení normalizačního procesu

2 Dopady srpnových událostí na oblast československého školství a knihovnictví

Přiblížené prostřednictvím
upravených osnov výuky
společenskovědních předmětů,
zakázaných učebnic a odborných
publikací z fondu PK, výběrem
tzv. literatury závadného politicko-
ideového a protistátního
charakteru apod.

2.1 Dopady srpnových událostí a normalizace ve školství

2.2 Dopady srpnových událostí a normalizace v kultuře (obecně)

2.3 Dopady srpnových událostí a normalizace na oblast knihovnictví

3.1 Učebnice dějepisu z šedesátých a sedmdesátých let 20. století

Srovnání interpretace dějin
na tématu 1. světové války
(jejích příčin, vývoje a výsledků)
a vzniku samostatného
československého státu

3.2 Učebnice dějepisu po roce 1989 do současnosti

Další vývoj interpretace dějin
na tématu 1. světové války
a vzniku samostatného
československého státu

4.1 Soudobá odborná a populárně-naučná literatura k tématu roku Pražského jara 1968 – monografie

4.2 Soudobá odborná a populárně-naučná literatura k tématu roku Pražského jara 1968 – časopisy

5.1 Pedagogická knihovna J. A. Komenského, její fond a informace o speciálních sbírkách

5.2 Historie a postavení knihovny v šedesátých a sedmdesátých letech 20. století a po roce 1989

i V návaznosti na citované zdroje
je z důvodu zachování jednotnosti
ponecháno v celé výstavě velké
písmeno u výrazu „pražské jaro“.

Pražské jaro

Období politického uvolnění v Československu, liberalizace a reformy, sovětská intervence a její společensko-kulturní dopad

Termínem **Pražské jaro** je označováno období politického uvolnění v tehdejší Československé socialistické republice (ČSSR) časově vymezené prosincovým plenárním zasedáním Ústředního výboru KSČ (ÚV KSČ) v roce 1967 a vojenskou intervencí vojsk Varšavské smlouvy vedenou armádou Sovětského svazu (SSSR) v noci z 20. na 21. srpna 1968. Přes svou krátkost byl dopad této historické etapy našich moderních dějin, odstartované lednovým plenárním zasedáním ÚV KSČ a pojmenované také jako **polednový vývoj** nebo **obrodný proces**, na celou tehdejší společnost obrovský a měl mimořádný zahraniční ohlas.

Neuspokojivá politická a hospodářská situace země, v jejímž čele stál první tajemník ÚV KSČ a prezident republiky **Antonín Novotný**, kritizovaná již v červnu 1967 na 4. sjezdu československých spisovatelů¹, předznamenala sled dalších událostí roku 1967,

Zleva: Antonín Novotný, Alexander Dubček a Ludvík Svoboda (EMMERT, František. Rok 1968 v Československu. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2007. Sign.: III 36380)

které vedly na počátku roku 1968 k personálním změnám ve vedení KSČ. Po rozhodnutí o oddělení nejvyšší státnické a stranické funkce byl 5. ledna 1968 do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ zvolen **Alexander Dubček**. Jeho nástup a následující reformní změny jak ve straně, tak i na nejvyšších postech ve státní správě, včetně abdikace Antonína Novotného na prezidentský úřad (22. března 1968) a volby nového prezidenta, jímž se stal **Ludvík Svoboda** (30. března 1968), byly otevřeně komentovány ve sdělovacích prostředcích (pozn.: Ústřední publikační správa, tehdejší cenzorský úřad, formálně ukončila svoji činnost až

v červnu 1968). Vedle ostré kritiky dosavadních totalitních poměrů následovaly přísliby nových řešení, pro něž se ustálil nový termín „**socialismus s lidskou tváří**“. Návrh reforem, který byl zpracován v tzv. Akčním programu KSČ a schválen na dubnovém zasedání ÚV KSČ, se měl stát základem celkové obrody Československa. Jeho ekonomickou část zpracovávali renomovaní ekonomové včele s Otou Šikem, zatímco stranické vedení se soustředilo na rekonstrukci vlády, předsednictva parlamentu a stranického aparátu na všech jeho úrovních. Důležitou kapitolou Akčního programu (IV. část) byl Rozvoj vzdělanosti, vědy a kultury (po-

drobněji viz kapitola č. 2), zdůrazněna byla jejich autonomie v úzké souvislosti s odmítnutím cenzury: „(...) vědecká diskuse, vědecká díla, časopisy apod. nemohou podléhat žádné cenzuře. (...) Odmítáme administrativní a byrokratické způsoby uskutečňování kulturní politiky, distancujeme se od nich a budeme jim čelit. Umělecká tvorba nesmí být podrobována cenzuře.“²

¹ „Závěr IV. sjezdu spisovatelů v červnu 1967 byl v podstatě manifestem proti kulturnímu byrokratismu, cenzuře, administrativnímu usměrňování diskusí, zamlčování v politice i ve veřejném životě. Je faktem, že v kritických vystoupeních na sjezdu spisovatelů převažovala socialistická kritika dosavadního stalinistického, resp. poststalinistického modelu socialismu, který nedůvěřuje lidu a neumožňuje rozvoj a vzestup národa. Vystoupení spisovatelů vyjadřovalo mínění a myšlení převážné části společnosti a bylo především kritikou režimu A. Novotného.“ (Tematická jednotka pro střední školy. Ostrava: ITEM, 1992, str. 7)

² Akční program Komunistické strany Československa přijatý na plenárním zasedání ÚV KSČ dne 5. dubna 1968. [1. vyd.]. Praha: Svoboda, 1968, str. 50, 57.

Následné celospolečenské uvolnění, podpořené zrušením cenzury, a zájem veřejnosti o dění ve státě byly naprosto mimořádné, spontánní a ve svých veřejných projevech nesly všechny známky celonárodní euforie. Vznikaly nekomunistické společenské organizace, např. Klub kritického myšlení, **Klub angažovaných nestraníků (KAN) nebo K 231** (organizace bývalých politických vězňů pronásledovaných v 50.–60. letech 20. století), měnilo se vedení masových společenských organizací (ČSM, Svaz žen, socialistické a lidové strany), vědecké rady vysokých škol si volily své rektory, byla obnovena činnost Skautu (v čs. verzi Junáku) apod.

„(...) Československá společnost jako celek zvedla hlavu, získala naději, která ji vlila do žil energii, a snila svůj sen o svobodě, na jejímž prahu se, jak byla přesvědčena, ocitla.“³

Největší ohlas ve společnosti vzbudily **petiční akce umělců a předních tehdejších literátů:**

- prohlášení **Dva tisíce slov** otištěné dne 27. června 1968 přes nesouhlas stranického vedení v Literárních novinách a denících Práce, Mladá fronta a Zemědělské noviny (autor: Ludvík Vaculík) podepsali významní zástupci kulturního a společenského života. Vyzývalo k občanské angažovanosti na podporu rozvíjejících se demokratických snah a varovalo před konzervativními (neostalinistickými) silami ve straně a společnosti, které by se mohly pokusit podporou SSSR tento proces zvrátit.
- **Poselství občanů předsednictvu ÚV KSČ**, které odvysílala československá televize a přečetli ve večerních televizních novinách dne 26. července 1968 spisovatel **Pavel Kohout** a cestovatel **Jiří Hanzelka**, odsuzující nátlak ostatních socialistických

zemí před československo-sovětskou schůzkou vrcholných představitelů v Čierné nad Tisou (Slovensko).

Obě tyto akce vyvolaly vlnu celonárodní solidarity a přispěly k podpisům milionů čs. občanů na podporu těchto prohlášení. Následující události již předznamenávaly blížící se dramatické vyvrcholení:

Výzva Dva tisíce slov, která měla obrovský ohlas v tuzemsku i v zahraničí, přiměla vedení strany ke kompromisním projevům upozorňujícím na nebezpečí extrémismu jak ze strany pravicových sil, tak aktivizujících se konzervativních sil v ČSSR i **zemích tzv. socialistického tábora**. Jednotlivá ústředí komunistických stran (politbyra) zemí Varšavské smlouvy na ni reagovaly ostrými protestními dopisy totožného obsahu upozorňujícími především na podkopávání vedoucí úlohy strany a základů socialistického zří-

zení a hrozící reálné nebezpečí kontrarevoluce v ČSSR. Závěrečnou výzvu k uspořádání společné schůzky všech šesti komunistických stran předsednictvo ÚV KSČ odmítlo a navrhlo samostatná bilaterální jednání. V reakci na to se samostatně (bez ČSSR) v polovině července sešli **ve Varšavě vedoucí představitelé pěti socialistických zemí (PLR, MLR, NDR, BLR) v čele se SSSR** a dohodli se na společném **otevřeném dopisu adresovaném vedení KSČ**, který navazoval na předchozí protestní dopisy, opakoval s ještě větším důrazem výhrady k polednovému vývoji v Československu s tím, že dění u nás již není pouze naše věc, ale že se týká všech komunistických a dělnických stran. V ultimativních požadavcích spočívajících v boji proti pravicovým silám, zákazu všech nově vzniklých iniciativ a spolků, obnovení cenzury, dodržování zásad marxismu-leninismu a demokratického centralismu a boji s nepřáteli ve vlastních

řadách se promítly hlavní principy předznamenávající budoucí **normalizační opatření**, která se začala naplňovat po srpnu 1968. **Odpověď vedení KSČ** odsouhlasená rozšířeným plénem ÚV KSČ a obsahující jasné odmítnutí návratu k nedemokratickým způsobům vlády před lednem 1968 a vyjadřující jednoznačnou podporu nastoupené cesty byla již **třetím vyjádřením zamítavého postoje k požadavkům Kremlu**. Přesto po čtyřdenním jednání v Čierné nad Tisou (29. 7. – 1. 8. 1968) a následné krátké schůzce v Bratislavě (2. 8. 1968) vrcholných představitelů ČSSR a SSSR referovaly obě strany o zklidnění situace a úspěchu společného jednání.

³ ČORNEJ, Petr. Vstupní esej, str. 12. In ARONOVÁ, Alice. Pražské jaro 1968: literatura – film – média: materiály z mezinárodní konference pořádané Literární akademií za spolupráce s Městskou knihovnou Praha 20.–22. května 2008. Praha: Literární akademie – Soukromá vysoká škola Josefa Škvoreckého, 2009.

Vlastní **vojenský zásah vojsk SSSR, NDR, Polska, Maďarska a Bulharska v noci z 20. na 21. srpna 1968** byl na základě politického rozhodnutí Kremlu završením dlouho a pečlivě připravovaného plánu intervence do Československa. Pod názvem **operace Dunaj – vojenské obsazení Československa** představoval nejrozsáhlejší vojenskou operaci v poválečných dějinách Evropy. Na základě rozkazu ministra národní obrany Martina Dzúra a prezidenta republiky Ludvíka Svobody nepoužít zbraně proti interventům, byl znemožněn odpor československé lidové armády, jednotek Veřejné bezpečnosti (rozuměj policie) i Lidových milicí. Krátce nato byla všechna strategická místa v zemi obsazena, včetně budovy ÚV KSČ. Její představitelé byly zatčeni a odvezeni do Moskvy.

Přestože k prvořadým úkolům po vojenské intervenci patřilo přerušit přípravu a zabránit **pořádání mimořádného**

Obrázek z dobového tisku.

ného 14. sjezdu KSČ, nepodařilo se to a **22. srpna 1968** se uskutečnil plně v souladu se stanovami a za účasti legitimně zvolených orgánů v závodní jídelně podniku **ČKD Elektronika v Praze-Vysočanech** (tzv. **Vysočanský sjezd**). Delegáti odsoudili oku-

paci Československa a vyzvali k okamžitému odchodu cizích vojsk. Zvolili nové předsednictvo a ústřední výbor a potvrdili ve funkcích reformní zástupce strany a vlády odvezené do Moskvy a na 23. srpna od 12.00 hodin vyzvali k hodinové generální stávce.

Moskevská jednání (23.–26. 8. 1968)⁴ a podepsání tzv. **moskevského protokolu** uzavírají kapitolu obrodného procesu u nás a nastává období tzv. **normalizace**. V jeho úvodní fázi, někdy analogicky k Pražskému jaru označované jako **Pražský podzim**, došlo k postupnému prosazování řady kompromisů ve straně i ve vládě, většina reformistů zatím zůstala ve svých funkcích, ale byl anulován mimořádný vysočanský sjezd, vysloven souhlas hlavními tezemi moskevského protokolu, opětovně byla zavedena cenzura (13. 9. 1968), nově vzniklé iniciativy musely ukončit svou činnost a především byla podepsána **dohoda o dočasném pobytu sovětských vojsk na území Československa**⁵, nově nazývaná jako „bratrská internacionální pomoc“.

Celá země čelila největší vlně emigrace od roku 1948. „V období po roce 1968 opět odcházeli lidé z prostředí politiky, ať už zásadně protikomunis-

ticky orientovaní, tak ti, kteří se angažovali v KSČ, ale v 60. letech se aktivně účastnili tzv. obrodného procesu a stáli nyní proti novému normalizačnímu režimu; odcházeli umělci, spisovatelé, novináři, sportovci, odcházeli lidé profesně profilovaní, převažovali ti s vyšším vzděláním. Z oblasti politiky to byli např. Jiří Pelikán, Zdeněk Hejzlar, Ivan Sviták, Přemysl Janýr; z katolického prostředí Anastáz Opasek či Vladimír Neuwirth; z oblasti odborníků různých profesí např. Luděk Pachman, Karel Kaplan, Vilém Prečan, František Janouch; z umělců Josef Škvorecký, Zdena Salivarová, Karel Kryl, Arnošt Lustig, Vojtěch Jasný,

⁴ Za čs. stranu vedenou prezidentem L. Svobodou a složenou z 3 skupin: oficiálně pozvaná delegace z 23. 8. 1968, unesených reformních představitelů a zástupců přizvaných na jednání dne 25. 8. 1968.

⁵ Dohoda vypracovaná sovětskou stranou. Podepsaná 16. 10. 1968 v Praze v Černínském paláci, sídle MZV.

Ota Filip a další. Po Chartě 77 pak přišla další vlna bud' vynucených vystěhování, odchodů do exilu či znemožnění návratu – Ivan Medek, Zdeněk Mlynář, Jiří Lederer, Jiří Kolář, Jiří Gruša, Pavel Kohout, Vlasta Třešňák, Jaroslav Hutka, Pavel Landovský, Zbyněk Zbýšek a mnoho dalších.“⁶

Gustáv Husák
(EMMERT, František.
Rok 1968 v Československu. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2007.
Sign.: III 36380)

Rok 1969 představuje přechodové období, v němž se s nástupem **Gustáva Husáka** a přijetím dokumentu **Poučení z krizového vývoje** ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ⁷ zahájil tzv. **proces konsolidace** (na dubnovém plénu ÚV KSČ byl odvolán A. Dubček a jeho vedení). Československo se

stalo formálně **federací** dvou formálně svrchovaných států. Je smutnou skutečností, že to byl jediný z bodů Akčního programu, který se naplnil.

Začátek roku byl poznamenán mimořádným tragickým činem studenta FF UK **Jana Palacha** uskutečněným na protest proti okupaci ČSSR. Jeho smrt na následky sebeupálení opětovně zburcovala celou společnost a jeho pohřeb (25. 1. 1969) byl celonárodním projevem protestu proti novým poměrům. Ve společnosti převládaly výrazné protisovětské (incidy spojené se spontánními oslavami hokejového vítězství čs. týmu proti sovětskému hokejovému týmu) i protikomunistické nálady, které vyvrcholily k datu prvního výročí okupace. Nové normalizační vedení v čele s G. Husákem se na protesty dobře připravilo a zároveň potřebovalo dokázat Moskvě, že má situaci u nás plně pod kontrolou. Kromě posílených armád-

Jan Palach
(EMMERT, František.
Rok 1968 v Československu. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2007.
Sign.: III 36380)

ních a pořádkových sil a Lidových milicí byly v záloze připraveny speciální pohotovostní jednotky a v platnost vstoupil tzv. „pendrekový zákon“⁸.

Záříjové zasedání ÚV KSČ roku 1969 znamenalo definitivní ukončení reformní politiky „socialismu s lidskou tváří“ formálně spočívající v odvolání A. Dubčka a J. Smrkovského z předsednictva strany, vyloučení všech 80 členů kooptovaných do ÚV na vysočanském sjezdu a s výměnou stranických legitimací byla zahájena největší **transformace KSČ** od jejího vzniku, která bývá spíše označována za největší čistku v celé její historii⁹. Přední

reformní komunisté a statisíce dalších řadových členů strany byly ze strany vyloučeny, ztratili své zaměstnání a postavení ve společnosti. Proces normalizace fungující na pozici dominantní role neostalinistických straníků a plnění brežněvovskou doktrínu omezené suverenity uvrhl Československo do časů hluboko před rok 1968.

Zahraniční vztahy mezi Východem a Západem sovětská okupace ČSSR výrazně nepoznamenala. Pokračoval nastoupený kurz uvolňování mezinárodního napětí. Zásadní vliv měla na zhoršení vztahů uvnitř socialistického bloku a především na mezinárodní komunistické hnutí (většina komunistických stran v demokratických zemích okupaci odsoudila a přihlásila se k programu Pražského jara), které se postupně přeorientovalo z prosovětského postoje na myšlenku

nesovětského demokratického eurokomunismu¹⁰.

⁶ <http://manipulatori.cz/emigrace-z-ceskoslovenska-a-exil>; KURILLOVÁ Hana: Emigrace z Československa a exil. Projekt Moderní dějiny do škol. Vzdělávací portál pro učitele, studenty a žáky.

⁷ Byl schválen plenárním zasedáním ÚV KSČ dne 11. prosince 1970. „Vyšel v masovém nákladu jako příloha Rudého práva i jako samostatná brožura v r. 1971“. (viz *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po 13. sjezdu KSČ*. 1. vyd. Praha: SPN, 1972 Úvodem, str. 3)

⁸ Zákonné opatření Předsednictva Federálního shromáždění č. 99/1969 Sb. z 22. 8. 1969 o některých přechodných opatřeních nutných k upevnění a ochraně veřejného pořádku, lidově nazývané obuškový zákon či pendrekový zákon. Udělovalo mimořádné pravomoci Sboru národní bezpečnosti s deklarovaným cílem zajistit veřejný pořádek a normalizaci poměrů v Československu. Podepsali jej prezident republiky Ludvík Svoboda, předseda Federálního shromáždění Alexander Dubček a předseda federální vlády Oldřich Černík. Platil do 31. prosince 1969.

⁹ Do října 1970 bylo prověřeno 1 508 326 členů KSČ, 67 147 bylo vyloučeno, 259 670 bylo členství zrušeno. Počet členů KSČ klesl o 28 %, na 1 217 246. https://cs.wikipedia.org/wiki/Komunistický_režim_v_Československu.

¹⁰ EMMERT František: *Rok 1968 v Československu*. Vyšehrad, 2008, str. 58.

Pražské jaro – citace z dobových dokumentů

„Většinou se tvrdívá, že Pražské jaro začalo 5. ledna 1968 výměnou prvního tajemníka ÚV KSČ, tedy nástupem Alexandra Dubčeka. To je jistě pravda v politické rovině. Veřejnost však význam změny plně docenila až na přelomu února a března, kdy i v souvislosti s útekem generála Jana Šejny byla omezena cenzura a hromadné sdělovací prostředky, jak se tehdy médiím říkalo, získaly relativně volné pole působnosti. Byly to nesporně tisk, televize a rozhlas, které zásadně přispěly k urychlení i prohloubení demokratického procesu a k opětovnému for-

mování občanské společnosti. Obnovování starých tradičních spolků, snahy o oživení po únoru 1948 zlikvidovaných politických stran, zejména sociální demokracie, i zakládání nových organizací byly jejím nejvlastnějším výrazem.“ (ČORNEJ, Petr. Vstupní esej, str. 11. In ARONOVÁ, Alice. *Pražské jaro 1968: literatura – film – média: materiály z mezinárodní konference pořádané Literární akademii za spolupráce s Městskou knihovnou Praha 20.–22. května 2008*. Praha: Literární akademie – Soukromá vysoká škola Josefa Škvoreckého, 2009.)

” Závěr IV. sjezdu spisovatelů v červnu 1967 byl v podstatě manifestem proti kulturnímu byrokratismu, cenzuře, administrativnímu usměrňování diskusí, zamlčování v politice i ve veřejném životě. Je faktem, že v kritických vystoupeních na sjezdu spisovatelů převažovala socialistická kritika dosavadního stalinistického, resp. poststalinistického modelu socialismu, který nedůvěřuje lidu a neumožňuje rozvoj a vzestup národa. Vystoupení spisovatelů vyjadřovalo mínění a myšlení převážné části společnosti a bylo především kritikou režimu A. Novotného.

Tematická jednotka pro střední školy. Ostrava: ITEM, 1992, str. 7.

Poznámka: Protokol IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů byl na základě Směrnice ministerstva kultury ČSR čj. 9695/72 o zvláštních fondech tiskovin v knihovnách jednotné soustavy zařazen k tiskovinám s protistátním obsahem označeným „P“.

” Akční program, především s odstupem doby, představuje jednu z nejpozoruhodnějších perspektivních a reformních koncepcí nejen československého, ale i mezinárodního socialismu. I současná historická literatura jej prezentuje jako první komplexní projekt ekonomiky, politiky i společenských vztahů rozvinutého socialismu, období třetí průmyslové revoluce.

Tematická jednotka pro střední školy. Ostrava: ITEM, 1992, str. 9.

” Kromě otevírání problematických bodů minulosti byla druhým hlavním tématem roku 1968 na FFUK její proměna jako vzdělávací instituce. Přípravoval se především vznik nových kateder a oborů, či přinejmenším přejmenování těch stávajících. Začátkem roku 1969 byla katedra vědeckého komunismu přejmenována na katedru politologie, aby tak byla i novým názvem stvrzena její proměněná orientace. V prosinci 1968 byla zřízena katedra světové literatury a srovnávacích literatur, jejímž vedoucím se stal rehabilitovaný Václav Černý. Mezi drobnější, symbolickou změnu patřilo i přejmenování katedry ruské a sovětské literatury na katedru východoslovanských literatur..

JAREŠ, Jakub, Matěj SPURNÝ a Katka VOLNÁ. *Náměstí Krasnoarmějců 2: učitelé a studenti Filozofické fakulty UK v období normalizace*. Praha: Univerzita Karlova, 2012. Str. 43. ISBN 978-80-7308-426-4.

Poznámka autorek:

Prohlášení **Dva tisíce slov** otištěné dne 27. června 1968 přes nesouhlas stranického vedení v Literárních novinách a denících Práce, Mladá fronta a Zemědělské noviny (autor: Ludvík Vaculík) podepsali významní zástupci kulturního a společenského života. Vyzývalo k občanské angažovanosti na podporu rozvíjejících se demokratických snah a varovalo před konzervativními (neostalinistickými) silami ve straně a společnosti, které by se mohly pokusit s podporou SSSR tento proces zvrátit.

[illegible][illegible]

IV. SJEZD

Svazu
československých
spisovatelů

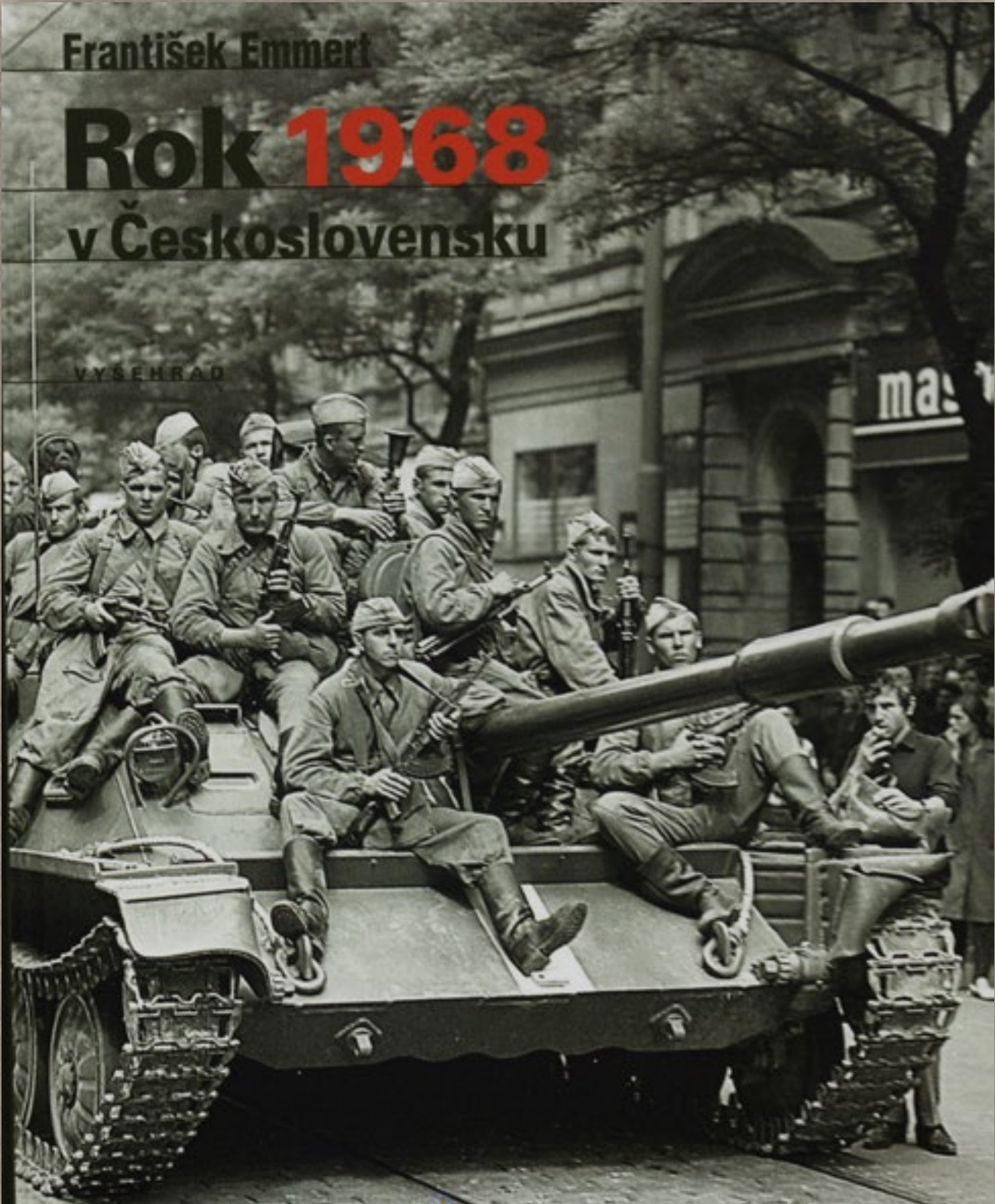

PRAHA 27. - 29. ČERVNA 1967

SVAZ ČESKOSLOVENSKÝCH
SPISOVATELŮ. Sjezd. IV. sjezd
Svazu československých
spisovatelů, Praha 27.–29. června
1967: (protokol). 1. vyd. Praha:
Československý spisovatel, 1968.
Sign.: II 60449

Název		Strana	Číslo
PRAŽSKÉ JARO 1968 - PŘÍČINY, PRŮBĚH, DŮVODY NEÚSPĚCHU		1	17 DS
Předmět	Dějepis	Osobnosti v textu	
Ročník	3.		
Časové období	1945 - 1969		
Věcná hesla		Pokrývá disciplínu	
Československo - dějiny 20. století - rok 1968		<i>Ekonomika</i> <i>Estetika</i> <i>Etika</i> <i>Filosofie</i> <i>Historie</i> <i>Literatura</i> <i>Politologie</i> <i>Psychologie</i> <i>Sociologie</i>	
Osnova			
Pražské jaro 1968 jako součást historického vývoje Československa Mezinárodní situace v 60. letech a bezprostřední příčiny Pražského jara Reformní komunismus jako historický fenomén Dovršení rozkladu systému byrokratického centralismu a pokus československých komunistů o reformu Aktivizace občanské společnosti a narůstání vnějších tlaků proti československé reformě Vojenský zásah v Československu a konec reformního komunismu			

PAVLÍČEK, Jaromír. *Pražské jaro 1968 – příčiny, průběh, důvody neúspěchu*.
Ostrava: Item, 1992. 16 s. Item:
tematická jednotka pro střední školy.
Sign.: VI 7870

EMMERT, František. Rok 1968 v Československu.

Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2007.

Sign.: III 36380

ROK 1967

ANTONÍN NOVOTNÝ. První tajemník ÚV KSČ v letech 1963 až 1968 a současně prezident Československa v letech 1967 až 1968. Představitel konzervativního křídla, které po celá 60. léta bránilo reformám. Nové Dubčekovo vedení ho v prvních měsících roku 1968 postupně zbavilo všech funkcí a v květnu ho dokonce vyloučilo z KSČ. Členství mu bylo v tajnosti vráceno až za normalizace v roce 1971, avšak do vysoké politiky se už nevrátil. Novotný představoval typického kariérního komunistu stalinistické éry, který ve stranické hierarchii vystoupal vzhůru již za první republiky. Do KSČ vstoupil v sedmnácti letech jako čerstvě vypočtený zámečnick. Za nacistické okupace prošel vězněním v koncentračním táboře. Po válce patřil mezi skáňní stalinovce a protagonisty „vlády tvrdé ruky“. Během převzetí moci komunisty v únoru 1948 prosazoval nasazení ochrojených Lidových milic v továrnách i na ulicích. Nesl politickou odpovědnost za přípravu některých procesů v 50. letech. Prořvil i z odstranění Rudolfa Slánského, popraveného v roce 1951, z funkce prvního tajemníka ÚV KSČ. V září 1953 se sám stal nejvyšším stranickým funkcionářem. Podle sovětského vzoru posiloval vliv stranických orgánů na úkor orgánů státních. Za jeho vlády měl ústřední výbor strany více pravomoci než vláda (toto přívlo vyvíjvalo z vedoucí role KSČ).

Snímek zachycuje Novotného při natáčení jeho posledního prezidentského projevu, který československá televize odvysílala 1. ledna 1968. O pět dní později byl z funkce 1. tajemníka ÚV KSČ sesazen.

Většinu zemí východního bloku charakterizovala na přelomu 50. a 60. let vína povoleného uvolnění a nesmělých reformem. V tichosti mizely pomníky i třídy J. V. Stalina, političti vězni hromadně opouštěli věznice a někteří z nich (komunisté) byli dokonce rehabilitováni. V Polsku, Maďarsku a ve Východním Německu reformní komunisté povolili ve velmi omezené míře i soukromé podnikání.

V Československu naproti tomu tyto změny postupovaly obzvláště pomalu a jen pod nátlakem Moskvy. Političti vězni se dočkali **amnestie až v roce 1960**, o čtyři roky později než v Sovětském svazu. První tajemník ÚV KSČ a prezident republiky **A. Novotný** nesl odpovědnost za persekuce v 50. letech, a proto **reformám přilisi nepřál**. Mocenskou

výměnu v Kremlu v roce 1964, kdy reformního Chruščova nahradil neostalinistický Brežněv, přijal posléze s nadějí. Přesto ho nezachránila. Reformy sice do Československa dorazily s velkým zpožděním, ale s o to větší razancí.

Od počátku 60. let narůstala v **samotné KSČ** stále otevřenější **nespokojenost** s Novotného stylem vládnutí. Straniční oponenti mu vyčítali autoritářské praktiky, přílišné usurpování moci a kumulaci funkcí. Opozice vůči němu sílila především na Slovensku, kde mu mnozí komunisté nedokázali odpustit jeho díl odpovědnosti prvního tajemníka za politický proces s tzv. „buržoazními nacionalisty“ (1954) a omezení pravomocí slovenských orgánů v roce 1960. Žádali nápravu a federalizaci státu. „Buržoazní nacionalisté“ se v **roce 1963 dočkali rehabilitace** a někteří z nich se dokonce vrátili do politiky (např. G. Husák). Řešení slovenské „státoprávní otázky“ však nadále vázlo.

Úzká skupinka historiků se už počátkem 60. let v rámci rehabilitací dostala ke spisům z procesů 50. let. Šokující informace o tehdejších mučení a nucených přiznáních pozvolna pronikaly na veřejnost a utvrdzovaly i mnohé dosud idealistické komunisty z řad intelektuálů v jejich zklamání a deziluzi.

Ani hospodářství nevykazovalo příliš uspokojivé výsledky, přestože životní úroveň v Československu patřila k nejvyšším v komunistickém bloku. Přední ekonom O. Šik připravil koncept **hospodářské reformy**, ale Novotný nenašel odvalu k její realizaci. Rostla i nespokojenost široké veřejnosti. Padly některé bariéry omezující cestování. Jen v roce 1965 navštívilo Západ více než sto padesát tisíc československých občanů. Vraceli se domů ohromeni: životní úroveň roste v „kapitalistické cizině“ mnohem dynamičtěji než v komunistickém Československu, obyvatelé tam neznají fronty ani pojem „nedostatkové zboží“, dělníci pobírají vyšší platy, mají obdobnou sociální ochranu jako v komunistických státech a ještě se obyvatelé těší skutečné svobodě! Umělci, včetně televizních tvůrců, poukazovali ve svých nově vznikajících dílech s rostoucí otevřeností a odvahou na palčivé problémy společnosti. Disciplinovaná rudá **propaganda** z 50. let se **zhroutila**. Bez

KRITIKA ŘEŽIMU NA SJEZDU SPISOVATELŮ. V první veřejné vystoupení vůči totalitářské politice KSČ se přeměnil 4. sjezd československých spisovatelů koncem června 1967 v Praze. Jeho bouřlivý průběh signalizoval blížící se politické změny.

Významná část českých intelektuálů a umělců uvěřila po roce 1945 v komunistické ideály, mnozí přední spisovatelé dokonce vstoupili do KSČ. Vývoj kolem února 1948 však mnohé z nich roztlačoval. V 60. letech doufali v obrat. Ostřej vystoupení na 4. sjezdu, namířené především proti Novotnému, literáti formulovali stále ještě z pozic „soutupenci socialismu“. Kritizovali cenzuru, zatlačování pravdy, nedostatek svobody i byrokratický způsob vládnutí. Nejodvážnější vystupovali tehdejší komunisté: Ludvík Vaculík (na snímku vlevo), Milan Kundera, Pavel Kohout či Ivan Klíma. K jejich hlasu se připojili i nestranici, mezi nimi i tehdy třicetiletý Václav Havel (na snímku vpravo).

Když jeden z delegátů začal předčítat dopis od zakázaného ruského spisovatele Alexandra Solženicyna, oficiální delegace KSČ opouštěla sál. Prezident Novotný se pokusil proti literátům zasáhnout. Zakázal zveřejnění jednání sjezdu, tři spisovatelé nechali vyloučit z KSČ a Svazu československých spisovatelů odňal jeho ve veřejnosti obliběný orgán *Literární noviny*. Tato opatření však jen otevovala jeho vlastní slabost. Nová redakce *Literárních novin* totiž nenarila publicisty ochotné do periodika nadále přispívat. Podrobnosti ze sjezdu i návrzory cenzurní přeměny na veřejnost a vztahy obrozový ohlas. Ledy se konečně hnuly!

VOLBA NOVÉHO PREZIDENTA. Prezident A. Novotný odstoupil z úřadu 22. března 1968 – necelé dva týdny před plánovaným dubnovým zasedáním ÚV. Nové vedení si přálo uvolinné kleslo hlavy státu obsadit co nejrychleji (ještě před zahájením schůze).

Poprvé od února 1948 se ve sdělovacích prostředcích diskutovalo o více kandidátech. Padala konkrétní jména a testovala se jejich sbílenost. Československý svaz mládeže navrhl Čestmíra Císar, bývalého ministra školství, kterého Novotný v roce 1965 sesadil a poslal jako velvyslance do Rumunska. Cisar se těšil velké popularitě především mezi vysokoskolskými studenty. Jako kandidát se objevil také J. Smrkovský, vlivný člen ÚV a přední reformátor, který dosud nezastával žádnou veřejnou funkci. Jeho nominaci na prezidenta proto mnozí považovali za logickou. Významná část veřejnosti mu věřila: za nacistické okupace patřil mezi přední domácí odbojáře a v 50. letech byl vězněn. Nicméně jeho kredit poněkud relativizovala minulost

horlivého komunisty z května 1945 a února 1948. Vzápětí ho zastínil další hrdina odboje a obět 50. let i Novotného éry: na scénu vstoupil šedlil *Vojenského historického ústavu*, položapomenutý velitel československého armádního sboru na východní frontě, generál Ludvík Svoboda. Dubčekovo vedení ho vyhodnotilo jako nejideálnějšího kandidáta: představoval umírněného reformního komunistu, nevedl ani nekomunistické části veřejnosti (sám kdysi vystoupal do vysoké politiky jako nestraník) a především by jeho volba uklidnila Moskvu, ve které se Svoboda těšil velké vážnosti. Národní shromáždění přikročilo k tajné volbě 30. března. Pro Svobodu se vyslovilo 282 z 300 poslanců.

Pod vlivem radikalismu okresních stranických konferencí dále krystalizovalo i užší vedení ÚV vzešlé z lednového a dubnového zasedání. Stále zřetelněji se v něm profilovala **menšina konzervativců** (Bílák, Kolder, Indra, Švestka), kteří sice zpočátku podporovali polednový vývoj, ale s obrodným procesem a realizací *Akčního programu KSČ* nesouhlasili. Odvažli se, zřejmě plným právem, že na mimořádném sjezdu se do ÚV již znovu nedostanou. Později dospěli k přesvědčení, že jejich stranickou kariéru může zachránit jedině sovětský zásah. V následujících týdnech a měsících se chápali každé příležitosti, jen

abý mohli před sovětskými představiteli obviňovat reformní vedení KSČ z podceňování příprav údajné kontrarevoluce.

Dosud vyčkávací **Kremi** po dubnovém zasedání rychle **mobilizoval síly k protiakci**. Změny v Československu vnímal jako zcela neslýchané! V připravované ekonomické reformě spatřoval „návrát ke kapitalismu“ a v novelizaci zákonů o bezpečnostních složkách nemyslitelný a neakceptovatelný kolaps represivního aparátu členské země Varšavské smlouvy. Demokraticizaci uvnitř KSČ, byť se uskutečňovala v souladu s platnými stanovami, později označil za „za přípravu kontrarevoluce“.

LUDVÍK SVOBODA. Československý prezident v letech 1968 až 1975. Ačkoli v srpnových dnech bylo jeho jméno vyslovováno se stejným respektem jako „Dubček – Čerňák – Smrkovský“, přesto nakonec vystoupil do obecného povědomí jako „normální prezident“. Svoboda se narodil 25. listopadu 1895 v Hrotovině na Českomoravské vrchovině. Za první světové války sloužil v československých zahraničních legiích, které předurčily jeho prvorpublikovou kariéru armádního důstojníka. V roce 1939 odešel do emigrace a v Polsku založil první jednotku vznikající československé zahraniční armády. Na podzim s ní přišel do Sovětského svazu, kde část vojáků byla internována. Samotnému Svobodovi hrozila v SSSR smrt. Napadení Sovětského svazu nacistickým Německem ale změnilo situaci a Svoboda se z pověření prezidenta E. Beneše ujal vedení československého praporu, později armádního sboru na východní frontě. V dubnu 1945 se stal jako nestraník ministrem obrany v tzv. *košické vládě*. Do KSČ vstoupil až v roce 1948.

V 50. letech upadl v nemilost. Byl dokonce zatčen a ve vazbě mučen. Po propuštění pracoval v zemědělském družstvu. Když v červnu 1964 přijel do Československa na státní návštěvu sovětský vůdce N. S. Chruščov a stal se na „starého kamaráda z války“, českoslovenští soudruzi Svobodu rychle přivezli do Prahy a znovu oblékli do generálské uniformy. Bylo mu svěřeno vedení Vojenské akademie v Hranicích, později *Vojenského historického ústavu* v Praze. 30. března 1968 ho *Národní shromáždění* zvolilo prezidentem.

Narozdíl od ostatních reformních představitelů vystupoval ve výpjatých srpnových dnech „umírněný“. Účastnil se dobrovolné meskinských jednání (nebyl mezi unesenými) a spolupodepsal tzv. moskevský protokol. Jako jediný z reformátorů se udržel ve funkci i za normalizace. Od podzimu 1973 však nebyl prakticky schopen úřad vykonávat, trpěl arterosklerózou a problémy se srdcem. Nový první tajemník ÚV KSČ G. Husák ho přesvědčoval, aby setrval. Později naopak sám Svoboda odmítl odejít. V květnu 1975 ho *Federální shromáždění* muselo odvolat (jako jediného československého prezidenta v historii) s poukazem na zdravotní důvody. L. Svoboda zemřel 20. září 1979.

AKČNÍ PROGRAM

KOMUNISTICKÉ STRANY ČESKOSLOVENSKA

PŘIJATÝ
NA PLENÁRNÍM
ZASEDÁNÍ ÚV KSČ
DNE 5. DUBNA 1968

SVOBODA

ROZVOJ VĚDY, VZDĚLANOSTI A KULTURY

V současné etapě musíme rozvoj naší společnosti v mnohem větší míře opřít o rozvoj a uplatnění vědy, vzdělanosti a kultury. Půjde o to, aby jejich bohatství bylo plně, do všech důsledků využito ve prospěch socialismu a aby celá naše veřejnost rozuměla složitým nárokům spojeným s tvůrčí prací na těchto úsecích.

Roste význam vědy v naší společnosti

Socialismus vzniká, udržuje se a vítězí spojením dělnického hnutí s vědou. Mezi těmito silami není vztah podřízení a kompromisu. Čím rozhodněji a nezájatěji postupuje věda, tím více je v souladu se zájmy socialismu; čím větších úspěchů dobývají pracující, tím větší prostor se otevírá pro vědu. Socialismus stojí a padá s vědou, stejně jako stojí a padá s mocí pracujících.

Má-li být vědecký výzkum neustále iniciátorem nových řešení, nových myšlenek, které se nikdy neuspokojují s dosaženým poznáním — a toho je nám nyní ve všech směrech životně zapotřebí — musí mu být zajištěno svěbytné autonomní postavení a nesmí být podřizován vnějším zásahům a direktivám — jak tomu bylo v minulosti. Vědecké diskuse, vědecká díla, časopisy apod. nemohou podléhat žádné cenzuře.

V současné době, v době nástupu vědeckotechnické revoluce ve světě, se výrazně mění společenské postavení vědy. Její uplatnění v celém životě společnosti se stává základní podmínkou intenzivního rozvoje ekonomiky, péče o člověka a jeho životní prostředí, kultury společnosti a růstu osobností, moderních metod řízení a správy, rozvoje vztahů mezi lidmi a řešení nejrůznějších otázek, jež přináší současná doba. V dlouhodobé perspektivě se právě na poli vědy a techniky rozhoduje o vítězství socialismu nad kapitalismem.

50

Proto strana pokládá za jeden ze svých prvořadých úkolů vytvářet stále širší prostor pro rozvoj tvůrčí vědecké práce a pro včasnější a účinnější uplatňování jejích výsledků ve společenské praxi.

Zároveň s výstavbou socialismu byla v naší zemi vybudována poměrně ucelená základna badatelského, aplikovaného výzkumu a vývoje, rozsahem i významem nesrovnatelně větší než v dřívějších dobách. Vyrostla řada kvalifikovaných vědeckých pracovníků, kteří svými výsledky významně přispěli k budování naší vlasti a jejichž úroveň je uznávána v celém světě. Přesto není u nás možností, jež socialismus skýtá pro rozvoj vědy a zejména pro uplatňování jejích výsledků ve prospěch společnosti, dosud zdaleka plně využíváno, k čemuž přispívají stále ještě existující resortní přehrady mezi vědou, pracovišti technického rozvoje a výrobou. Příčinou této skutečnosti je nepružnost direktivního systému řízení, spojená s nízkou odbornou kvalifikací řídicích kádřů; uvnitř výzkumu pak především rozdíly v úrovni pracovišť aplikovaného výzkumu, způsobené nedostatkem kvalifikovaných vědeckých pracovníků. Zlepšit bude nutno především přístrojové vybavení naší výzkumné základny; zvlášť na vysokých školách tento stav znemožňuje využít jejich rozsáhlou výzkumnou kapacitu. Pracovníci vědeckého a technického výzkumu se právem domáhají překonání nedostatků a těžkopádnosti polygrafické základny.

K řešení dosavadního stavu budeme především dále podstatně zlepšovat *materiální zajištění našeho badatelského výzkumu* tak, aby mohl v rozhodujících směrech trvale stát na světové úrovni. Přitom musí rozvoj vědy vycházet z reálných možností Československa jako středně velké země, která může zabezpečovat nejvyšší úroveň vědeckého bádání jen účelnou specializací a soustředováním sil, spojených s rozsáhlou mezinárodní spoluprací a s využíváním výsledků celé světové vědy. Proto je třeba i systém hodnocení vědeckých pracovníků rozvíjet tak, aby soustavou morálních i hmotných podnětů plněji podporoval vytrvaní progresivní, vědecky a společensky významné směry výzkumu.

Zásadní změny nás očekávají na úseku společenských věd, na něž nyní dolehne plná váha odpovědnosti za přípravu poznatků potřebných k tomu, aby se socialistická společnost mohla pohybovat po nových a neznámých cestách. Marxistická teorie se donedávna buď právem, nebo ze setrvačnosti a především v důsledku nepříznivé atmo-

51

Akční program Komunistické strany Československa přijatý na plenárním zasedání ÚV KSČ dne 5. dubna 1968. Praha: Svoboda, 1968.
Sign.: II 61258

sféry pro tvůrčí myšlení omezovala na výklad pouček o třídním boji, dobytí moci a vyvlastnění kapitálu. Dnes je však zkonfrontována s celou škálou nových oblastí politické ekonomie, politologie, sociologie, psychologie, filosofie, antropologie atd., spojených s výstavbou vlastního socialistického systému ekonomického a společenskopolitického řízení, s přeměnou sociálních tříd a skupin, s uplatněním moderní techniky, s vytvářením příznivých podmínek pro rozvoj lidských schopností a sil, které jsou pro socialistickou budoucnost rozhodující. Jen v této široké frontě tvůrčího poznání může marxistická teorie dosáhnout oné úrovně, aby poskytla naší společnosti spolehlivá vodítka pro dnešní praxi a základ pro potřebnou myšlenkovou dynamiku.

Strana bude prostřednictvím svých orgánů dávat podněty k rozvoji společenských věd a přispívat k jejich orientaci na důležité společenské problémy; do vlastního procesu tvůrčí vědecké práce však nezasahuje a opírá se tu o iniciativu a společenskou odpovědnost vědců samých.

Budeme usilovat o překonání všech překážek stojících mezi vědou na jedné straně a společenskou praxí na straně druhé. I když zásadní řešení tu očekáváme od plného a následného uplatnění nové soustavy řízení, budeme tomuto procesu napomáhat i novými opatřeními na úrovni centrálního řízení. Zejména bude strana podporovat rozvoj reálných stimulů pro uplatnění výsledků vědy ve výrobě i ostatní společenské praxi a pro rychlé zlepšení kvalifikační struktury zaostávajících pracovišť aplikovaného výzkumu. Současně s tím poskytneme podporu i hlubšímu zkoumání společenské funkce vědy, zejména otázek její efektivity a vztahů vědy a ekonomiky v podmínkách ČSSR.

Vědecké sebepoznání společnosti předpokládá, že bude překonána strnulost, že bude plně obnovena svobodná diskuse, střetávání rozdílných názorů, s nimiž je nutno počítat jako s trvalou skutečností našeho teoretického života, že bude pro společenské vědy zajištěno takové místo a taková vnitřní výstavba, jež by umožnily svobodný rozvoj — obdobně jako ve vědách přírodních. Všechny zvláštní předpisy a nomenklatury, které dosud svazují život společenských věd, bude účelné zrušit. Zároveň vytváříme ucelenou síť stranických institucí (pracovišť, komisí, seminářů), jež by zaručovaly maximální a soustavný tok vědeckých poznatků do vědeckých orgánů, a to jak při tvorbě rozhodnutí, tak při jejich plnění a kontrole jejich správnosti.

Rozvoj socialistické společnosti je zároveň procesem stálého zvyšování společenské angažovanosti a odpovědnosti vědy a jejího uplatňování při řízení a utváření celého života společnosti. K tomuto účelu budeme v širším měřítku než dosud usilovat o to, aby se vědečtí pracovníci účastňovali práce zastupitelských sborů i činnosti ostatních orgánů společenského řízení; budeme posilovat aktivní účast vědeckých institucí i vědeckých pracovníků při zpracovávání návrhů politických i hospodářských opatření. Budeme stimulovat co nejširší uplatnění vědeckých pracovníků ve společenském řízení i ve výchovném systému a vytvářet pro jejich činnost na těchto úsecích příznivé společenské i ekonomické podmínky. Urychleně připravíme vytvoření závazného systému vědecké expertizy a oponentury důležitých návrhů, který přispěje ke kvalifikovanému rozhodování na všech stupních řízení.

Kvalita vzdělání — cíl našeho školství

Další rozvoj socialistické společnosti je podmíněn růstem vzdělanosti lidu. To je předpokladem k tomu, abychom zvládli úkoly nástupu vědeckotechnické revoluce, prohlubovali vztahy a instituce socialistické demokracie a dále prosazovali kulturní a humanistický charakter socialismu a rozvoj i uplatnění každého člověka v něm.

Považujeme proto další rozvoj našeho školství za přední úkol. Vycházíme přitom z tradic vzdělanosti našich národů i z dobrých výsledků, jimiž socialistická etapa vývoje obohatila naše školství, zejména jeho širokou demokratizací a uskutečněním zásad jednotné školy. Nadále je nezbytné překonávat následky minulých nedostatků, kdy kvantitativního rozvoje vzdělanosti bylo mnohdy dosahováno na úkor kvality výuky. Nevěnovala se i dostatečná péče kvalitní přípravě učitelů. Dřívější četné reorganizace nepřispěly k žádoucímu zvýšení úrovně vyučovacího i výchovného procesu. Naopak vyvolaly v mnoha směrech její zaostávání za současnými potřebami i budoucími nároky. Nebylo také využito moderního pojetí a soudobých technických prostředků výuky. Proto je dnes prvořadým úkolem soustředit hlavní pozornost a všechny síly na cílevědomé zvyšování úrovně, náročnosti i hodnoty vzdělání, zejména prohlubovat a zvyšovat všeobecnou vzdělanost lidu a rozšiřovat základnu pro účinn-

nější výběr a výchovu talentů, modernizovat obsah, formy i prostředky vzdělání.

Dynamický rozvoj našeho hospodářství i celé společnosti vyžaduje skoncovat s nedoceňováním vzdělanosti i potřeb školy a učitelů a zajistit, aby naše školství dostávalo podstatně větší díl ze společenských zdrojů pro svůj rozvoj. Budeme dbát, aby školské orgány v součinnosti s širší veřejností uvážlivě uskutečňovaly projekty, které umožní našemu školství plně držet krok s dynamikou rozvoje vědy a techniky i potřebami doby.

Za nejbližší úkoly považujeme:

a) Vypracovat návrh hypotézy dlouhodobého rozvoje školské soustavy, která umožní stabilizovat vývoj výchovného a vzdělávacího systému na všech jeho stupních, v předstihu řešit jeho kádrové a materiální zabezpečení tak, aby se postupně odstraňovaly nerovnoměrnosti vývoje školství v jednotlivých oblastech státu.

V souladu s dlouhodobým projektem připravit nové pojetí základního polytechnického vzdělání, založeného na logickém zvládnutí látky, využívající samostatnost a iniciativu žáků a umožňující plně uplatnit princip diferenciace podle zájmů a nadání. Vyřešit naléhavou problematiku střední všeobecně vzdělávací školy rozšířením základny a prodloužením doby středního všeobecného vzdělání, zlepšit tak přípravu pro další studium na vysokých školách a současně vytvořit podmínky pro uplatnění v praktických povoláních těm středoškolákům, kteří na vysokých školách nebudou studovat.

Vytvořit a postupně zavést systém dalšího vzdělávání mládeže, která po 15 letech vstupuje přímo do pracovního poměru. V souladu s technologickými i strukturálními změnami v našem hospodářství zvyšovat náročnost přípravy mladých kvalifikovaných dělníků prohlubováním teoretického, odborného a všeobecného vzdělání učňovské mládeže. Ve smyslu nové soustavy řízení národního hospodářství využívat ve větším rozsahu zdrojů závodů a podniků pro výstavbu i vybavení odborných učilišť a v odůvodněných případech poskytovat i účelové státní dotace. Nepřipustit další snižování materiálních prostředků do těchto zařízení. Stejná hlediska uplatňovat i na národních výběrech při výstavbě a vybavení učňovských škol.

b) Na středních a vysokých školách vytvářet materiální a kádrové podmínky k tomu, aby všechna mládež, která má předpoklady a prokázala je i výsledky v předcházejícím vzdělávání, mohla být ke studiu přijata. Proto zpružnit soustavu přijímání na střední a vysoké školy. Administrativní

metody nahradit působením ekonomických a morálních stimúl, dobrou informovaností i zkvalitněním výchovného poradenství, což pomůže citlivě regulovat příliv studentů na jednotlivé směry a sblížovat schopnosti i zájmy jednotlivců s potřebami společnosti. Přitom středoškolské i vysokoškolské vzdělání nechápat jen jako přípravu k určitému povolání, ale jako prostředek zvyšování vzdělanosti, kulturní úrovně člověka i jeho způsobilosti zvládat nové situace ve výrobním procesu i v ekonomické, sociální a kvalifikační struktuře společnosti. To současně vyžaduje zvýšit společenskou odpovědnost hospodářských, kulturních a politických institucí i každého jednotlivce za využití vzdělání v praxi.

c) Na vysokých školách důsledně uplatnit demokratické zásady a metody v jejich řízení. Soustavně posilovat předpoklady vědecké činnosti, jednoty výuky a bádání, upevňovat autoritu a autonomii vědeckých rad vysokých škol. Přednostně vybavovat vysoké školy moderními zařízeními a zlepšovat možnosti vědecké práce, prohlubovat všestrannou spolupráci mezi výzkumem, vysokými a středními školami, společně využívat nákladných zařízení badatelskými ústavy i vysokými školami. Vysokým školám pro jejich pedagogickou a vědeckou práci rozšířit přístup k zahraniční literatuře i možnosti studijních cest i praxi v zahraničí a přitom správně chápat důležitost získávání poznatků pro rozvoj vědy, pružně aplikovat zásady návratnosti devízových prostředků.

d) Strukturální změny v národním hospodářství budou vyžadovat mimo jiné přeškolení a doplňování všeobecného i odborného vzdělání dospělých. Bude třeba proto součinnosti škol, podniků, společenských organizací a prostředků hromadné informace (tisk, rozhlas, televize), prohloubit a rozšířit soustavu vzdělávání dospělých.

e) Zákonnými úpravami zabezpečit komplexnost řízení školství tak, aby se zvýšila úloha školské správy. V této souvislosti bude záhodné posoudit účinnost vysokoškolského zákona s cílem dále posílit demokratické vztahy ve vnitřním i vnějším řízení i společenském postavení vysokých škol. Vzhledem k významu školství jako základní složky národní kultury v plném rozsahu uplatnit pravomoc orgánů SNR ve školství na Slovensku.

f) Důsledně zabezpečit vytváření stejných podmínek studia a rozmišřování i pro mládež všech národností. Skončit s přehlíživým přístupem k řešení problémů národnostního školství a vytvořit právní a institucionální předpoklady, aby národnosti měly možnost se vyjadřovat ke specifickým otázkám národnostního školství.

Strana oceňuje práci našich učitelů při výchově mladé generace. Učitelé patří především škole a mládeži a jejich práce nesmí být ničím narušována. Výchovná a vzdělávací činnost má celonárodní a celospolečenský význam. Proto společenské postavení učitelů jsou povinny v první řadě zabezpečovat příslušné státní orgány a národní výbory. Musí tomu také odpovídat i péče o vytváření potřebných podmínek pro jejich práci. To znamená zajistit vysokou úroveň přípravy učitelů, vývoj mzdových relací u učitelů a ostatních pracovníků škol tak, aby byl v souladu s růstem reálných mezd pracovníků ostatních odvětví, a řešit i ostatní naléhavé materiální potřeby učitelů, aby mohli s plným soustředěním vykonávat své odpovědné poslání. Při projektech a realizaci školské investiční výstavby je nezbytné zabezpečovat její komplexní charakter včetně bytů pro učitele. Strana pokládá za součást své politiky neustále zvyšovat prestiž, autoritu i společenský význam vychovatelů mladého pokolení.

Humanistické poslání kultury

Rozvoj kultury v nejširším smyslu je jednou ze základních podmínek dynamického a harmonického rozvoje socialistické společnosti. Kulturu socialistického Československa tvoří samostatné a rovnoprávné kultury česká a slovenská, spolu s kulturní tvorbou ostatních národností. Kultura a umění nejsou pouhou ozdobou hospodářského a politického života, ale životní nutností socialistického zřízení. Zaostává-li kultura, brzdí to pokrok politiky a ekonomiky, demokracie a svobody, rozvoj člověka a lidských vztahů. *Péče o kulturu, hmotnou i duchovní, není pouze starostí kulturní fronty, ale musí se stát záležitostí celé společnosti.*

Významnou tradicí komunistické strany od jejího vzniku bylo, že dokázala kolem sebe sjednotit nejlepší tvůrce kultury a umění. O tom svědčí nejen socialistická orientace naší předválečné umělecké avantgardy, ale i skutečnost, že po osvobození v roce 1945 stála převážná část kulturní inteligence na levici nebo přímo v řadách strany. Později, zejména na začátku padesátých let, byli někteří představitelé kultury diskriminováni, některé postihla bezdůvodná politická represe a byla deformována i kulturní politika strany.

Dokumenty XIII. sjezdu se měly stát východiskem nové kulturní politiky, která by navazovala na nejlepší tradice minulosti a řadu pozitivních zkušeností z období po roce

1956 a po XII. sjezdu KSČ. Přetrvávající byrokratické přístupy a staré metody řízení však bránily rozvíjet podněty sjezdu. Rozpory mezi vyhlášenou a prováděnou politikou vytvářely konfliktní napětí a podvazovaly angažovanost a rozvoj socialistické kultury. Ústřední výbor prozkoumá všechny příčiny těchto konfliktů a vytvoří příznivé podmínky pro normalizaci situace.

Odmítáme administrativní a byrokratické způsoby uskutečňování kulturní politiky, distancujeme se od nich a budeme jim čelit. Umělecká tvorba nesmí být podrobována cenzuře. Máme plnou důvěru k tvůrcům kultury a očekáváme jejich odpovědnost, pochopení a podporu. Vážíme si toho, jak tvůrčí a pracovníci kultury pomáhali probíjovat a vytvářet humanistický a demokratický charakter socialismu a jak se aktivně zúčastnili odstraňování brzdících momentů v jeho vývoji.

Je nutné překonat zúžené pojetí společenské a lidské funkce kultury a umění, přeceňování jejich ideologické a politické úlohy a nedoceňování jejich základních obecně kulturních a estetických úkolů v přeměně člověka a jeho světa.

Strana bude střežit a zabezpečovat jak svobodu umělecké tvorby, tak právo na zpřístupnění uměleckých děl.

Společensky spravovat kulturu znamená především vytvářet příznivé podmínky pro její rozvoj. Zákonitě vznikající rozpory budou řešeny diskusí a demokratickým rozhodováním. Potřebnou autonomii kultury a umění musí vyjadřovat také *samosprávné rozhodování* kulturních pracovníků v oboru jejich činnosti. Pro státní orgány musí být nepostradatelnými partnery. Jsme přesvědčeni, že komunističtí intelektuálové a všichni ostatní vedoucí pracovníci v oblasti kultury a umění jsou schopni odpovědně a samostatně spoluvytvářet a provádět politiku strany ve státních, společenských, kulturních a zájmových institucích, že jsou zárukou socialistické, humanistické orientace naší kultury.

Společenské působení kultury ovšem není vně politických souvislostí. Budeme dbát na plné respektování ústavou zaručené svobody jiných názorů. Komunistická strana se však nemůže vzdát své inspirující úlohy, snahy, aby i umělecká tvorba účinně pomáhala formovat socialistického člověka v zápasu za přeměnu světa. Strana bude důsledně uskutečňovat svůj politický program, bude podněcovat rozvoj marxistického myšlení.

Socialistická kultura patří k prvořadým činitelům pronikání socialistických a humanistických idejí do světa. Pomáhá *sjednocovat humanistické proudy světové kultury*. Má

Události srpna 1968 a zahájení normalizačního procesu

Vlastní **vojenský zásah vojsk SSSR, NDR, Polska, Maďarska a Bulharska v noci z 20. na 21. srpna 1968** byl na základě politického rozhodnutí Kremlu završením dlouho a pečlivě připravovaného plánu intervence do Československa. Pod názvem **operace Dunaj – vojenské obsazení Československa** představoval nejrozsáhlejší vojenskou operaci v poválečných dějinách Evropy. Následné naplňování moskevského protokolu a vlastní proces normalizace fungující na pozici dominantní role neostalinistických straníků a plnící brežněvovskou doktrínu omezené suverenity uvrhly Československo do časů hluboko před rok 1968.

„ (...) Brežněv, Kosygin, východoněmecký stranický šéf Walter Ulbricht i polský představitel Wladislaw Gomulka (...) spatřovali nebezpečí zejména v působení nezávislých médií a v generačním složení československého obyvatelstva. Fakt, že jeho značná část dospívala v demokratických poměrech Masarykovy republiky, že přibližně 6 milionů lidí přímo či nepřímo postihly poúnorové represe, že se ve státě pohybovalo bezmála 500 000 členů předválečných nekomunistických politických stran, pokládali, stejně jako tradiční sepětí české kultury s evropským Západem, za alarmující. I proto se obávali, že by přechod Československa na jiný model, blízký jugoslávskému či rakouskému, mohl být poměrně rychlý a že by znamenal vymanění ze sovětské sféry vlivu (...).

ČORNEJ, Petr. Vstupní esej, str. 12. In ARONOVÁ, Alice. *Pražské jaro 1968: literatura – film – média: materiály z mezinárodní konference pořádané Literární akademií za spolupráce s Městskou knihovnou Praha 20.–22. května 2008*. Praha: Literární akademie – Soukromá vysoká škola Josefa Škvoreckého, 2009.

„ (...) Lidový nesouhlas s intervencí narůstal hodinu od hodiny, bylo jasné, že československý lid spontánně odmítl vyhlašované lži a nepravdy, které měly „internacionální pomoc“ ospravedlnit. V každém případě vojenský zásah zcela zničil československý experiment reformního komunismu a samotná myšlenka socialismu jako progresivní a nosná idea se stala spornou.

Tematická jednotka pro střední školy. Ostrava: ITEM, 1992, str. 13.

Termín **normalizace** pochází z Moskevského protokolu, podepsaného 27. srpna 1968. Dokument *Poučení z krizového vývoje* shrnuje obsah protokolu i podstatu normalizace takto:

„ (...) Českoslovenští představitelé v tomto dokumentu vyjádřili své odhodlání dosáhnout normalizace poměrů v naší zemi na základě marxismu-leninismu, obnovit vedoucí úlohu strany a autoritu státní moci dělnické třídy, vyřadit kontrarevoluční organizace z politického života a upevnit mezinárodní svazky ČSSR se Sovětským svazem a dalšími socialistickými spojenci. (...) Na celkových pozitivních výsledcích moskevských jednání se z československé strany aktivně podíleli L. Svoboda, G. Husák, V. Biřák a další politici zaujímající jasné třídní internacionalistické pozice.

Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po 13. sjezdu KSČ. 1. vyd. Praha: SPN, 1972, str. 71.

„ (...) Rudý kohout zatínal spáry do živého masa své oběti pozvolna, leč nezadržitelně. Dějiny se nezastavily, jen se zdálo, že vykolejily. Československá západní hranice zůstala otevřena, jak dnes víme, na Brežněvovo přání. Protivníci komunistu, nespokojenci a „kontrarevolucionáři“ dostali, aniž to tušili, přímo z Moskvy zelenou k odchodu. Po celý rok probíhala vlna emigrace, nejsilnější od února 1948, do obecného povědomí vstoupilo slovo normalizace, známé nejen ze smutně proslulého moskevského protokolu, jehož principy československý parlament schválil už 18. října, kdy drtivou většinou odhlasoval Smlouvu o podmínkách a dočasném pobytu sovětských vojsk na území Československé socialistické republiky. Vysokoškolští a v Praze i středoškolští studenti po tři dny (19.–21. listopadu) stávkovali na protest proti postupnému opouštění polednové linie, Slováci se rado-

vali z dosažení federalizace. O niž šlo jejich předákům více než o demokracii, a masmédiá si ještě uchovávala relativně svobodný prostor (...).

ČORNEJ, Petr. Vstupní esej, str. 12. In ARONOVÁ, Alice. *Pražské jaro 1968: literatura – film – média: materiály z mezinárodní konference pořádané Literární akademií za spolupráce s Městskou knihovnou Praha 20.–22. května 2008*. Praha: Literární akademie – Soukromá vysoká škola Josefa Škvoreckého, 2009.

Všemu lidu Československé socialistické republiky

Druhé zvláštní vydání
PRÁCE
DENÍK REVOLUČNÍHO ODBOROVÉHO HNUTÍ
Pražský ústřední úřad
Pražský ústřední úřad
Pražský ústřední úřad

Včera dne 20. srpna 1968 kolem 23. hod. večer překročila vojska SSSR, Polské lidové republiky, Německé demokratické republiky, Maďarské lidové republiky a Bulharské lidové republiky státní hranice ČSSR. Stalo se tak bez vědomí presidenta republiky, předsednictva Národního shromáždění, předsednictva vlády i prvního tajemníka ÚV KSČ a bez vědomí těchto orgánů. V těchto hodinách zasedalo předsednictvo ÚV KSČ a zabývalo se přípravou XIV. sjezdu strany. Předsednictvo ÚV KSČ vyzývá všechny občany republiky, aby zachovali klid a nekladli postupujícím vojskům odpor, protože obrana našich státních hranic je nyní nemožná.

Proto ani naše armáda, Bezpečnost a Lidové milice nedostaly rozkaz k obraně země. Předsednictvo ÚV KSČ považuje tento akt za odporující nejen základním zásadám vztahů mezi socialistickými státy, ale za popření základních norem mezinárodního práva.

Všichni vedoucí funkcionáři strany a Národní fronty zůstávají ve svých funkcích, do nichž byli jako představitelé lidu a členy svých orgánů zvoleni podle zákonů a jiných nařízení, platných v ČSSR. Ústavními činiteli je okamžitě svoláno zasedání Národního shromáždění, vlády republiky, a předsednictvo ÚV KSČ svolává plénum ÚV strany k projednání vzniklé situace.

Předsednictvo ÚV KSČ

Prohlášení presidenta republiky L. Svobody

PRAHA 21. srpna (ČTK) — Drazí spoluobčané, v posledních hodinách vznikla v naší zemi složitá situace. V současně chvíli vám nemohu říci více k jejímu objasnění. Jako prezident Československé socialistické republiky se k vám obracím s plnou odpovědností, kterou jsem s přijetím této funkce převzal a naléhavě vás žádám, abyste zachovali plnou rozvahu a naprostý klid.

U vědomí své občanské odpovědnosti a v zájmu naší republiky nedopustíte, aby došlo k nepředloženým akcím. S důstojností a kázní, kterou jste prokazovali v minulých dnech vyčkejte dalších kroků ústavních orgánů republiky.

Prohlášení předsednictva Národního shromáždění

Předsedům vlád a parlamentů SSSR, Maďarské lidové republiky, Německé demokratické republiky, Bulharské lidové republiky a Polské lidové republiky

PRAHA — Předsednictvo našeho Národního shromáždění vyjadřuje hluboký a závažný nesouhlas s postupem spojeneckých vojsk, které dnes začala bezohledně okupovat naši republiku. Došlo tak k porušení suverenity našeho státu, která je nepřijatelná v našich dalších svobodných vztazích. Žádáme vás, aby se na ulicích Prahy nejvíce vystrýly, abyste dali ihned rozkaz k okamžitému stažení všech vojsk z naší republiky. (ČTK)

Prohlášení sekretariátu ÚRO a předsedů ÚV odborových svazů

Sekretariát Ústřední rady odborů se zabýval na společném schůzi s předsedy ústředních výborů odborových svazů a vedoucími pracovníky ÚRO a ÚVOS situací, která vznikla okupací naší zemí spojeneckými vojsky Varšavské dohody.

Účastníci společného schůze se v této vážné situaci plně staví za presidenta republiky L. Svobodu, za vládu ČSSR vedenou ing. Oldřichem Černým, za Národní shromáždění a za předsednictvo ÚV KSČ v čele s Alexandrem Dubčekem. V politice vyjádřené v programových prohlášeních vlády a Národního shromáždění a v Akčním programu KSČ spatřují základem udržování politických a hospodářských poměrů v našich zemích.

Ochráněme se ke všem odborovým orgánům a organizacím, k odborovým funkcionářům a členům ROH a jejich prostřednictvím ke všem pracujícím, aby svým rozvážným postojem plně podpořili štit vlády, Národního shromáždění a vedení KSČ k zachování klidu a pořádku v naší zemi, které jsou rozhodující podmínkou našeho dalšího socialistického vývoje a štítu a zárukou suverenity.

Vyzýváme všechny odboráře, všechny naše pracující

Zabráňte panice a provokacím a naližte na svých pracovištích o klid a pořádek, nedopustíte, aby došlo k poruškám v národním hospodářství, v dopravě a v zásobování obyvatelstva, které by mohly ještě více ztížit postup vlády a vedení strany v řešení vzniklých problémů.

Podporujte opatření a rozhodnutí vlády, Národního shromáždění, ÚV KSČ a Ústřední rady odborů. Projevte svoji socialistickou svědomitost v důvěře v tyto orgány a nadále podporujte a rozvíjejte proud iniciativy, směřující na podporu společných zájmů.

Sekretariát ÚRO a předsedové ÚVOS

PRÁCE Byli jsme a budem

Příteli Vím, drazí spoluobčané, co chvilu, kdy Vám nemůžeme poskytnout více než slova odhodlání. Naše víra, jež se vydala na cestu demokratického socialismu, prožívá zkoušku nelehkou. Aniž by k tomu měla směřovat vláda nebo Národního shromáždění, vstupují vojska našich smluvních partnerů na naše území. V této chvíli by mělo státoborní hnutí stát se živoucí lidí. Naše statečnost se nyní musí projevit povinností, morální převahou, tím, že zůstane me věrni svým ideálům, sami sobě a jednomu druhému. Cíť pokračový svět musí poznat, že uznáváme pouze své logické rozumné představitel, svého presidenta republiky Ludvíka Svobodu, svého předsedu vlády Oldřicha Černého a jeho vládu, Národní fronty, své Národní shromáždění v čele s Josefem Smrkovským a Dubčekem vedení KSČ. Každý samostatný muž pozná, že nemůže mlčet na tyto jevy.

Pokud nás rozcházet mohlo, znamená, je v tom republika od Rumavy k Tatárům jednatel. Udržuje v chodu centra dělnická k životu, abychom paniku a chaosem umohotili zásobování, udržování, organizaci, spoje (Pokračování na 2. stránce)

JSOU UŽ TADY ŠESTÝ DEN, ale odpor proti armádám pěti zemí nepovoluje — naopak. Všichni naši občané, zejména mládež, dává našim nevitáným hostům, jak smýšlí český a slovenský národ. Proti násilí, proti tankům, teroru a vraždění máme silnější zbraň: pravdu, která zvítězí. Těžké, tragické dny, na které nikdy nezapomeneme, zachytili nejen fotoreportéři, ale i filmaři. Doufáme, že jejich dokumentární záběry uvidíme co nejdříve — ve svobodné socialistické vlasti.

JSOU UŽ TADY ŠESTÝ DEN, ale odpor proti armádám pěti zemí nepovoluje — naopak. Všichni naši občané, zejména mládež, dává našim nevitáným hostům, jak smýšlí český a slovenský národ. Proti násilí, proti tankům, teroru a vraždění máme silnější zbraň: pravdu, která zvítězí. Těžké, tragické dny, na které nikdy nezapomeneme, zachytili nejen fotoreportéři, ale i filmaři. Doufáme, že jejich dokumentární záběry uvidíme co nejdříve — ve svobodné socialistické vlasti.

DRŽTE VŠICHNI SPOLU — BEZ OHLEDU NA POLITICKÉ VYZNÁNÍ! BEZ OHLEDU NA VĚK, BEZ OHLEDU NA ZAMĚSTNÁNÍ! VYTVOŘTE HRADBU SPOLEČNÉ VOLE, HRADBU LIDSKÉ HRDOSTI A DŮSTOJNOSTI! NAŠ CÍL — NÁVRAT SUVERENITY NAŠEMU STÁTU, TO JE UCHOVÁNÍ LEGALITY VŠECH ORGÁNŮ, KTERÉ JSTE SI ZVOLILI A KTERÝM JSTE DALI SVOU DŮVĚRU!

kino zvláštní vydání

Ukázka z dobového tisku

TO ZSINALÉ RÁNO ...

V jeho píznivých hodinách, kdy nás probouzel hrozivý hukot letadel a výhrulný hřmot tanků, měla osudová tragédie již prve dramatické hodiny za sebou. Filmovým reportérům se podařilo jejich náterem významné okamíky zachytit — pro věčnou paměť a výstrahu nás i budoucích.

Na snímcích shora dolů: Praha na úsvitu škaradé středy 21. srpna: Záběr před

ÚV KSČ přibližně kolem 4. hodiny ráno, kdy se prezident Ludvík Svoboda vracel ze zasedání na Hrad • Nevitání hosté před ÚV KSČ nedlouho před tím, než zde padly první oběti zákeřné okupace v Praze • Naši legální zástupci nepotévali však v léto dramatické noci ani na chvíli ve své práci: s. Marie Miková se vrací po jednání s prezidentem republiky na ÚV KSČ.

JSME S VÁMI

Bélehrad 25. srpna (TANJUG) — Československé velvyslance v Bélehradě dnes vydalo prohlášení o stanovisku představitelů čs. vlády, kteří jsou nyní v Bélehradě k provolání vlád pěti členských států varšavského paktu z 23. srpna. Text zní:

V květnu 1945 vítaly národy Československa sovětské vojáky jako své osvoboditele a bratry. Nikdy nezapomeneme oběti, které sovětské občané přinesli v bojích proti nacismu a za osvobození Československa. Jestliže však vlády pěti okupantských zemí nyní nazývají Čechy a Slováky svými bratry, zní to jako krutý výsměch. „Bratrská pomoc“ po čtyřech dnech okupace vedla k desítkám mrtvých a stovkám raněných čs. občanů, nemluvě už o hospodářském chaosu a narušení normálního života.

Provolání vlád pěti zemí odhaluje skutečné důvody okupace. Zatímco v dřívějších dokumentech označovalo pět zemí za kontrarevoluční a protisocialistické síly různé organizace a směry mimo Národní frontu, jsou nyní otevřeně napadány pokrokové síly ve straně a v jejím vedení, komunisté v tisku, rozhlasu a televizi.

Ve slovníku útočníků jsou tedy kontrarevolučními silami ti, kdo otevřeli cestu k polednovému vývoji, kdo usilovali o novou, humánní a demokratickou formu socialismu, kdo během několika měsíců získali komunistické straně a socialismu novou důvěru a čest. Kontrarevolučními silami podle toho jsou tedy ti, kdo v nejtěžších hodinách ohrožení své vlasti během čtyř dnů okupace nezřekli se svých idejí a postavili se do čela boje lidu za svobodu. Opaření okupačních vojsk jsou zaměřena proti těmto lidem. Vlády pěti zemí zjevně nemají na mysli ochranu socialismu a potlačení kontrarevoluce, protože Československu takové nebezpečí nehrozí. Chcejí potlačit demokratický a humanistický vývoj socialismu jak v Československu, tak v kterémkoliv jině socialistické zemi.

Uznávají sice formálně důsledky lednového pléna ÚV KSČ a slovy uznávají nutnost nápravy chyb spáchaných v minulosti, to je však jen taktický manévr.

Intervence okupantů je ve skutečnosti namířena proti celému demokratickému rozvoji socialismu od ledna. Jejich úmyslem je tento proces zastavit. Taktikou okupantů je vyvolat v zemi zbavené politického vedení chaos, tak aby mohli označit oprávněný odpor národa proti okupaci za projev kontrarevoluce.

To mělo urychlit vytvoření kolaborantské vlády, která se měla před světem představit jako zachránce klidu a pořádku. Drastická intervence armád pěti zemí nemohla být připravena přes noc. Byla součástí dlouhého a rozhodného boje proti demokratickému socialismu v Československu a v celém socialistickém světě.

Praktickou přípravou tohoto kroku byly manévry, které se konaly v Československu a v jeho nejbližším okolí, systematická propagační kampaň a série nejrozumnějších forem nátlaku.

V tomto světle si také uvědomujeme, že jednání v Čierné nad Tisou a v Bratislavě měla prakticky odvrátit pozornost československého a světového veřejného mínění od skutečných úmyslů útočníků.

Uskutečnění těchto úmyslů však narazilo na překážky, s nimiž útočníci nepočítali. Zabránil jim v tom vážný odpor světového veřejného mínění, ale zejména hrdinný, nekompromisní, vynalézavý a spontánní odpor všeho československého lidu.

Významnou úlohu má při tom energické a zásadní vedení komunistické strany, jenž se za obtížných podmínek podařilo uspořádat mimořádný spěch, zvolit nové vedení, stanovit správnou taktiku, koordinovat práci stranických organizací a zorganizovat pozoruhodnou činnost sdělovacích prostředků.

Skutečnost, že se okupantům zatím nepodařilo vytvořit kolaborantskou vládu a že se vůbec konají jednání s nejvyššími představiteli Československa, je skutečným úspěchem odhodlaného odporu našich národů a jejich politického vedení.

Jednotné a zásadní stanovisko československého lidu je také pro nás největším kapitálem v zkouškách, jimiž budeme muset v budoucnu projít.

Odmítáme proto zkrášlování skutečnosti okupačními silami a budeme se snažit i nadále ze všech sil vytvořit podmínky, které by umožnily svrchovanému československému lidu pokračovat v demokratické obrodě ve svobodné zemi.

BUĎTE S NÁMI !

ROZHLAS: DĚSIVÁ REPRÍZA

To není zlý sen, ale strašná pravda: naše snímky nejsou z května

1945, ale z 21. srpna roku 1968. Doprostřed klidného, mírového života

udeřila tupá, krutá pěst násilí. Dějiny se opakuji? Ne — nebudou

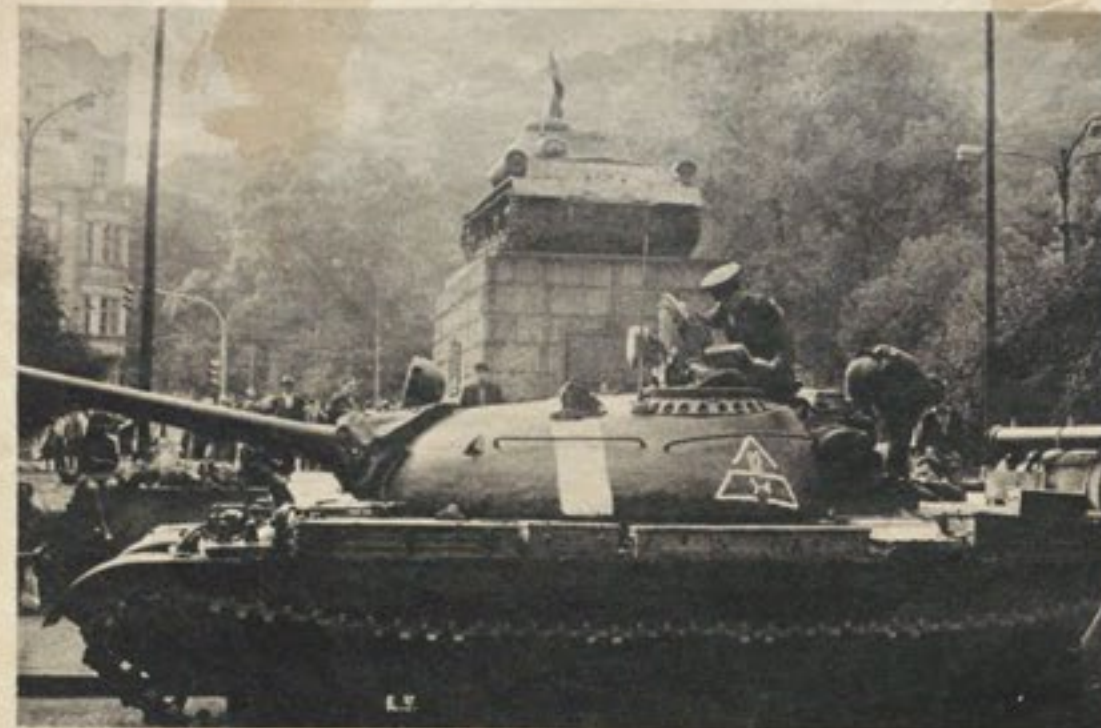
se opakovat, na tuhle lekci nikdy nezapomeneme. Bratrovražedný

boj? Ne, protože to nejsou naši bratři. Platí na ně jediné slovo: oku-

panti. A jako takové je odsoudí dějiny.

Ukázka z dobového tisku

Dva tanky: osvoboditelé a okupant

Proč? Počemu?

SVĚT
V OBRAZECH
III

Dva snímky beze slov. Pro zapamatování!

ČTENÁŘI, nevydáváme zvláštní čísla jako suvenýry — ale jako plakáty, letáky, jako noviny pravdy, jako důkaz, že jsme s vámi. Neschovávejte si je! Dávejte je dál, vyvěšujte, vylopujte!

KOLABORANTE!

Leží v nemocnici Na Františku s prostřelenou hlavou. Přivezli ho ráno, první ráno okupace, od budovy ÚV KSČ. Kulka mu prolétla mozkem a jen šťastnou náhodou na místě nezabil. Ale jaká je to, prosím vás, šťastná náhoda? Byl jednoho dne na ulici svého města zasažen střelou cizího vojáka? Přesil tuhle náhodu, totiž — zatím ji přežil. Teď leží na posteli, přivázaný a se zafačovanou hlavou. Sestřička nad ním říká: „Je dobrý, teď už je docela dobrý. Pěkně lež, dneska dostaneš rohlík a mléko.“ Odpovídá jí nesrozumitelně, z hlubin poraněného mozku volá na fotoreportéra a zlobí se, když zhasíná světlo na stropě. Je daleko, strašně daleko ode všeho; od ulice, od tanků, i od samopalu, který ho kupodivu nezabil.

O pár pokojů dál leží žena; nikoho nechce vidět, nikoho nepřijímá. Její manžel jí omlouvá: — Je unavená, všude se jí na všechno ptali, chce mít klid. Také ona prý může mluvit o štěstí. Jedna kulka jí prošla hrudníkem, druhá zasáhla jen lehce, třetí prostřelila už jenom šaty.

Sestry, které už tři noci nespaly doma, se ptají, co se děje ve městě. Nemocnice funguje normálně, zranění leží mezi běžnými pacienty. Ale okupace ohrožila i mnohé z těch „bádných“. Mluvíli jsme se sestrou, která převážela v sanítce kyslíkové bomby pro nemocnici. Její opravdu na poslední chvíli, ale okupanti jsou zvyklí na své tempo, žádná přednost pro sanitku na mostě neplatí, a žádná kontrola se vozu s Červeným křížem neodpusťla ...

Máme mrtvé. Máme zraněné. Jsme také svědky neuvěřitelné situace, že se v noci na ulicích slyší po sanitkách a vyjít se nesmí ani na pomoc nemocným a raněným. Naše divná okupace má opravdu divné metody — v tomto případě se dá říci barbarické.

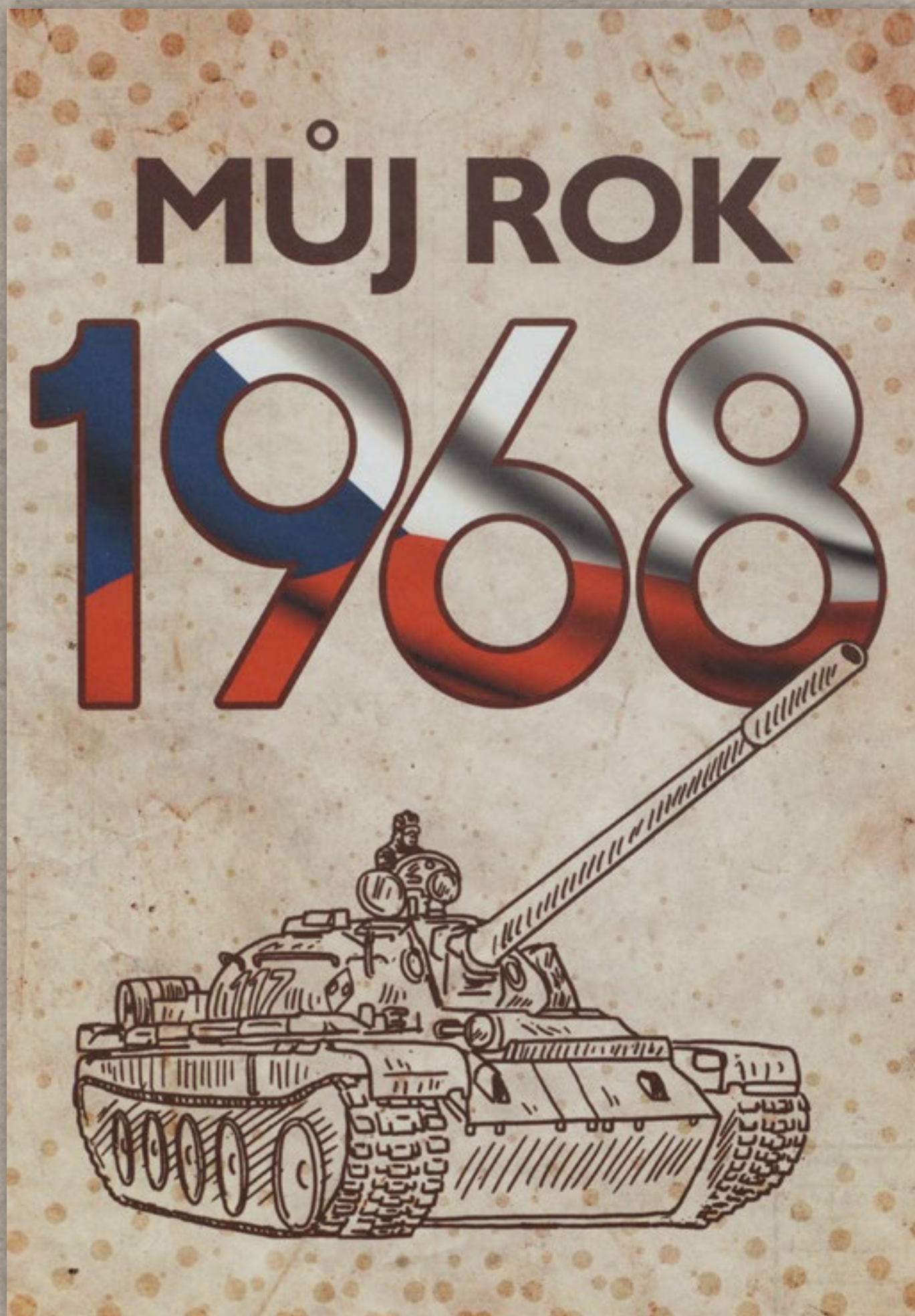
Kolaboranti, zrádci! Prohlédněte si snímky na této stránce. Ti mrtví a ranění, to jsou, to by byly vaše stupinky k moci!

SVĚT V OBRAZECH

III. zvláštní číslo 26. srpna 1968
JSME S VÁMI - BUĎTE S NÁMI!

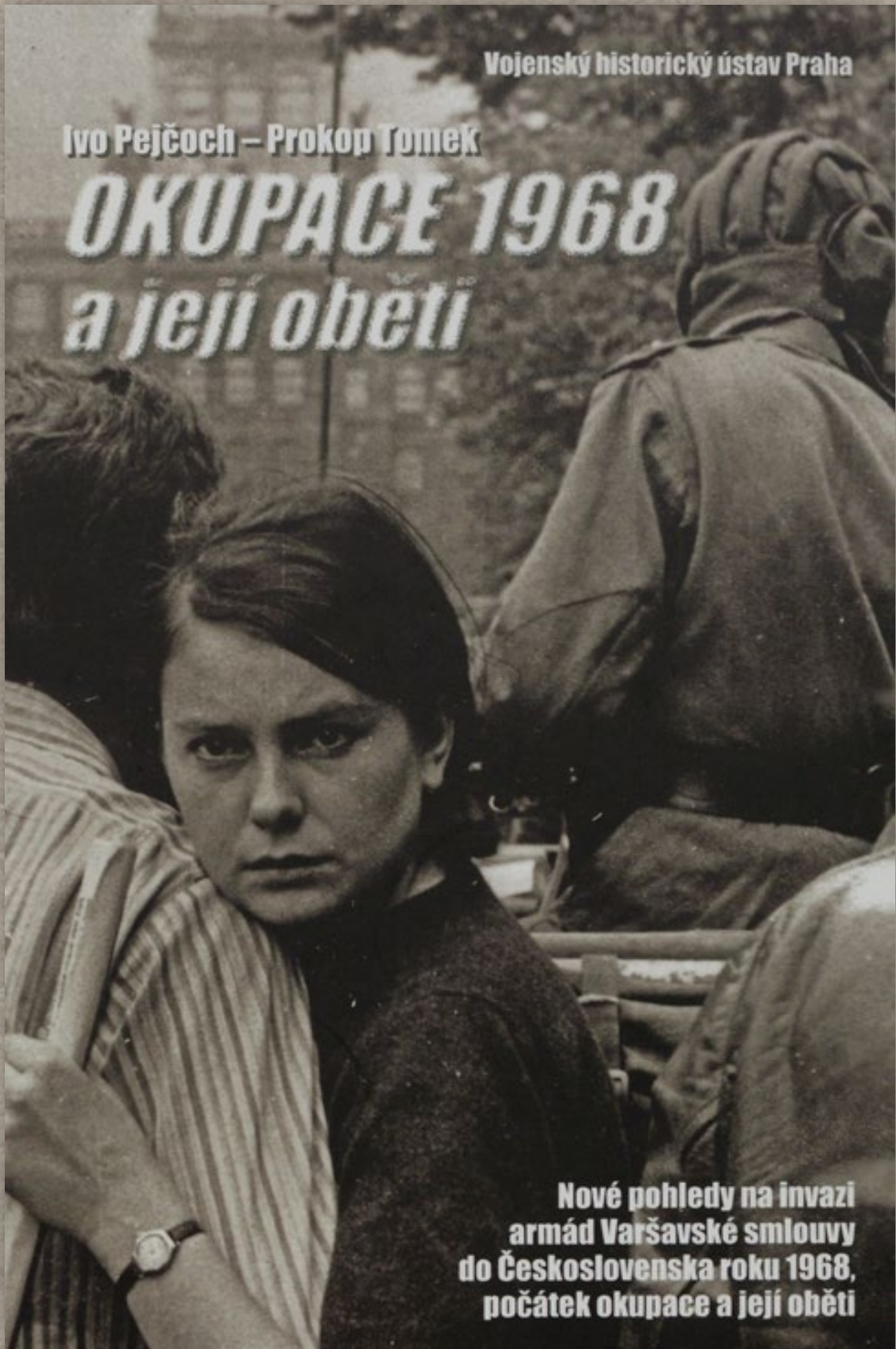
OBSAH

Úvod	4
Věnování	5
PF 1968	6
Rok podle jiných kalendářů	7
Čísla, tabulky a statistiky	8

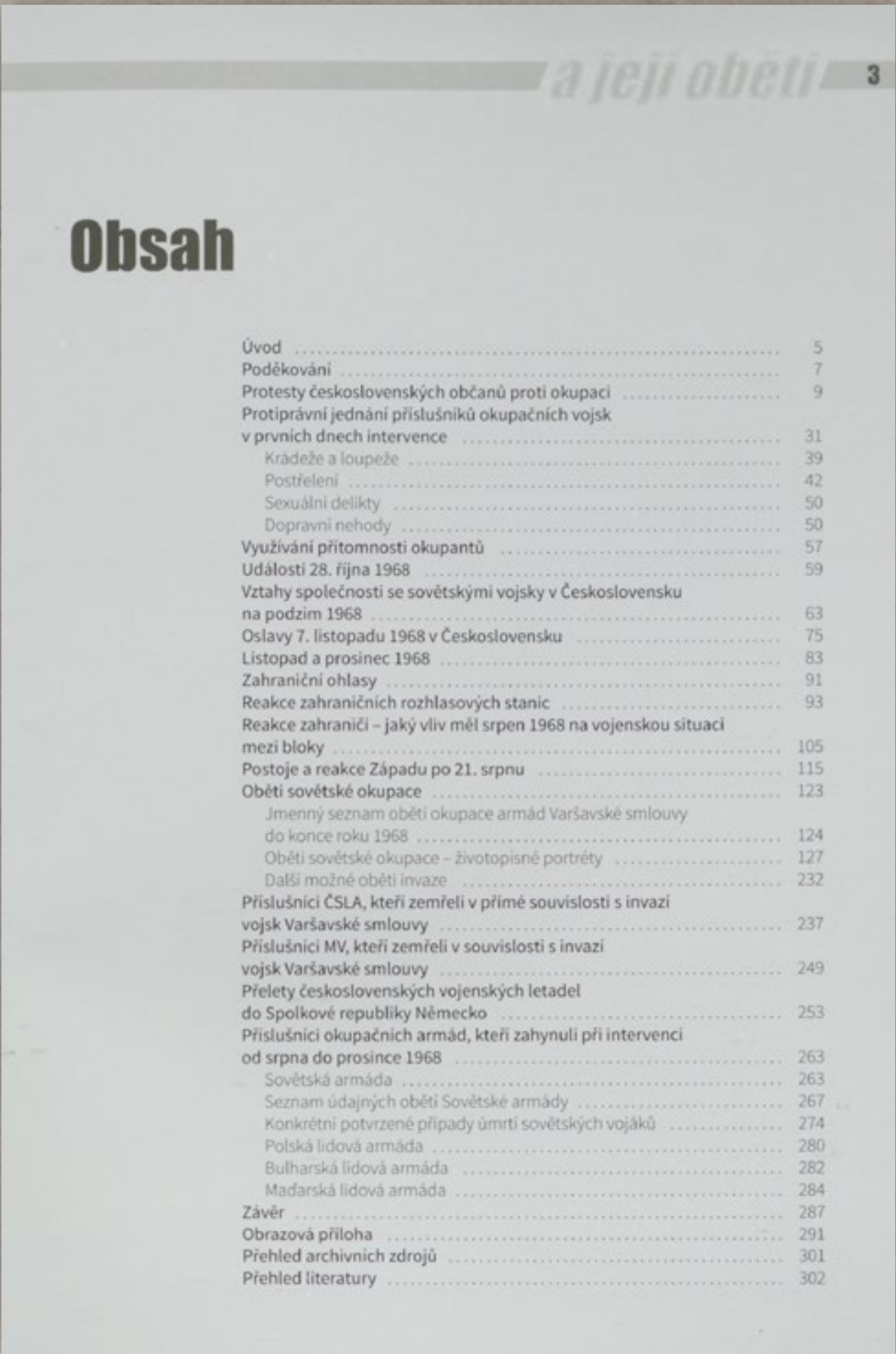
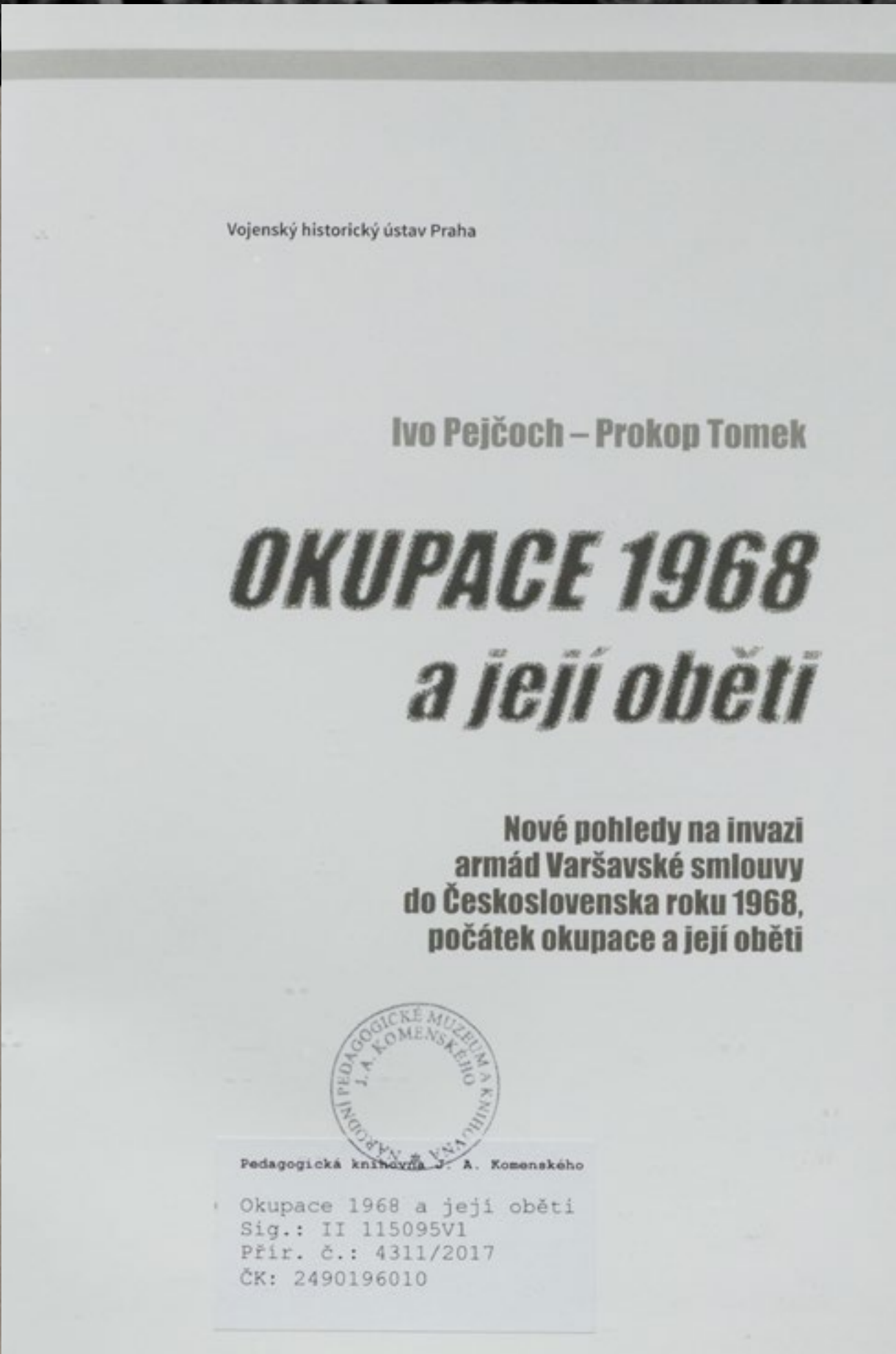
Narodili se	12
Rok čínského kalendáře	14
Kultura	18
Hudba	20
Film	28
Literatura	40
Divadlo	44
Výtvarné umění	48
Ostatní	52
Jazykový koutek	54
Média a reklama	58
Kýho výra	63
Jídlo a jiné radosti života	64
Móda	76
Architektura a design	86
Doprava	96
Sport a zdraví	100
Krimi	108
Vtipy	114
Kalendárium	120

FREJTICHOVÁ, Jarmila a BREUEROVÁ, Alena.
Můj rok 1968. 1. vydání. Brno: BizBooks, 2018.
Sign.: II 115500

PEJČOCH, Ivo a TOMEK, Prokop. *Okupace 1968 a její oběti: nové pohledy na invazi armád Varšavské smlouvy do Československa roku 1968, počátek okupace a její oběti*. Praha: Vojenský historický ústav, [2017], ©2017. Sign.: II 115095

EMMERT, František. *Rok 1968 v Československu*.
Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2007.
Sign.: III 36380

netuší, co se děje. Invazní armády nejsou v noční tmě vidět. Kolem půlnoci se na obrazovkách civilních i vojenských radarů po celé zemi náhle objevují neznámé stroje. Po mezinárodní příletové trase R 11 z Polska se blíží desítky cizích letadel. Jsou to obří **sovětské antonovy** s výsadkáři a obrněnci na palubě. Krouží nad Prahou a kolem druhé hodiny ráno přistávají na Ruzyni. To už mnozí obyvatelé stojí v oknech a na balkonech a z rozhlasu „po drátě“ se dozvídají o invazi. Budi ostatní členy rodiny i sousedy a sdělují jim mimořádnou zprávu: Jsme obsazováni! Rusové nás okupují!

VSTUP VOJSK. První invazní jednotky překročily československé hranice 20. srpna 1968 ve 23 hodin. V dalších dnech je následovaly ještě početnější oddíly.

600 TISÍC INTERVENTŮ.

Drtivou většinu z nich tvořili sovětsí vojáci (na snímku). Účast polských a maďarských divoz byla nepoměrně menší a bulharských a východoněmeckých jednotek dokonce jen symbolická.

BÍLÉ PRUHY. Symbol srpnové okupace.

VAROVÁNÍ Z MAĎARSKA.

„V noci vás obsadí vojska Varšavské smlouvy,“ zatelefonoval kóds 20. srpna 1968 odpoledne na československé velvyslanectví v Budapešti. Anonym se představil jen jako důstojník maďarské armády. Velvyslanec závažnou informaci okamžitě předal do Prahy. Dostala se až k prezidentu Svobodovi. Podobné varování, rovněž z Maďarska, večer obdrželi i na okresním výboru komunistické strany v Nových Zámcích na jižním Slovensku.

ČESKOSLOVENSKÁ TELEVIZE. Koncem 60. let Československá televize vysílala jen několik hodin denně, v podvečer a večer na jediném programu. Avšak 21. srpna 1968 zahájila mimořádné vysílání už krátce před sedmou hodinou ráno. Hlasatelka přečetla divákům prohlášení Všem lidu a informovala je o zatčení vedoucích představitelů země i o svolání mimořádného sjezdu KSČ. V devět hodin okupační jednotky obsadily budovu ředitelství televize na Senovážném náměstí v centru Prahy. Netuší, že vysílací studio se nachází jinde: v budově Městské besedy ve Vladislavově ulici. Tam dorazily až o hodinu později a vysílání přerušily dlouhou střílbou z automatických zbraní přímo do technického zařízení studia. K jejich velkému překvapení televize vysílala dál. Tentokrát ze studia Škaf a z několika dalších míst a dokonce i přímo z televizních vysílačů. V poledne mohli diváci sledovat v přímém přenosu obsazení vysílače Cukrák. Kamera zabírala kolonu příjezdících tanků. Ty přenos záhy ukončily palbou do vysílače.

V noci z 21. na 22. srpna se redaktoři a technici televize podařilo vybudovat tři provizorní studia, ze kterých pak vysílali až do 27. srpna. První studio vzniklo v budově rozestavěného hotelu na Petříně. Kamera stála na toaletě a animála redaktoři sedící za malým stolem v koupelně. „Studio“ zdobil portrét prezidenta L. Svobody a nápis *Svobodná Československá televize*. Druhé studio tehdejší ředitel J. Pelikán situoval do budovy Výzkumného ústavu sdělovací techniky a třetí do rozestavěné televizní budovy v Zahrádním městě. Významnou pomoc Československé televizi tehdy poskytla rakouská státní televize ORF. Její ředitel Helmut Zilk (czosložší starosta Vídně) nabídl Pelikánovi, že bude přebírat všechny reportáže a vysílat je pro statistice diváků v jižních Čechách a na jižní Moravě v dosahu signálu rakouské televize. Rozhlas a televize plnily v srpnových dnech naprosto nezastupitelnou úlohu: informovaly, organizovaly a povzbuzovaly veřejnost. Na rozhlasových vlnách promlouval J. Dienstbier a V. Havel. Na televizních obrazovkách se střídali J. Kantárek, V. Škutina nebo V. Tosek. V jejich pořadech vystupovali známé osobnosti jako E. Zálopek, J. Jirásková, V. Chramostová a desítky dalších. Většina z nich se později dostala „na index“ a nesměla veřejně vystupovat.

STUDIO ČESKOSLOVENSKÉ TELEVIZE. Snímek zachycuje televizní studio Krašov krátce po té, co v něm okupační jednotky střílbou do zařízení „ukončily“ vysílání.

GUSTÁV HUSÁK.

První tajemník ÚV KSČ (duben 1969 – prosinec 1987) a prezident Československa (květen 1975 – prosinec 1989). Vůdčí představitel konsolidace a normalizace.

Husák se narodil 10. ledna 1913 v Dúbravce u Bratislavy. Už na střední škole na sebe upozornil jako velmi nadaný a citlivostivý student. Absolvoval právnickou fakultu. Od mládí se angažoval

val v komunistickém hnutí. Prý silně nenáviděl prvorpublikový režim. Stál v opozici i vůči slovenskému režimu v letech 1939 až 1945. Mýšlenka samostatného Slovenska však mu nebyla cizí. Ve vedení komunistického odboje prosazoval politickou linii vyjádřenou heslem „Za samostatné Slovensko!“, později dokonce „Za sovětské Slovensko!“. Zúčastnil se slovenského povstání (1944). Po volbách v roce 1946 byl jmenován předsedou Sboru pověřenců (slovenské vlády).

Počátkem 50. let ho vedení KSČ nařklo z nacionalismu. V únoru 1951 byl zatčen, ve vazbě mučen a v dubnu 1954 odsouzen v procesu s „buržoazními nacionalisty“ na doživotí. Avšak i ve vězení zůstal přesvědčeným komunistou. V květnu 1960 se dočkal amnestie, o tři roky později rehabilitace. Mohl se vrátit do politiky. Na jaře 1968 podporoval obrodný proces, zejména pak myšlenku federalizace státu. V dubnu dokonce postoupil do funkce místopředsedy vlády. V srpnu se účastnil moskevských jednání, na kterých předvedl dokonalý politický obrat: postavil se na sovětskou stranu proti reformátorům. Současně však trval na tom, že invaze nebyla nezbytně nutná (to tvrdil ještě i v červenci 1969). Sovětské vedení v něm rozpoznalo citlivostivou a inteligentní osobnost, která zřejmě dokáže situaci v Československu zvládnout a „normalizovat“ podle jeho přání, a proto ho začalo podporovat. Už koncem srpna zvolil mimořádný sjezd KSS Husáka do svého čela. V dubnu 1969 nahradil A. Duběčka ve funkci prvního tajemníka ÚV KSČ. Soustředil kolem sebe nové stranické křídlo tvořené jak konzervativci, tak i odpadými reformisty. Společně s nimi prosadil v roce 1970 razantní normalizaci. Na 14. sjezdu KSČ o rok později pak označil normalizaci za „úspěšně zvládnutou“. V květnu 1975 nahradil L. Svobodu ve funkci prezidenta.

V prosinci 1987 se Husák vzdal postu generálního tajemníka ÚV KSČ. Trpěl vážnými zdravotními problémy. O rok později ho postihla slabší mrtvice. Svoji politickou kariéru uzavřel 10. prosince 1989, kdy na Pražském hradě jmenoval vládu M. Čalíky za poloviční účasti protikomunistické opozice. Krátce poté abdikoval. Zemřel 18. listopadu 1991. Před smrtí si prý nechal k lůžku přivolat katolického kněze.

RYSZARD SIWIEC (59). Polský filosof (narození 7. března 1909 v Przemýšlu), který se 8. září 1968 na protest proti vojenské okupaci Československa pokusil o sebeupálení na fotbalovém stadionu ve Varšavě (čtyři měsíce před Palachem). Zemřel o několik dní později v nemocnici. Zanechal po sobě rukou psaný testament, ve kterém své důvody obšírně vysvětloval. Komunistické cenzuře v Polsku se podařilo případ utajit. Československá veřejnost se o něm nedozvěděla a zřejmě ani Jan Palach se nemohl jeho činem inspirovat.

JAN PALACH (20). Student Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, který se 16. ledna 1969 pokusil o sebeupálení na horní části Václavského náměstí v centru Prahy na protest proti okupaci. O čtyři dny později zemřel. Jeho čin vzbudil obrovský veřejný ohlas, doma i v zahraničí. Jeho jméno zůstane navždy součástí národních dějin. Palach se narodil 11. srpna 1948 v Praze v rodině cukráře. Po nástupu komunistů k moci přišel jeho otec o veškerý majetek spojený s živností. Mladý Jan strávil dětství v obci Všetaty na Mělnicku. Absolvoval gymnázium a po té rok studoval na Vysoké škole ekonomické. V roce 1968 se přihlásil na filozofickou fakultu. Přátelé a spolužáci si ho pamatují jako tichého a nadaného studenta. Dvakrát navštívil SSSR. Poznal také Francii. Okupaci Československa nesl velice těžce. Odvážně vstupoval proti přítomnosti vojsk na veřejných diskusních večerech a studentských schůzích. V listopadu se zúčastnil studentské stávky.

Svým činem z 16. ledna chtěl především probudit veřejnost z letargie. K sebeupálení ho zřejmě inspirovaly podobné činy buddhistických mnichů ve Vietnamu, kteří tak protestovali proti přítomnosti amerických vojsk. Jeho pohřeb 25. ledna se změnil v obrovskou demonstraci proti normalizačnímu režimu. Zúčastnili se ho desetitisíce lidí, včetně hodnostářů univerzity a církve. Sochař Oľbram Zoubek sňal Palachovu posmrtnou masku (avšak až po roce 1989 ji mohl použít na pamětní desku umístěnou na budově pražské filozofické fakulty). Studenti drželi za Jana Palacha několik dní protestní hladovku a smuteční trýznu pod sochou sv. Václava. Jan Palach byl pohřben na Olšanských hřbitovech v Praze. Pro nastupující normalizační režim ale představoval trvalou výhrůžku. Stib jeho ostatky v roce 1973 tajně zpopelnila a převezla do Všetat. Komunistický tisk pak v následujících letech šířil dezinformace o motivech jeho činu (prý se vůbec upálit nechtěl, ale „západní agenti“ mu místo „studenného ohně“ podstrčili skutečný benzín) a jeho následovníky dokonce označoval za „duševně nemocné“.

Palachův čin došel naplnění až po jednadvaceti letech, kdy sovětská vojska z Československa odešla a národ se opět dočkal svobody a demokracie. S jeho jménem je spojen také týden protestů a demonstrací proti režimu v lednu 1989, tzv. „Palachův týden“.

JAN ZAJÍC (18). Středoškolský student ze severomoravského Vítkova, který se upálil v den výročí komunistického poe 25. února 1969 v průjezdu domu č. 39 na Václavském náměstí v centru Prahy. Zemřel na místě. Měsíc předtím se účastnil studentské hladovky a trýznů za Jana Palacha pod sochou sv. Václava. Sám se označil za „Pochodeň č. 2“.

EVŽEN PLOCEK (39). Delegát vysočanského sjezdu, který se na protest proti okupaci pokusil o sebeupálení 4. dubna 1969 (na Velký pátek) před budovou okresního výboru KSČ v Jihlavě. O pět dní později zraněným podleh. Plocek pocházel z katolické rodiny (narodil se v roce 1929). Pracoval jako dělník (později jako funkcionář odborů) v jihlavském Motorpalu. V roce 1955 vstoupil do KSČ. Cenzuře se podařilo jeho čin bagatelizovat. Zaměstnanci jihlavského podniku mu přesto zorganizovali velký pohřeb, který se stal další manifestací proti okupaci a normalizačnímu režimu.

TĚM, KTERÝM VĚŘÍME

Vidíme je znova před sebou. Bohužel však jenom na tomto obrázku a máme velký strach o životy soudruhů Duběčka, Smrkovského, Cerníka a dalších. Všichni, kterým jsme tak spontánně vyjádřili naši důvěru v uplynulých měsících jsou nyní v rukou okupantů naší země. To, jak s nimi nakládají zatím nevíme, ale z toho, že byli zajati silou zbraní, že jim není umožněno hovořit k lidu, který v ně věří a proto je ustanovil svými zástupci svědčí o tom, že jsou obavy ze síly jejich slova. Naši nezvaní hosté mají zřejmě strach z toho, že morální síla naší pravdy je silnější, než moderní výzbroj pěti okupantských armád.

Soudružky a soudruzi, občané naší socialistické republiky. Zcela zásadní stanovisko vyjádřené již v mnoha resolucích, které trvají na tom, že neuznáváme a nikdy nebudeme respektovat žádnou jinou vládu mimo představitele našich národů, které jsme si demokratickou cestou zvolili při uskutečnění demokratizačních přeměn a za kterými stojíme pevně již devět měsíců a jsme odhodláni ve svém postoji setrvat i v této těžké chvíli. Pouze mimořádný sjezd komunistické strany jež v současné době zasedá má plnou důvěru a právo rozhodovat o novém složení ÚV KSČ. Jsme přesvědčení, že stanovisko sjezdu strany očistí ÚV od všech členů, kteří trvale poškozovali jméno strany.

**Okupanti ven z naší, jenom naší krásné země
Svobodu Duběckovi, Černíkovi, Císařovi a dalším
Za vlast, svobodu, demokracii a socialismus
Děkujeme celému světu za sympatie a podporu**

ПРИКАЗ №2

Военного коменданта г. Праги и Среднечешской области

22 августа 1968 года.

г. Прага.

21 августа 1968 года выстрелом из-за угла в г. Праге убит на боевом посту сержант Советской Армии Красий Александр. В этот же вечер ранено еще несколько советских воинов.

Советская Армия, как и другие армии стран социалистического лагеря, пребывает на территории ЧССР в интересах защиты власти трудящихся против контрреволюции.

Сержант Красий в этих интересах честно выполнял свой интернациональный долг, как солдат — друг трудового народа Чехословакии.

Я обращаюсь к органам власти г. Праги с требованием принять меры, исключаящие подобные враждебные проявления, строго наказать бандитов-террористов и не вынуждать нас к нежелательным ответным мерам.

Военный комендант г. Праги и Среднечешской области
Гвардии генерал-лейтенант
И. ВЕЛИЧКО.

AŽ ŽIJE SVOBODA!

Sláva a čest tomuto národu,
této zemi, tolikrát krví zbrocené,
tolikrát od přátel zrazené
a přece nepokořené

Co tomu říkáte?

pane

Indro
Koldere
Bířaku
Pillere
Jakeši
Mesteku

a vy všichni nepočetní kolaboranti
a zrádcové našich národů

Ve večerních hodinách jsme poslouchali prohlášení TASSu o tom, že vlastenecké síly v socialistickém Československu jsou opěť u moci a že občané republiky vítají pomoc armád Varšavské smlouvy. Co nejrozhodněji odmítáme toto hrubé skreslování skutečnosti. Hamba těm, kteří prolitou krev našich vlastenců a integraci našich vládních představitelů označují za pomoc socialistickému Československu!

ZASEDÁNÍ VLÁDY V ODPOLEDNÍCH HODINÁCH ZA PŘEDSEDNICTVÍ B. MACHAČOVÉ

1. Vláda schvaluje stanovisko skupiny ministrů vydané dnes v poledních hodinách.
2. Vládě je znemožněn řádný výkon funkce, během celého dne nebyl dovolen jednotlivým členům vlády vstup do budovy předsednictva vlády a jakýkoliv pracovní styk s předsedou vlády s. Černíkem a jeho mistopředsedy.
3. Stejně tak je zabráněno kontaktu s předsedou Národního shromáždění s. Smrkovským.
4. Vláda se usnáší požádat presidenta Československé socialistické republiky o neodkladné přijetí s tím, aby byly projednány otázky vnitropolitické a zahraničně politické a mezinárodní důsledky vojenského obsazení Československa, jakož i otázky související se zabezpečením řádného výkonu funkce ústavních a politických orgánů.
5. Vztít se souhlasem na vědomí, že ministerstvo zahraničních věcí prostřednictvím velvyslanců v Moskvě, Varšavě, Budapešti, Berlíně a Soli předalo diplomatickou nótu s požadavkem stažení těchto vojsk zemi Varšavské smlouvy z území Československa. Současně vláda doporučuje prezidentu republiky, aby pozval velvyslance jmenovaných zemí a žádal splnění uvedených požadavků.
6. Usnáší se obrátit na velvyslance zemí Varšavské smlouvy,

aby jejich vlády vydaly pokyny vedení okupačních jednotek k umožnění vykonávání funkcí ústavních a politických orgánů, zejména členům předsednictva strany, a aby internování členové vlády byli propuštěni.

7. Vzhledem k tomu, že vláda si je vědoma v první řadě politických důsledků okupace a současně své odpovědnosti za řádný chod národního hospodářství, obrací se ke všem pracujícím dělníkům, rolníkům a inteligenci, aby důsledně střežili linii obsaženou v prohlášení předsednictva ústředního výboru KSČ z dnešního zasedání. Dále aby současně obrátili svoji pozornost k otázkám zabezpečení chodu průmyslové výroby, zemědělství, dopravy a zásobování a zabránili tak rozvratu národního hospodářství.

8. Zvláště se vláda obrací k mládeži, naději našich národů, aby zejména ona důstojným a sebevědomým klidem čelila vzniklé situaci a nedala v žádném případě sobě ani záminky k zbytečným obětím.

9. Obrácíme se ke všemu lidu, aby zajištěním řádného chodu výroby a zachováním klidu a rozvahy čelil argumentům o nutnosti vojenských vnějších zásahů. Vláda oceňuje podporu všech mezinárodních pokrokových sil v celém světě, již se naši socialistické republiky v dnešní těžké situaci dostává.

VÝZVA K VOJÁKŮM OKUPUJÍCÍM NAŠI ZEMI!

Uveřejňujeme prohlášení pracovníků národního podniku Polygrafia Praha 2, které bylo formou letáků v nákladu několika tisíc výtisků ve všech jazycích okupačních armád rozšiřováno v Praze.

Přestože byly tyto výtisky kolportujícími občanům zabavovány, dostala se tato pravda i do rukou příslušníků okupačních vojsk. Žádáme Vás, abyste tyto letáky, dostanou-li se Vám k dispozici dále rozšiřovali a předávali je vojákům armád Varšavské smlouvy.

Znění výzvy:

My pracovníci národního podniku Polygrafia obrácíme se ke všem občanům Československé socialistické republiky, k vojákům sovětské armády, polské lidové armády, německé lidové armády, maďarské lidové armády, bulharské lidové armády s tímto prohlášením:

Naším přesvědčením v době lednového zasedání Ústředního výboru naší strany bylo a dále je, že děláme vše proto, aby svoboda našeho národa vyústila ve spokojenost všech občanů naší republiky. Překvapili nás vojáci armád varšavské smlouvy, že na příkaz společného velení obsadili naši Československou republiku. Domníváme se soudruzi vojáci, že k tomuto aktu došlo jen proto, že jste nebyli dostatečně informováni. Obrácíme se na Vás proto, abyste Vy, jako vojáci armád Varšavské smlouvy pochopili skutečné stanovisko československého lidu, jeho zájmu na svobodě, jeho zájmu na vybudování Československé socialistické republiky ve spolupráci s Vašimi státy. Obáváme se, že tuto skutečnost neznáte a z tohoto důvodu jste nástrojem v rukou těch, kteří chtějí potlačit svobodu národů Československa. Jsme si vědomi toho, že síla armád zemí varšavské smlouvy je natolik velká, že by bylo zbytečné, aby naše

armáda a občané naší republiky, se stavěli proti Vám a bránili hranice naší republiky.

Dáváme Vám tímto na vědomí, že plně stojíme za stanoviskem našeho nového ÚV KSČ, za soudruhům Dubčekem, za předsedou vlády s. Černíkem a presidentem Československé socialistické republiky hrdinou sovětského svazu s. Svobodou. Nechceme prolévat naši krev ani Vaši krev. Pochopte však naši situaci. Máme jedinou možnost vyjádřit společný názor všeho československého lidu a říci Vám, že zdánlivou pravdu, kterou slyšíte od Vašich velitelů, je v naprostém rozporu se skutečnou situací v naší Československé republice. Absolutní většina občanů naší republiky kromě zrádců komunistických myšlenek, které jsme v době posledních 9 měsíců kritizovali za jejich nesprávný přístup k řešení hospodářských, sociálních a politických otázek a kteří v žádném případě svým vyjadřováním nezastávají skutečný názor občanů naší republiky.

Již jedenkrát v době existence naší republiky jsme zažili podobný způsob intervence, a to bylo v roce 1939 fašistickým Německem. Je smutné, že v této době jsou to právě tehdejší a dosavadní naši přátelé, kteří tuto

smutnou historii opakuji. Předsednictvo ÚV KSČ, vláda republiky nás vyzývají ke klidu. Jako ukázněni občané Československé republiky, se snažíme tento klid zachovat. Žádáme Vás však, abyste v zájmu svobody vyjadřování, svobody národů, pochopili naše stanovisko a nepřipustili, aby Vaše zbraně při vyjadřování nespokojenosti našich občanů, se staly zdrojem tvrdé a krvavé intervence proti stanovisku celého našeho národa.

Obáváme se toho, že vyjádřením rozhlasu, televize a jiných hromadných sdělovacích prostředků neumožníte našim představitelům s. Dubčekovi, s. Černíkovi a presidentu republiky, hrdinovi sovětského svazu s. Svobodovi svobodný způsob vyjadřování a spojení těchto našich představitelů s celým naším národem. Z této obavy vychází i to, že nebude říkána plná pravda o skutečné situaci v Československu a položí to mezi nás stín, který těžko budete později vysvětlovat.

Chtěli bychom, aby všichni občané Československé republiky ať už formou generální stávky nebo jiným způsobem měli možnost vyjádřit jaký je skutečný názor celého národa na situaci v Československu a tím Vám

dokázat že Vaše intervence byla úplně zbytečná a rovná se agresí stejného druhu, jakou provádějí Američané ve Vietnamu nebo jak ji uskutečňovali v Korejské lidové demokratické republice.

Žádejte na svých velitelích, aby Vám byla říkána skutečná pravda, abyste nežili v klamných iluzích, které jsou průvodním zjevem diktatury jednotlivců.

Vy, kteří jste v druhé světové válce osvobozovali nejen svou vlastní zem, ale byli jste i vítáni všemi občany naší republiky se dnes stáváte strážci těch, kteří usilují o nesvobodu našich národů. V zájmu celosvětového komunistického hnutí, v zájmu socialismu, zastavte tuto absurdní situaci a buďte si vědomi toho, že nejen celý náš národ, ale všichni členové komunistických stran i v ostatních kapitalistických státech budou se na Vás dívat jinak než jak si sami dnes představujete. Budou ve Vás vidět ty, kteří neusilují o socialismus, komunismus a svobodu lidstva, ale jako na ty, kteří usilují o to získat za každou cenu moc jednotlivců, kteří nejsou zárukou svobody celku a dobrého života nás všech.

menšin, všichni obyvatelé Československé republiky s touto výzvou:

1. Žádáme okamžitý odchod vojsk pěti států Varšavské smlouvy, její dodržování a plné respektování státní suverenity Československa.

2. Žádáme naléhavě vlády Sovětského svazu, Německé demokratické republiky, Polské lidové republiky, Maďarské lidové republiky, Bulharské lidové republiky, aby vydaly příkaz k zastavení ozbrojených akcí, při kterých je prolévána krev a ničeny materiální hodnoty naší země.

3. Žádáme, aby byly okamžitě vytvořeny normální podmínky pro činnost ústavních a politických orgánů, zrušena integrace jednotlivých členů těchto orgánů, aby mohli obnovit svou činnost.

4. Žádáme okamžitě svolání celého Národního shromáždění, před které by předstoupila celá československá vláda se svým stanoviskem k řešení existující situace.

Všem občanům země:

Vyzýváme Vás, abyste těmto požadavkům vlády byli nápomocni především tím:

1. že projevíte, jako mnohokrát v uplynulé době, potřebnou státnickou rozvalu a se sjednotíte síly kolem řádně zvolené československé vlády, která existuje a již jste dali v dubnu důvěru;
2. že nepřipustíte, aby jakýmkoliv jiným způsobem byla v čelo naší republiky instalována vláda jiná, než zvolená za svobodných demokratických podmínek, při zachování všech zásad naší ústavy;
3. že zakládáte osazenstvo našich závodů, jednotlivých zemědělských družstev a ostatních pracovišť, aby se obrátili s prohlášením na podporu stanoviska československé vlády na velitelství okupačních jednotek a na vlády pěti zemí Varšavské smlouvy;
4. vytvářejte podmínky pro zachování pořádku, vyloučte veškeré živelné akce zaměřené proti příslušníkům okupačních vojsk, zajištěte vlastními prostředky nezbytné zásobování obyvatelstva potravinami, vodou, plynem, energií apod. v každé oblasti a postarejte se o ochranu závodů a důležitých zařízení a zabraňte vzniku dalších hospodářských škod. Drazí spoluobčané,

prožíváme těžké chvíle. Šťastný život této země může zaručit jen lid, který v ní žije a pracuje. Věříme, že dáte v této chvíli své vládě plnou podporu a své síly úplně do služeb naší socialistické republiky.

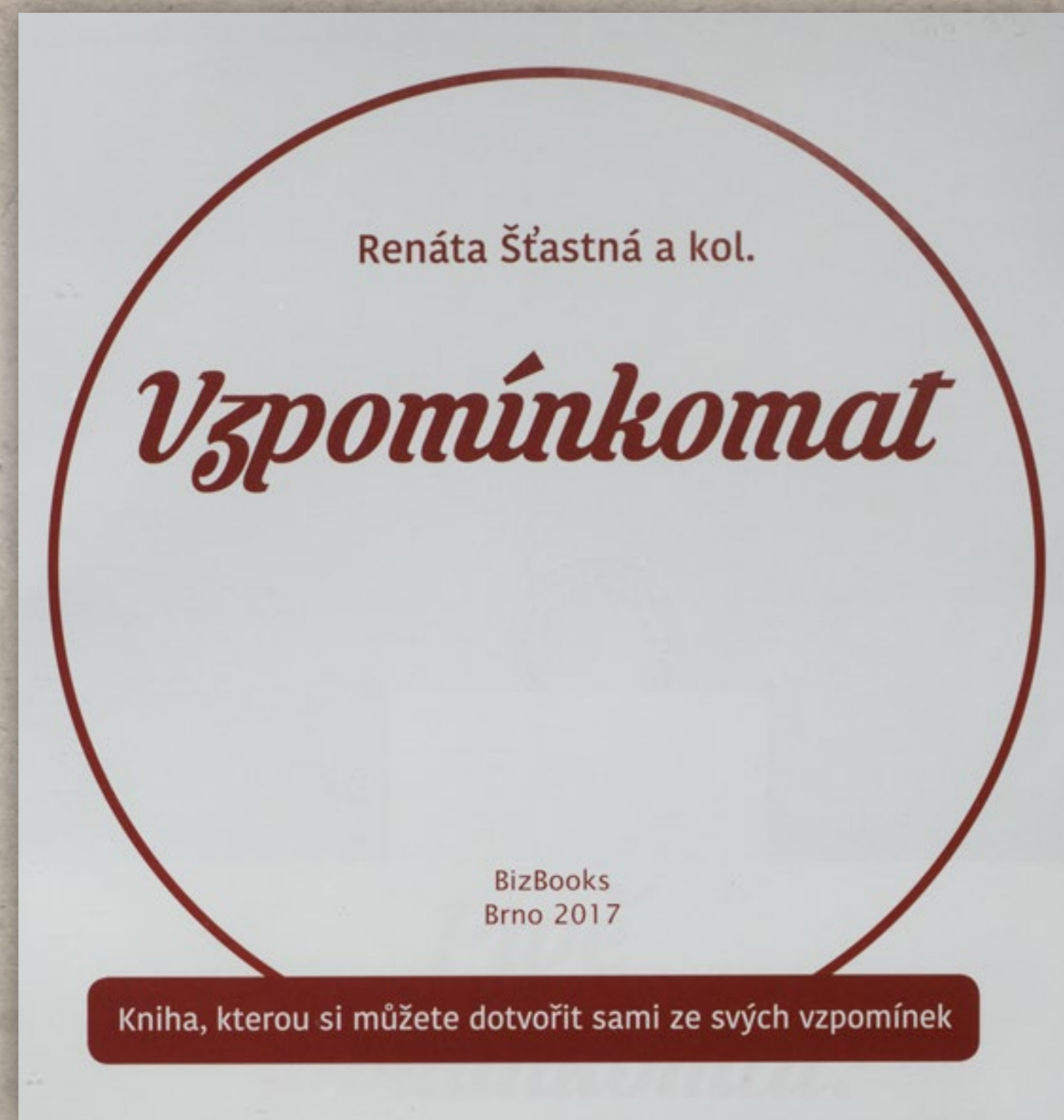
Občané a občanky, ještě je v naší moci s Vaší pomocí dokončit velké dílo obrody, které jsme nastoupili v lednu. Vláda věří, že s Vaší pomocí toto dokážeme bez zbytečných obětí a krveprolití.

VLÁDA ČESKOSLOVENSKÉ SOCIALISTICKÉ REPUBLIKY

Nechceme, aby jakákoliv politická loutka zastupovala řádně zvolené představitelce našeho lidu. Žádáme, aby prezident republiky s. SVOBODA, s. DUBČEK, s. ČERNÍK a s. SMRKOVSKÝ měli plnou volnost k jednání se zvolenými zástupci lidu a mohli zastupovat naše stanovisko k agresí.

Ukázky z dobového tisku

ŠŤASTNÁ, Renáta a kol. *Vzpomínkomat: kniha, kterou si můžete dotvořit sami ze svých vzpomínek.*
1. vydání. V Brně: BizBooks, 2017.
Sign.: II 115421

Dopady srpnových událostí na oblast československého školství a knihovnictví

Pražské jaro a překotný sled událostí vymezených lednem až srpnem 1968 se do samotných výukových plánů společenskovedních předmětů v daném roce nestihly nepromítnout. Záleželo spíše na iniciativě a osobním přístupu pedagogů, jak své žáky a studenty informovali o probíhajícím politickém dění a návrzích nových forem fungování státu zpracovaných v tzv. **Akčním programu KSČ**. Jeho důležitou kapitolou byla IV. část **Rozvoj vědy, vzdělanosti a kultury**, na které „(...) se podíleli vedle R. Richty a S. Provazníka skupiny pracovníků ze školství, ČSAV a Svazu spisovatelů“.¹

V kontextu proklamací o rozvoji socialismu nového typu byly v šesti bodech IV. části Akčního programu v kapitole „Kvalita vzdělání – cíl našeho školství“ vytýčeny nejbližší úkoly zaměřené na zkvalitnění školství: „(...) návrh hypotézy dlouhodobého rozvoje školské soustavy, která umožní stabilizovat vývoj

výchovného a vzdělávacího systému na všech jeho stupních, v předstihu řešit jeho kádrové a materiální zabezpečení tak, aby se postupně odstraňovaly nerovnoměrnosti vývoje školství v jednotlivých oblastech státu.“² V dalších bodech byl tento záměr rozveden na oblast polytechnického vzdělávání, střední a vysoké školy, přeškolení a doplňování všeobecného i odborného vzdělání dospělých s velkým důrazem na nutnost zvýšit společenské postavení a prestiž učitelů vzhledem k jejich významné roli při výchově a vzdělávání mladé generace.

V kapitole Humanistické poslání kultury byl položen důraz, jak vyplývá již z jejího názvu, na humanizaci kultury, na její rovnoprávné postavení vedle politiky, ekonomiky nebo vzdělávání a na autonomii celé kulturní sféry, včetně odstranění byrokratických překážek: „(...) Kultura a umění nejsou pouhou ozdobou hospodář-

ského a politického života, ale životní nutností socialistického zřízení. Zůstává-li kultura, brzdí pokrok politiky a ekonomiky, demokracie a svobody, rozvoj člověka a lidských vztahů. Péče o kulturu, hmotnou i duchovní, není pouze starostí kulturní fronty, ale musí se stát záležitostí celé společnosti.“³ Připomenuta byla rovněž nutnost zajistit rovnoprávné postavení národních kultur a potřeba pečovat o zprostředkování kulturních hodnot podporováním vzniku nových organizačních forem (tj. kulturních sdružení, spolků, regionálních kulturních center apod.). Podobně jako v části zaměřené na vědu a vzdělávání, i zde byla věnována pozornost její ekonomické stránce – tzv. ekonomice kultury, tedy „(...) novému hospodaření s prostředky na kulturu v celostátním měřítku (...)“.⁴

„V celém Akčním programu se projevovала vůle přistoupit k promýšlení a k realizaci nového, hluboce demo-

kratického a československy specifického modelu společenských vztahů, který měl dokázat možné přednosti socialismu s nejširší lidovou spoluúčastí. Měl rovněž pozitivně negovat přežitý a nestabilní, o násilí opřený systém stalinismu.“⁵

Zcela odlišné hodnocení nejen Akčního programu, ale celého dění roku 1968 v ČSSR poskytuje dokument **Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ** schválený plenárním zasedáním ÚV KSČ 11. prosince 1970:

¹ Tematická jednotka pro střední školy. Ostrava: ITEM, 1992, str. 9.

² Akční program KSČ přijatý na plenárním zasedání ÚV KSČ dne 5. dubna 1968. Praha: nakladatelství Svoboda, 1968, str. 52.

³ Tamtéž, str. 56.

⁴ Tamtéž, str. 59.

⁵ Tematická jednotka pro střední školy. Ostrava: ITEM, 1992, str. 10.

Pojetí dokumentu zcela odpovídá neostalinistickému smýšlení přizpůsobenému našim podmínkám. Normalizace poměrů v našich zemích mělo být dosaženo na základě bezvýhradného příklonu k ideologii marxismu-leninismu, obnovením vedoucí úlohy strany opírající se o dělnickou třídu a pracující a upevněním mezinárodních svazků ČSSR se Sovětským svazem a ostatními socialistickými zeměmi: „(...) *Akční program schválený dubnovým plénem už odrážel vystupňovanou rozvratnou činnost pravice ve straně. Obsahuje nemarxistické formulace o úloze strany a státu v socialistické společnosti, o tzv. partnerském pojetí Národní fronty, o řízení ekonomiky a kultury a další teze oportunistické a revizionistické povahy. Je dokumentem, který v teoretické, politické a organizační oblasti je značným krokem zpět v porovnání s obdobnými stranickými dokumenty programového charakteru přijatými stranou*

v minulosti. Ústřední výbor proto považuje akční program za nesprávný a neplatný dokument, z něhož nelze vycházet v teoretické činnosti i praktické politice strany (...).“⁶

K 10. výročí přijetí dokumentu *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ* byl vývoj v oblasti kultury za uplynulé období charakterizován v jednom z příspěvků ve Sborníku diskusních vystoupení z celoškolské konference VŠP ÚV KSČ takto: „(...) *Jedním z nejvýraznějších rysů kulturní politiky KSČ v období sedmdesátých let je její promyšlený koncepční charakter, vyjádřený v kulturně politické linii XIV. a XV. sjezdu jako nedílné součásti programu výstavby rozvinuté socialistické společnosti. V koncepci kulturní politiky strana důsledně uplatňuje hledisko komplexního rozvoje kultury a jejího všestranného působení ve společnosti, které odpovídá významu kultury při budování vy-*

spělého socialismu, při výchově socialistického člověka a utváření socialistického způsobu jeho života. (...) Soustavná péče strany o rozvoj kultury, její cílevědomý a důsledný přístup k řešení problémů, úkolů a perspektiv v této oblasti se rozhodující měrou odrazily v úspěších kulturního vývoje sedmdesátých let a vytvořily příznivé klima, v němž kultura a umění mohou plnit své významné společenské poslání.“⁷

A jak byla normalizace konkrétně uplatňována ve školství, kultuře a knihovnách je předmětem ukázek a citací v dalších podkapitolách výstavy č. 2.1–2.3.

⁶ *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po 13. sjezdu KSČ*. 1. vyd. Praha: SPN, 1972, str. 45.

⁷ ŠEDA Václav: Aktuální význam dokumentu *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ pro oblast kultury*. Sborník diskusních vystoupení z celoškolské konference VŠP ÚV KSČ k 10. výročí přijetí dokumentu *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ*. Vysoká škola politická ÚV KSČ, 1981, str. 104–105.

Dopady srpnových událostí a normalizace ve školství

Normalizační opatření ve školství, počatá již v roce 1969, sice ponechala čtyřleté studium na nově zřízených gymnáziích (nejvýraznější změna v našem středoškolském vzdělávacím systému po r. 1948), ale významně zasáhla do rodícího se systémového řešení vzdělávání talentovaných žáků. Například byly zrušeny experimentální vybrané třídy ZDŠ přiřčené ke gymnáziu jako přípravný nižší stupeň gymnázia nebo obnoveno nařízení zakazující sestavovat vyšší ročníky ZDŠ podle prospěchu žáků. Tento návrat k tzv. socialistickému pojetí demokratizace vzdělání bránil údajnému elitářství však stejně jako v jiných oblastech vrátil školství hluboko před rok 1968 a ani účinně nepomohl řešit přežívající problém efektivně nastaveného polytechnického vzdělávání, o které se tolik zasazoval. Gymnaziální studium bylo rozděleno na přírodovědnou a humanitní větev a posíleno odpovídajícími přírodovědnými a společ-

čenskovědnými předměty diferencovanými na povinné a volitelné.

Příznačným znakem konsolidace poměrů pak byla obnovená povinná maturita z ruského jazyka nebo na základě revize obsahu společenskovědních předmětů zrušení předmětu filozofie, zavedení občanské výchovy do 6. a 7. ročníku ZDŠ a úprava počtu vyučovacích hodin odborných předmětů. Na vysokých školách bylo znovu zavedeno kritérium výběru uchazečů podle třídního původu a politické angažovanosti.

Následující citace z odborné literatury ilustrují celkovou situaci v československém školství, konkrétní východiska, zásady a opatření od r. 1968 až po normalizaci v sedmdesátých letech 20. století. Vzhledem k celkovému zaměření výstavy na společenskovědní obory byl jejich výběr orientován na tuto oblast a z vysokých škol na Filozofickou fakultu UK.

„ (...) Nejvíce se od socialistické koncepce vzdálila koncepce střední všeobecně vzdělávací školy z r. 1968. Ministerstvo školství k ní vydalo zásady, které sice opakovaly úkoly usnesení ÚV z října 1964 a usnesení XIII. Sjezdu KSČ, ale cesty k jejich realizaci hledalo hlavně v prodloužení studia. Správné principy, „princip všeobecného a polytechnického vzdělání a současně odborné orientace podle zaměření budoucího studia a praxe žáků, princip obsahové jednotnosti a současně variability na základě potřeb společnosti a zájmů mládeže, princip výběrovosti školy a přitom přiměřeného kvantitativního růstu počtu studujících“ (Návrh zásad nové koncepce střední všeobecně vzdělávací školy, MŠ, odbor II, čj. 501/68-II/1, s. 5, 6) našly realizační vyjádření jen v návrhu, ale ne ve skutečnosti. (...)

(...) V únoru 1968 byla uspořádána velmi rychle diskuse a ve společném

prohlášení ministerstva a pověřenectva školství byly vytyčeny zásady pojetí gymnázia, které odpovídají předchozímu návrhu přechodné koncepce. Návrh doporučil i návrat k tradičnímu názvu školy – gymnázium. (...) V život bylo gymnázium uvedeno zákonem ze dne 21. prosince 1968 (zákon č. 46 o gymnáziích). Název střední všeobecně vzdělávací škola byl zrušen.

Již ve školním roce 1968/69 přešla na čtyřleté studium velká část SVVŠ v Čechách a na Moravě (v Praze 70 %); na Slovensku byl přechod uskutečněn o rok později. V učebním plánu (výnos č. 24924/69 – II/3a, Věstník MŠ 1969 č. 8) bylo posíleno vyučování cizím jazykům a zrušen předmět základy výroby. Kladně lze hodnotit, že byl rozšířen výběr volitelných a nepovinných předmětů a že počet volitelných předmětů byl zvýšen z jednoho na dva; mezi nimi byly i nové předměty jako základy techniky, základy

ekonomiky a organizace, základy administrativy, těsnopis, řízení motorových vozidel.

(...) Od roku 1969 se uskutečnila postupně řada konsolidačních opatření. Na základních devítiletých školách organizační směrnice pro školní rok 1969/70 (Věstník MŠK z 20. července 1969, s. 81–83, čj. 21190-69) přinesla možnost dělení tříd při vyučování ruštině v 6.–9. ročníku, při vyučování matematice a mateřskému jazyku ve 4.–6. ročníku, zavádění volitelných předmětů, ale ještě i zachování studijních a praktických tříd, a to od 8. ročníku. Novinkou bylo zřízení vyrovnávacích tříd „pro žáky dočasně opožděné, avšak intelektuálně normální“, a to při kterémkoli z prvních čtyř ročníků ZDŠ, a zřizování speciálních závěrečných tříd, určených pro dosažení uceleného základního vzdělání žáků, kteří se opakováním třídy opozdili o 1–2 roky. (...) Současně

k těmto směrnicím byly vydány i Pokyny ministerstva školství ČSR s přílohami Diferenciace na ZDŠ ve školním roce 1969/70, Metodické pokyny pro zřizování a práci vyrovnávacích tříd a Metodické pokyny pro speciální závěrečné třídy a redukováným učivem vyšších ročníků ZDŠ.

Následující rok se organizační směrnice pro ZDŠ (čj. 24290/70-202, Věstník MŠ z 20. srpna 1970, s. 73–74) změnily v těch částech, kde se ještě jevil ústupek k revizionistickým tendencím. V odstavci týkajícím se rozdělení žáků se přímo stanovilo, „že nesmějí – vzniknout třídy složené z žáků podle prospěchu“. (...)

(...) K posílení morálně politické výchovy žáků, které se jevilo v době rozkolísaných názorů dospělých jako vážný společenský úkol, byl zaveden předmět občanská výchova do 6. a 7. ročníku (...).

(...) Rovněž na středních všeobecně vzdělávacích školách se konsolidace politických poměrů odrazila v některých organizačních opatřeních a ve změnách obsahu studia. (...) Analýza neúprosně odhalila odchylky od socialistického charakteru školy a připravila podklad k řadě opatření.

Jedním z prvních organizačních opatření bylo zrušení experimentálních vybraných tříd ZDŠ přiřčených ke gymnáziu jako přípravný nižší stupeň gymnázia. Výběr na studium po absolvování 5. ročníku ZDŠ byl zrušen a nadále je opět všude možný až po ukončení povinné školní docházky.

Byl revidován obsah především společenskovědních předmětů. Předmět filozofie ve III. a IV. ročníku gymnázia byl zrušen a všech ročnících byl zaveden předmět občanská nauka (stejně na odborných a středních odborných školách (Výnos MŠ ČSR,

čj. 21756 z 30. srpna 1971, Věstník MŠ 1971 z 20. září 1971, s. 145, 146).

Byla též provedena úprava složení maturitních zkoušek (Směrnice pro maturitní zkoušky na školách poskytujících úplné střední vzdělání z 5. 4. 1971, čj. 10802/71-213), kde se vrací ruština jako maturitní předmět při písemných i ústních zkouškách.

(...) Plnění socialistického cíle člověka aktivního, cílevědomého, iniciativního předpokládá tomuto cíli odpovídající metody výchovy a vyučování, jejichž souhrn tvoří systém výchovného vyučování rozvíjejícího celou osobnost žáka. Tato koncepce je charakteristická pro socialistickou pedagogiku.

KRÁLÍKOVÁ, M., J. NEČESANÝ a V. SPĚVÁČEK. *Nástin vývoje všeobecného vzdělání v českých zemích*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1977, str. 98–104, 111.

” Výchova a vzdělávání mládeže a dospělých se staly v Československé socialistické republice součástí revolučních přeměn, jimiž se upevňuje a rozvíjí moc dělnické třídy, socialistický stát a socialistická ekonomika, utvářejí se nové společenské vztahy a nový socialistický člověk.

V celém tomto procesu měla vedoucí úlohu Komunistická strana Československa. Soustavně usilovala o rozvoj jednotného a demokratického školství, prohlubování jeho významu v životě socialistické společnosti a o růst vzdělanosti národů a národností žijících v naší republice.

WOLF, Josef. *Školství v Československé socialistické republice*. Praha: Ústav školských informací při Ministerstvu školství ČSR, 1982, str. 7.

” Literatura jako estetickový-
chovný předmět se podílí na
dosažení cíle školy tím, že vychovává
mládež uměleckou literaturou pro ži-
vot a práci v socialistické a komunis-
tické společnosti. Žáci se učí pozná-
vat s láskou, soustavně a uvědoměle
díla krásného písemnictví a jsou vy-
chováváni k aktivní účasti na literár-
ním a kulturním životě.

UČEBNÍ OSNOVY ZÁKLADNÍ DEVÍTILETÉ ŠKOLY,
ČESKÝ JAZYK A LITERATURA 6.–9. ročník, SPN
Praha 1960, str. 28.

” (...) Při výběru textů do čítanky
se spojuje zřetel k čtenářským
zájmům mládeže se zřetelem k potře-
bám života a komunistické výchovy;
důležité místo v ní mají texty s té-
matem práce a pracujícího člověka;
uplatní se v ní nová socialistická lite-
ratura.

Tamtéž, str. 29.

” Dějepis v socialistické škole je
výrazně ideově politický před-
mět. V soustavě základního všeobec-
ného vzdělávání je obsahem dějepisu
*didaktické zpracování výsledků histo-
rické vědy*. Dějepis podává *marxisticko-
leninský výklad* vývoje lidské společ-
nosti a jeho zákonitostí. Spoluvytváří
základy marxisticko-leninského vě-
deckého světového názoru žáků – bu-
doucích občanů socialistické společ-
nosti (...).

UČEBNÍ OSNOVY ZÁKLADNÍ DEVÍTILETÉ ŠKOLY,
DĚJEPIS 6.–9. ročník, SPN Praha 1972, str. 5.

” (...) *Historickomaterialistickou
metodou* jsou žáci postupně
vedeni k pochopení *zákonitých sou-
vislostí* ve vývoji společnosti a k jed-
notě rozumových, citových a volních
postojů. Dějepis přispívá k výchově
třídní, proletářské stranickosti a k zá-
kladům *marxistického historického my-
šlení* žáků.

Dějepisný výklad ve všech svých částech
je založen výhradně na marxisticko-
leninské filosofii. Metoda výkladu je

historickomaterialistická, jeho vý-
chovné zaměření je třídní, komunis-
ticky stranické.

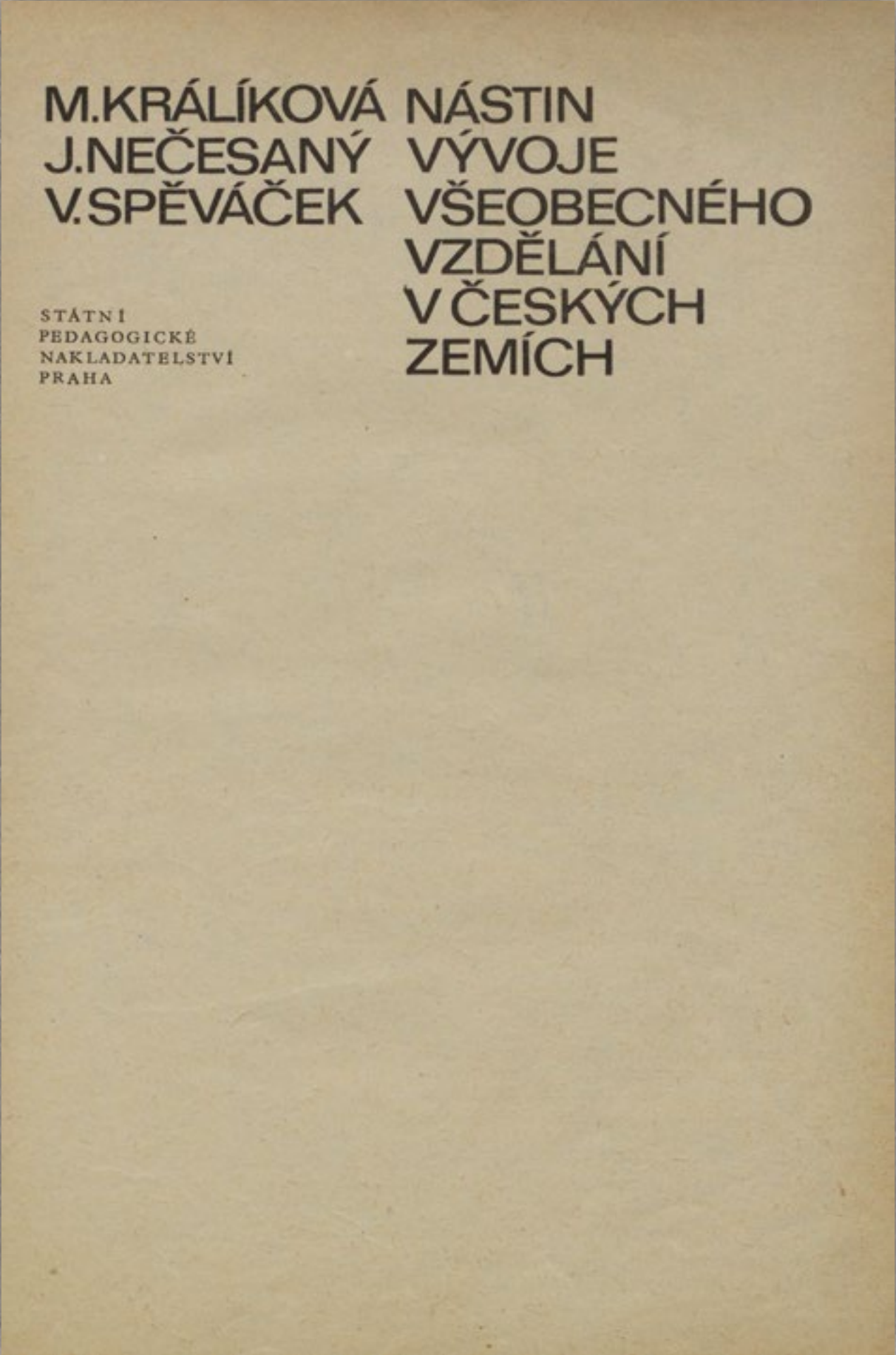
Dílčí složkou výchovně vzdělávacího
působení dějepisu v oblasti světoná-
zorové je *výchova vědecko-ateistická*,
zaměřená proti všem formám idea-
listického výkladu světa, zvláště pak
proti všem jeho podobám nábožen-
ským (...).

(...) Výchovné a vzdělávací cíle děje-
pisu v socialistické škole jsou určeny
zákonitostmi současné vývojové epo-
chy, charakterizované prudkým roz-
machem sociální a vědecko-technické
revoluce, projevující se v antagoni-
smu kapitalistické a socialistické
soustavy a v růstu sil socialismu, po-
kroku, svobody a míru. Ideově poli-
tickým výchovným a vzdělávacím cí-
lem dějepisu na gymnasiu je vytvoření
socialistického přesvědčení, jistoty
o převaze a konečném vítězství soci-

alismu a komunismu a v tom smyslu
příprava budovatelské aktivity mlá-
deže. Základem socialistického pře-
svědčení a východiskem jednání soci-
alistického člověka je vědecký světový
názor, který je předpokladem i cílem
komunistické výchovy (...).

Dějepisné vzdělávání umožňuje na
základě historicko-materialistického
výkladu dějin pochopit správnost
a nutnost internacionálního spojení
pracujících celého světa v boji proti
kapitalismu a za vítězství komunismu,
za pokrok a mír. Umožňuje pochopit
vedoucí úlohu komunistických stran,
které od Velké říjnové socialistické re-
voluce pod vedením KSSS usilují o so-
cialistickou a komunistickou společ-
nost (...).

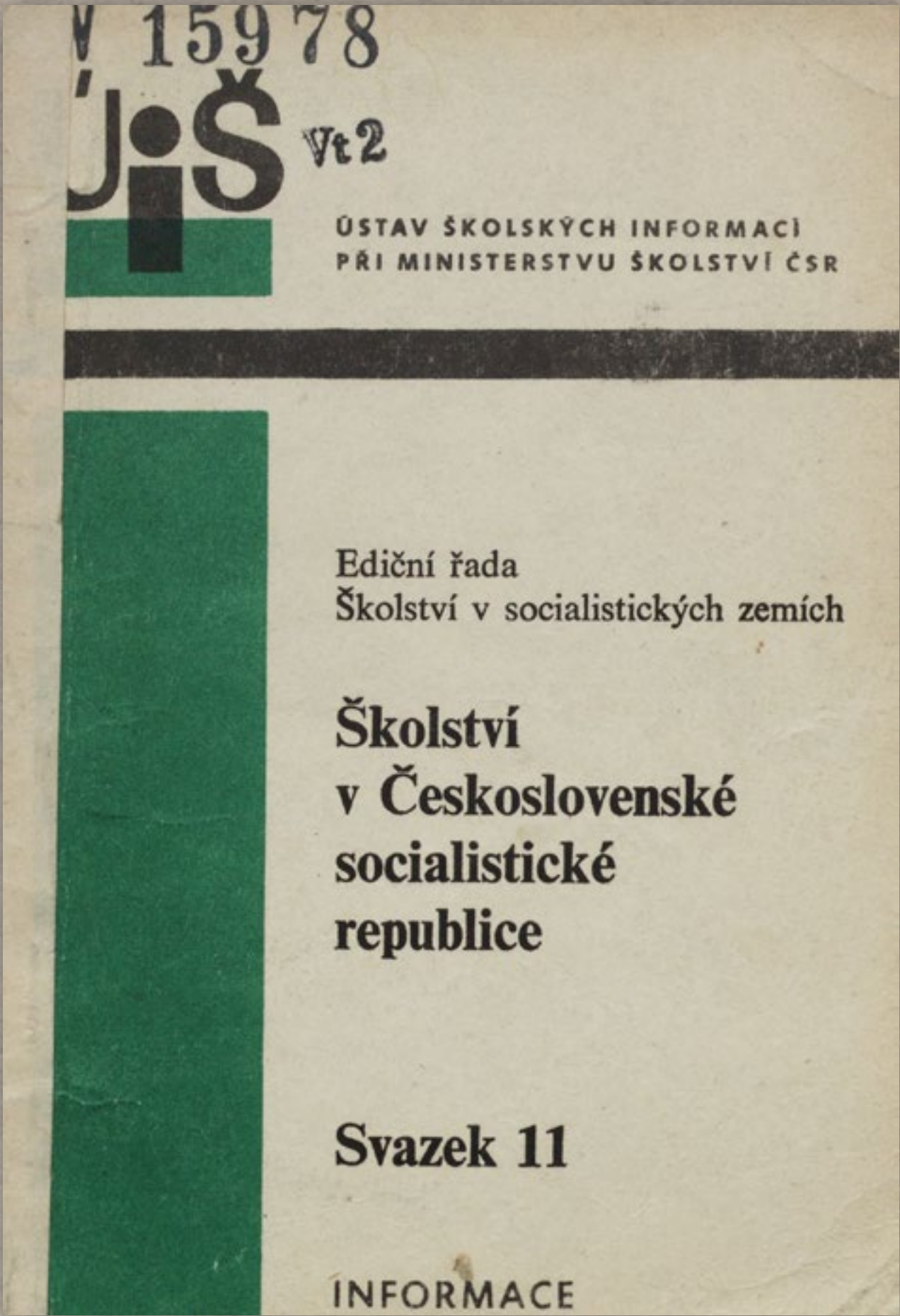
UČEBNÍ OSNOVY GYMNASIA, DĚJEPIS (povinný
předmět), DĚJEPIS (volitelný předmět na pří-
rodovědné větvi), SPOLEČENSKOVĚDNÍ SEMI-
NÁŘ V DĚJEPISE (volitelný předmět), SPN Praha
1972, str. 1–2.

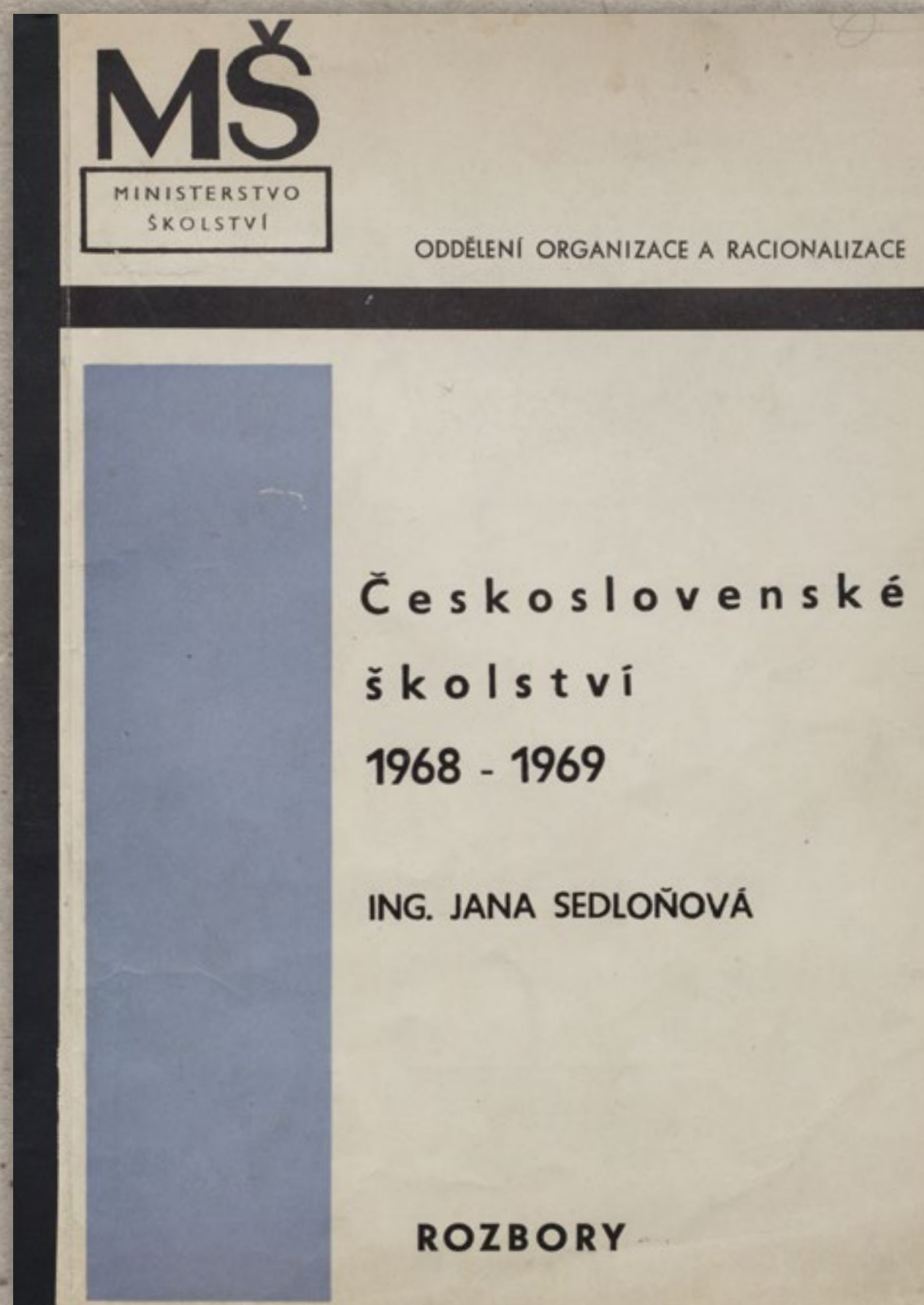
OBSAH	
ÚVOD 6	2.5 Československé všeobecné vzdělávací školy v době zostřeného třídního boje třícátých let 57
1. ŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH PŘED ZAVEDENÍM POVINNÉ ŠKOLNÍ DOCHÁZKY 11	2.6 Narušení výchovně vzdělávacího systému za okupace 67
1.1 Kultura a školy Velké Moravy 11	3. OBRODA A ZÁSADNÍ PŘEMĚNY NAŠEHO VŠEOBECNÉ VZDĚLÁVACÍHO ŠKOLSTVÍ PO OSVOBOZENÍ ROKU 1945 69
1.2 Počátky školního vzdělávání v Čechách 13	3.1 Idea demokratizace vzdělání v osvobozeném státě 69
1.3 První kroky k demokratizaci vzdělání 13	3.2 K jednotné socialistické škole 75
1.4 Vzestup i pokles vzdělanosti v našich zemích 17	3.3 Studium pracujících jako organická součást školského systému 90
1.5 Školství pod vlivem velkých společenských přeměn v době nástupu kapitalismu 20	3.4 Léta zakolísání ve vývoji naší školské soustavy 92
2. VZESTUP ŠKOLNÍHO VZDĚLÁNÍ OD ZAVEDENÍ POVINNÉ ŠKOLNÍ DOCHÁZKY 25	3.5 Nástup konsolidace ve všeobecné vzdělávacím školství 102
2.1 Zavedení povinné školní docházky 25	Závěry 106
2.2 Odraz společenského vývoje 18.—19. století ve středním školství 34	Prameny a literatura 115
2.3 Úroveň vzdělání školou povinné mládeže před vznikem Československé republiky 38	Přílohy 119
2.4 Všeobecné vzdělávací školství v první republice a snahy o socialistickou školu 45	

KRÁLÍKOVÁ, Marie, NEČESANÝ, J. a SPĚVÁČEK, Václav. *Nástin vývoje všeobecného vzdělávání v českých zemích*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977. Sign.: II 75566

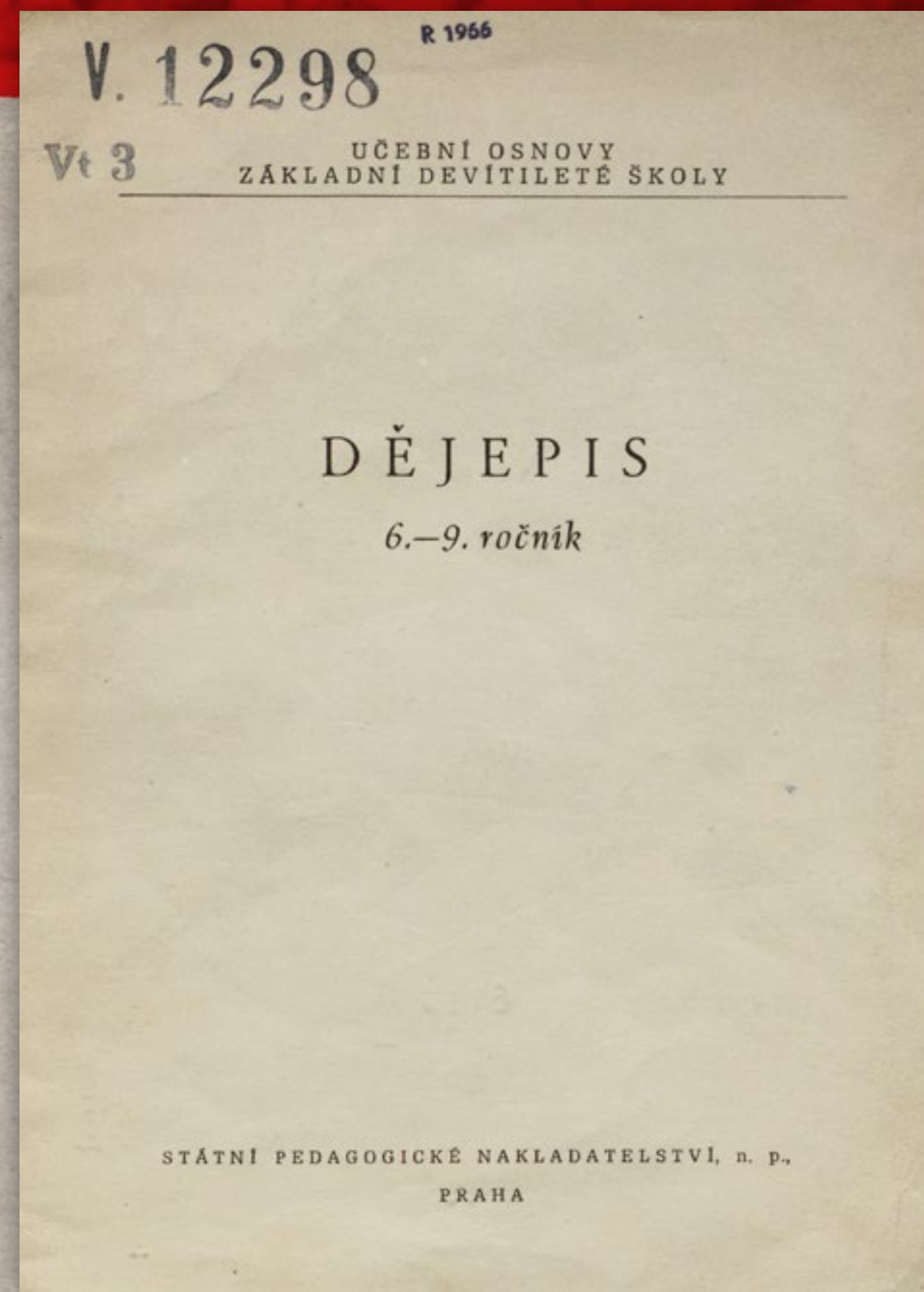
WOLF, Josef. *Školství v Československé socialistické republice*. Praha: Ústav školských informací při Ministerstvu školství ČSR, 1982. Sign.: V 15978

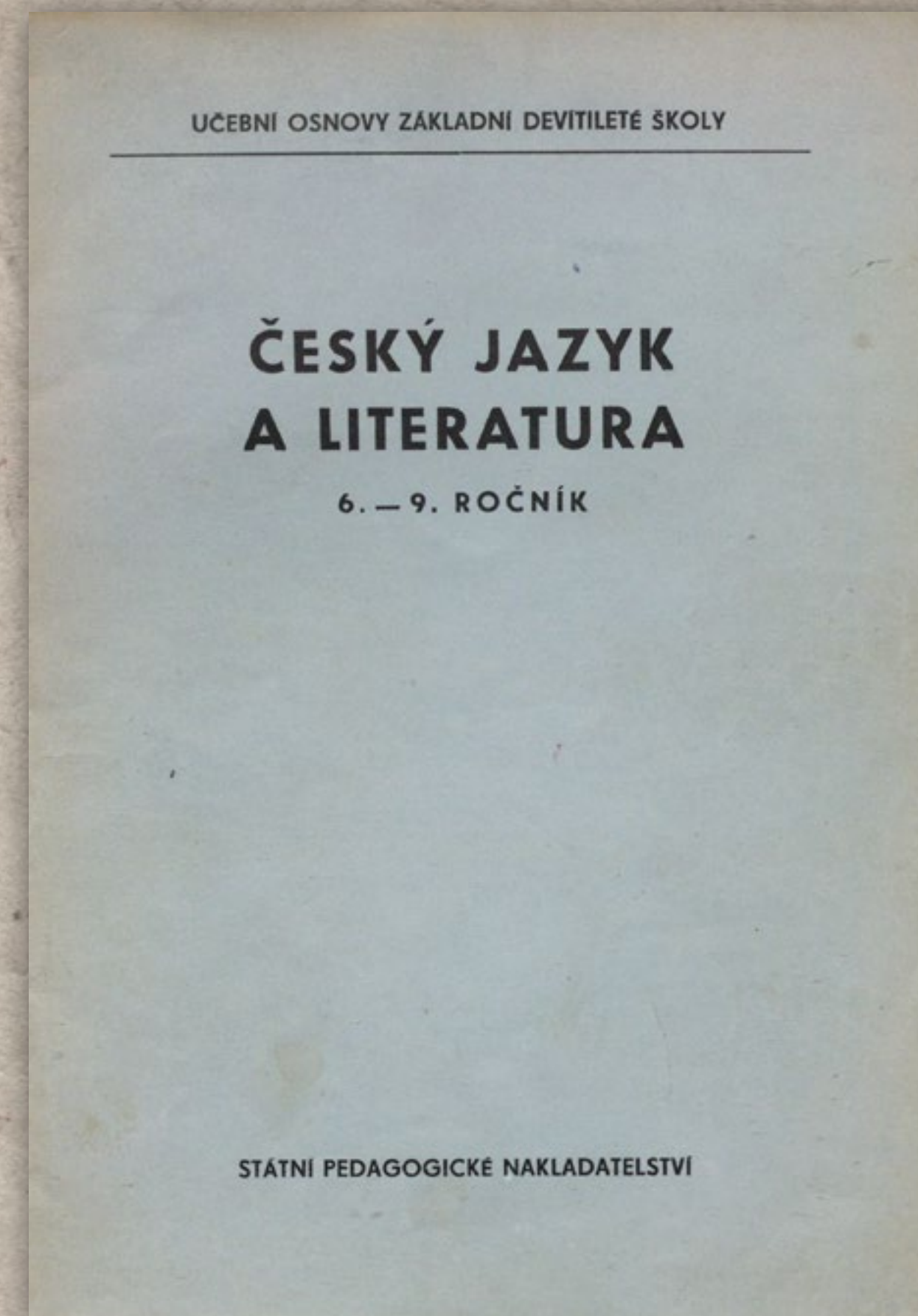
*Dějepis: 6.–9. ročník.
Učební osnovy základní
devítileté školy. 1. vyd.
Praha: Státní pedagogické
nakladatelství, 1972.
Sign.: V 13881*

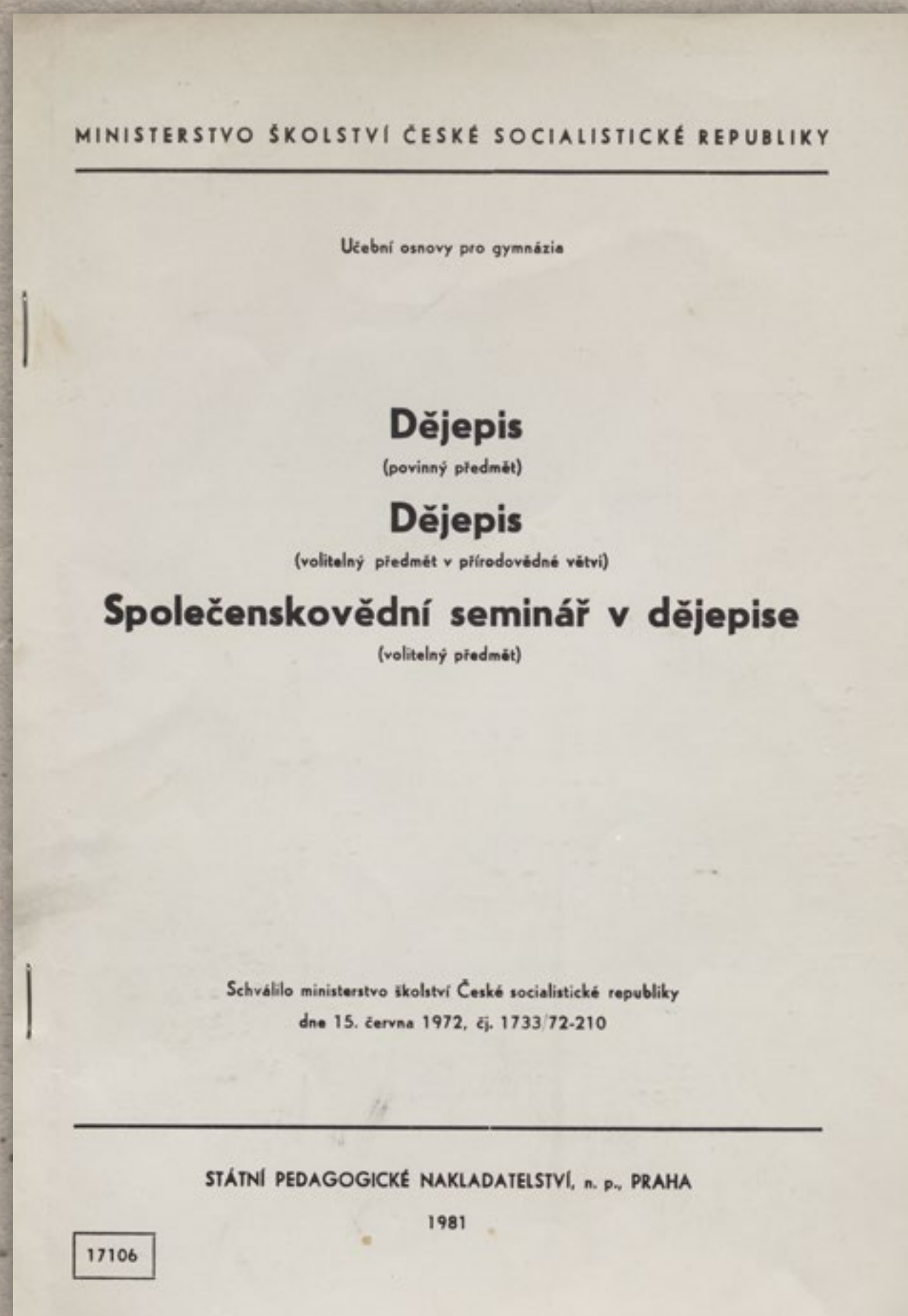

SEDLOŇOVÁ, Jana.
*Československé školství
1968–1969: Rozbory.* Praha:
Česko, 1969.
Sign.: III 23649

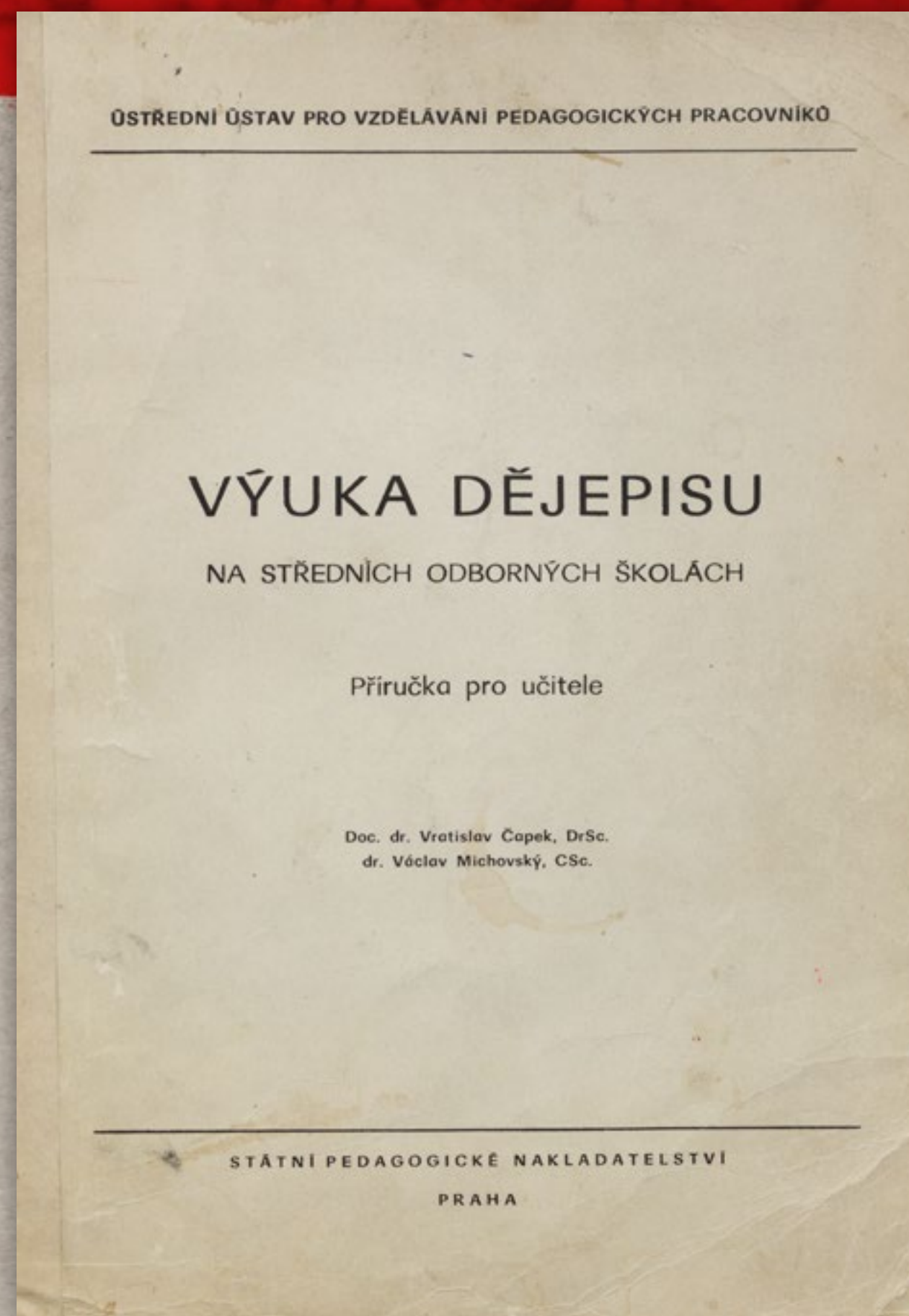

*Český jazyk a literatura: 6.–9. ročník.
Učební osnovy základní devítileté školy.
1. vyd. Praha: Státní pedagogické
nakladatelství, 1960.
Sign.: V 12105*

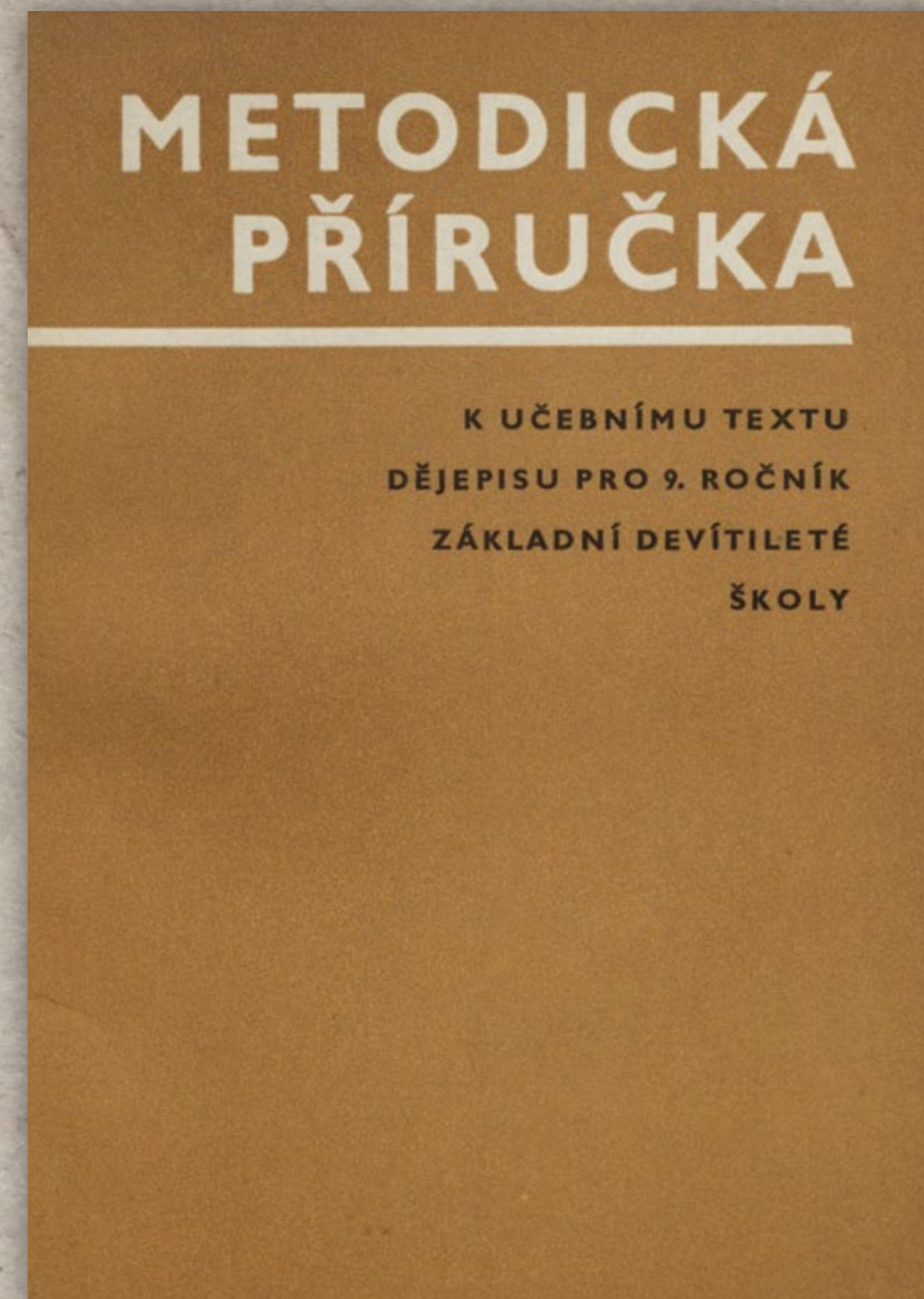

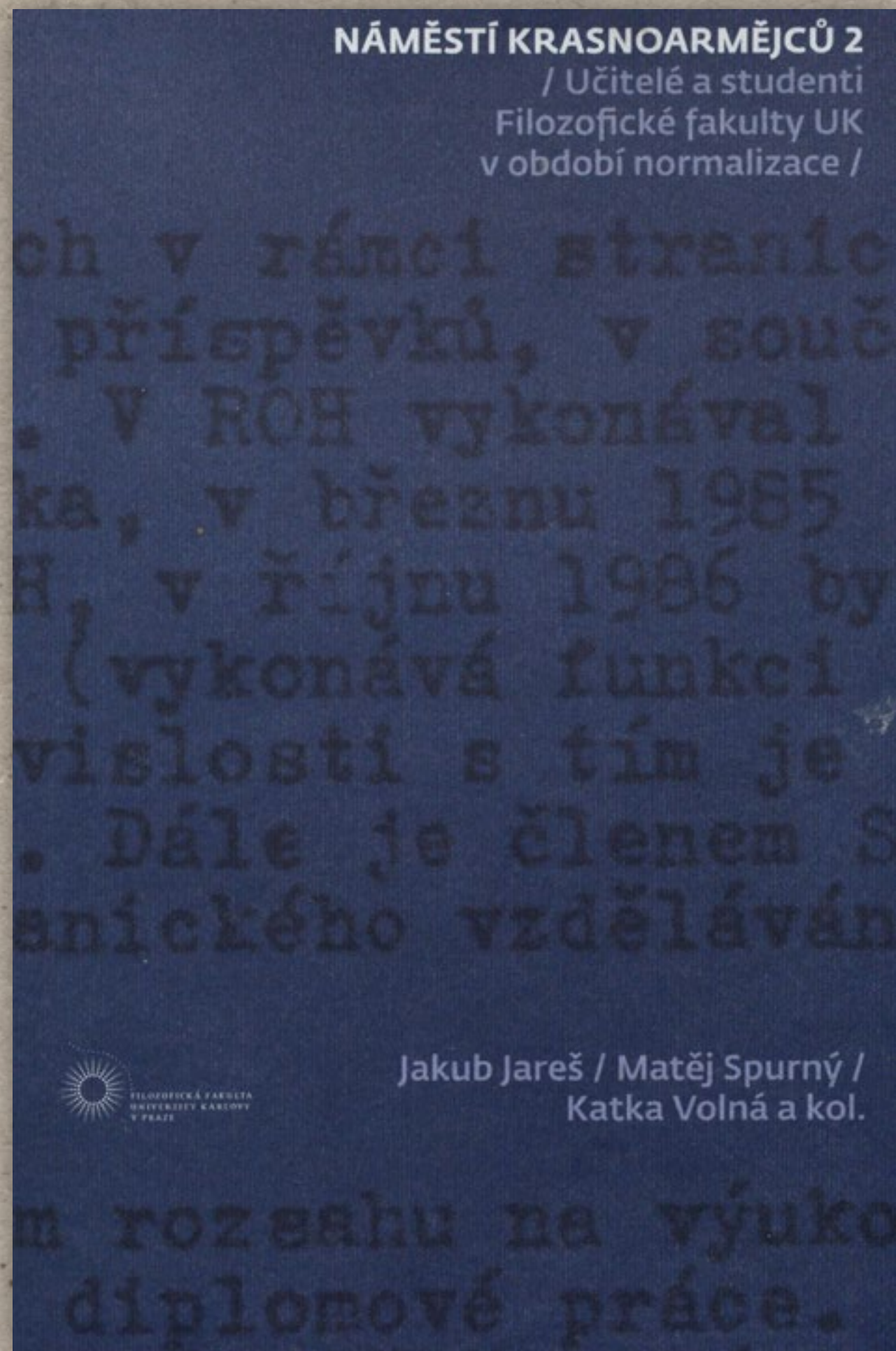
Dějepis (povinný předmět); Dějepis (volitelný předmět v přírodovědné větvi); Společenskovědní seminář v dějepise (volitelný předmět). Učební osnovy pro gymnázia. 3. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981. Sign.: VI 4963

*ČAPEK, Vratislav
a MICHOVSKÝ, Václav.
Výuka dějepisu na středních
odborných školách:
příručka pro učitele.
1. vyd. Praha:
Státní pedagogické
nakladatelství, 1981.
Sign.: III 29273*

*KAŠPAR, Jan. Metodická
příručka k učebnímu textu
dějepisu pro 9. ročník
základní devítileté školy.
1. vyd. Praha: SPN, 1966.
Sign.: II 58084*

JAREŠ, Jakub, Matěj SPURNÝ a Katka VOLNÁ.
*Náměstí Krasnoarmějců 2: učitelé a studenti
Filozofické fakulty UK v období normalizace.*
Praha: Univerzita Karlova, 2012.
Sign.: II 110458

VOLNÁ, Katka. *Prověřená fakulta:
KSČ na Filozofické fakultě UK
v letech 1969–1989.* Praha: Ústav
pro soudobé dějiny, 2009.
Sign.: II 106866

Obsah	
Katka Volná: Fakulta a strana. Působení KSČ na Filozofické fakultě UK v letech 1969–1989	7
Jakub Jareš: Přijímací řízení na vysoké školy v období tzv. normalizace. Příklad Filozofické fakulty UK	35
Matej Spurný: Posudky a další formy uplatňování moci KSČ na Filozofické fakultě UK vůči jednotlivcům	85
Posudky	95
Dodatky k životopisu	150
Komplexní hodnocení	164
Klára Pinerová: Akademický rok 1976/1977 v dokumentech. Stranický život na Filozofické fakultě UK a vliv KSČ na průběh akademického roku	203
Přehled vedoucích funkcí na Filozofické fakultě UK v letech 1969–1989	282
Seznam zkratk	286
Seznam pramenů a použité literatury	292
Seznam publikovaných dokumentů	294
Jmenný rejstřík	301
Summary	305
Zusammenfassung	306

Poučení z krizového vývoje

VE STRANĚ
A SPOLEČNOSTI
PO XIII. SJEZDU
KSČ

STÁTNÍ
PEDAGOGICKÉ
NAKLADATELSTVÍ

*Poučení z krizového vývoje ve straně
a společnosti po 13. sjezdu KSČ.*

1. vyd. Praha: SPN, 1972.

Sign.: II 66654

Úvodem

V této publikaci dáváme do rukou žákům škol II. cyklu významný dokument Komunistické strany Československa — Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ. Tento dokument byl schválen plenárním zasedáním ÚV KSČ 11. prosince 1970. Vyšel v masovém nákladu jako příloha Rudého práva i jako samostatná brožura v r. 1971.

Naše publikace je přizpůsobena potřebám školní práce, zvláště v předmětu občanská nauka. Je vybavena úvodní částí, text Poučení se stává přehlednějším vyznačenými marginálními hesly, stručným slovníčkem, doporučenou literaturou a metodickými poznámkami, které umožní pracovat s dokumentem co nejefektivněji. Žáci, kteří pochopí záměr a smysl Poučení, získají určité dovednosti ve způsobu samostatné práce s odbornými a politickými texty.

Mladí lidé dorůstají v pokolení, které bude žít v socialistické společnosti a jako její dospělí občané budou účastni na jejím řízení, na odpovědnosti za vybudování komunismu, jehož program a tempo určuje Komunistická strana Československa. Pochopení smyslu Poučení je nezbytným předpokladem pro úspěšné plnění úkolů, které naši mládež očekávají. Každodenní praxe potvrzuje, že pravdivé poznání skutečnosti a připravenost na život v dospělosti je nutná ke zdaru věci. Naše mládež, jak to potvrzuje její budovatelská činnost, po úspěchu touží.

Všichni víme, v jaké katastrofální situaci byla naše socialistická vlast v roce 1968. Tehdy opravdu šlo o všechno; o ztrátu socialistických vymožeností,

3

o zavlčení naší vlasti do záměrů imperialismu, o návrat do minulosti až před rok 1945 a v těch souvislostech o možnost vyvolání občanské války se všemi jejími hrůznými průvodními jevy. Ve vlastním zájmu i z odpovědnosti za další vývoj naší vlasti jsme povinni pochopit příčiny onoho katastrofálního roku, osvojit si všechna poučení, aby se chyby a omyly již nemohly opakovat.

Komunistická strana Československa se proto již v červnu 1969 rozhodla, že ke svému XIV. sjezdu připraví zhodnocení československé krize, do níž se naše strana a společnost v roce 1968 dostaly. Toto rozhodnutí má o to větší váhu, že bylo vysloveno na Moskevské mezinárodní poradě komunistických a dělnických stran. Již v tom smyslu má internacionální charakter a odpovědnost.

Příčinami krizových jevů ve všech společenských oblastech se ÚV KSČ mnohokrát zabýval. Víme, že tato krize nevznikla jen z chyb roku 1968, ale že narůstala dlouho. Proto rozbor vyžadoval soustavné poznávání celého souboru objektivních a subjektivních příčin. Soudruh János Kádár na XIV. sjezdu KSČ, vycházející ze zkušeností Maďarska v roce 1956, poukázal na nesmírnou obtížnost a složitost naší situace, zejména na skutečnost, že se oslabila vedoucí úloha strany, třídní fronty se promíchaly, nastal ideový, politický zmatek a rozšířil se nacionalismus. Proto do rozboru krizového vývoje bylo zapojeno mnoho politických a vědeckých pracovníků, jakož i 600 významných organizací strany. Tento přístup k vypracování Poučení dává všechny předpoklady nejobjektivnějších závěrů, které přijali naši pracovníci a které na XIV. sjezdu KSČ velmi kladně hodnotili představitelé bratrských stran.

★

Naši zemi hrozila kontrarevoluce. Kontrarevolucionáři chtěli izolovat Československo od zemí socialistického společenství a postavit se proti Sovětskému svazu. Tato situace a „vrhel přijetí tzv. pražského jara mezinárodní reakcí oprávněně znepokojovalo revolucionáře celého světa“. Tak to vyjádřil host

4

XIV. sjezdu KSČ a představitel Komunistické strany Martiniku (Protokol XIV. sjezdu KSČ, s. 529).

Dějiny naší strany i jiných komunistických stran poskytují dostatek poučení o otázce kontrarevoluce. Vždyť v roce 1948 šlo reakci také o kontrarevoluci, jejímž cílem mělo být likvidování lidově demokratického Československa a cesta zpět ke kapitalismu. Soudruh Klement Gottwald nás tehdy učil, že „každá kontrarevoluce zamlčuje své konečné cíle a odkrývá své karty postupně. Kontrarevoluci jde vždy především o zvrát mocenských sil v její prospěch, jde prostě o moc. Získat moc by pro ni znamenalo mít volnou ruku k úplné realizaci svých reakčních plánů. Tak tomu bylo v československém případě“. Poučení hodnotí také zkušenosti z pokusu o kontrarevoluci v Maďarské lidové republice v roce 1956. Na XIV. sjezdu o tom hovořil soudruh János Kádár. Při té příležitosti zdůraznil, že obrovská síla proletářského internacionalismu byla pro maďarské stoupence socialismu hlavní oporou. Přitom je velmi zajímavé, že v době maďarské krize byli mezi těmito silami socialistického internacionalismu i českoslovenští komunisté, náš pracující lid, kteří nezištně pomáhali v boji proti kontrarevoluci. Přes to všechno jsme se dostatečně nepoučili, a tak mohlo dojít k dalšímu pokusu o kontrarevoluci i u nás. Společným jmenovatelem protisocialistických snah byl u nás nacionalismus, antisocialismus a antikomunismus. Aby kontrarevolucionáři zakryli své pravé cíle, vedli boj proti socialismu pod pseudosocialistickými hesly, například za „vylepšení“ socialismu, za uskutečnění „konzumního“ socialismu, který měl být mostem k obnovení kapitalismu, za „demokratický“ socialismus apod. Síly kontrarevoluce usilovaly o rozložení základních vnitřních a zahraničně politických jistot naší země, zejména o rozložení sounáležitosti a spojení se socialistickými zeměmi, se Sovětským svazem i s mezinárodním komunistickým hnutím. Služebníci kontrarevoluce dokonce zneužili Organizace spojených národů proti zájmům Československé socialistické republiky a socialismu vůbec. Že šlo o otázku „kdo z koho“, je zřejmé kromě jiného z jednání na XIV. sjezdu, kde se uvádí: „Že byly v Československé socialistické republice při-

5

pravovány koncentrační tábory pro komunisty a pokrokové lidi — to nejsou dohady, ale skutečnost podložená dokumenty, na nichž jsou podpisy těch, nad jejichž osudem Západ nejvíce hořekuje.“

Situaci v naší zemi velmi pozorně sledovaly bratrské strany i v kapitalistických státech. Jak ukázala vystoupení jejich představitelů na XIV. sjezdu KSČ, situaci velmi pozorně analyzovali, většinou ji chápali správně, a viděli hrozící nebezpečí ve všech souvislostech. Tak např. představitel Komunistické strany Indie se vyjádřil, že „**protisocialistické síly uvnitř naší strany a za pomoci mezinárodního imperialismu využily vnitřní slabosti a učinily obratný a rozhodný pokus o zvrácení socialistického systému v Československu a ohrožení bezpečnosti socialistického společenství v Evropě.**“ Také v telegramu řeckých komunistů je vyjádřena myšlenka, že u nás šlo o uskutečnění plánů imperialistů a vnitřní kontrarevoluci. Mluvčí Komunistické strany Argentiny se vyslovil, že již v polovině roku 1968 pochopili argentinští komunisté, že **v Československu dochází ke střetnutí revoluce s kontrarevolucí.** Současně zdůraznil, že vítězství kontrarevoluce by ohrozilo evropskou bezpečnost a znesnadnilo obranu světového míru. Podobná vyjádření učinilo téměř 40 reprezentantů bratrských stran, počínaje KS USA, Kanady, NSR a konče třeba Komunistickou stranou Martiníku. Tyto komunistické strany, ať velkých nebo malých států, postihly správně situaci zejména proto, že musí být zvláště obezřelé, neboť pracují ve ztížených podmínkách imperialistického útlaku. Každá z nich měla možnost bezprostředně pozorovat a posuzovat činnost a reagování imperialistů ve své zemi.

★

Kříze v roce 1968 se dostala do takového stadia, že kontrarevoluční záměry nemohly být likvidovány vlastními silami. A proto se mnozí komunisté a čeští socialističtí občané ČSSR obraceli o pomoc k Sovětskému svazu. Proto také soudruh L. Brežněv na XXIV. sjezdu KSSS mohl prohlásit: „S ohledem na žádosti stranických a státních činitelů, komunistů,

československých pracujících a se zřetelem k nebezpečí, které hrozilo vymoženostem socialismu v této zemi, jsme se tehdy s bratrskými socialistickými zeměmi rozhodli poskytnout Československu internacionální pomoc při obraně socialismu. **Za mimořádných podmínek vytvořených silami imperialismu a kontrarevoluce nás k tomu zavazovala naše třídní povinnost, věrnost socialistickému internacionalismu, starost o zájmy našich států, o osudy socialismu a míru v Evropě.**“

S morální, materiální i vojenskou pomocí bratrských socialistických států 21. srpna 1968 opravdově souhlasí všichni socialismu oddaní občané naší vlasti. Je pravda, že v oněch osudových dnech byli mnozí čeští lidé kontrarevoluční propagandou dezorientováni, že zcela nerozuměli událostem. Poučení, vysvětlovací činnost strany a vlastní zkušenosti z praxe umožnily i těmto občanům pochopit situaci, smrtelné nebezpečí, které nám v této době hrozilo. Proto také s obsahem Poučení a s internacionální pomocí pěti socialistických zemí souhlasí většina našich občanů. Potvrzují to i usnesení z okresních a krajských konferencí strany. Na XIV. sjezdu KSČ bylo např. čteno usnesení krajské konference Středočeského kraje, v němž se praví: „**Vstup spojeneckých vojsk 21. 8. 1968 předešel občanské válce v naší vlasti a byl nezbytným a jedině správným řešením.** Vysoce proto oceňujeme internacionální pomoc států Varšavské smlouvy a jejich komunistických stran, zejména pak Komunistické strany Sovětského svazu. Tato pomoc je přesvědčivým důkazem internacionální solidarity zemí socialistického tábora a současně potvrzuje, že ve spojení se Sovětským svazem a socialistickým táborem je záruka naší třídní, národní a státní jistoty a suverenity.“

Nepřátelé socialismu dávali internacionální pomoci jiný smysl, nazývali vstup **spojeneckých vojsk** na naše území okupací, porušením suverenity apod. Jednotlivé jevy, které se jím právě hodily, zevšeobecňovali se záměrem narušit naše vztahy k socialistickým zemím, a hlavně k Sovětskému svazu. Na XIV. sjezdu KSČ v těchto souvislostech vyjádřil soudruh V. Biřák přílehlavé podobenství, když řekl: „Představme si, soudruhy a soudruzí, takový obraz:

začíná hořet dům, ale hospodář je natolik omámený alkoholem nebo hašíšsem, že požár nehasí, ani nevolá jiné na pomoc. O pomoc nakonec požádají synové. Pomoc přijde a po uhašení požáru hospodář a jeho pochybní přátelé křičí do světa, že se při hašení postříkala peřina. Naši tehdejší hospodáři byli tak omámeni slavomamem, že rozhořívající se plameny kontrarevoluce považovali za lesk své slávy. Tisíce našich lidí, komunistů i nekomunistů, viděly požár, a proto volaly o pomoc. Není pochyb, že každý i ze zde přítomných delegátů tak nebo jinak takovou pomoc čekal a žádal a byl rád, že přišla včas.“

Představitel Komunistické strany USA vyjádřil naprostý souhlas s internacionální pomocí, považuje ji za historicky důležitou a včasnou, jelikož prokázala velkou službu demokraciím, míru a socialismu i zájmům dělnické třídy a pracujících lidí na celém světě. Doslovně pak prohlásil: „Jsme hrdí, že naše strana stála po vašem boku v těchto těžkých dnech, kdy vládl zmatek a nepřátelé si přáli občanskou válku.“ Rovněž reprezentant Komunistické strany Kanady vyjádřil plnou podporu internacionální pomoci Sovětského svazu a ostatních členů Varšavské smlouvy, neboť byla nutná k obnovení socialistické normy rozvoje a pro zmaření pokusů nepřátel socialismu a kontrarevoluce u nás. Představitel Komunistické strany Německa (NSR) jménem strany prohlásil akt proletářského internacionalismu z 21. 8. 1968 za nepřemožitelný, neboť **spolupůsobením československých komunistů a bratrskou pomocí socialistických států byla vytvořena nová, zdravá situace nejen u nás, ale v celé Evropě.** Věci prospěje, když ještě uvedeme názor mluvčího Komunistické strany Izraele, který řekl: „Naše strana hodnotila vývoj let 1968—1969 v Československu z třídního hlediska. Na zvláštním plenárním zasedání 25. srpna 1968 ÚV KS Izraele vyjádřil solidaritu s kroky, které podnikly Sovětský svaz a socialistické země. Považoval vstup jejich vojsk, který uzavřel cestu kontrarevoluci v Československu, za nezbytný akt internacionální povinnosti pro zachování pozic socialismu v ČSSR a pro obranu socialismu v celém světě.“

★

Vypořádejme se také s tvrzením nepřátel socialismu, že šlo o akt okupace. Tento názor musíme zásadně odmítnout. Přijali ho za svůj jen naši nepřátelé anebo dočasně lidé zcela politicky nezralí anebo nepřátelskou propagandou zmatení.

Vstup spojeneckých vojsk na naše území je aktem a výrazem přátelství. Činnost těchto vojsk byla namířena proti nepřátelům socialismu a na ochranu socialismu. Vojska již pouhou svou přítomností umožnila zformování zdravého jádra KSČ a všech pracujících a opětné převzetí moci dělnickou třídou. Posuďme v té souvislosti hitlerovskou okupaci, kdy fašisté se zmocnili státní moci, části území, pronásledovali a vraždili komunisty a vlastence, zavedli dvojjazyčnost v naší vlasti, kterou označili Protektorát Böhmen und Mähren, zavřeli vysoké školy, v každém kraji a okrese zřídili své správní orgány s neomezenou mocí. Pro německou říši musel pracovat celý náš průmysl, pro nepohodlné byly zřízeny koncentrační tábory a mnohé obce byly zcela vyhlazeny. To byla okupace. Naše mládež má smysl pro pravdu a při odpovědném studiu zajisté pochopí i tuto složitou problematiku, která se stává velmi jednoduchou, posuzujeme-li ji z hlediska třídnosti.

★

Právě proto, že krizová léta patří mezi nejsložitější období od založení KSČ, je nesmírně důležité důkladně se seznámit s Poučením, které mnohé vysvětlí, zdůvodní a přivede mladé lidi k pramenům poznání historické pravdy.

Hluboká krize ve straně a ve společnosti v letech 1968—1969 zasáhla všechny oblasti. Rozvrátila politické a státní orgány, téměř do propasti přivedla naše hospodářství, kulturu a umění a velmi citelně chrozila celou oblast výchovy a vzdělání. Rozvratné působení reakce a všech protisocialistických sil způsobilo vážné škody mezi naší mládeží. Především se zmocnila vedení ČSM a rozdrobila ho asi do dvaceti různých organizací. Heslo „rozděl a panuj“ nácházelo své uplatnění v tom, že reakce většinu těchto organizací začleňovala do služeb antisocialismu, proti politice KSČ, proti Sovětskému svazu a proti

socialismu vůbec. Protože školní výchova ovlivňuje celou dorůstající generaci, vyvinula reakce velké úsilí, aby i školství sloužilo jejím cílům. O socialismu a komunismu se na mnoha školách nehovořilo v dobrém, Komunistická strana Československa byla hanobena a výsledky budování socialismu byly znevažovány. Ve školách se idealizovala buržoazní ČSR a její představitelé, především T. G. Masaryk. Dějiny našeho dělnického hnutí a Komunistické strany Československa byly buď opomíjeny, anebo překrucovány. Osnovy jednotlivých vyučovacích předmětů byly hrubě narušovány. Bylo z nich vynecháno vše, co nesloužilo záměrům reakce. O Sovětském svazu se v dějepise a zeměpise buď neučilo, anebo se učilo v duchu antisovětismu a antisocialismu. Ruskému jazyku se na mnohých školách vyučovalo zkráceně, povrchně a s projevy nedobrého vztahu. Na mnohých školách se vynechávali ve vyučování literatury nejen sovětscí spisovatelé, ale i v celém světě uznávaní klasici ruské literatury. Ve vyučování ekonomie byly uplatňovány reakční názory Šikovy. Píseň práce, Internacionala a sovětská hymna byly ze škol vytlačeny. Mládež byla v letech 1968–1969, často od nejtěššího věku, vedena k obdivu všeho kapitalistického, k lhostejnosti k socialismu a k jeho výsostným znakům a symbolům. Často byly znevažovány rudé prapory, pěticípé hvězdy, srp a kladivo, 1. máj i 7. listopad. Reakční učitelé a vedoucí mládežnických organizací doporučovali mládeži filmy propagující západní agresivní způsob života, divadelní hry, které otevřeně anebo zastřeně útočily proti socialismu, byla doporučována nepřátelská, dvojsmyslná a odzbrojující literatura a výtvarné umění propagující rozklad a beznadějnost. Nemalý vliv měla také hudební produkce, která uváděla mládež na cestu životního stylu buržoazní mládeže. Podobně působil všechen mládežnický tisk. To vše vyvolalo nejednu tragédii v rodinách, z nichž děti odešly do kapitalistických států a staly se často nástrojem našich úhlavních nepřátel. Mějme odvahu přiznat všechny tyto nedobré jevy, porovnat tehdejší situaci s dnešní, a jsme-li spravedliví, dojdeme k závěru, kam nás nepřátelé socialismu chtěli dovést. Podobné úsilí vyvinula reakce a kontrarevoluce ve všech

ní na obranu socialistických vymožeností národů, bezpečnosti a nezávislosti obou našich zemí“. Proto také Todor Živkov, představitel Komunistické strany Bulharska, v souladu se všemi účastníky XIV. sjezdu KSČ mohl prohlásit, že „neexistuje síla, která by mohla odtrhnout československé komunisty z řad světového komunistického hnutí, že Československo se bude rozvíjet a rozkvétat jako socialistický stát“. Úvodní slovo můžeme ukončit slovy soudruha Leonida Brežněva, která pronesl na XXIV. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu, a která dávají všem socialistickým zemím existenční socialistickou jistotu: „Národy socialistických zemí jasně dokazují celému světu, že se svých revolučních vymožeností nevzdají, že hranice socialistického společenství jsou nerozborné a nedotknutelné.“

Jak pracovat s textem Poučení

Školní vydání Poučení je určeno především žákům 1. ročníků středních škol a škol učňovských. V tomto ročníku se v občanské nauce seznamujete v širším rozsahu a ve větší hloubce než v základní škole s hlavními rysy naší socialistické společnosti a našeho státu, s politickým a hospodářským životem v naší zemi v současnosti, a především s úlohou dělnické třídy a komunistické strany jako vedoucí síly společnosti. Abyste lépe pochopili souvislosti, potřebujete mít ucelený pohled na třídní boje, které vedly k vytvoření lidově demokratického a později i socialistického Československa. Na učňovských školách, kde dějepis není zařazen jako samostatný předmět, je nutno připomenout i hlavní etapy třídních bojů dělnické třídy proti kapitalismu a souhrnně zhodnotit boj dělnické třídy a jejích politických organizací od vydání Komunistického manifestu. Vidíte, že celé učivo 1. ročníku má tedy velký význam pro formování správných názorů na dění v současně epoše a čínorodých postojů k současným úkolům socialistické výstavby, k politice Komunistické strany Československa a mezinárodního komunistického hnutí.

V úvodní kapitole jste se již dověděli o tom, že Poučení hodnotí významnou etapu ve vývoji naší

Kontrolní otázky a náměty k samostatné práci

1. Na základě studia Poučení i vědomostí z dějepisu vysvětlíte, čím byl v naší vlasti umožněn vznik lidově demokratického a později socialistického státu.
2. Pokuste se stručně charakterizovat hlavní budovatelské úspěchy, kterých bylo u nás při výstavbě socialismu dosaženo.
3. Kterých chyb se dopouštělo vedení strany v období po r. 1960 a jaké důsledky z těchto chyb vyplývaly?
4. Na základě textu Poučení uveďte hlavní příznaky narůstání krizové situace u nás v oblasti politiky a ideologie.
5. Pokuste se stručně formulovat, co je to revizionismus a oportunistus a co umožňovalo jeho růst před r. 1968.
6. Které úkoly mělo vyřešit nové vedení strany ustavené v lednu 1968? Zhostilo se jich s úspěchem?
7. Z textu Poučení pořídte konspekt, který by charakterizoval nástup pravicových a antisocialistických sil u nás v r. 1968.
8. Jak se tyto síly projevovaly uvnitř KSČ, v Národní frontě (zvláště v mládežnické organizaci), ve státních institucích, ve sdělovacích prostředcích?
9. V textu Poučení najděte místo, ve kterém se formulují základní hodnoty socialismu, a pokuste se stručně vyjádřit jejich význam pro socialistickou společnost. Zároveň se pokuste shrnout hlavní doklady o tom, že tyto základní rysy socialismu byly u nás vážně ohroženy.
10. Proč nepřátelé socialismu útočili především na vedoucí úlohu KSČ ve společnosti, na třídní podstatu a funkci socialistického státu a proč vyvolávali nacionalistické vášně?
11. Na základě studia textu Poučení a úvodu naší publikace vyvoďte závěr, proč byla nutná internacionální pomoc bratrských zemí proti hroící kontrarevoluci.

12. V úvodu k naší publikaci vyhledejte stanoviska bratrských komunistických stran socialistických zemí i zemí kapitalistických o významu internacionální pomoci socialistických zemí v roce 1968.
13. Jak odpovídají tyto komunistické a dělnické strany na různé nepřátelské argumenty týkající se podstaty událostí v ČSSR v roce 1968?
14. Pokuste se na základě všech těchto poznatků a stanovisek formulovat, co je to proletářský internacionalismus, a které jsou jeho hlavní znaky. Mohli byste uvést další příklady internacionální povahy mezinárodního komunistického hnutí?
15. Které hlavní záměry imperialistů zmařila internacionální pomoc bratrských zemí v r. 1968?
16. Na základě úvodního slova k publikaci shrňte stručně stanoviska, která byla vyslovena na XIV. sjezdu KSČ ke krizovým událostem v roce 1968.
17. Objasněte smysl a průběh konsolidačního procesu v naší zemi.
18. V textu Poučení najděte místo, ve kterém se stručně formuluje význam realizační směrnice ÚV KSČ z května 1969.
19. Proč říkáme, že XIV. sjezd KSČ znamenal vyvrcholení konsolidačního procesu?
20. Stručně povězte, které myšlenky Poučení a úvodních poznámek vás zaujaly a proč.
21. Zamyslete se nad textem Poučení a stručně vyjádřete, jaké závěry by podle vašeho mínění měli mít všichni občané naší země neustále na mysli.
22. S kterými otázkami byste se rádi seznámili blíže? Pohovořte o tom ve vyučování a za pomoci vyučujícího si najděte vhodnou literaturu.

Dopady srpnových událostí a normalizace v kultuře (obecně)

„*Srpnové události představovaly poslední z dějinných překážek, jež bylo nutné překonat na cestě za šťastnou přítomností. Zároveň znamenaly zásadní zlom: jimi se končil ‚velký příběh‘ poválečných národních dějin. Od této chvíle již začínal ‚dnešek‘, současnost takzvaného reálného socialismu.*“ (FIALOVÁ, Alena. *Poučení z krizového vývoje*. Praha: Academia, 2014, str. 257)

„ Média sehrála důležitou roli jak během Pražského jara, tak v období jeho likvidace. Byla jeho spoluvůrcem, sehrála však roli i během jeho potlačení. V relativně krátkém časovém období se mediální obraz Pražského jara proměnil z pozitivního (vychvalujícího) v negativní (odsuzující). (...) Během jarních měsíců roku 1969 se kritika vybraných jevů Pražského jara přenesla do „oficiálních“

sdělovacích prostředků. Změna reflexe roku 1968 probíhala na pozadí mocenského boje v KSČ. Pražské jaro bylo vykládáno jako v zásadě správný proces, který byl zneužit. Kritizovány byly spíše doprovodné jevy. (...) Sdělovací prostředky byly v tomto období nástroje i cílem zostřené propagandy. Vlastnímu nástupu kampaně předcházela tlak na novinářskou obec. Sdělovací prostředky byly jednou z prvních oblastí, kde se veřejně projevovalo utužení režimu.

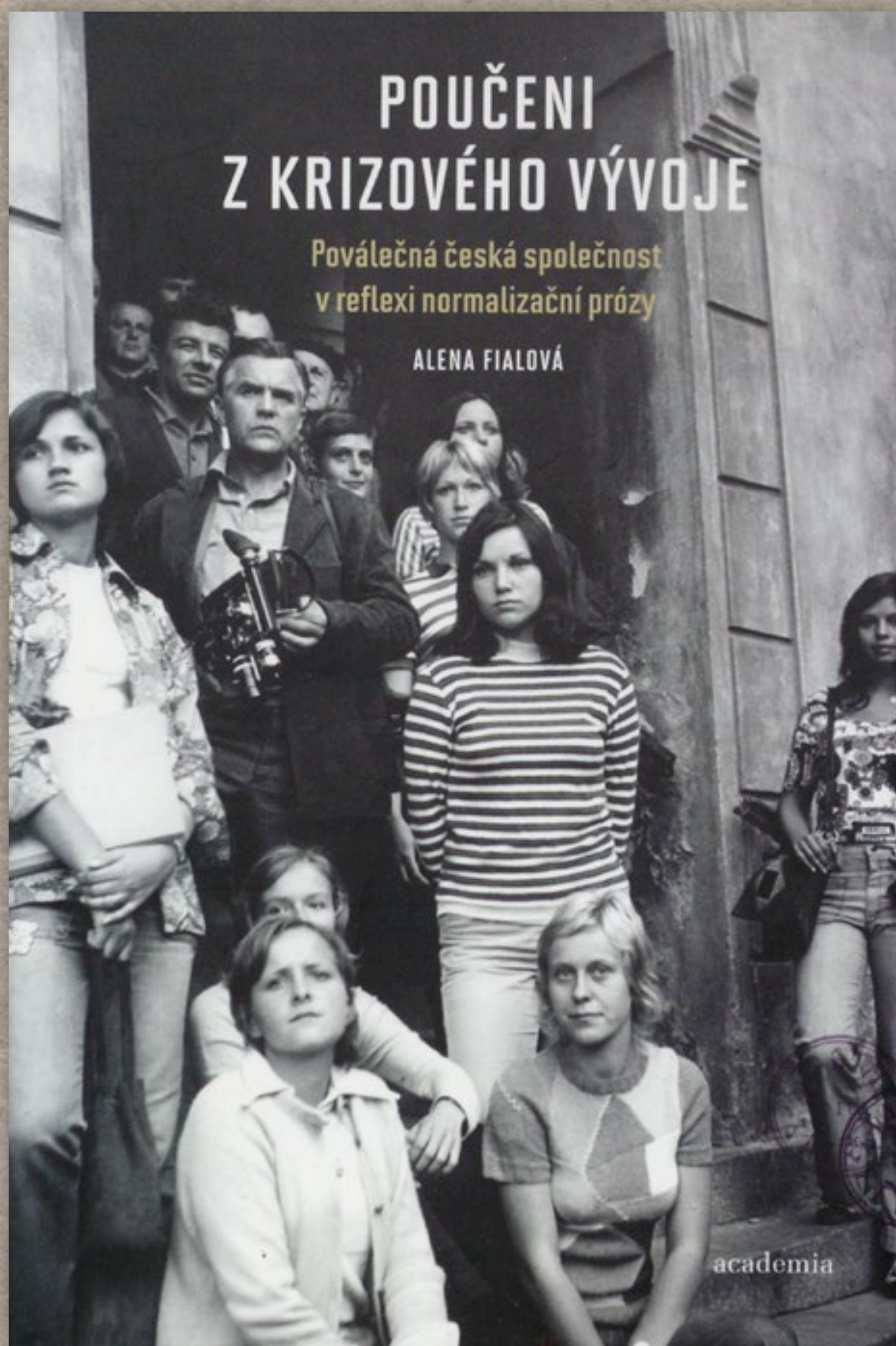
CAJTHAML, Petr. Proměny propagandistického obrazu Pražského jara v době nastupující normalizace, str. 286–287. In ARONOVÁ, Alice. *Pražské jaro 1968: literatura – film – média: materiály z mezinárodní konference pořádané Literární akademii za spolupráce s Městskou knihovnou Praha 20.–22. května 2008*. Praha: Literární akademie – Soukromá vysoká škola Josefa Škvoreckého, 2009.

„ (...) Ano, i po 17. dubnu 1969 vycházely knihy Kunderovy, Hrabalovy, Škvoreckého, promítaly se filmy natočené v svobodných podmínkách, ještě se jezdilo víceméně volně za hranice, ale média už dostala náhubek. Nedlouho po srpnových demonstracích k prvnímu výročí okupace, spadla klec, železná opona se znovu stala nepropustnou. A my opět zůstali na její horší straně.

Pražské jaro 1968 bylo neseno jinými ideály než paralelně probíhající studentské hnutí ve Francii a Německé spolkové republice i než dění ve Spojených státech, kde výstřely usmrtily černošského aktivistu Martina Luthera Kinga i prezidentského kandidáta Roberta Kennedyho. Nebojovalo se proti rasismu, nemávalo Maovou rudou knížkou, již zájemcům rozdávalo čínské velvyslanectví, neútočilo proti konzumnímu životnímu stylu, nevyznávalo levičáckou destrukci (připo-

mínám v této souvislosti rozpaky československých filmařů nad zrušením filmového festivalu v Cannes) a ideály hippies pučely jen na jeho okraji. Všechny tyto tendence se projeví pouze v omezené míře. Do svého štítu si Pražské jaro vetklo jako erbovní znamení touhu po lidské důstojnosti. (...)

ČORNEJ, Petr. Vstupní esej, str. 16. In ARONOVÁ, Alice. *Pražské jaro 1968: literatura – film – média: materiály z mezinárodní konference pořádané Literární akademii za spolupráce s Městskou knihovnou Praha 20.–22. května 2008*. Praha: Literární akademie – Soukromá vysoká škola Josefa Škvoreckého, 2009.

FIALOVÁ, Alena. *Poučení z krizového vývoje: poválečná česká společnost v reflexi normalizační prózy*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2014.
Sign.: II 112277

OBSAH

Úvodem 7

I. Příběh poválečných dějin a normalizační propaganda 19

II. Normalizační interpretace dějin na plátně a obrazovkách 31

III. Oslavy výročí: prostředek i cíl angažované tvorby 41

IV. Literatura sedmdesátých a osmdesátých let jako pramen k poznání komunistického výkladu dějin 49

Kontinuita a diskontinuita: literární dědictví padesátých a šedesátých let 51

Typologie autorů próz s tematikou poválečných dějin 58

Žánrová charakteristika sledovaných próz 62

Prózy vybočující z konvenčních schémat 73

Poezie a drama v reflexi poválečných dějin 78

Neoficiální tvorba s tématem poválečných dějin 84

V. Prózy s politickým tématem v zrcadle dobového literárního života a myšlení o literatuře 91

Kritická reflexe „politického“ románu 102

Strategie normalizační kritické recepce 107

Neoficiální kritika 119

Nakladatelská a režimní podpora 125

VI. Poetika postavy ve společensko-historických románech 131

Kladné postavy 137

Záporné postavy 143

Postava jako součást sociální vrstvy 148

Dělníci a zemědělci: zdravé jádro národa 149

Ženská postava jako specifický kladný typ 156

Buržoazie a maloměstáci 161

Potrestaní a převychování 164

Postavy na pomezí: inteligence 166

Umělci 176

VII. Události a období 185

První republika 193

Druhá světová válka 197

Osvobození 200

Poválečná léta (1945–1948) 205

Únor 1948 213

Padesátá léta 218

Šedesátá léta 231

Rok 1968 239

Srpnová okupace 250

Závěr 257

Seznam vyobrazení a použitých zdrojů 261

Ediční poznámka 266

Prameny 267

Korpus analyzovaných próz 267

Ostatní beletristická produkce 271

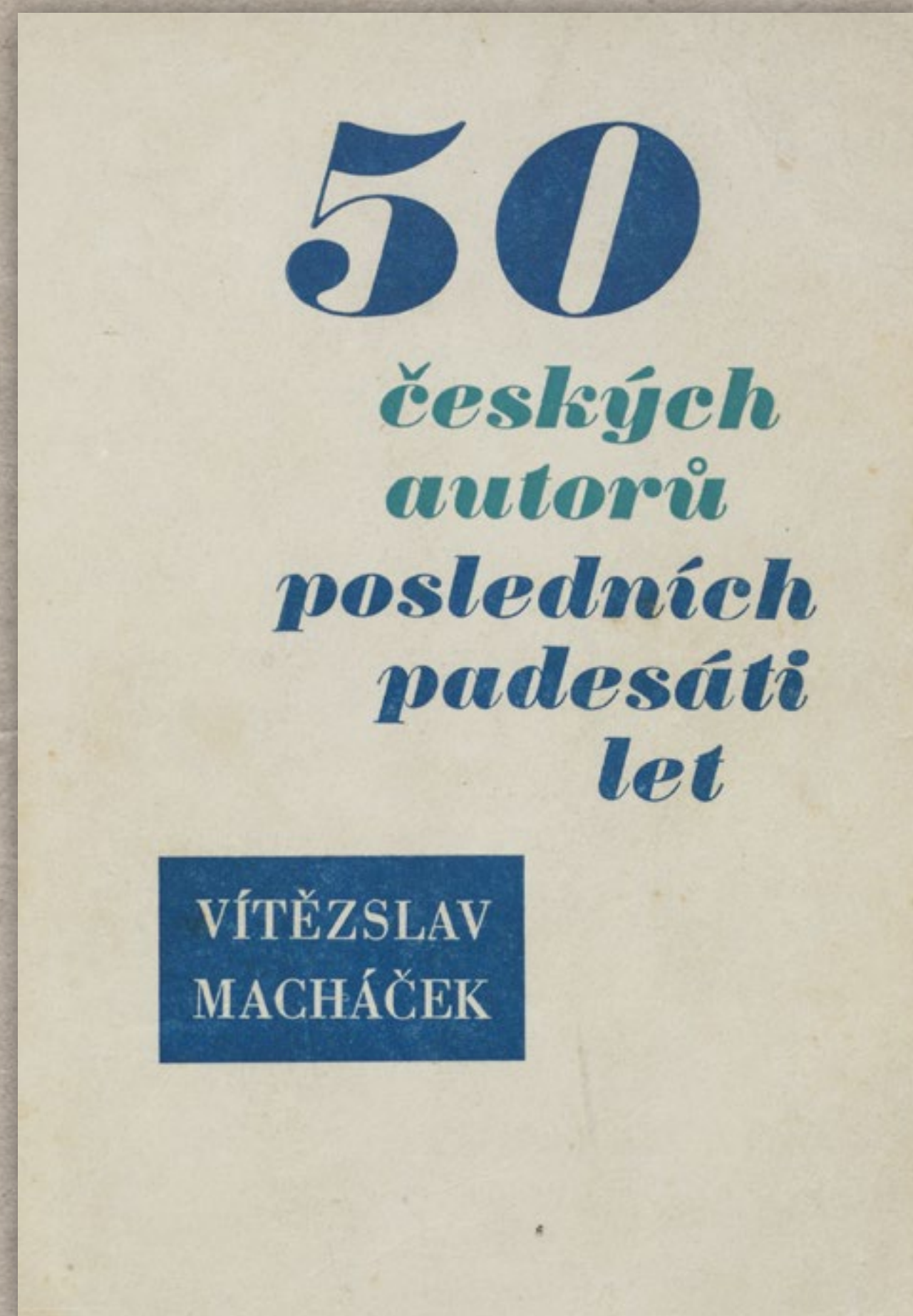
Propagandistické prameny a dokumenty 272

Dobová sekundární literatura 274

Excerpovaná periodika (1972–1989) 276

Seznam odborné literatury 277

Summary 287

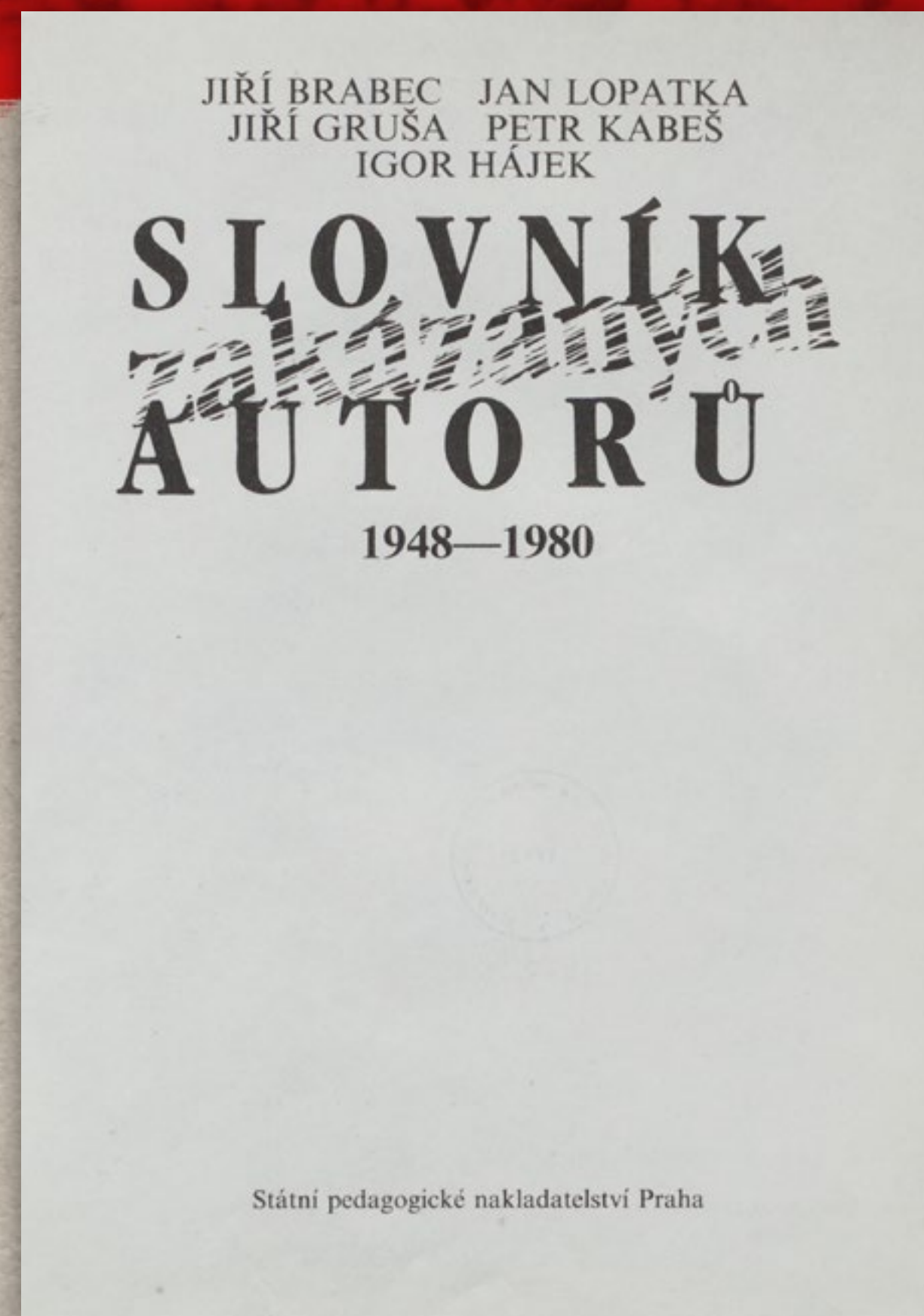
MACHÁČEK, Vítězslav. *50 českých autorů posledních padesáti let*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1969.
Sign.: II 62680

BENEŠ, Zdeněk, ed. *Dvojí rok 1968?: zlomové roky 1968 a 1989 v českých a německých učebnicích dějepisu*. Vyd. 1. Praha: Casablanca, 2010.
Sign.: II 108407

BRABEC, Jiří et al. *Slovník zakázaných autorů 1948–1980*.
1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991.
Sign.: II 94599

*Pražské jaro 1968: literatura – film – média:
materiály z mezinárodní konference pořádané Literární
akademií za spolupráce s Městskou knihovnou Praha
20.–22. května 2008. Praha: Literární akademie, 2009.
Sign.: II 106844*

SOFOKLÉS, AISCHYLOS
a KREJČA, Otomar, ed. Oidipus –
Antigone. Překlad Jiří Gruša
a Karel Kraus. Praha: Divadlo
Za branou, 1971.

Sofokles

OIDIPUS — ANTIGONE

Režie / Otomar Krejča
Asistentka režie / Helena Glancová
Scéna / Josef Svoboda
Kostýmy a masky / Jan Koblasa
Hudba / Jan Klusák a Václav Zamazal
Pohybová spolupráce / Eva Kröschlová
Realizace kostýmů / Milica Linhartová
Realizace masek / Otakar Marcin a Jan Trtílek

Občané v Thébách a na Kolonu:

Mluvčí / Miloš Nedbal
Kněz / Bořík Procházka

Věra Bublíková, Bohumila Dolejšová, Leopolda Dostalová,
Milena Dvorská, Vlasta Chramostová, Věra Kubánková, Hana
Maciuchová, Hana Pastěříková, Rudolf Jelínek, Josef Kalena,
Rudolf Kamínek, Jiří Klem, Otomar Krejča ml., Vladimír
Matějček, Zdeněk Martínek, Miroslav Moravec, Milan Riehs,
Vladimír Stach, Jan Tříska, Jiří Zahajský

Oidipus / Jan Tříska
Iokaste / Vlasta Chramostová
Antigone / Marie Tomášová
Ismene / Milena Dvorská
Polyneikes } Vladimír Matějček
Eteokles }
Kreon / Ladislav Fišer
Eurydike / Věra Kubánková
Halmon / Otomar Krejča ml.
Teiresias / Ladislav Boháč
Theseus / Rudolf Jelínek
Stráž / Jiří Zahajský
Zvěd / Miroslav Moravec
Korinfan / Vladimír Stach
Pastýř / Josef Kalena

Sluhové / Jiří Klem
Miroslav Moravec
Jiří Zahajský
Poslové / Rudolf Jelínek
Josef Kalena
Zdeněk Martínek — Jiří Klem
Vojáci / Josef Beutl, Jan Čáp,
Jan Groh, Karel Hecht ml.,
Jan Klouza, Jiří Koutský,
Jan Kučera, František Moser,
Zdeněk Šesták

Děje se v době mytické

Jevištní mistr / Karel Hecht
Zvuk / Jan Materna
Vedoucí osvětlovač / Vlastimil Tretera
Inspicient / František Smetana

Desátá inscenace Divadla za branou

První veřejné provedení 11. února 1971,
premiéra 3. března 1971.

Dopady srpnových událostí a normalizace na oblast knihovnictví

Likvidace knihoven nebo částí jejich fondů má v historii své nespočetné příklady. Ani 20. století nezůstalo vůči těmto nekulturním aktům imunní. Proces vyřazování závadných knih z veřejných knihoven, končící často jejich zničením díky nevyhovujícímu uložení, se ve 20. století opakoval v našich zemích dokonce třikrát: v letech 1939–1945; od počátku padesátých let do roku 1968 a od sedmdesátých let do roku 1989. Průběh a důsledky tohoto procesu, především přetržení přirozené kontinuity kulturního vývoje, jsou citovány v dokumentaci této podkapitoly z přímých dokumentů a z předmluv knih shromažďujících údaje o zakázaných autorech a zakázané literatuře.

„(...) Už v letech 1969 a 1970 vydalo ministerstvo kultury provizorní pokyny, v nichž se uvádělo, že je třeba se vrátit před rok 1968, přičemž je nutno přednostně vyřazovat díla (a periodický

tisk) publikovaná v letech 1968–1969 a též díla poučkových a posrpnových emigrantů (...).“¹ Byly definovány dvě základní kategorie závadných tiskovin: tiskoviny s protistátním obsahem označené jako „P“, které mohla shromažďovat pouze Státní knihovna ČSR² a Knihovna Ústavu marxismu-leninismu, a tiskoviny se závadným politicko-ideovým obsahem označené jako „Z“, které shromažďovaly ve zvláštním režimu (tzn. podle prostorových možností ve zvláštních místnostech s jmenovitým povolením vstupu, obvykle ředitele nebo jím pověřeného pracovníka) všechny ostatní knihovny s právem zvláštních fondů, tedy např. i Státní pedagogická knihovna Komenského v Praze.

„(...) Směrnice má rovněž zajistit jednotný a nejvhodnější postup pro opatření znemožňující zneužívání součástí knihovního fondu, jež mají závadný politicko-ideový obsah nebo protistátní

obsah. Má tedy stanovit příslušné postupy nejen pro vyřazování těchto fondů z knihoven, v nichž jsou nepřípustné a funkčně neopodstatněné, nýbrž i pro správně diferencovanou práci s nimi, výhradně podle politických a odborných potřeb v oblasti působnosti ministerstva školství. (...) Ministerstvo kultury ČSR však již učinilo některá opatření, a to v rámci Politické směrnice a metodických pokynů pro práci knihoven jednotné soustavy v roce 50. výročí založení Komunistické strany Československa a před tím (7. 11. 1969) pokynem, aby se knihovny jednotné soustavy v práci s prohibiční literaturou řídily vládním usnesením č. 916/1958 a vrátily se k praxi běžné před rokem 1968.“³

Nově zřízené oddělení zvláštních fondů (OZF) ve Státní knihovně vytvářelo v letech 1971–1972 seznamy závadných tiskovin určených k vyřazení a bylo pověřeno metodickým řízením

vyřazování závadné literatury. U 142 autorů bylo zakázáno celé dílo a u dalších 160 pouze vybrané tituly. K vyřazení byly určeny také celé ročníky novin a časopisů z let 1968–1969. Rozsah a míru „závadnosti“ průběžně pomáhaly stanovovat odborné komise pro řízení prověrky knihovních fondů knihoven jednotné soustavy a sítě externích pracovníků z nakladatelství Svoboda, Panorama, Academia, Československý spisovatel, Melantrich, Filozofické fakulty UK, Ústavu marxismu-leninismu UK, vybraných pracovišť

¹ TRÁVNÍČEK, Petr. „Ózetefka“ a jejich „elpěčka“. Prohibita a oddělení zvláštních fondů v době normalizační. Str. 1310. In: WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749–2014*. Svazek II, 1938–2014. Praha: Academia, 2015. ISBN 978-80-200-2491-6.

² Dnešní Národní knihovna České republiky.

³ Směrnice Státní pedagogické knihovny Komenského k prověrce politicko-ideového obsahu fondu knihoven v oblasti ministerstva školství z 18. 2. 1972.

Československé akademie věd, Vysoké školy politické ÚV KSČ ad. „(...) Prioritou, časovou i ideovou, byly publikace vydané československými nakladatelstvími v tzv. krizových letech 1968–1969, a to buď podle klíče všechno od jednoho autora (například Ludvík Aškenazy, Ivan Blatný, Jan Čep, Ivan Klíma, Pavel Kohout, Milan Kundera, Karel Michal, Ludvík Vaculík), nebo jen některá díla (Kamil Bednář, Ota Filip, Jiří Mucha, Bohumil Hrabal, Karel Misař, Jan Trefulka ad.). Sem patřila i některá periodika z této doby (mimo jiné Host do domu, Reportér). Dále se vyřazovala určitá vydání jednotlivých děl, sborníky a kolektivní díla, v nichž zapovězení autoři publikovali, stejně jako díla, k nimž napsali úvod či doslov nebo je přeložili. Druhá oblast zahrnuje seznamy vyřazené literatury z padesátých let. Do třetího okruhu patřila aktuálně vydávaná zahraniční literatura, včetně periodického tisku, jejíž obsah byl shledán jako socialistickému zří-

zení nepřátelský. (...) Na seznamy zahraničních periodik dbal Český úřad pro tisk a informace (ČÚTI) (...).“⁴

„Cesta ze situace vyloučení vedla v polovině sedmdesátých let skrze veřejnou sebekritiku spojenou s vyslovením podpory normalizační kulturní politiky. Nejznámějšími autory, kteří se tímto způsobem do oficiálních médií postupně navrátili, byli Bohumil Hrabal, Miroslav Holub a Jiří Šotola. (...) Další fáze pozvolného a výběrového pootevírání oficiálních literárních institucí nastala od poloviny osmdesátých let.“⁵

V Pedagogické knihovně byly publikace z tzv. zvláštního fondu, tzn. knihy vyčleněné z hlavního fondu z ideologických důvodů, po zrušení cenzury v roce 1990 opět vřazeny do fondu a zpřístupněny čtenářům.

⁴ TRÁVNÍČEK, Petr. „Ózetefka“ a jejich „elpéčka“. Prohibita a oddělení zvláštních fondů v době normalizační. Str. 1311–1312. In: WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK. V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749–2014. Svazek II, 1938–2014. Praha: Academia, 2015. ISBN 978-80-200-2491-6.

⁵ Tamtéž, str. 1183.

” Postupné zužování mediálního prostoru pokračovalo nehlédě na Palachovu oběť a v průběhu roku 1969 gradovalo. Rušena byla další a další (nejen) kulturní periodika. Nakrátko obnovené široké spektrum obecně kulturních, literárních, či nakladatelských časopisů, které se profilovaly umělecky, regionálně či zaměřením na určitou oblast literární tvorby, bylo během dvou let zcela destručováno. Názorně tento zlom v struktuře médií dokládá skutečnost, že v roce 1969 vedle sebe působily například revue *Analogon*, *Arch*, *Dialog*, *Host domu*, *Kmen*, *Listy*, *Maketa*, *Meandr*, *Orientace*, *Plamen*, *Revue Smaragd*, *Sešity pro literaturu a diskusi*, *Tvář* ad., avšak v roce 1971 ani jeden z výše uvedených listů již nevycházel.

WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749–2014*. Svazek II, 1938–2014. Praha: Academia, 2015. ISBN 978-80-200-2491-6, str. 1165.

” Vusnesení přijatém 13. března 1970 předsednictvo ÚV KSČ konstatovalo, že je třeba nakladatelskou činnost „sladit“ s celkovým konsolidačním úsilím strany. Nejdůležitější krok představovalo ustanovení nového státního orgánu, jenž by převzal roli bývalého ČsÚKK⁷, dále se kladl důraz na dohled nad přiděly papíru, což představovalo návrat ke klíčovému regulačnímu nástroji. Vedle toho byl vydán pokyn k prověrce edičních plánů na léta 1970 a 1971, personální prověrkou měla projít všechna nakladatelství a do podniků, které zvláště podporovaly „pravicové síly“ měly nastoupit orgány hospodářské kontroly.

Tamtéž, str. 1168.

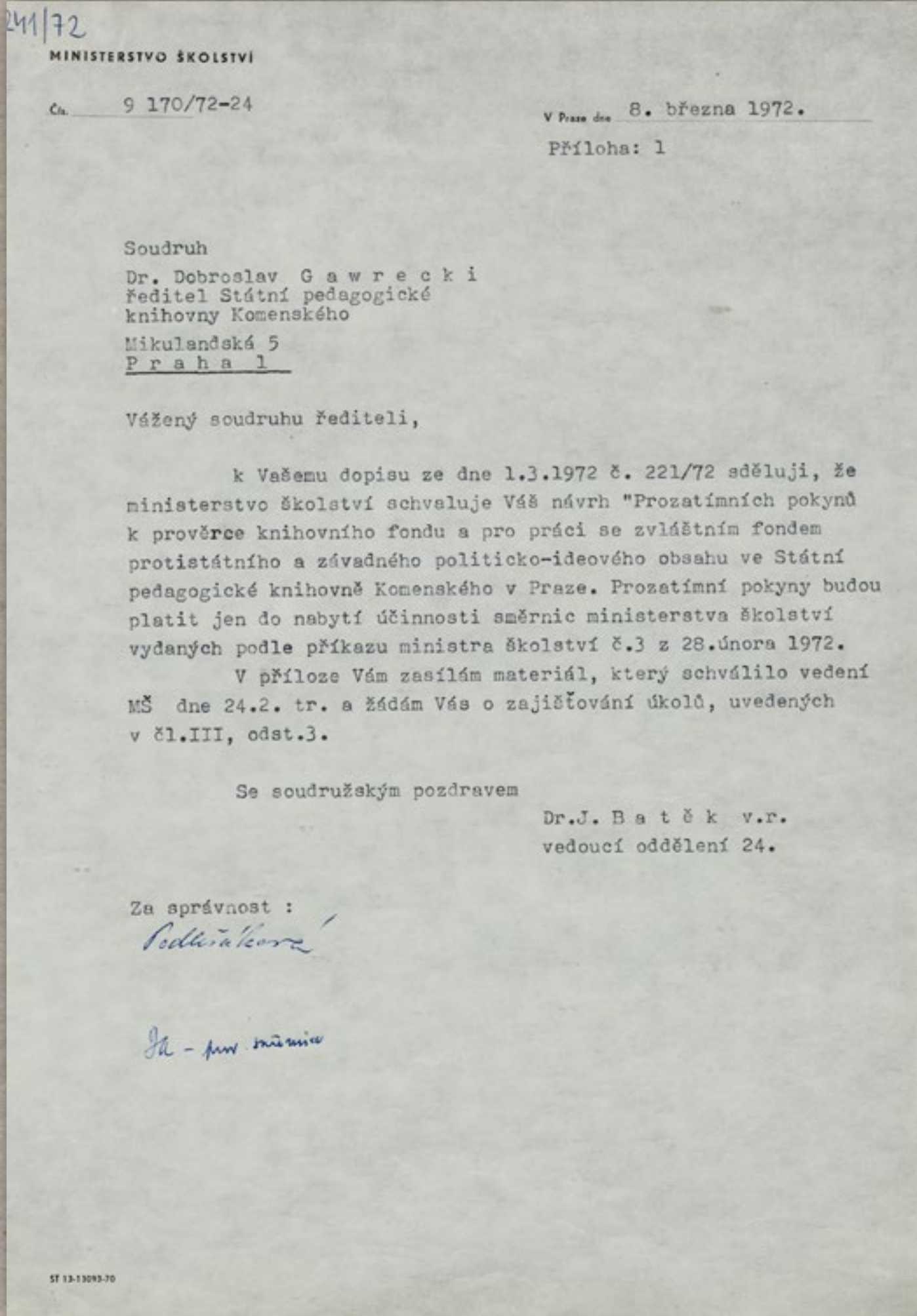
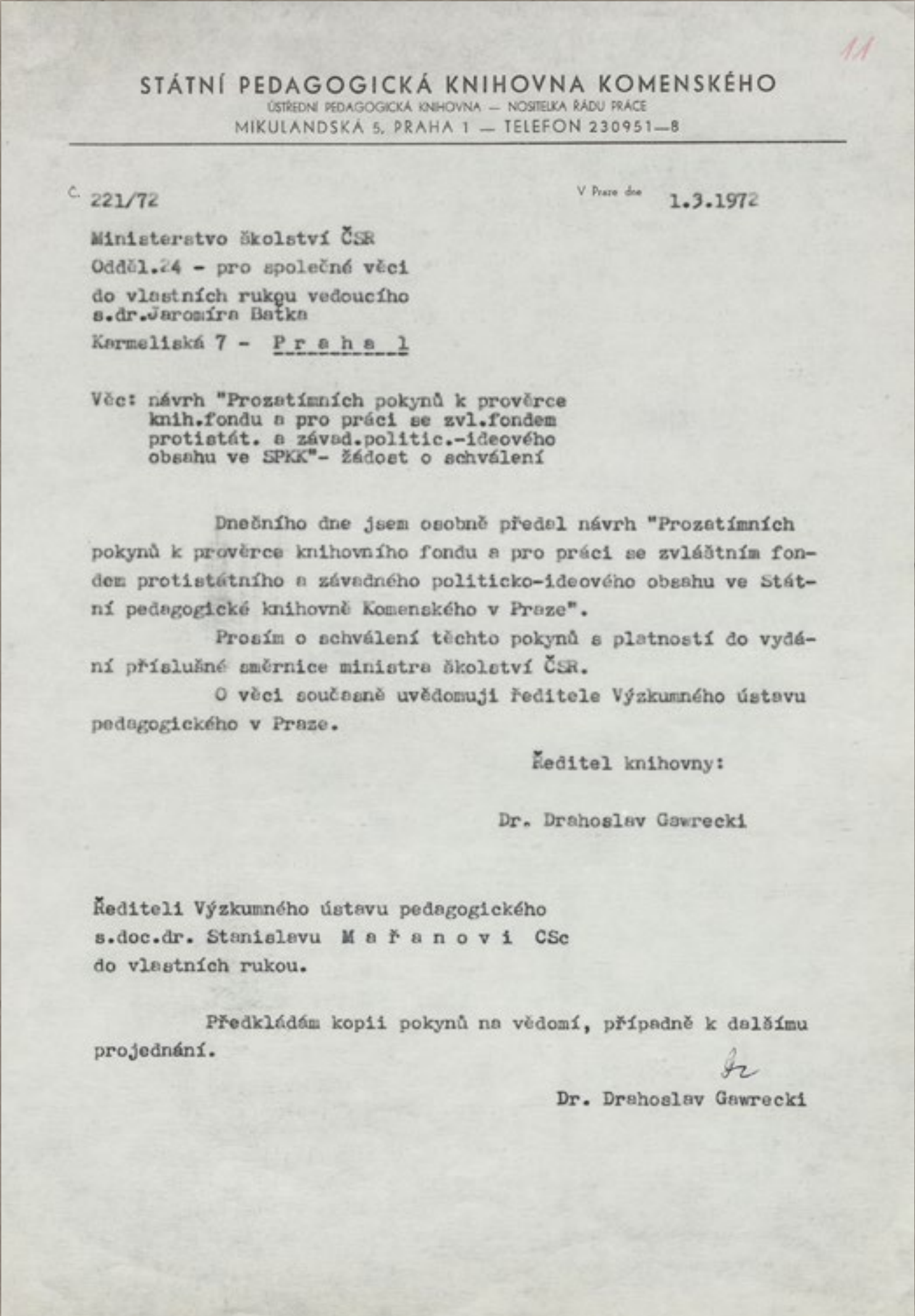
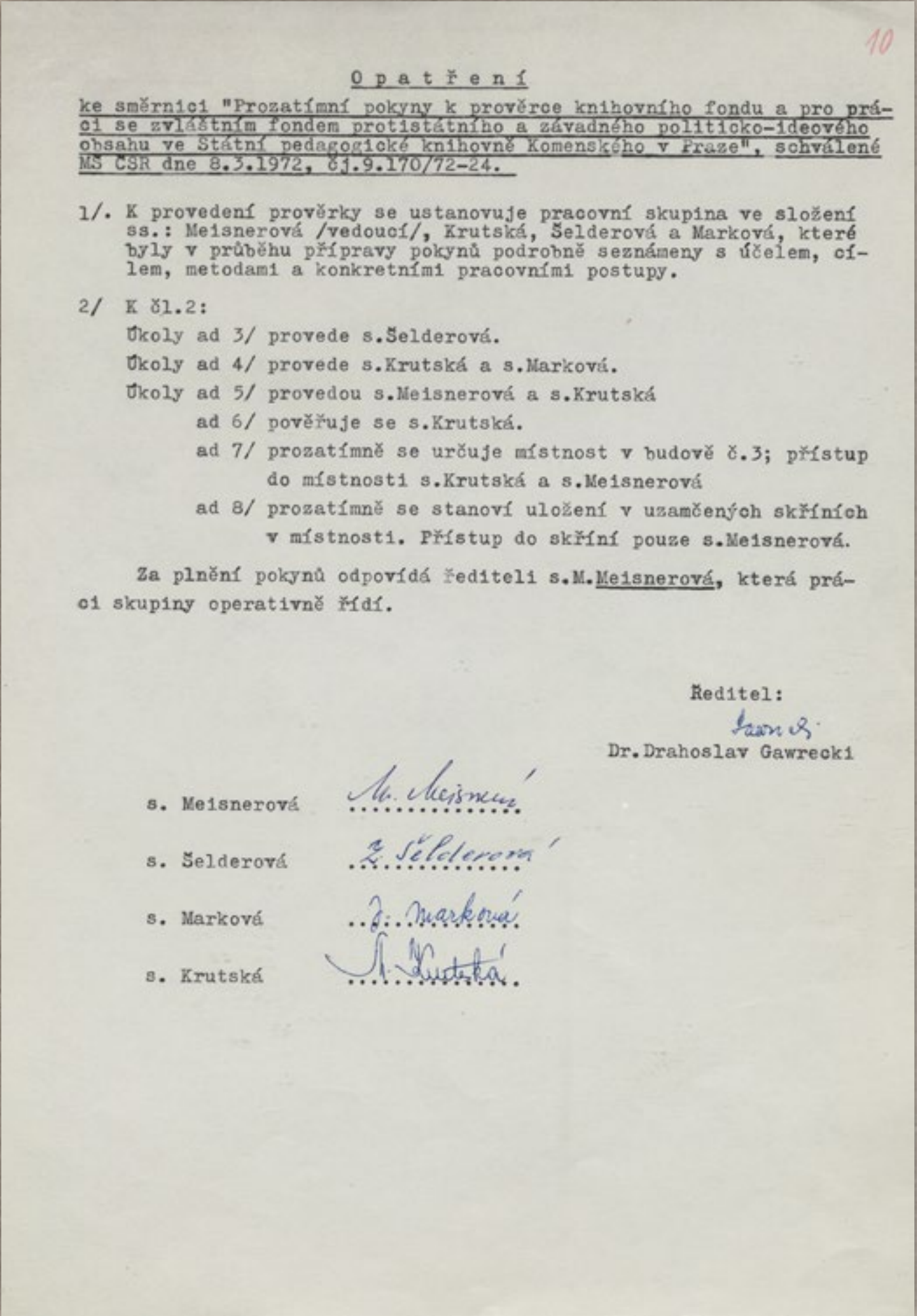
⁷ ČsÚKK – Československé ústředí knižní kultury.

” V období normalizace existoval vedle již zmíněné tzv. černé listiny pravicových exponentů ÚV KSČ i seznam zakázaných básníků, prozaiků, literárních kritiků, publicistů a vědců, který podle osobních svědectví měli k dispozici pouze vybraní pracovníci oddělení kultury ÚV KSČ, ministerstva kultury, FÚTI či vedení SČS. V případě nejistoty ohledně publikace textů konkrétní osoby pak probíhaly ústní či telefonické pohovory, o kterých neexistují písemné doklady. A právě tyto neveřejné konzultace představují typický jev normalizačního literárního provozu (...).

Tamtéž, str. 1182.

” (...) Tvůrčí generace nastupující v pozdějších letech vskutku začínaly od pověsné Camusovy a Orwellovy nuly, od vyprázdněných knihoven, majíce k dispozici toliko povoleného Erbeny, Boženu Němcovou a literaturu novou, v níž se vědecká terminologie nahrazovala terminologií politickou. Evropanu stěží pochopitelná situace se opakovala za dvacet let opět, opět jako by se začínalo od nuly, a propast se rok od roku rozšiřuje závratně tak, že z širšího povědomí mizí i dílo generace publikující koncem šedesátých let (...).

ROTREKL, Zdeněk. *Skrytá tvář české literatury*. L. vyd. Brno: Blok (nakladatelství), 1991, str. 5–6. ISBN 80-7029-052-82.

Ukázky z archivního materiálu

Prozatímní pokyny k prověrce knihovního fondu a pro práci se zvláštním fondem protistátního a závažného politicko-ideového obsahu ve Státní pedagogické knihovně Komenského v Praze.

K zajištění správného politicko-ideového obsahu knihovního fondu, který je nezbytným předpokladem pro plnění funkce knihovny v rámci jednotné soustavy knihoven a se zvláštním zřetelem k hlavním úkolům ministerstva školství, školských orgánů a institucí vyplývajícím ze závěrů a usnesení XIV.sjezdu KSČ a všech opatření k jejich realizaci, vydávám tyto prozatímní pokyny k prověrce knihovního fondu a pro práci se zvláštním fondem protistátního a závažného politicko-ideového obsahu ve Státní pedagogické knihovně Komenského v Praze.

Čl.1

Zvláštní fond

- (1) Knihovní fond s protistátním a závažným politicko-ideovým obsahem se vyčleňuje jako zvláštní fond, který má až do dalšího celostátního opatření dvě samostatné části: část s protistátním obsahem a část se závažným politicko-ideovým obsahem.
- (2) Fond s protistátním obsahem tvoří tiskoviny a ostatní druhy knihovního fondu (gramofonové desky apod.), které porušují ústavu a zákony ČSSR a svým zaměřením napadají marxismus-leninismus a politiku socialistických států a marxisticko-leninských stran, tedy zejména tiskoviny:
 - a) hanobící ČSSR nebo jiný stát socialistického společenství a jejich představitele (tiskoviny se štvavými útoky, pamflety atp.), tiskoviny emigrantské, zaměřené proti našemu zřízení,
 - b) trockistické a bělogvardějské, zaměřené proti SSSR a státům socialistického společenství,
 - c) fašistické, nacistické, kolaborantské, revanšistické,
 - d) propašující národnostní nebo rasovou diskriminaci,
 - e) tiskoviny, které jsou v hrubém rozporu se zásadami socialistické morálky.
- (3) Fond se závažným politicko-ideovým obsahem tvoří tiskoviny a ostatní druhy knihovního fondu (Gramofonové desky apod.), které jsou v rozporu se základními zásadami marxismu-leninismu a politikou socialistických států a marxisticko-leninských stran.

- (a) Až do dalších celostátních opatření a opatření ministerstva školství se v souladu s tím zařezují do zvláštního fondu knihovny zároveň:
 - (a) práce poulnorových i posarpnových emigrantů;
 - (b) všechna díla autorů, kteří se organizováním protistátnických akcí a svým politickým působením po boku pravicových a oportunistických sil v letech 1968-1969 zdiskreditovali;
 - (c) veškerý periodický tisk z let 1968-1969 (do dubna).
- (b) Opatření se vztahuje na fondy podle pokynů MK ČSR ze dne 7.11.1969 a 24.10.1970 již většinou vyřazené i na fondy, které budou podle těchto i dalších pokynů vyčleněny.

(4) Při rozhodnutí o zařazení do zvláštního fondu se knihovna řídí

- (a) opatřeními oddělení zvláštních fondů Státní knihovny ČSR, které má určovat rozsah a stupeň závažnosti tiskovin domácího i zahraničního původu, pokud nebyl určen jiným příslušným orgánem a poskytovat metodickou a poradenskou pomoc knihovnám jednotné soustavy;
- (b) opatřeními, která budou postupně vydána ministerstvem školství nebo jsou již v tomto rezortu k dispozici, zejména pokud se týká speciálních fondů, např. učebnic, učebních textů a pomůcek, publikací SPN apod.

Čl.2

Prováděcí opatření

- (1) Fondy s protistátním obsahem se označují značkou "P".
- (2) Fondy se závažným politicko-ideovým obsahem se označují značkou "Z".
- (3) Uvedené označení se provede:
 - a) v přírůstkových seznamech
 - b) ve fondech na štítku a na rubu titulního listu před signaturou
 - c) ve služebních katalogích, v ~~abecedním~~ jmenném i ve věcných katalogích, při čemž se lístky v katalogích ponechají
- (4) Ze čtenářských katalogů se příslušné lístky vyřadí a vytvoří se z nich dva jmenné katalogy zvláštního fondu P a Z. (Veškeré lístky jedné knihovny jednotky ze všech čtenářských katalogů se řadí společně).
- (5) Lístky místního seznamu se vyčlení a vytvoří se z nich místní seznamy zvláštního fondu P a Z.

- (6) Jmenné i místní seznamy zvláštního fondu sestavuje a používá výhradně jen pracovník pověřený ředitelem knihovny.
- (7) Fond se závažným politicko-ideovým obsahem bude uložen v uzavřeném skladistním prostoru, který určí ředitel knihovny po dohodě s ředitelem VÚP.
- (8) Fond s protistátním obsahem bude až do předání oddělení zvláštních fondů Státní knihovny ČSR uložen v uzavřeném skladovém prostoru, který bude přístupný pouze pověřenému pracovníkovi, případně se zvláštním souhlasem ředitele knihovny jiným oprávněným osobám, s to výhradně za přítomnosti pověřeného pracovníka.

Čl.3

Používání zvláštního fondu

- (1) Fond s protistátním obsahem, pokud nebude převzat oddělením zvláštních fondů Státní knihovny ČSR, nebude v žádném případě používán.
- (2) Fond se závažným politicko-ideovým obsahem se půjčuje zpravidla jen prezenčně politickým, vědeckým a odborným pracovníkům podle společenského významu práce žadatele a studentům vysokých škol diferencovaně.
 - a) Každá žádanka musí být doložena písemným odůvodněním žadatele a potvrzena vedoucím pracovníkem instituce, která použití fondu vyžaduje nebo schvaluje. Potvrzené odůvodnění se žadateli nevrací a zůstává jako doklad v knihovně.
 - b) Zapůjčení a vrácení fondu provádí osobně pracovník oprávněný k přístupu do zvláštního fondu.
 - c) Evidenci o použití zvláštního fondu provádí vedoucí oddělení služeb čtenářům, který zároveň archivuje doklady o jeho použití.
- (3) V rámci meziknihovní výpůjční služby bude půjčováno ze zvláštního fondu jen těm knihovnám, které mají oprávnění pracovat s tímto fondem.
- (4) Reprografie ze zvláštního fondu se zásadně nezhotovují.

Tyto prozatímní pokyny navazující na dosavadní opatření, zejména ve smyslu vl.usnesení č.916/1958 a pokynu MK ČSR ze dne 7.11.1969 a ze dne 24.10.1970 a příkazu ministra školství ČSR ze dne 10.2.1972, mají platnost do vydání příslušné celostátní a rezortní směrnice.

Ředitel Státní pedagogické knihovny
Komenského v Praze:

V Praze dne 25.února 1972

Dr.Drahošlav Gawrecki

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ ČSR

V Praze dne 8. listopadu 1972

Čj. 27 750/72-34

ref. Serbusová

Rektorátům vysokých škol
Děkanátům samostatných fakult
v České socialistické republice

Věc: Plnění příkazu ministra č. 4/1972

Ze zpráv vysokých škol je patrné, že příkaz ministra školství č. 4 z 10. března 1972 o vydávání a šíření politické a společensko-vědní literatury na vysokých školách ČSR je chápán a vykládán nejednotně, zejména pokud jde o vyřazování studijní literatury. Pro upřesnění uvádíme:

Z užívání je třeba vyřadit ve všech oborech, tj. v oborech společensko-vědních i v ostatních oborech, díla autorů, kteří nezákonně emigrovali. Vyřazení se týká veškeré studijní literatury, tj. učebnic, příruček, skript a doporučené studijní literatury.

Díla autorů, kteří z politických důvodů odešli ze školy, se bezpodmínečně vyřazují v oborech společensko-vědních (filosofie, historie, právo, politická ekonomie, sociologie, pedagogika, psychologie, politický a hospodářský zeměpis), u ostatních oborů může být učiněna výjimka v případě, že v současné době není na vyřazený titul odpovídající náhrada. Bezpodmínečné vyřazení se vztahuje také na krásnou literaturu, která neodpovídá daným kritériím z hlediska obsahu nebo vzhledem k osobě autora.

Pro výuku marxismu-leninismu je možno vydávat a používat pouze literaturu schválenou ministerstvem školství. Například mohou jednotlivé ÚML vydávat pouze ty publikace (učební texty, skripta, sborníky, metodické pomůcky), které budou součástí centrálního edičního plánu MŠ ČSR. Tento plán bude vypracován do konce ledna 1973. Žádáme proto všechny ÚML, aby veškeré své ediční záměry na léta 1973-75 zaslaly do konce kalendářního roku

T-159-11-72

- 2 -

na odd. ML MŠ ČSR. Po srovnání, zkoordinování a doplnění dle potřeb osnov a výuky, bude centrální ediční plán ústavům školským s tím, aby vydaly v plánu uložené publikace.

Za vyřazenou literaturu je nutno vydat v době co nejdříve nové knižní učební pomůcky. Ministerstvo školství bude přihlížet k této potřebě při sestavování edičního programu vysokoškolských učebnic a příruček, za vyřazená skripta zajišťuje náhradu vysoká škola. Je nutno, aby rektori v tomto směru provedli okamžitá opatření.

Publikace vyřazené z užívání, tj. učebnice, příručky, skripta a doporučená studijní literatura se vyřadí z knihovny školy a uloží ve zvláštní místnosti nebo tak, aby k ní měli přístup pouze rektorem (děkanem) pověřeni akademičtí funkcionáři, členové kontrolních komisí a pracovních skupin pro prověrku knihovnických fondů.

Vysoká škola vypracuje seznam vyřazených publikací a to z v l a s t seznam skript a z v l a s t seznam ostatních publikací, tj. učebnic, příruček a doporučené literatury. Seznamy vyhotoví v š e s t i exemplářích. V seznamu uvede tyto údaje: Příjmení a jméno autora, název publikace, místo vydání, název nakladatelství (nebo název vysoké školy, jde-li o skriptum vydávané vysokou školou ve vlastním zařízení nebo přímým stykem s tiskárnou), rok vydání, počet vyřazovaných výtisků. Dále je třeba o každém vyřazovaném titulu vyhotovit d v o j m o evidenční lístek mezinárodního formátu, kde až na počet vyřazovaných výtisků budou stejné údaje jako v seznamu. Evidenční lístek se označí v pravém horním rohu značkou "Z".

Po vyhotovení seznamu vyřazovaných publikací vysoká škola zašle po dvou exemplářích ministerstvu školství, odd. 34. O tom, komu mají být zaslány další exempláře seznamu a jak bude naloženo s vyřazenými tituly, bude vysoká škola ještě vyzkoušena.

Skripta vyřazená z užívání je nutno vyřadit také z prodeje. Vysoká škola dá v tomto směru pokyn distribučnímu podniku, kterým je ve většině případů n. p. KNIHA.

Do 31. prosince 1972 podá vysoká škola ministerstvu školství zprávu o opatřeních provedených ve smyslu tohoto dopisu.

Prof. Ing. K. K u d r n a, DrSc. v.r.

Za správnost:

náměstek ministra

Štěpánková

Ministerstvo kultury ČSR
Čj. 9696/72

V Praze dne 31. května 1972
Jen pro služební potřebu

P o k y n y / 42
ministerstva kultury ČSR

k prověrce knihovních fondů knihoven jednotné soustavy ČSR

Ve snaze zvýšit účinnost knihoven jako významného nástroje státní kulturní politiky a zabezpečit jejich politické a kulturně výchovné poslání vydává ministerstvo kultury ČSR podle § 1 odst. 3 směrnice ministerstva kultury ČSR ze dne 31. května 1972, čj. 9695/72, o zvláštních fondech tiskovin v knihovnách jednotné soustavy, tyto pokyny:

Čl. 1

Ve všech knihovnách jednotné soustavy je třeba provést prověrku knihovního fondu a vyředit všechny tiskoviny s protistátním a závažným politicko-ideovým obsahem. Za provedení prověrky odpovídá ministerstvo kultury ČSR společně s ústředními úřady a orgány, které spravují základní síť knihoven jednotné soustavy.

Čl. 2

1. Za tiskoviny s protistátním obsahem se považují tiskoviny domácího i zahraničního původu, porušující ústavu a zákony ČSR, svým zaměřením napadající marxismus-leninismus, politiku socialistických států a marxisticko-leninských stran. Jde o tiskoviny hanobící ČSR nebo jiný stát socialistického společenství a jejich představitele, tiskoviny emigrantské, trockistické, bělogvardějské, fašistické, kolaborantské, revanšistické, tiskoviny, které jsou v hrubém rozporu se zásadami socialistické morálky.

- 2 -

2. Za tiskoviny se závažným politicko-ideovým obsahem se považují tiskoviny domácího i zahraničního původu, které jsou v rozporu se základními zásadami politiky socialistických států. Jde především o všechny druhy revizionistické a pravicově-opportunistické literatury, o díla obhajující a propagující kapitalistický řád, předanichovskou republiku a různé buržoazní politické a filosofické směry, nebo díla, která jsou v rozporu s naší zahraniční politikou, dále půjde o všechna díla pravicových představitelů a teoretiků sociální demokracie, díla T.G. Masaryka a E. Beneše a ostatních buržoazních politiků, jakož i o literaturu legionářskou. Za závažné tiskoviny, nežádoucí v knihovním fondu knihoven jednotné soustavy se považují také nezávažná díla autorů, kteří emigrovali či byli představiteli pravicových sil v letech 1968 - 1969, a dále nezávažná díla opatřená závažnou předalovou nebo závažným doslovem.

Čl. 3

1. K zabezpečení jednotného postupu prověrky knihovního fondu knihoven jednotné soustavy zřídí:

a) ministerstvo kultury ČSR ústřední komisi, složenou z odborných pracovníků politických a vědeckých institucí a z předsedů ústředních resortních komisí základních sítí knihoven (viz čl. 4); tato ústřední komise poskytuje metodické materiály a metodickou pomoc ústředním resortním komisím a krajským komisím NV;

b) odbory kultury KNV krajské komise, složené z pracovníků odborů kultury KNV, ředitelů krajských knihoven a předsedů krajských resortních komisí;

c) odbory kultury ONV okresní komise, složené z pracovníků odborů kultury ONV, z ředitelů okresních knihoven a z předsedů okresních resortních komisí;

- 3 -

2. Komise podle čl. 1 řídí a kontrolují průběh prověrky a provádějí její hodnocení v knihovních jednotné soustavy v obvodu své působnosti.

Čl. 4

1. Ústřední úřady a orgány, které spravují základní síť knihoven, ustaví ústřední, krajské a okresní resortní komise, které odpovídají za prověrku všech knihoven příslušné základní sítě v okruhu své působnosti.

2. Resortní komise úzce spolupracují s komisemi resortu ministerstva kultury ČSR, zřízenými podle čl. 3 a řídí se jejich pokyny.

3. Komise uvedené v čl. 3 plní současně funkci resortních komisí ministerstva kultury ČSR.

Čl. 5

1. Prověrky v jednotlivých knihovnách jednotné soustavy provedou pracovní skupiny, jmenované nejpozději do 20. června 1972 příslušnými resortními komisemi. V době od 20. června 1972 do 30. června 1972 uspořádají okresní komise NV instruktáž vedoucích pracovních skupin a připraví termínovaný plán činnosti pracovních skupin tak, aby v době od 1. července 1972 do 30. září 1972 byly prověřeny všechny knihovny jednotné soustavy na území okresu.

2. Vyřazené tiskoviny budou uloženy podle prostorových možností ve větších knihovnách ve zvláštních místnostech, do nichž bude mít přístup jen ředitel nebo jím pověřený pracovník; v malých knihovnách budou vyřazené tiskoviny zabaleny a zapečetěny. Zapečetěné balíky budou až na další ponechány v knihovnách.

3. Pracovní skupiny vypracují abecední seznam vyřazených tiskovin ve čtyřech vyhotoveních. Jednotlivý seznam bude obsahovat jméno autora, název publikace, zkráceně impresum a počet

- 4 -

vyřazených výtisků. Jedno vyhotovení bude vloženo do balíku, další bude u ředitele (vedoucího) knihovny, jeden seznam bude zaslán okresní komisi NV a jeden příslušné okresní resortní komisi.

Čl. 6

1. Okresní komise NV vypracují ze zaslanych seznamů titulový sumář s udáním počtu vyřazených výtisků, který zašlou ve dvou vyhotoveních spolu se zprávou o průběhu a závěrech prověrky v okrese do 15. října 1972 krajským komisím NV.

2. Krajské komise NV vypracují krajský titulový sumář a spolu s okresními sumáři a zprávou o průběhu a závěrech prověrky v krajích zašlou do 31. října 1972 v jednom vyhotovení ústřední komisi ministerstva kultury ČSR.

3. Ústřední komise předloží ministerstvu kultury ČSR do 20. listopadu 1972 zprávu o průběhu a závěrech prověrky v knihovnách jednotné soustavy spolu s návrhy na další opatření.

4. Ministerstvo kultury ČSR projedná zprávu a návrhy ústřední komise a do 15. prosince 1972 s definitivní platností rozhodne, jak bude s vyřazenými tiskovinami naloženo.

Čl. 7

Ministerstvo kultury ČSR kontroluje a hodnotí průběh prověrky knihoven jednotné soustavy a činí průběžně potřebná opatření k odstranění zjištěných nedostatků.

Ministr:

PhDr. M. Brůžek, CSc., v.r.

838. ZEMEK Oldřich: Hlas krve. 1914—1918. Památník odboje 1920 a další vydání.
839. " Světovým požárem. Ústřední legionácké nakladatelství 1929.
840. " Zpěvy odboje. Brno, Literární středisko 1931.
841. " Naděje Tokija.
842. " O Juki San.
843. " Otroctví pouta.
844. " Vítězství nebo smrt. 1928.
845. Zlatá Praha čs. legim. 1920.
846. ZMRHAL Karel: Armáda ducha 2. mlle. Socialistické listy 1919.
847. " K historii vystoupení čs. vojska na Rusi a v Sibiři. Cleveland, Americké děl. listy b. r.
848. " O samosprávu a demokracii v sibiřské armádě. Hu-dec 1923.
849. " Vláda sovětů a Čechoslováci. Socialistické listy 1919.
850. " Za bouře v Rusku. Budějovice, Svátek 1919.
851. ZUMAN František: Osudné rozhodování. Pražská akc. tisk. 1927.
852. " Osvobozená legenda. Díl I.—II. n. vl. 1922.
853. " Stockholm, temný kout našeho zahraničního od-boje. Naše listy, 1927.
854. ZUNA J.: Zápisky z jejich světa.
855. ZVĚŘINA L. N.: Samarský hlad. Sever a východ. 1927.
856. " Milan Rastislav Štefánik. I.—IX.

2

857. ZAMPACH Adolf: Katolci v zahraničních bojích o čs. samostatnost, Brno, nakl. Čs. orla 1929.
858. " Památce našich obětí pro čs. samostatnost, Brno. Jednota legionářů 1928.
859. ZEJGLIC E.: Zašlá sláva. Vzpomínky legionářů hradištského kraje. 1930.
860. Železniční pluk 1918—31. Pardubice, Důst. sbor žen. pluku, 1931.
861. ŽENATÝ Bertý: Historie a osudy čs. vojska na Rusi. Brno, Morav-skoslezská revue 1918.
862. ŽIPEK Alois: Válka národů 1914—18 a účast českého národa v boji za svobodu. Díl I.—V., n. vl. 1921—22.

Pražské tiskárny, a. p. provozovna 68,
Praha II, Václavské nám. 22.

Důvěrné!

SEZNAM Č. 1

Není-li u autora uveden název spisu, vyřadte všechny jeho spisy! Knihy, vyřazené podle tohoto seznamu (č. 1), zašle každá knihovna přímo a doporučené na adresu: Ústav dějin KSC, Praha I, Rytířská ul. Jiné knihy Ústavu dějin KSC neposílejte!

Příprava knih k odeslání:

Na obálku nebo přední desku každé knihy napište takové poradové číslo, jaké má autor nebo spis v seznamu č. 1. Číslo uveďte zřetelně křídou nebo měkkou tužkou!

Do záhlavky vložte seznam knih, v němž budou uvedena příslušná pořadová čísla podle seznamu č. 1.

Opis tohoto seznamu ponechte jako úřední doklad pro podpis vyřazených knih!

Pečlivým provedením tohoto pokynu usnadníte práci při evidenci a třídění knih!

A

1. ALEKSEJEV Nikolaj Nikolajevič.
2. AMFITEATROV Alexandr Vasil: O velikém zpuštění. Sedm kapitol ze sovětského Ruska. Praha 1922, vše.
3. ANDREJEV Leonid Nikolajevič: Zachraňte Rusko! Praha 1919. Totéž rusky.
4. ANIŠEV Anatolij Isajevič.
5. AXELROD Aleksander P.
6. AVKSENTJEV Nikolaj Dmitrije-vič.

B

7. BAEUML Hans: Sowjet-Hölle erlebt. Karlsbad 1936.
8. BALK Todor a Theodor.
9. BENEŠ Vojta.
10. BERAN Rudolf.
11. BERNARD Vilém,

12. BESEDOVSKIJ Grigorij Z.: Paměti sovětského diplomata. Díl I. a II. Praha 1930. Totéž němec-ky, vše.
13. BESSONOV Sergej Aleksejevič.
14. BRESKO-BRESKOVSKAJA Jeka-terina Konstantinovna.
15. BRESKO-BRESKOVSKIJ Niko-laj Nikolajevič.
16. BEZPALOV Nikolaj: Ispověď agenta G. P. U. Praha 1925, vše.
17. BLESZYNSKI Tadeusz: Více pravdy o sovětech. Brno 1933.
18. Bolševismus. Jeden z činitelů hospodářské krise. Praha 1931.
19. Bolševism v Rusku (Anglická bí-lá kniha.) Praha 1920.
20. BRUCKUS Ber Davidovič.
21. BRUNOVSKIJ Vladimír: V sovětských žalářích. Praha. 1931, vše.

Ministerstvo školství ČSR

Čj.: 17 280/72-24-34

V Praze dne 15. června 1972.

Odborům školství KNV a ONV v ČSR
Odboru školství NV hl.m.Prahy a měst Plzně, Brna a Ostravy

Prověrka knihovních fondů

knihoven škol I. a II. cyklu a školských zařízení v ČSR

Na základě směrnic ministerstva kultury ČSR čj. 9695/72 ze dne 31. května 1972, o zvláštních fondech tiskovin v knihovnách jednotné soustavy, a v souladu s pokyny ministerstva kultury ČSR k prověrce knihovních fondů knihoven jednotné soustavy čj. 9696/72 ze dne 31. května 1972 ukládá ministerstvo školství odborům školství KNV a ONV toto:

1. Odbor školství KNV (NV hl.m.Prahy) zřídí do 20.června 1972 krajskou komisi, složenou ze zástupců školského odboru KNV (NVP), jednoho zástupce z každé vysoké školy a samostatné fakulty, krajského pedagogického ústavu a z předsedů okresních komisí.

2. Odbory školství ONV zřídí do 20. června 1972 okresní komisi, složenou ze zástupců školského odboru ONV, kterými budou školní inspektoři podle své působnosti, zástupce okresního pedagogického střediska, vybraní ředitelé škol a učitelé-knihovníci školských knihoven, popř. jiní pracovníci podle místních podmínek.

3. Tyto komise budou řídit a odpovídat za prověrku všech školských (komise KNV a NV Praha i vysokoškolských) a jiných knihoven školské soustavy ČSR v působnosti jednotlivých krajů a okresů. Budou přitom těsně spolupracovat a řídit se pokyny ústřední komise ministerstva kultury ČSR a komisí odborů kultury KNV a ONV.

4. Prověrky v jednotlivých knihovnách školské soustavy ČSR provedou podle pokynů příslušných komisí pracovní skupiny. Pracovní skupiny pro školy I. a II. cyklu a pro školská zařízení jmenuje okresní nebo krajská komise do 30. června 1972. Doporučuje se jmenovat takový počet pracovních skupin, aby mohly úkol odpovědně splnit ve stanovených termínech. Skupinu jmenovat ve složení: ředitel školy, učitel-knihovník uči. šk. a žákovské knihovny, popř. další pedagogičtí pracovníci škol a výchovných zařízení, ústavů apod.

5. O zřizování pracovních skupin na vysokých školách platí zvláštní pokyn ministerstva školství.

M i n i s t r :
Ing. Josef H a v l í n v.r.

Za správnost :

Josef Havlín

Ministerstvo školství ČSR

ref. Serbusová

V Praze dne 15.června 1972

Č.j. 17.280/72-24-34

Rektorům vysokých škol
Děkanům samostatných fakult
v České socialistické republice

Věc: Prověrka knihovních fondů knihoven vysokých škol

Na základě Směrnic ministerstva kultury ČSR ze dne 31. května 1972 čj. 9 695/72 o zvláštních fondech tiskovin v knihovnách jednotné soustavy a Pokynů ministerstva kultury ČSR k těmto směrnicím ministerstvo školství ČSR ukládá

a) oznámit neprodleně, nejpozději do 20.června 1972, odboru školství KNV (NVP) pracovníka, který jako zástupce vysoké školy (samostatné fakulty) bude členem krajské resortní komise (tj. komise při odboru školství) a bude odpovídat za řádné provedení prověrky knihovního fondu vysoké školy;

b) podle pokynů krajské resortní komise ustavit na vysoké škole jednu nebo více pracovních skupin, které podle podrobných pokynů krajské resortní komise provedou prověrku všech knihovních fondů vysoké školy; doporučuje se, aby členy pracovních skupin byli také vedoucí ústředních a fakultních knihoven školy.

Pro výběr členů krajských resortních komisí a pracovních skupin platí stejná kritéria jako pro orgány, které byly na vysoké škole ustaveny podle příkazu ministra školství ČSR č.4 z 10.března 1972 čj.9 365/72-110-34. Jmenný seznam členů pracovních skupin a člena krajské resortní komise pro prověrku knihovních fondů zašlete v opise na vědomí ministerstva školství, odd.34.

Pracovní skupiny pro prověrku knihovních fondů jsou v těsném styku se členy prověřkových komisí, edičních rad a edičních komisí.

Za správnost:

K. Kudrna

Prof.ing.Karel Kudrna,DrSc.,v.r.
náměstek ministra školství

262/72

25.3.1972

Ministerstvo školství ČSR
Odd.24 pro věci společné
ved.š.dr.Jaromír Batěk
Karmelitská 7 - P r a h a 1

Předkládám ve stanoveném termínu návrh "Prozatímních pokynů k prověrce knihovního fondu knihoven v oboru působnosti ministerstva školství ČSR.

Po konzultaci se š.Badalcem jsem tento materiál, který je součástí opatření, pro jejichž vypracování byla ustavena na základě přípisu náměstka ministra, š.prof.dr.M.Cipra,DrSc ze dne 2.3.1972, č.j.8.814/72-24 příslušná komise, vypracoval osobně bez účasti ostatních členů komise.

Ředitel:

Přil.: 1

Dr. Drahoslav Gawrecki

Prozatímní pokyny

k prověrce knihovního fondu knihoven v oboru působnosti ministerstva

školství ČSR

Pro jednotný postup při zajišťování správného politicko-ideového obsahu knihovního fondu všech knihoven v oboru působnosti ministerstva školství ČSR vydávám tyto prozatímní pokyny:

1) Politicko-ideové přehodnocení obsahu knihovního fondu všech knihoven, uložené ministerstvem kultury ČSR ve smyslu zákona č.53/1959 Sb., o jednotné soustavě knihoven, řídí se zásadami stanovenými pokynem ze dne 7.11.1969 a rámcovými pokyny uvedenými v "Politické směrnici a metodických pokynech pro práci knihoven jednotné soustavy v roce 50.výročí založení Komunistické strany Československa", které toto ministerstvo zaslalo v listopadu 1970 všem krajským národním výborům a ústředním úřadům a orgánům spravujícím základní síť knihoven.

2) Ústřední metodickou pomoc a poradenskou poskytuje oddělení zvláštních fondů Státní knihovny ČSR v Praze; v krajích a okresech rovněž školské orgány, státní vědecké, krajské, okresní a městské knihovny.

3) Politicko-ideové přehodnocení obsahu knihovního fondu provádí v jednotlivých knihovnách nejméně tříčlenné komise, ustavené vedoucími, kteří odpovídají za jednotlivé knihovny.

4) Vyřazené knihy se až do dalšího opatření skladují v jednotlivých knihovnách, a to v uzavřeném úložném zařízení (skříně, bedny, balíky opatřené pečeti) nebo v uzavřených prostorech.

5) Přesná evidence vyřazených fondů se prozatím zajišťuje ve formě lístkových seznamů sestavených ze záznamů vyčleněných ze čtenářských katalogů a doplněných trojmo vyhotoveným protokolem, v němž se uvádí přírůstková čísla a celkový počet vyřazených knihovních jednotek.

6) V seznamech, katalozích a jiných informačních pomůckách přístupných čtenářům a uživatelům knihoven se odstraní záznamy týkající se všech vyřazených fondů.

7) Vyřazené fondy se zásadně nepůjčují. Není dovoleno ani jakékoliv reprografické zhotovování jejich rozmnoženin.

8) Po ustavení okresních a krajských prověřkových komisí, pro které vydá jednotné pokyny ministerstvo kultury ČSR, řídí se

způsob, jakým bude naloženo s vyřazenými fondy včetně evidence, směrnice těchto prověřkových komisí.

9) Ředitelé státních pedagogických knihoven a vedoucí pracovníci institucí, orgánů a úřadů (rektoři vysokých škol a děkanů samostatných fakult), v nichž byly zřízeny podle vládního usnesení č.916 ze dne 8.října 1958 zvláštní fondy:

a) zajišťují přehodnocení celého knihovního fondu jimi spravované knihovny a zařazení fondů se závadným politicko-ideovým a protistátním obsahem do zvláštního fondu;

b) zajišťují do 31.12.1972, aby oddělení zvláštních fondů Státní knihovny ČSR bylo zasláno hlášení o složení zvláštního fondu, a to ve dvojím vyhotovení na evidenčních lístečích mezinárodního formátu s popisem tiskoviny, který bude obsahovat: Příjmení a jméno autora, název tiskoviny, místo vydání, označení nakladatele a rok vydání, označení značkou "Z" u závadné tiskoviny a "P" u protistátní tiskoviny; tiskoviny označené "P" vyřadí až do rozhodnutí oddělení zvláštních fondů Státní knihovny ČSR z půjčování. obdobným způsobem hlásí každé nové nabytí tiskovin se závadným politicko-ideovým nebo protistátním obsahem;

c) požádají neprodleně prostřednictvím ministerstva školství ČSR ministerstvo kultury ČSR o povolení další činnosti oddělení zvláštních fondů. Pokud toto povolení neobdrží do 30.6.1972 zastaví až do rozhodnutí půjčovní činnost oddělení zvláštních fondů.

10) Tyto prozatímní pokyny, kterými se předběžně zajišťuje, aby fondy se závadným politicko-ideovým a protistátním obsahem byly podle pokynů ministerstva kultury ČSR neprodleně vyřazeny z půjčování všech knihoven jednotné soustavy a soustředěny ve zvláštních fondech, mají platnost do vydání Směrnice k prověrce knihovních fondů a pro práci se zvláštními fondy v knihovnách oboru působnosti ministerstva školství ČSR.

V Praze

Směrnice k prověrce politicko-ideového obsahu fondu knihoven v oblasti ministerstva školství

I.

Základní otázky prověrky fondu knihoven a hlavní úkoly

Účelem směrnice je zajistit správné politicko-ideové složení knihovního fondu ve všech knihovnách a institucích v oblasti působnosti ministerstva školství, čímž se vytvoří základní předpoklad k žádoucímu plnění jejich funkcí, zejména se zvláštním zřetelem k hlavním úkolům ministerstva školství, školských orgánů a institucí vyplývajícím ze závěrů a usnesení XIV.sjezdu KSČ a všech opatření k jejich realizaci.

Směrnice má zajistit, aby knihovní fond správného politicko-ideového obsahu se stal spolehlivým a účinným nástrojem pro správné marxisticko-leninské osvojení, soustavné prohlubování, popularizaci a propagaci teorie a uplatnění praxe z hledisek zvláště rozhodujících v současné etapě politického a hospodářského budování ČSSR a jeho vnitřních i mezinárodních úkolů.

Směrnice má zároveň zajistit jednotný a nejvhodnější postup pro opatření znemožňující zneužívání součástí knihovního fondu, jež mají závažný politicko-ideový obsah nebo protistátní obsah. Má tedy stanovit příslušné postupy nejen pro vyřazování těchto fondů z knihoven, v nichž jsou nepřipustné a funkčně neopodstatněné, nýbrž i pro správné diferencovanou práci s nimi, výhradně podle politických a odborných potřeb v oblasti působnosti ministerstva školství.

Z hlediska celé jednotné soustavy knihoven řeší tyto otázky připravované celostátní směrnice ministerstva kultury o zvláštních fondech tiskovin a práci s tiskovinami s protistátním nebo závažným politicko-ideovým obsahem v knihovnách jednotné soustavy, která však dosud nebyla vydána. Ministerstvo kultury ČSR však již učinilo některá opatření, a to v rámci Politické směrnice a metodických pokynů pro práci knihoven jednotné soustavy v roce 50.výročí založení Komunistické strany Československa a před tím (7.11.1969) pokynem, "aby se knihovny jednotné soustavy v práci s prohibiční literaturou řídily vládním usnesením č.916/1958 a vrátily se k praxi běžné před rokem 1968."

Směrnice ministerstva školství by tedy v zásadě měla vycházet z připravované celostátní směrnice (s uvedených opatření), avšak v souladu s tím by měla zajistit splnění i všech specifických požadavků ve vlastní oblasti ministerstva školství.

V oblasti působnosti ministerstva školství je rozsáhlá síť školních (žákovských ~~exklibitických~~) knihoven a knihoven ve školských zařízeních (pionýrské domy, internáty aj.), které mají funkci výlučně pedagogickou, politicko a kulturně výchovnou. Fond těchto knihoven se převážně omezuje na čs.produkcí (originály, překlady) a proto se příslušná opatření mohou spolehlivě opírat o opatření, která budou předmětem prověrek a směrnic v oblasti učebnic, mimočítankové četby, učebních pomůcek, ediční činnosti v oblasti periodik i neperiodické literatury (SPN, Albetros, MF aj.nakl.literatury pro děti a mládež, Supraphon apod.) Ve směrnici bude možno uvést na podkladě těchto opatření přílohy se jmenovitými seznamy fondů zvláště doporučovaných i fondů závažných. Bude obsahovat zároveň ustanovení shodná s jinými druhy a sítěmi knihoven kulturně výchovného zaměření mimo vlastní oblast ministerstva školství.

Ve školské oblasti jsou však i státní vědecké (státní pedagogické) knihovny, rozsáhlá síť vysokoškolských knihoven, učitelské knihovny ve školách, OPS, KPÚ a odborné knihovny výzkumných aj.ústavů resortu, které mají charakter specializovaných vědeckých a odborných knihoven. Jejich knihovní fond podstatně přesahuje rozsah a složení fondu knihoven dříve uvedeného typu, což je dáno jejich funkcí v systému ministerstva a u některých z nich plněním funkce veřejně přístupných, čtenářům a uživatelům i mimo oblasti působnosti ministerstva školství.

Směrnice bude proto obsahovat zároveň i ustanovení shodná s připravovanou celostátní směrnicí, pokud se týkají ústředních, vědeckých a odborných knihoven. Směrnice objasní politický a pedagogický účel a cíl opatření a metody, jakými dosáhnout plnění funkce pomocí správně budovaného knihovního fondu.

Na základě vymezení hlavních znaků fondů závažného politicko-ideového a protistátního obsahu stanoví způsob jejich prověření v knihovnách, evidence, zpracování, uložení (odstranění) a způsob diferencované práce s nimi, pokud vůbec přichází v úvahu ve vybraných knihovnách.

Stanoví odpovědnost za provedení a lhůty, v nichž má být opatření provedeno; způsob konzultací a spolupráce, jakož i kontroly.

II.

Návrh na složení pracovní komise

Vedoucí: PhDr. Drahošlav Gawarecki, ředitel Státní pedagogické knihovny Komenkého v Praze; jako předseda Ústřední knihovnické rady ČSR se podílí v ministerstvu kultury na zpracování a projednávání celostátní směrnice o zvláštních fondech tiskovin a práci s tiskovinami a protistátním nebo závažným politicko-ideovým obsahem v knihovnách jednotné soustavy. (Člen KSČ, nositel stát.vyznamenání-1970)

Členové: PhDr. Vilém Bräuner, ředitel Státní pedagogické knihovny v Brně (Člen KSČ)

Antonín Opluštil, ředitel Krajské knihovny Jiřího Mahena v Brně; pův.učitel a metodik s dlouholetou praxí v oblasti lidových a školních knihoven, vyznamenán čestným uznáním ministra 1970 (Člen KSČ)

Bohuslav Trnka, ved.metod.odboru Krajské knihovny v Českých Budějovicích, původně učitel, který je autorem příručky pro školní knihovny (vydané v r.1971)

Marie Meisnerová, pracovnice Státní pedagogické knihovny Komenkého v Praze- referát učebnic a skript (předsedkyně ZO KSČ)

Poznámka: Zastoupení slovenských odborníků je závislé, zda bude i samostatná slovenská komise, anebo komise společná; v tom případě lze uvažovat, aby vedoucím společné komise byl s.dr.Ján Lehký, který je delší dobu ředitelem Slovenské pedagogické knihovny v Bratislavě a má tedy konkrétní znalosti v pedagogické knihovnické oblasti než s.dr.Gawarecki, který do funkce nastoupil teprve v lednu 1972.

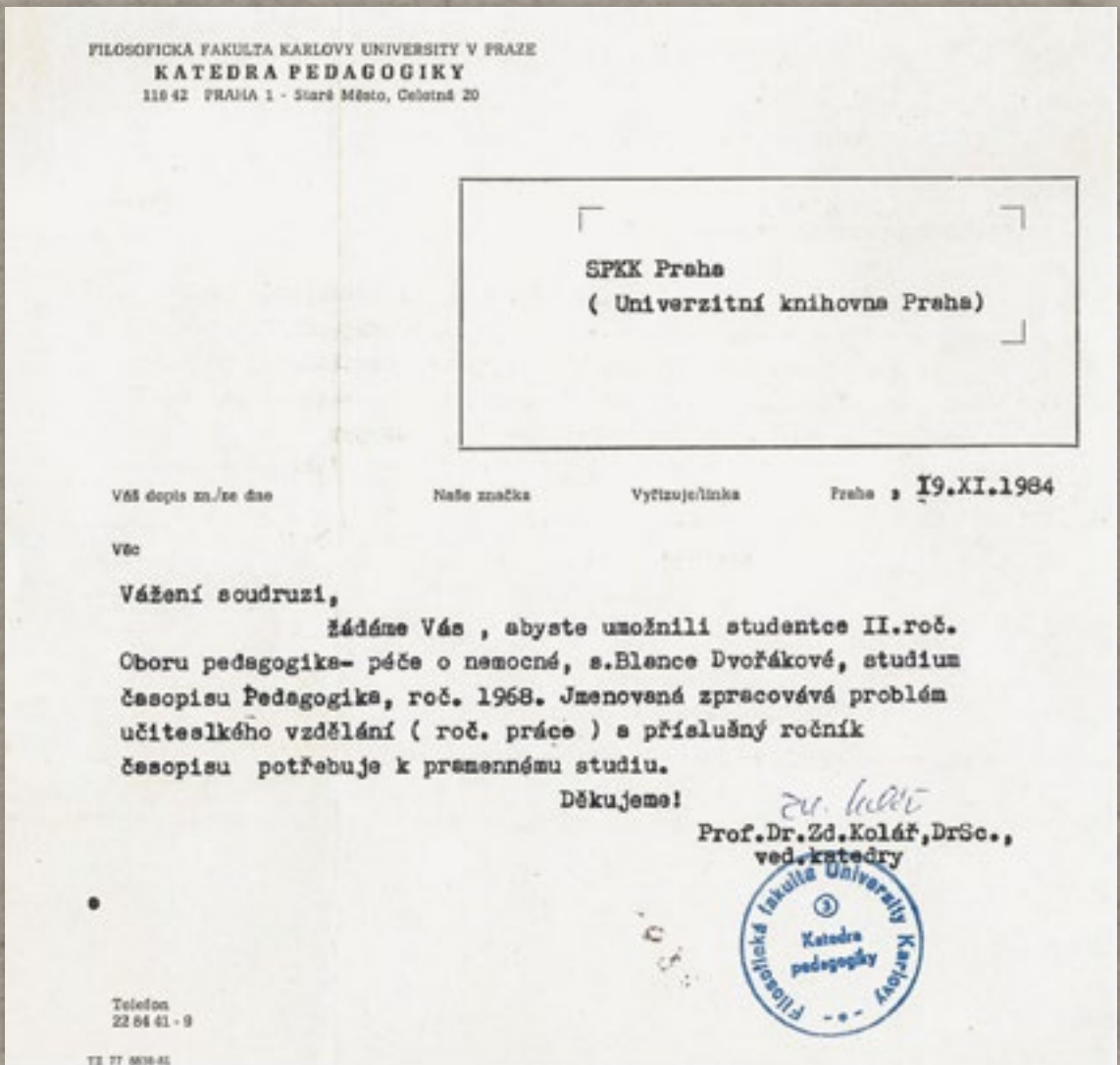
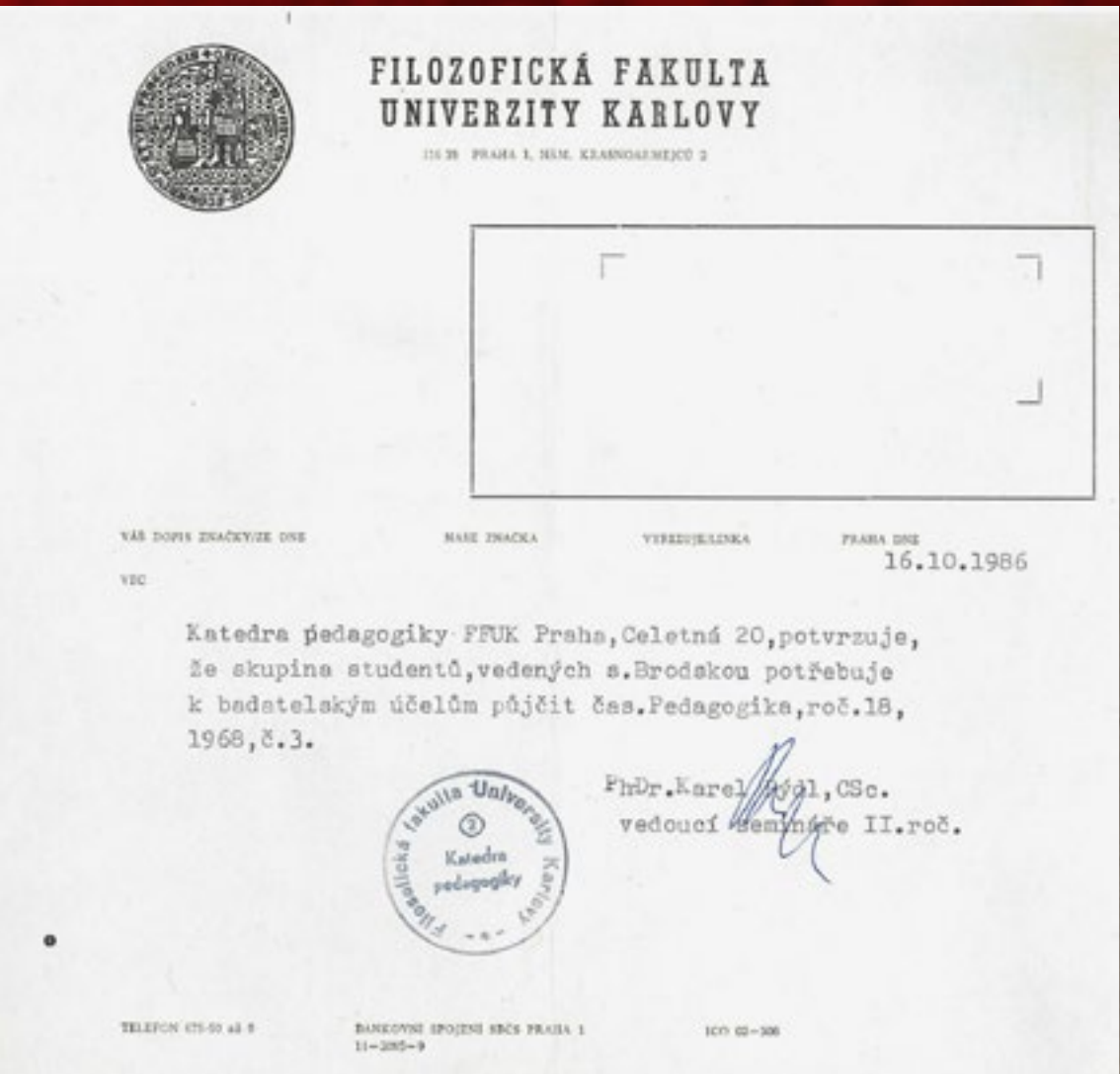
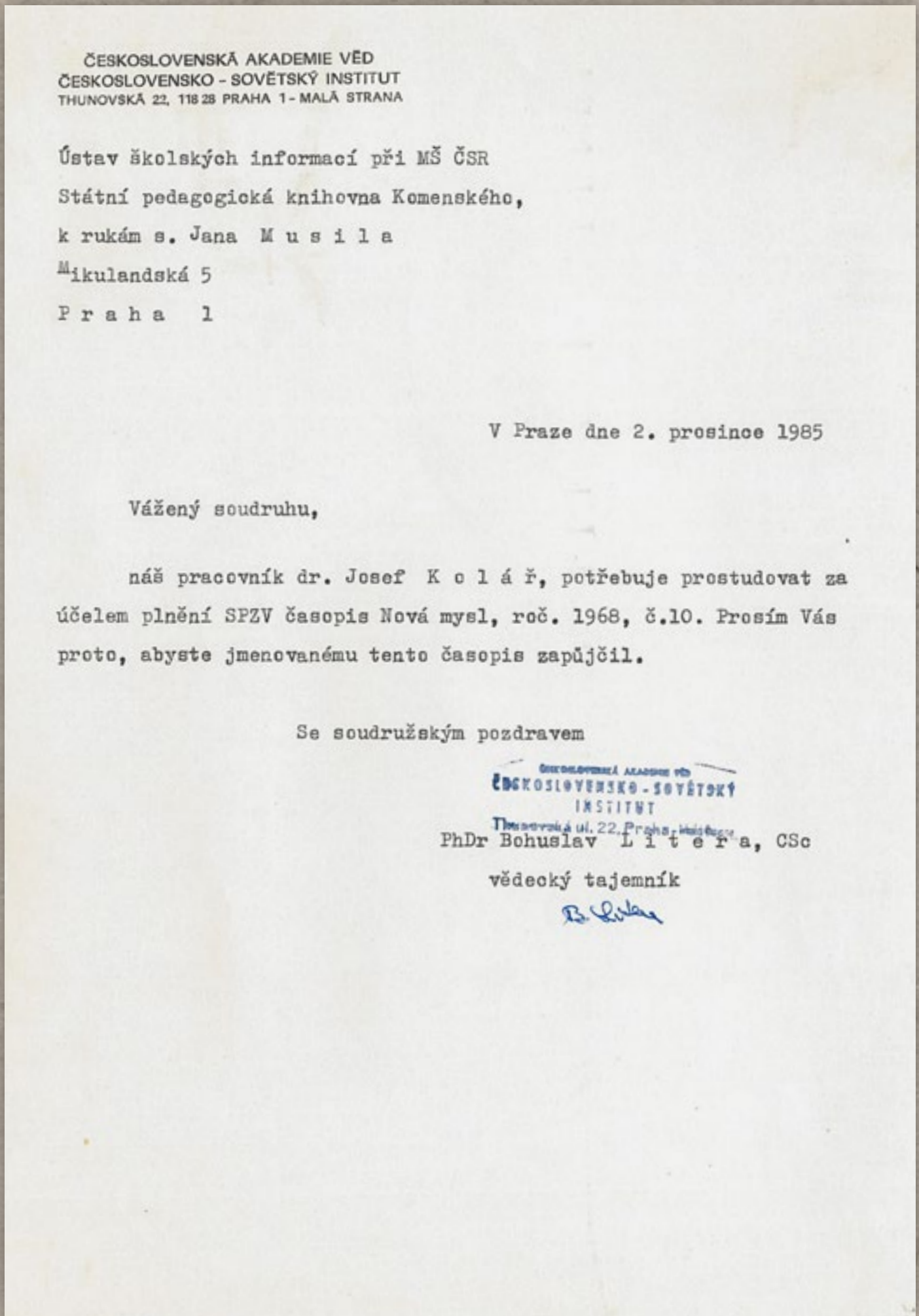
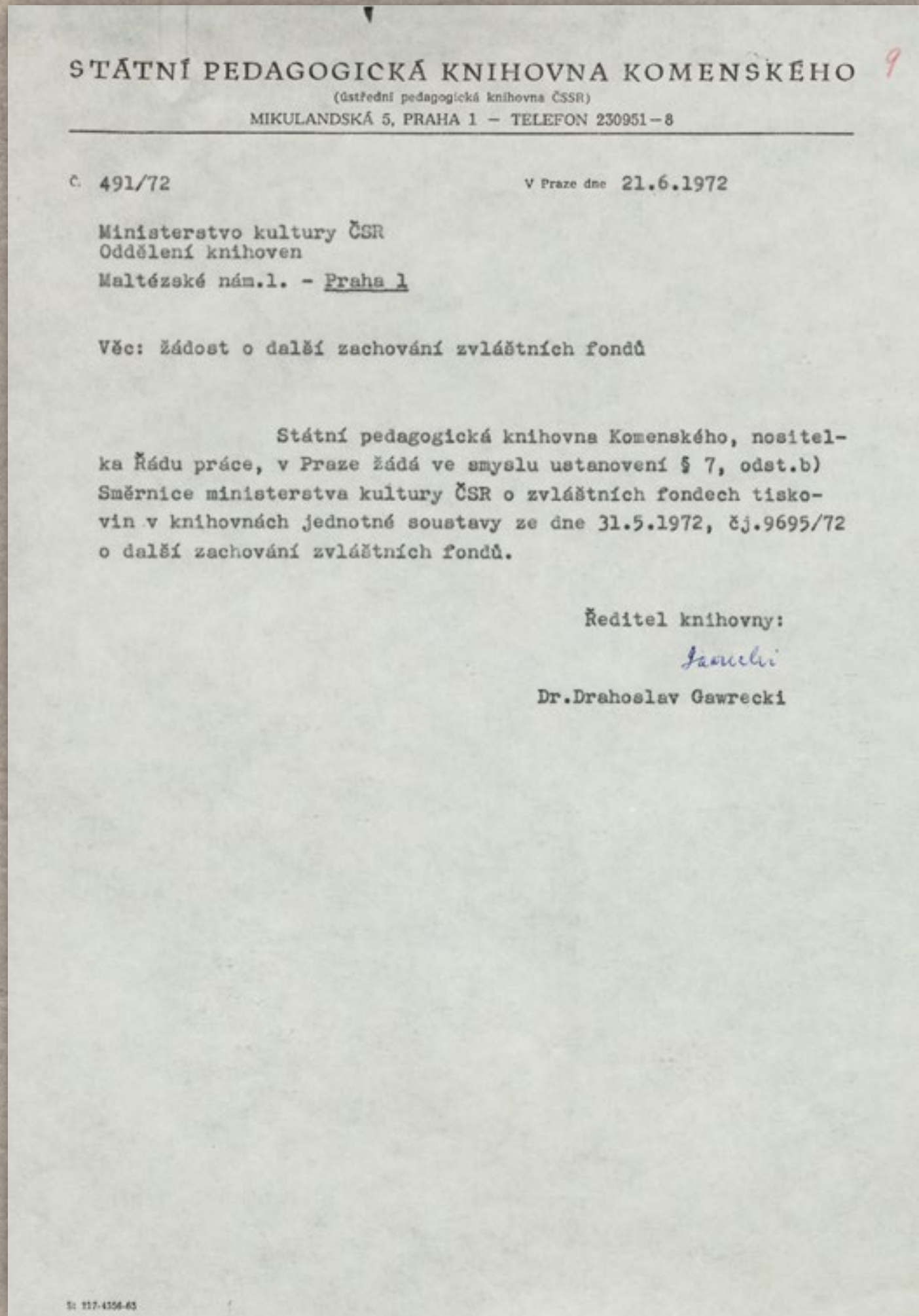
III.

Harmonogram

- 1.3.1972 - Zřízení pracovní komise
- 31.3.1972 -Pokyny MŠ v souladu s opatřeními učiněnými MK v roce 1969 a 71
- 20.4.1972 - Zpracování návrhu, konzultace
- 1.5.1972 - Návrh směrnice
- 15.5.1972 - Projednání návrhu směrnice s přísl.odp.pracovníky
- 20.5.1972 - MŠ PFipomínky a podklady z dalších komisí MŠ a od přísl.pracovníků MK, příp.oddělení zvláštních fondů jednotné soustavy
- 10.6.1972 - Zpracování připomínek a předložení upraveného návrhu směrnice
- 20.6.1972 - Definitivní návrh směrnice - schválení MŠ

Poznámka: Harmonogram bude upřesňován v souladu s pracovními postupy a očekávanými výsledky jednotlivých komisí MŠ

18.února 1972

Ukázky z archivního materiálu

L I T E R A T U R A
ZÁVADNÉHO POLITICKO-IDEOVÉHO A PROTISTÁTNÍHO
CHARAKTERU

I.
BIBLIOGRAFICKÝ KATALOG

Připravilo:
Oddělení zvláštních fondů Státní knihovny ČSR

Jen pro vnitřní potřebu!
Číslo výtisku:

43

P R A H A
STÁTNÍ KNIHOVNA ČSR 1972

Ú v o d .

Socialistické knihovnictví je významným činitelem na úseku politické a kulturně-výchovné práce. Knihovny jednotné soustavy nemohou proto rozšiřovat literaturu, která je jakýmkoli způsobem v rozporu se státní a kulturní politikou ČSSR.

Předložený seznam slouží proto jako pomůcka k očištění fondů knihoven jednotné soustavy. Obsahuje především literaturu vydanou v krizovém období let 1968/1969, jakož i některé tituly vydané v dřívějších letech, které mají vztah k tomuto období (v jednotlivých případech jsou zachyceny i slovenské publikace).

Při stanovení stupně závadnosti byly dodržovány tyto zásady:

Za tiskoviny s protistátním obsahem se považují tiskoviny domácího i zahraničního původu, porušující ústavu a zákony ČSSR, svým zaměřením napadající marxismus-leninismus, politiku socialistických států a marxisticko-leninských stran. Jde zejména o tiskoviny hanobící ČSSR nebo jiný stát socialistického společenství a jejich představitele, tiskoviny emigrantské, trockistické, bělogvardějské, fašistické, kolaborantské, revanšistické, tiskoviny propagující národnostní a rasovou diskriminaci a které jsou v hrubém rozporu se zásadami socialistické morálky.

Za tiskoviny se závadným politicko-ideovým obsahem se považují tiskoviny domácího i zahraničního původu, které jsou v rozporu se základními zásadami politiky socialistických států. Jde především o všochny druhy revizionistické a pravicově-opportunistické literatury, o díla obhajující kapitalistický řád, předmnichovskou republiku a různé buržoazní politické a filosofické směry a díla, která jsou v rozporu s naší zahraniční politikou. Dále půjde o všechna díla pravicových představitelů a teoretiků sociální demokracie, díla T.G. Masaryka a E. Beneše a ostatních buržoazních politiků a legionářskou literaturu.

Za tiskoviny se závadným politicko-ideovým obsahem se dále považují i nezávadná díla autorů z oblasti společenskovední literatury i beletrie, kteří emigrovali či byli exponenty pravicových sil v letech 1968/1969. Speciální literatura ostatních oborů, jejíž autoři emigrovali či byli exponenty pravicových sil se ve fondech knihoven jednotné soustavy ponechávají.

Za tiskoviny se závadným politicko-ideovým obsahem se považují díla opatřená předmluvou či doslovem z dnešního hlediska závadným. Za závadná se považují i ta díla, která jsou opatřena nezávadnou předmluvou či nezávadným doslovem od autora emigranta či exponenta pravicových sil, právě tak jako nezávadná díla uspořádaná či redigovaná autorem emigrantem nebo exponentem pravicových sil.

Za tiskoviny se závadným politicko-ideovým obsahem se nepovažuje dílo těch exponentů pravicových sil, jejichž předchozí tvorba byla přínosem pro českou literaturu a kulturu vůbec (např. Seifert, Drda a další).

Za tiskoviny se závadným politicko-ideovým obsahem se rovněž nepovažují nezávadná díla zahraničních autorů, kteří v současné době zastávají stanoviska, která jsou v rozporu s naší státní a kulturní politikou (např. Aragon, Komunisté a další).

Za tiskoviny se závažným politicko-ideovým obsahem se nepovažují překlady nezávadných děl zahraničních autorů, které přeložili emigranti či exponenti pravicových sil.

Předložený seznam je prvním stupněm vedoucím k očištění našich knihoven od literatury politické a ideově závadné. Tento seznam není úplný, neboť v první fázi byly zpracovány fondy dostupné ve Státní knihovně ČSR - Universitní knihovně.

Všechny tituly v předloženém seznamu uvedené byly projednány a schváleny těmito pracovními skupinami:

1. Pracovní skupina pro dějiny a mezinárodní dělnické hnutí (zkratka D) - vedoucí soudr. F. Marchal, ředitel Muzea Klementa Gottwalda.
2. Pracovní skupina pro filosofii, sociologii a psychologii (zkratka F) - vedoucí soudr. dr. J. Sus, pracovník Vysoké školy ÚV KSČ.
3. Pracovní skupina pro ekonomii (zkratka E) - vedoucí soudr. ing. A. Fingl, pracovník nakladatelství Svoboda.
4. Pracovní skupina pro beletrii, umění a hudební literaturu (zkratka B) - vedoucí soudr. K. Michl, spisovatel.

Dále spolupracovali: soudr. dr. J. Čeleda, profesor Vysoké školy chemicko-technologické v Praze (zkratka CH), soudr. J. Křivínková, pracovnice Státního ústavu pro zdravotnickou dokumentaci a knihovnickou službu (zkratka Z) a v jednotlivých případech další odborníci.

Pracovní skupiny také předloženy seznam doplnily.

Charakteristiky jednotlivých titulů byly zpracovány řadou spolupracovníků a proto v některých případech nemohlo být při redakci seznamu dodrženo jednotné hledisko.

- Z ADORNO, T.W. - HABERMAS, J. - FRIEDEBURG, L
Dialektika a sociologie. Výbor z prací představitelů frankfurtské školy. Přel.: B. Loewenstein a L. Holub.
F Předmluvu naps.: Jindřich Filippec.
Praha, Svoboda 1967.

Autoři jsou spojeni eklektickou koncepcí a interpretací díla Hegela, Marxe, M. Webera a Freuda.

Z AKČNÍ

Akční program KSČ přijatý na plenárním zasedání ÚV KSČ dne 5. dubna 1968.
Praha, Svoboda 1968.

- D Program je zasažen vlivy pravicového revizionismu a oportunistu (menšinové zájmy a názory, dělení moci, SNB, osamostatňování podniků, řízení vysokých škol, spolkařství atd.).

- Z ALDRIDGE, Alan

B Beatles v písničkách a obrazech. Uspoř.: A. Aldridge.
Praha, Panton (1969).

Nevhodné z hlediska ilustrací a kreseb, na hranici pornografie.

- Z ANDREJS, Jaroslav

Tři cesty k smrti. (Zánik skupiny ZINC.)
Praha, Mladá fronta 1968.

- B Příběh parašutistů, vysílaných k nám ze Západu, psán pouze z hlediska západního odboje, i když jsou zde uvedeny výhrady k technické přípravě akcí, a i když je zaměření plně protifašistické, nedocenuje úlohu komunistů a je politicky chybné, nepodává správný obraz o poměru politických sil.

- Z ANDRES, Stefan

F Velký příběh bible.
Praha, Vyšehrad 1969.

... v církevním duchu.

Špionážní příběh ze sovětského prostředí; příběh není zpracován ani umělecky ani věcně, je zaměřen jenom na senzačnost, sovětské poměry nepřibližuje.

Z ANTOLOGIE

F Antologie z dějin československé filosofie. Díl 1. Redakční zprac. a k tisku připrav. Robert Kalivoda a Josef Zmr. Texty navrhl, uv. a koment. vyprac./kol./ Úv. a koment. k slov. části naps. Elena Városová. Předml.: Ludvík Svoboda, 1. vyd.
Praha, ČSAV 1963.

Někteří autoři komentářů a pořadatelé exponenti pravicových sil (Kosík, Kalivoda aj.).

Z ARAGON, Louis

B Usmrcení. Z franc. přel. A. J. Liehm. Verše přel. z franc. L. Civrny. Doslov Ernsta Fischera Ztracený obraz v zrcadle /z něm./ přel. M. Hájková.
Praha, Čs. spis. 1968.

Období Sovětského svazu ve 30. letech je zde zpracováno modní metodou objektivistického realismu; čtenář těžko nachází jednoznačné stanovisko autora a snadno podléhá zkreslenému dojmu o výstavbě socialismu. Zmatený doslov Ernsta Fischera, nemarxistický, výslovně odmítá třídní pravdu a třídní spravedlnost. Kniha dnes výslovně škodlivá jako podnět k revizionismu a oportunismu.

Z AŠKENAZY, Ludvík

B celé dílo - politicky angažovaný autor v období 1968, emigrant.

Z ATEISTICKÁ

F Ateistická výchova. Výběrová bibliografie z fondů Státní vědecké knihovny v Hradci Králové.
Hradec Králové, Stát. věd. knihovna 1963.

Z BENEŠ, Edvard

celé dílo - autor buržoasní politik (vydání i z roku 1968).

Z BENEŠ, Jan

celé dílo - autor je emigrant po roce 1968.

Z BEROVNSKÁ, Olga

celé dílo - autorka emigrantka po roce 1968. /Historička/

Z BIELICKÝ, Tibor

Dermatovenerologie praktického lékaře.
Praha, SZdN 1969.
Autor emigroval po roce 1968.

Z BLATNÝ, Ivan

celé dílo - autor je emigrant po roce 1945, znovu vydávaný v letech 1968/1969.

Z BLAŽEK, Bohuslav

Spasitelé.
Praha, Mladá fronta 1970.
Autor exponent roku 1968.

Z BLAŽEK, Vratislav

Šeherezáda. Muzikál o dvou dílech.
Praha, Orbis 1967.

Divadelní hra se základním motivem z arabských pohádek, ale dostatečně zaktualizovaná narážkami na vládu tyrana, jeho fízlů a ministrů - komediantů.

Z BLAŽEK, Vratislav

Třetí přání.
Praha, Čs.spis. 1967.

Satira o maloměstské spokojenosti představitelů dnešní společnosti; ve své době sehrála dost významnou roli, ale negativnost její kritiky se projevila i v angažovaném postoji autora v "obrodném" procesu.

Z BLAŽEK, Vratislav

Věra Čáslavská.
Praha, Olympia 1968.

Převážně obrazová publikace, slovní doprovod si neodepřel protisovětské narážky, vedle toho celek přispívá k vytváření nadměrného kultu sportovních hvězd.

Značně podrobný záznam událostí z krizových let 1968 - duben 1969 s nástinem toho, co se připravovalo a se stálým sledováním obdoby s maďarskými událostmi na podzim 1956. Připomínání známých věcí může mít dnes stále ještě dvojsečný význam, vedle toho se zde však uvádí dosti málo známých a důvěrných podrobností, jež nebyly dosud širší veřejnosti dostupné. Výklad je sice podán ve správném osvětlení třídním i internacionálním z hlediska marx-leninismu a výstavby socialismu u nás i ve světě, ale převládá přece jen kronikářský způsob podání a může vyvolávat nežádoucí diskuse a úvahy.

Z ČERNÝ, Václav

celé dílo (i kde je nepřímým původcem); autor, jeden z čelných představitelů kontrarevolučních sil v období 1968/1969. /Literární kritik a historik./

Z ČERVINKA, František

celé dílo - autor se politicky exponoval v období 1968/1969. /Historik./

Z ČLOVĚK

Člověk a lidská práva. (Dokumenty OSN k lidským právům.)
Sest.: Jana Kohnová. Závěr Rudolf Bystřický.
Praha, Horizont 1969.

Všechny dokumenty jsou zde otištěny bez rozboru a sociálně politického komentáře, třídně politickou stránku dokumentů neukazuje ani závěrečná právně politická studie; v této podobě není zaručeno správné hodnocení zde otištěných dokumentů.

Z ČTYŘIKRÁT

Čtyřikrát o televizi. Sborník. Uspoř.kol. (Vladimír Sappak, Milan Schulz, Eva Šadková, Ladislav Smoljak.) Stať V.Sappaka přel. z ruš. O.Klein.
Praha, Čs.spis. 1961.

Kniha o uměleckých a informačních problémech televize před 10 lety, dnes zastaralá, zejména po zkušenostech z krizových let.

Z DĚJINY

Dějiny mezinárodního dělnického hnutí. Učebnice. Autor.kol.
Praha, Svoboda 1966.

Zpracoval kolektiv autorů (Vl.Dubský, Fr.Hrbata, Zd.Kárník, Vl.Kašík, Vl.Křepeláková, J.Kuklík, J.Měchýř, J.Muška, Lad.Nikliček, Vl.Suchopár, Zd.Uherek). Těžiště práce je zejména ve starší době, od 2.pol.19.století do druhé světové války a od tohoto období k přítomnosti je výklad stále stručnější (období od roku 1945 zachycuje jen malá část výkladu a o současné době se mluví jen v náznacích). Důvodem k označení stupně závadnosti je pol. angažovanost některých autorů v období 1968/1969.

Z MARX

Marx a dnešek. (Sborník.) Úvod: Eduard Urbánek,
Praha, Svoboda 1968.

Někteří autoři v letech 1968/1969 exponenti pravicových sil.

Z MASARYK, Tomáš G.

celé dílo - buržoasní ideologie.

Z MATĚJKA, J.S.

Boj o štěstí.
Rousínov, Závodní klub 1969.

Návod k životní moudrosti a jakási praktická etika posilování víry v sebe (s odvoláním i na zázraky, v Lourdech), ocenění náboženské víry v Boha, příklady úspěšného telepatického působení, chvála pozitivní mystiky.

Z MATHAUSER, Zdeněk

Nepopulární studie. Z dějin ruské avantgardy. Doslov: František Kautman.
Praha, Svoboda 1969.

Vychází se ze zjištění, že čs. pracovník v oblasti ruské literatury v "kontextu současné sovětské kritiky" v květnu 1968, kdy je psáno úvodní slovo k této publikaci, "většinou těžko dochází vřelějšího souhlasu se svou orientací. V doslovu jsou zase tyto studie o ruské avantgardě doprovázeny připomínkami jako: "Na žádném jiném useku nebyla literární věda a historie tolik zavalena deformacemi, scestnými metodami, horami předsudků, hoto- vých schémat a norem. Sovětská literatura k nám vrhla po roce 1945 spolu s osvobozeněckou armádou" atd.

Z MEJDROVÁ, Hana

celé dílo - autorka je exponentka 1968/1969. /Historička./

Z MENCL, Vojtěch

celé dílo - autor čelný představitel pravicových sil v letech 1968/1969. /Historik./

Z MENCLOVÁ, Jarmila

celé dílo - autorka je politická exponentka období 1968/1969. /Historička./

Z MICHAL, Karel

celé dílo - autor emigroval po roce 1968.

SBORNÍK

diskusních vystoupení
z jednání celoškolské
konference VŠPÚVKŠČ
k 10.výročí přijetí
dokumentu Poučení
z krizového vývoje
ve straně a společnosti
po XIII.sjezdu KSČ

VYSOKÁ ŠKOLA POLITICKÁ ÚV KSČ

MEJSNAR, Josef, MEJSNAR, Josef, ed. a MEJSNAR, Josef.
*Sborník diskusních vystoupení z jednání celoškolské konference
VŠP ÚV KSČ k 10. výročí přijetí dokumentu Poučení z krizového vývoje
ve straně a společnosti po 13. sjezdu KSČ.* [Praha]: Vysoká škola
politická ÚV KSČ, Katedra dějin KSČ, 1981.
Sign.: 28840

O B S A H

Úvod	5
Zdeněk Šmoldas vedoucí katedry dějin KSČ VŠP ÚV KSČ Trvalá platnost Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ	7
Lubomír Bakeš vedoucí katedry dějin MDKH VŠP ÚV KSČ Některé zahraničně politické souvislosti česko- slovenské krize koncem šedesátých let	51
František Havlíček vedoucí katedry dějin KSSS VŠP ÚV KSČ Význam soudobého boje proti revizionismu při upevňování strany leninského typu	57
František Kolářek vedoucí katedry politické ekonomie VŠP ÚV KSČ Ekonomické aspekty Poučení	68
Václav Petr vedoucí studijního střediska VŠP ÚV KSČ Poučení z krizového vývoje ve straně a společ- nosti a vnější ekonomické vztahy	92
Václav Šeda vedoucí katedry kulturní politiky KSČ VŠP ÚV KSČ Aktuální význam dokumentu Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ pro oblast kultury	99
Miloslav Spaček prorektor VŠP ÚV KSČ Význam spojení marxisticko-leninské filozofie se stranou ve světle Poučení	108
Miroslav Šolc vedoucí katedry teorie a praxe výstavby strany VŠP ÚV KSČ Útoky pravice a protisocialistických sil koncem šedesátých let na vedoucí úlohu KSČ a poučení pro současnost	113

František Zich
vedoucí katedry marxisticko-leninské sociologie
VŠP ÚV KSČ
Význam dokumentu Poučení pro formování
marxisticko-leninské sociologie v ČSSR 122

ÚVOD

Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ je významným dokumentem trvalé hodnoty, k němuž se v naší každodenní práci musíme soustavně vracet. Jeho aktuálnost je umocňována nejen současným stavem mezinárodně politického dění ve světě, ale i národnými úkoly v etapě výstavby rozvinuté socialistické společnosti.

Desáté výročí přijetí dokumentu Poučení, jehož obsah je stále aktuální nejen pro naši stranu a společnost, ale i pro celé mezinárodní komunistické a dělnické hnutí, se pro nás stalo příležitostí k hlubšímu rozboru příčin vedoucích k narůstání a propuknutí vnitrostranické a celospolečenské krize v letech 1968 - 1969 a zevšeobecnění zkušeností z překonání této krize a úspěšné cesty, kterou naše společnost v minulém období prošla.

V předkládaném sborníku jsou obsaženy materiály z celoškolské konference VŠP ÚV KSČ k 10. výročí přijetí významného dokumentu Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ. Úvodní referát i diskusní vystoupení podávají ucelený pohled na minulý složitý společenský pohyb a otázky s ním související. Svým zaměřením je sborník vhodnou učební pomůckou i příspěvkem k lektorské a propagandistické činnosti.

Ludvík Aškenazy a ti druzí

SVK
BRNO 1990

LUDVÍK AŠKENAZY
A TI DRUZÍ

Informace o umlčované a zamlčované literatuře

Zpracovala Dagmar Perstická

Státní vědecká knihovna
Brno 1990

PERSTICKÁ, Dagmar. *Ludvík Aškenazy a ti druzí: informace o umlčované a zamlčované literatuře*. Brno: Státní vědecká knihovna, 1990. Sign.: II 92663

Přehledné dějiny literatury 1

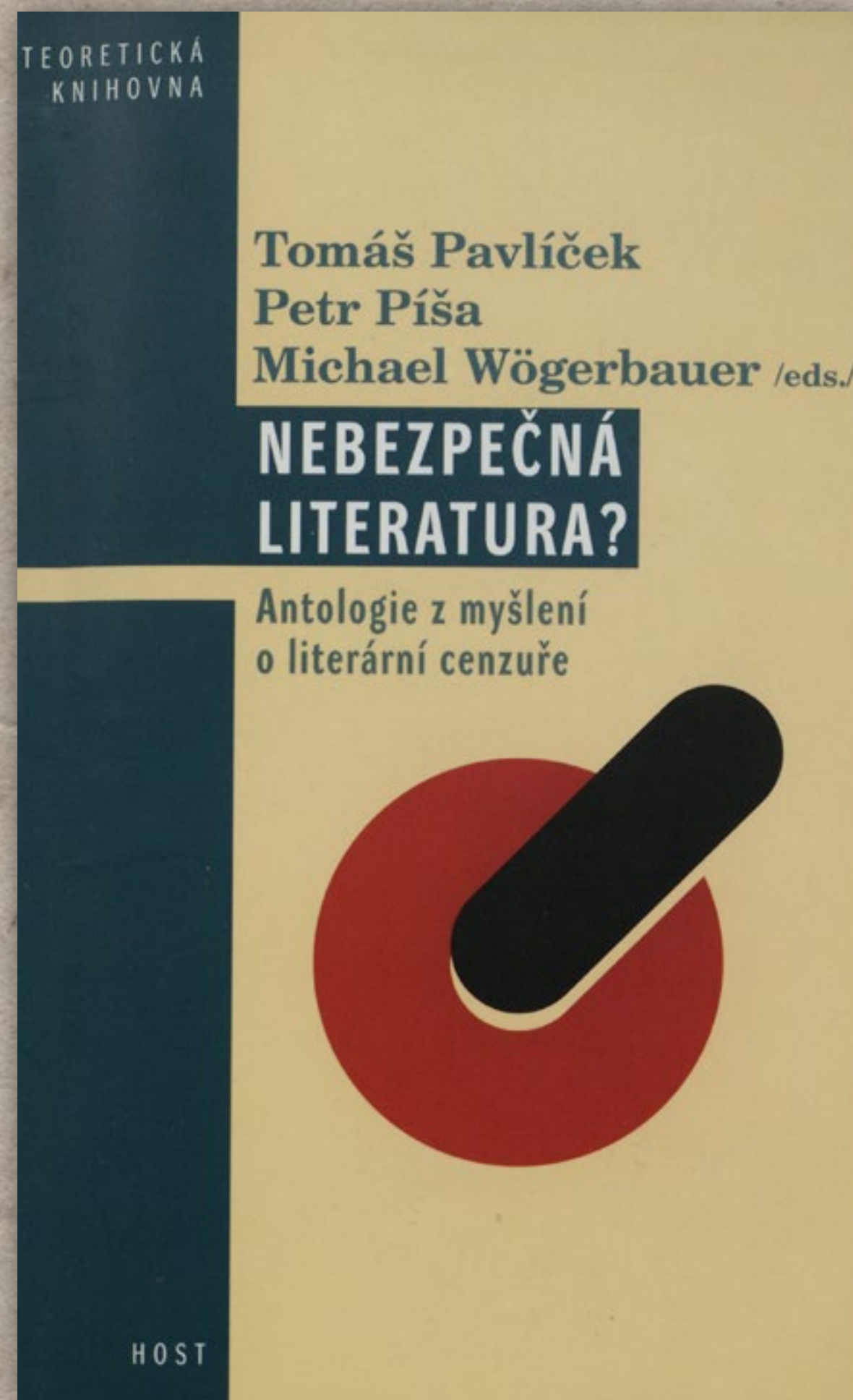
*Dějiny literatury české a slovenské
s přehledem vývojových tendencí světové literatury*

BOHUŠ BALAJKA
VILIAM MARČOK
JOZEF MINÁRIK
JÁN SEDLÁK

STÁTNÍ PEDAGOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ
PRAHA

BALAJKA, Bohuš et al. *Přehledné dějiny literatury: dějiny literatury české a slovenské s přehledem vývojových tendencí světové literatury*. 1. l. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970. Sign.: II 64101

PAVLÍČEK, Tomáš, ed., PÍŠA, Petr, ed. a WÖGERBAUER, Michael, ed. *Nebezpečná literatura?: antologie z myšlení o literární cenzuře*. Vyd. 1. Brno: Host, 2012. Sign.: II 110991

OBSAH

[5]

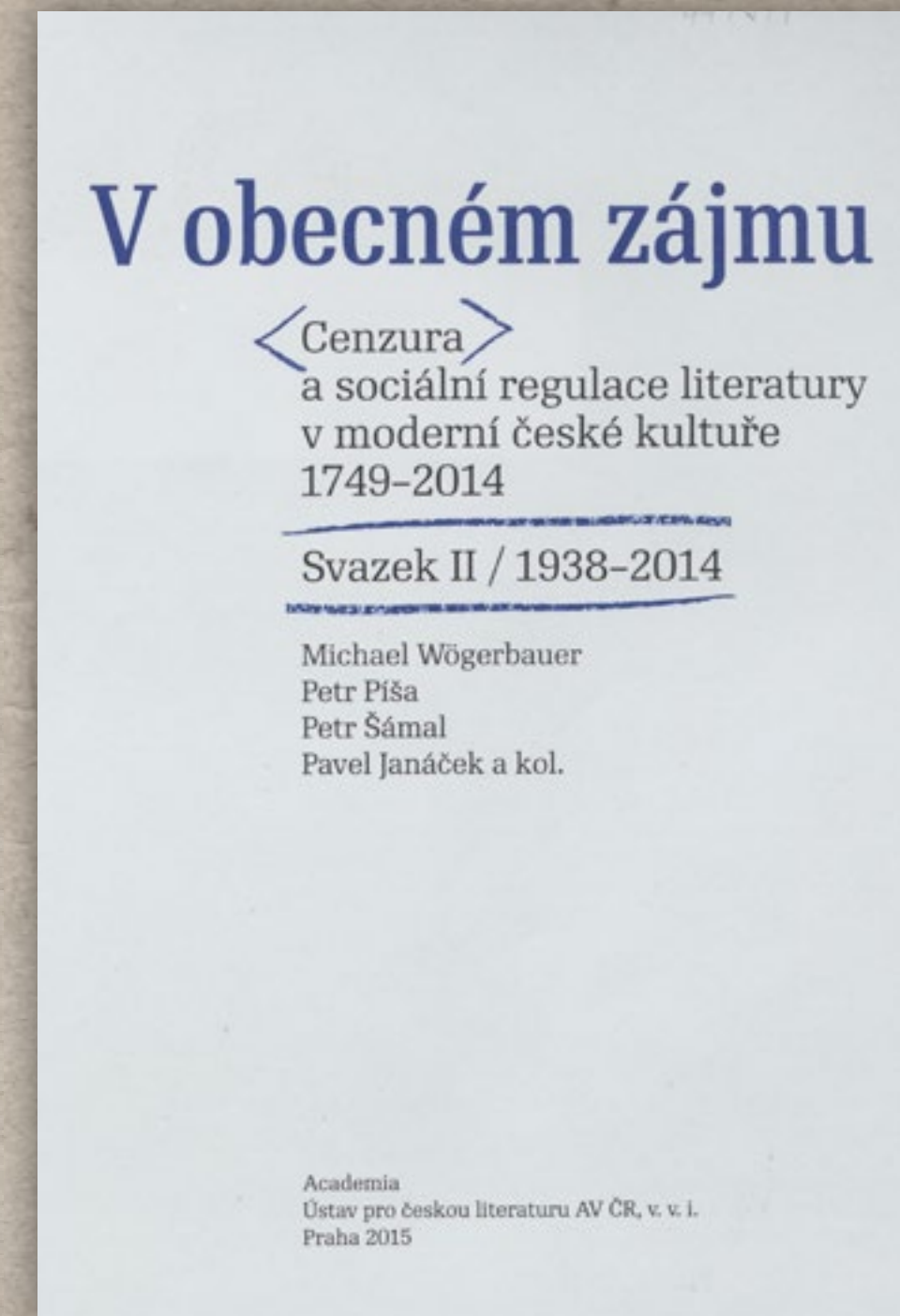
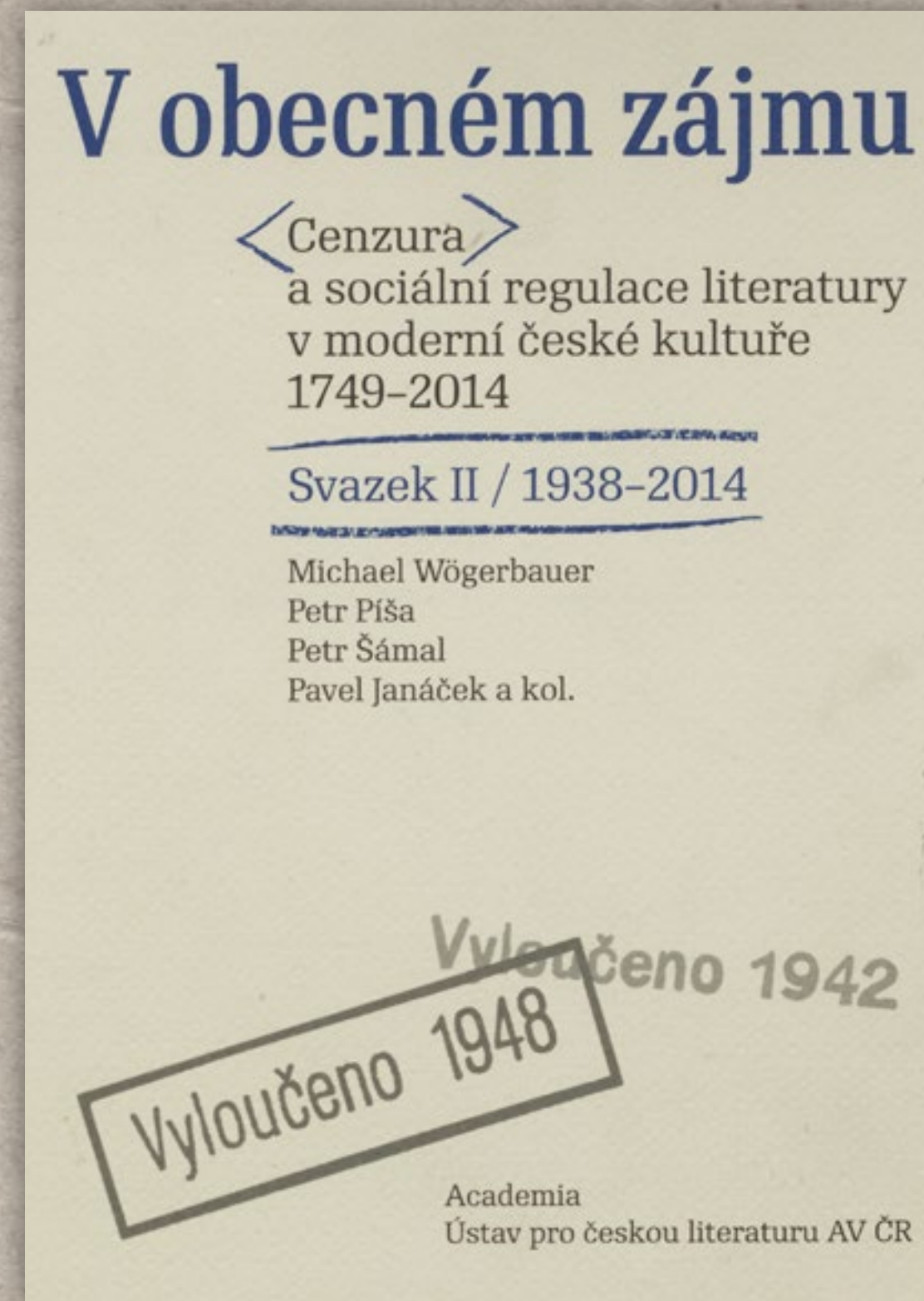
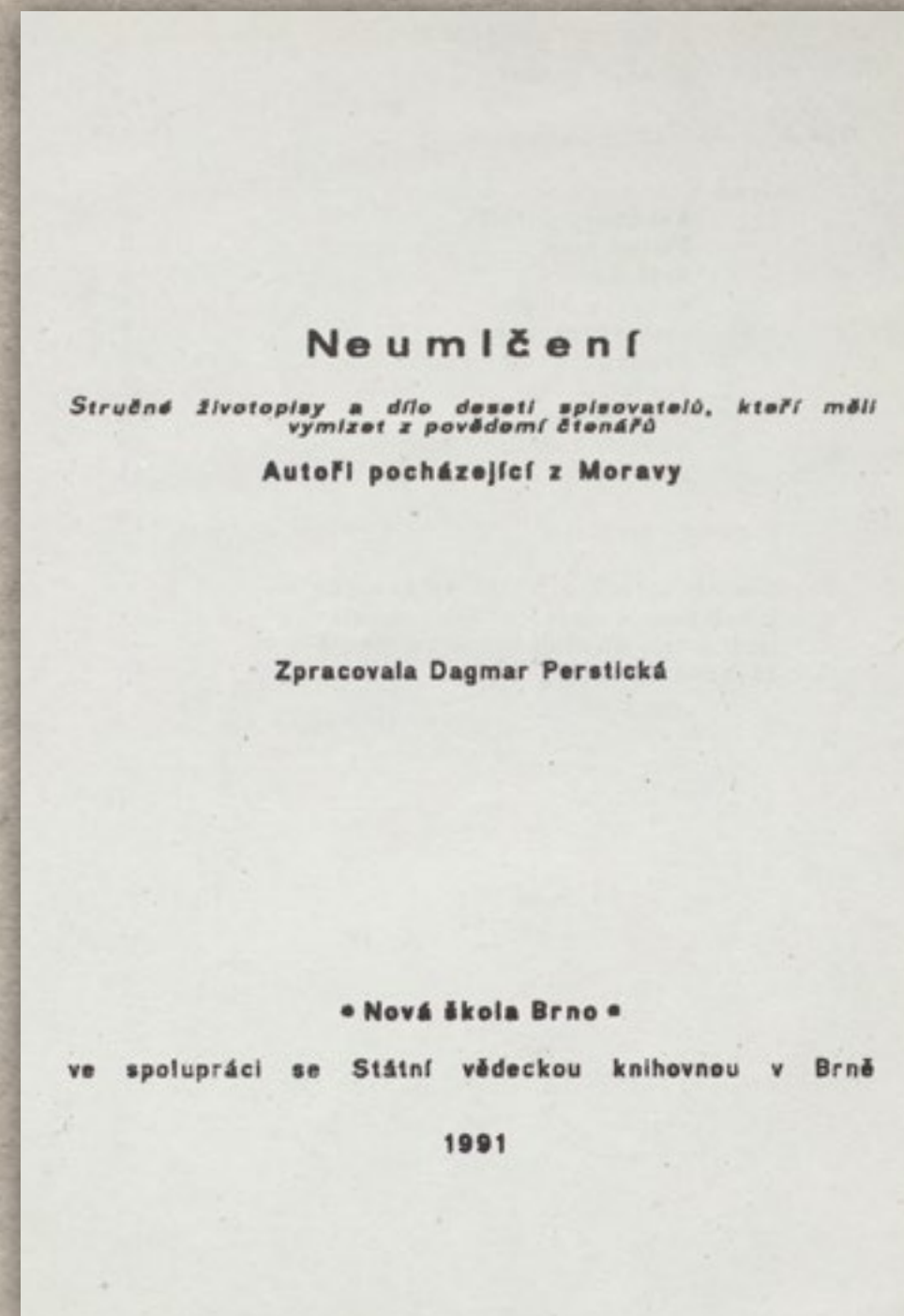
Úvodem (Michael Wögerbauer)	7
I.	
Aleida Assmannová a Jan Assmann: Kánon a cenzura jako kulturně-sociologické kategorie (přel. Petr Píša).....	21
Pierre Bourdieu: Cenzura a užití formy (přel. Eva Sládková)	51
Judith Butlerová: Zavrženo: jazyk cenzury (přel. Jan Matonoha)	83
Michael Holquist: Pokřivený originál: paradox cenzury (přel. Michal Charypar)	103
Reinhard Aulich: Principy funkční diferenciac literární cenzury. Úvahy o formě a účinnosti cenzury jako záměrně adekvátní reakci vůči literární komunikaci (přel. Vendula Trnková)	119
Armin Biermann: „Nebezpečná literatura“ — náčrt teorie literární cenzury (přel. Tomáš Pavlíček)	167
Andrzej Urbański: Cenzura — kontrola kontroly. Systém sedmdesátých let (přel. Marie Havránková)..	200
Beate Müllerová: Cenzura a kulturní regulace: mapování terénu (přel. Pavel Janáček).....	217
II.	
Lev Losev: Ezopský jazyk jako literární systém (přel. Stefan Segi).....	251

[6]

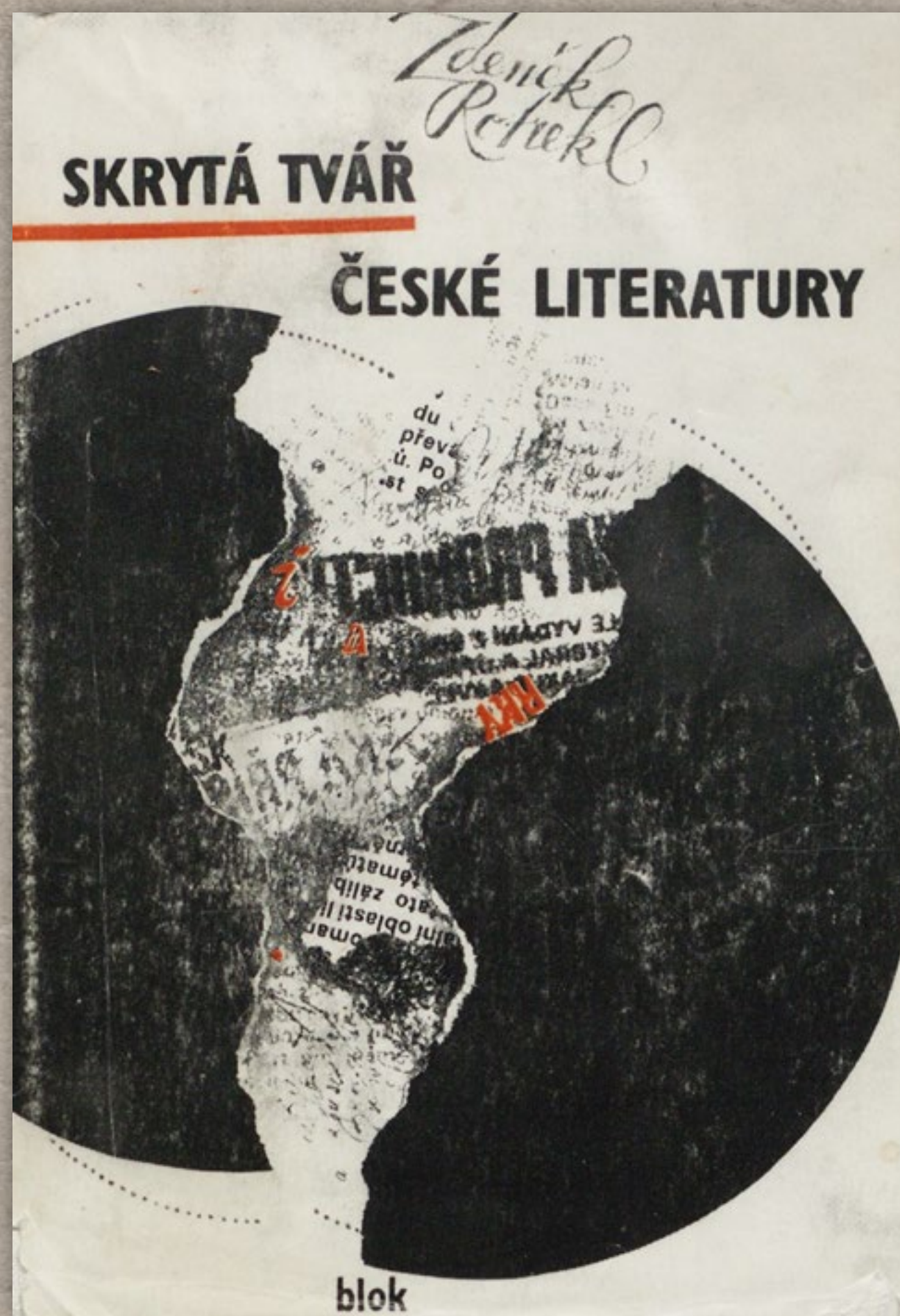
Annabel Pattersonová: Prynnovy uši neboli hermeneutika cenzury (přel. Ondřej Hanus)	285
Richard Burt: (Ne)cenzurování pod drobnohledem: fetiš cenzury v raném novověku a v současné postmoderní době (přel. Zdeněk Beran).....	332
Roger Chartier: Vydavatel jako cenzor: Le Breton a <i>Encyklopedie</i> (přel. Eva Sládková)	362
Robert Darnton: Cenzura z komparativního pohledu: Francie 1789 — Východní Německo 1989 (přel. Blanka Hemelíková).....	377
Marta Fiková: Cenzor jako spoluautor (přel. Marie Havránková)	400
Thomas Loué a Blaise Wilfert-Portal: D'Annunzio podle Francouzů. Překlad jako neformální cenzura, konec 19. století (přel. Eva Sládková)	416
Brook Thomas: <i>Odysseus</i> před soudem: doprovodné texty (přel. Blanka Hemelíková)	438
O autorech	469
Ediční poznámka	481
České bádání o tiskové a literární cenzuře (Magdaléna Pokorná, Petr Šámal, Pavel Janáček)	485
Jmenný rejstřík	533

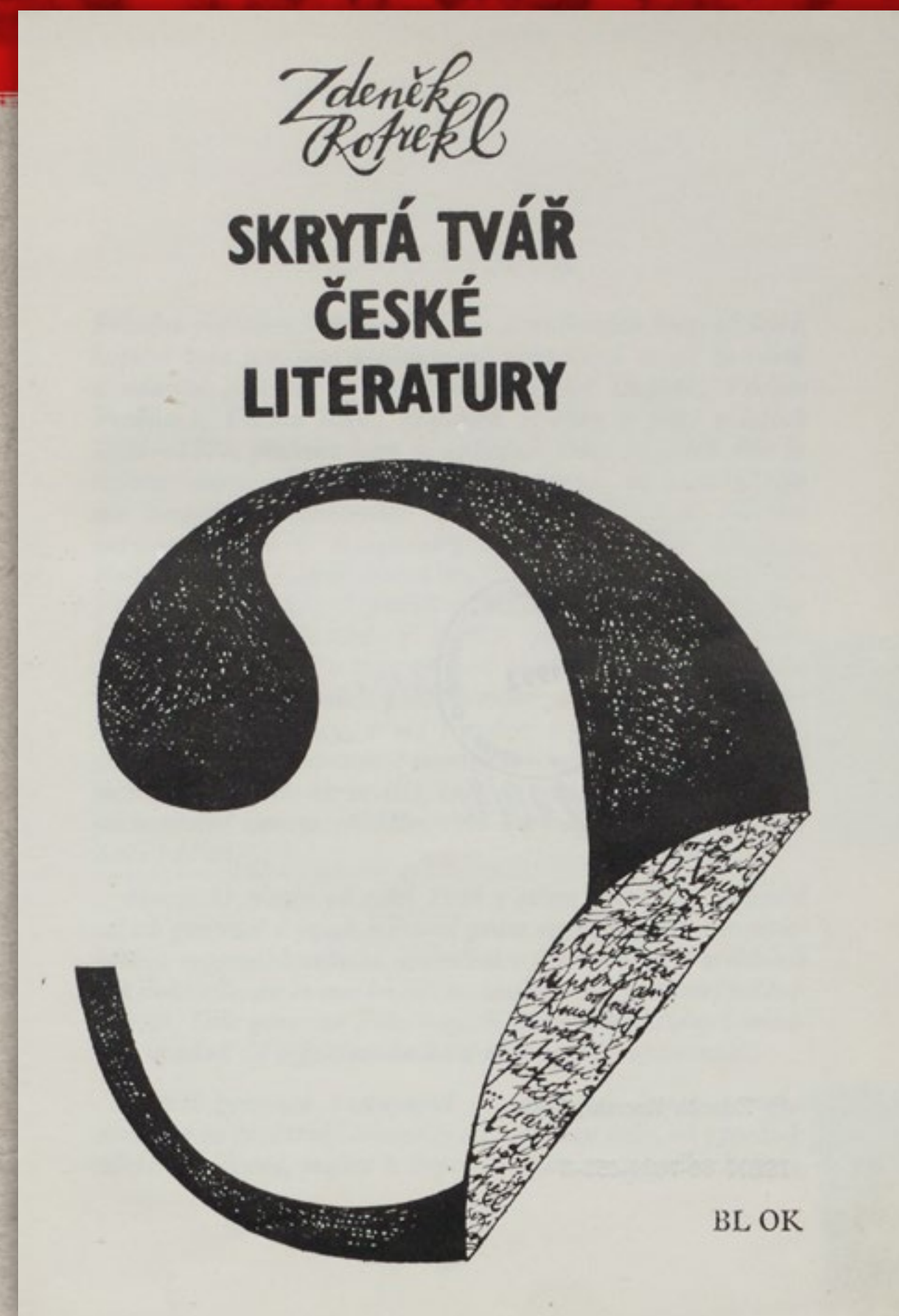
PERSTICKÁ, Dagmar. *Neumlčení: stručné životopisy a dílo deseti spisovatelů, kteří měli vymizet z povědomí čtenářů: autoři pocházející z Moravy: příručka doplňující učivo na pomoc studentům středních škol a žákům vyšších tříd ZŠ*. Brno: Nová škola, 1991.
Sign.: V 18324

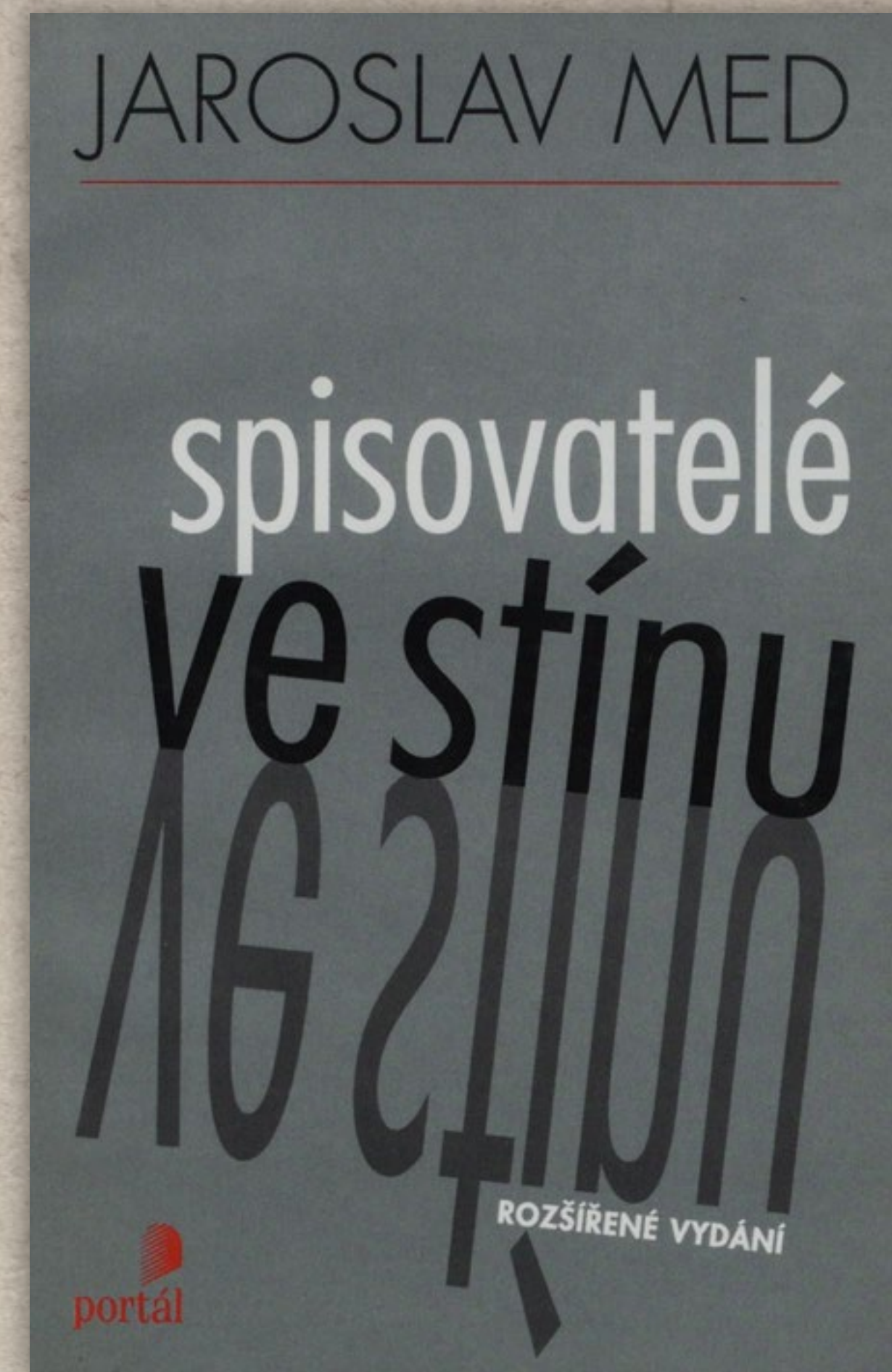
WÖGERBAUER, Michael a kol. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014. Svazek II, 1938-2014*. Vydání 1. Praha: Academia, 2015.
Sign.: II 113390/2

ROTREKL, Zdeněk. *Skrytá tvář české literatury*.
Vyd. v Bloku 1. Brno: Blok, 1991.
Sign.: I 32239

MED, Jaroslav.
Spisovatelé ve stínu.
2., rozšířené vyd.
Praha: Portál
(vydavatelství), 2004.
Sign.: II 103821

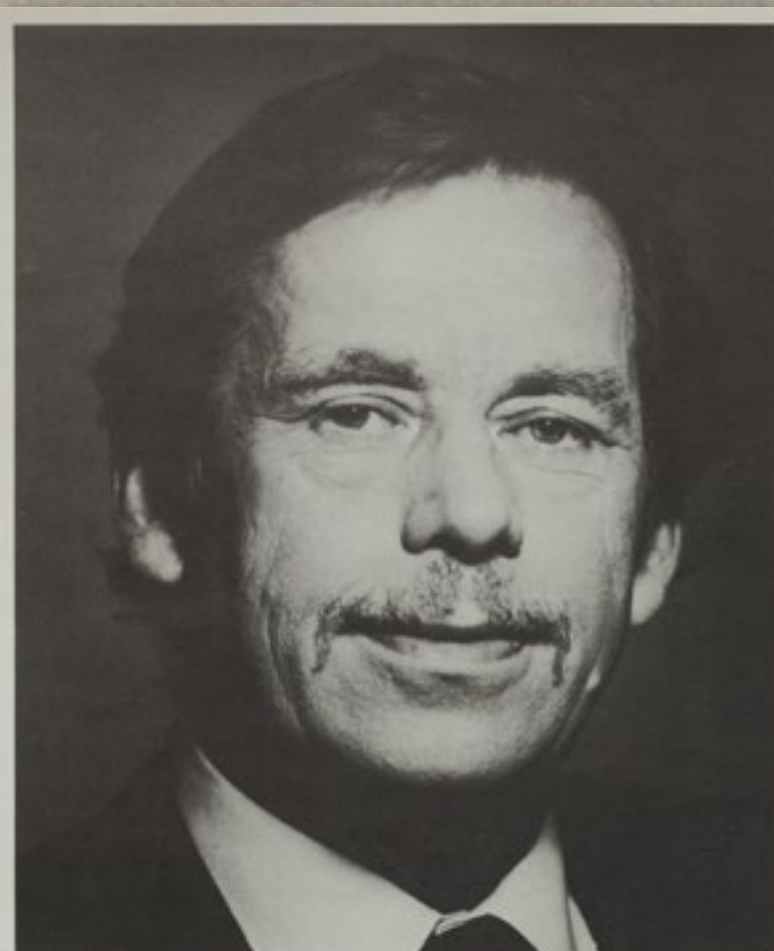

PORTRÉTY ČESKÝCH SPISOVATELŮ

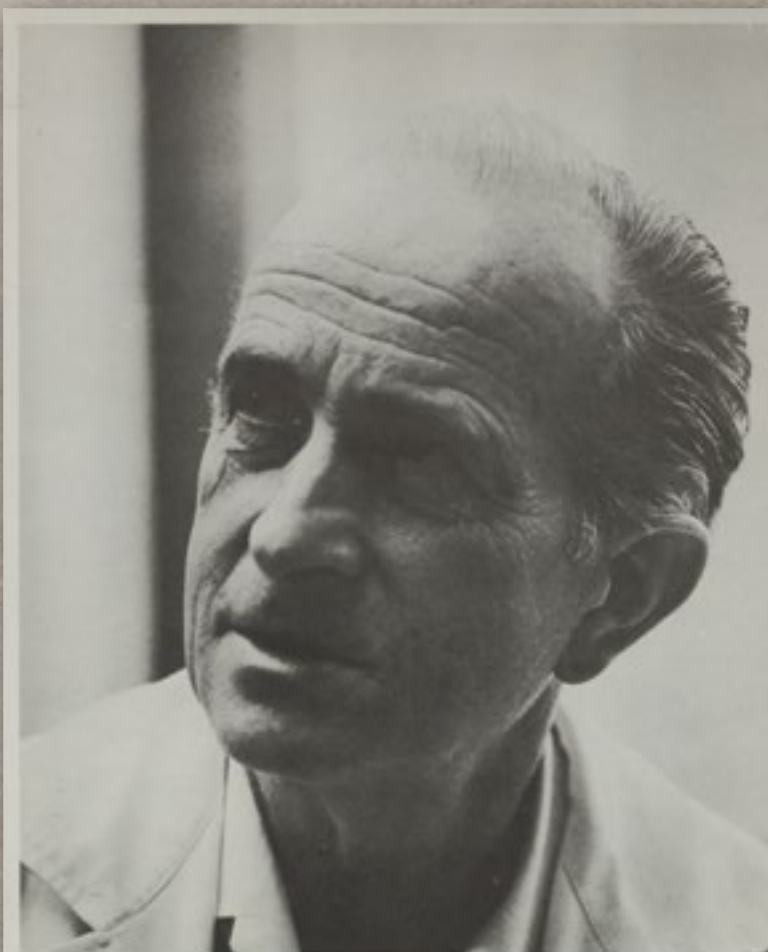
Výběr fotografií pro základní
a střední školy

KOMENIUM PRAHA

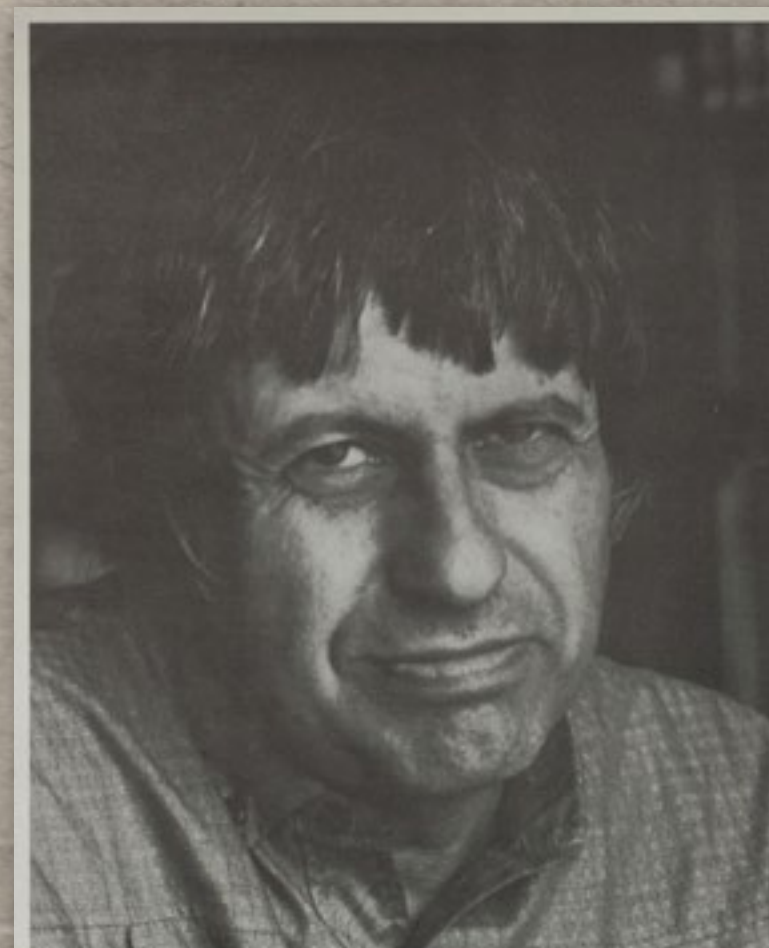
BLUMENTRITTOVÁ, Vlasta, ed. *Portréty českých spisovatelů: Výběr fotografií pro základní a střední školy. Soubor 120 karet.* 1. vyd. Praha: Komenium, 1991. Sign.: III 33913

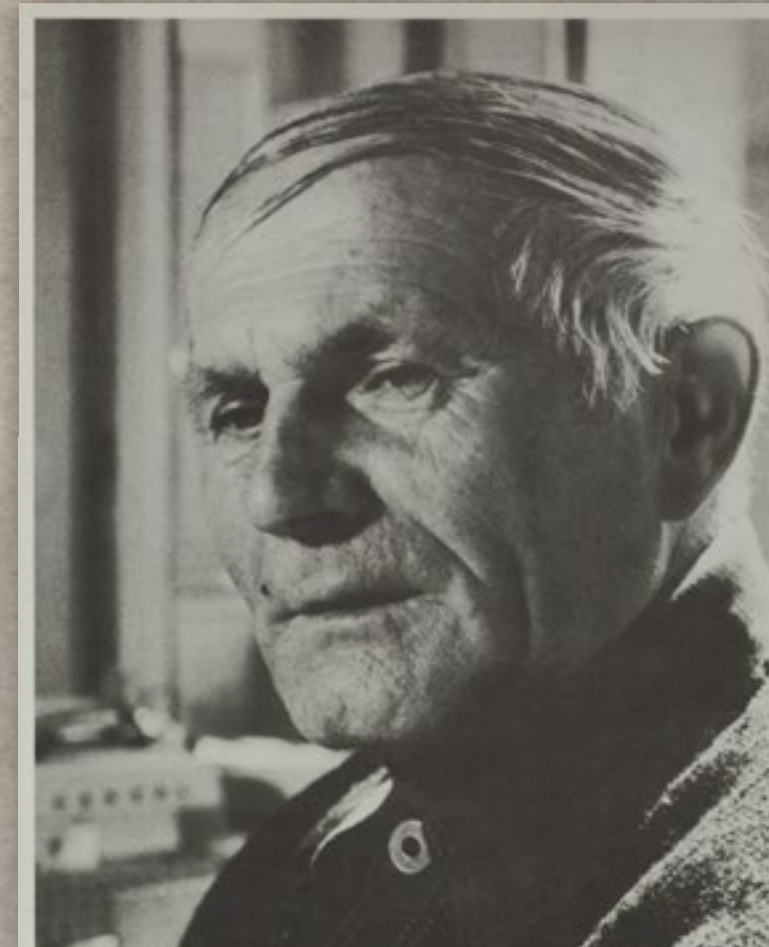
Václav HAVEL
1936

Miroslav HOLUB
1923

Ivan KLÍMA
1931

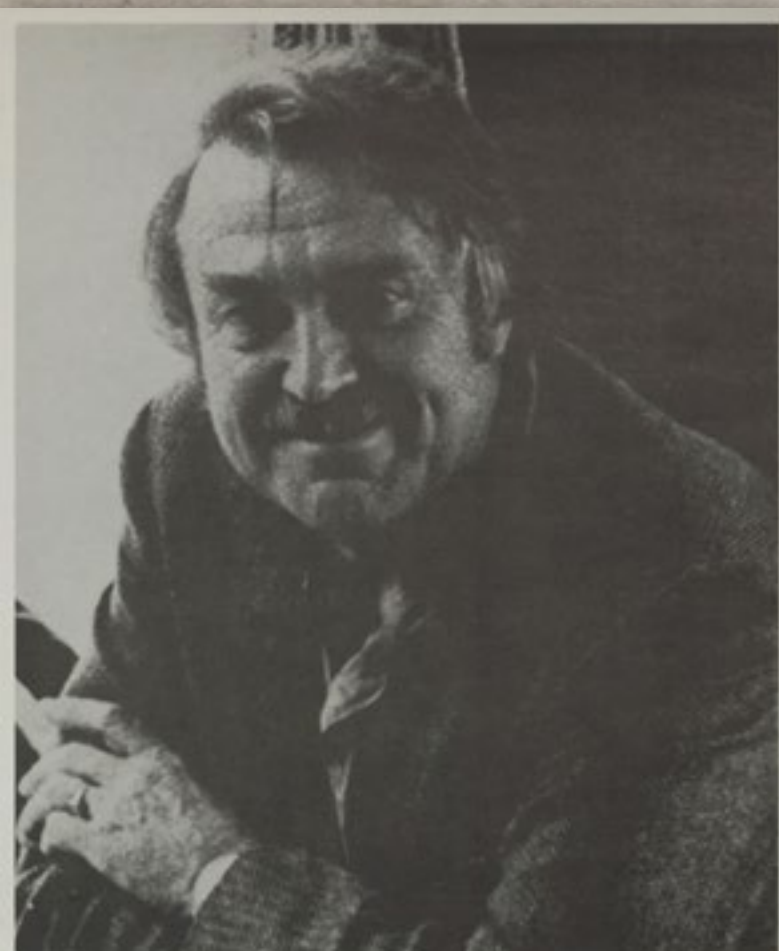
Bohumil HRABAL
1914

Milan KUNDERA
1920

Josef ŠKVORECKÝ
1924

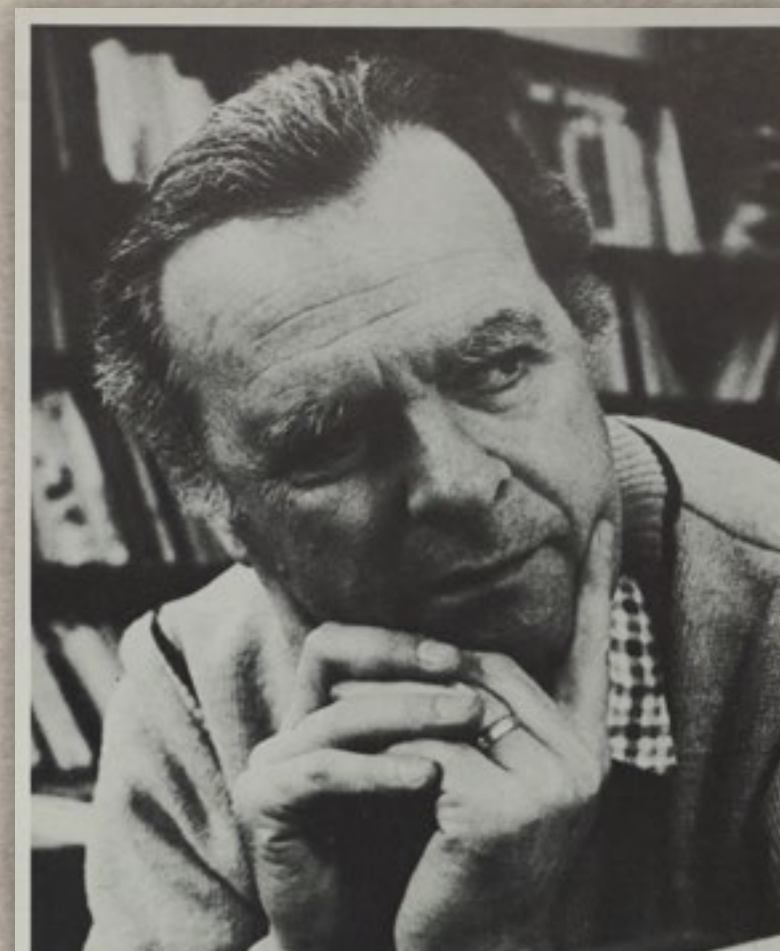
Pavel KOHOUT
1928

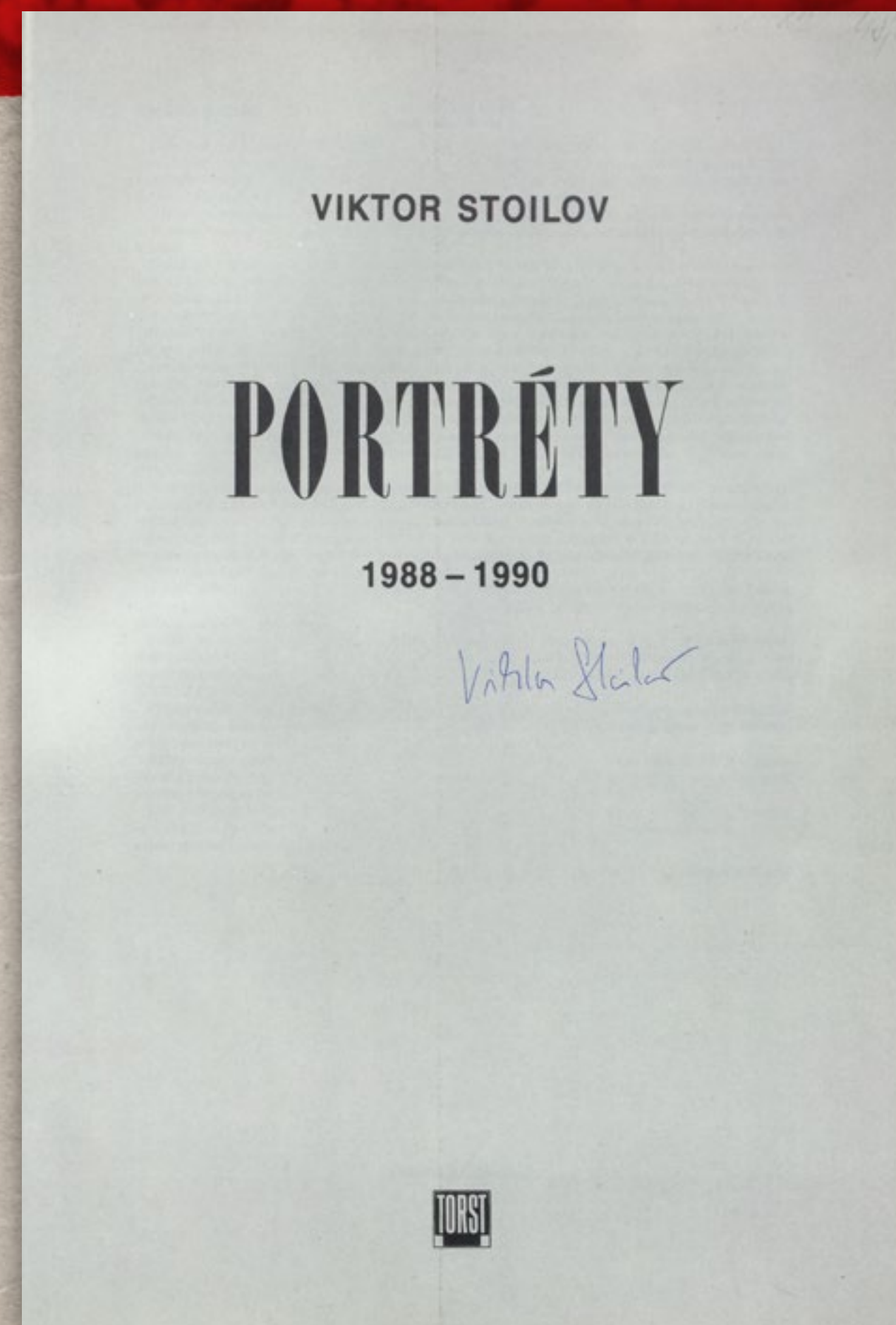
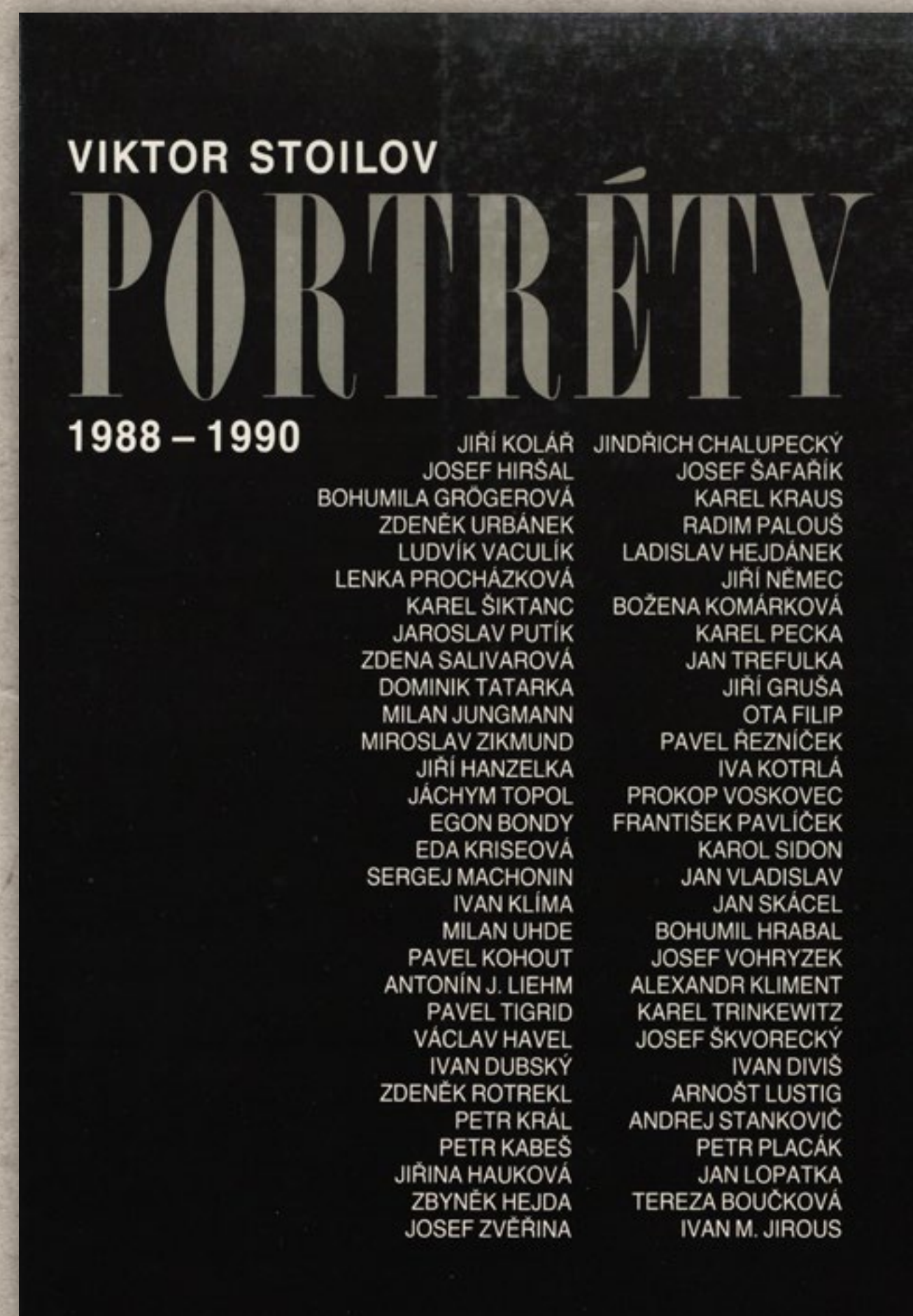
Jiří ŠOTOLA
1924 - 1989

Jan TREFULKA
1929

Milan UHDE
1936

STOILOV, Viktor. *Portréty: 1988–1990*.
Praha: Torst, 1990.
Sign.: III 38829

Učebnice dějepisu z šedesátých a sedmdesátých let 20. století

Srovnání interpretace
dějin na tématu

1. světové války (jejích
příčin, vývoje a výsledků)
a vzniku samostatného
československého státu

Politické poměry ve zdánlivě nehybném prostředí komunistického Československa se promítaly mj. i do způsobu výuky dějepisu a interpretace dějin. Dobře patrné jsou jisté rozdíly ve výkladu událostí 1. světové války a vzniku samostatné republiky v dobových učebnicích dějepisu. Podle rozdílů v pojetí Velké války je možné zpětně odhadnout, kdy příslušná učebnice vznikala a do jakého úseku našich novodobých dějin patří.

Od 2. poloviny 20. století je **1. světová válka** (mizí původní označení „Velká válka“) jednotně charakterizovaná jako projev světového imperialismu: „(...) imperialistická, dobyvačná, nespravedlivá, která měla umožnit imperialistům jednotlivých států ujařmení a vykořisťování pracujícího lidu dobytých zemí (...)“. (Dějiny doby nejnovější. Učební text dějepisu pro 11. postupný ročník všeobecně vzdělávacích škol a školy pedagogické. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1955, str. 4).

Velká pozornost je zároveň věnována ekonomickým poměrům na světových trzích a rozvoji dělnického hnutí.

Jako východisko a jediná cesta k odstranění válek je uváděn příklad **Velké říjnové socialistické revoluce (VŘSR) v Rusku**, která svrhla panství imperialismu a spolu s výzvou k okamžitému ukončení války a uzavření míru připravila cestu k revolučnímu a národně osvobozeneckému hnutí, které odstraní kapitalismus a vykořisťování. Velké říjnové socialistické revoluci, válečné situaci na ruských bojištích a republik rad v Evropě jako přímé reakci na VŘSR a poválečné změny je věnováno stále více pozornosti na stále větším počtu stránek.

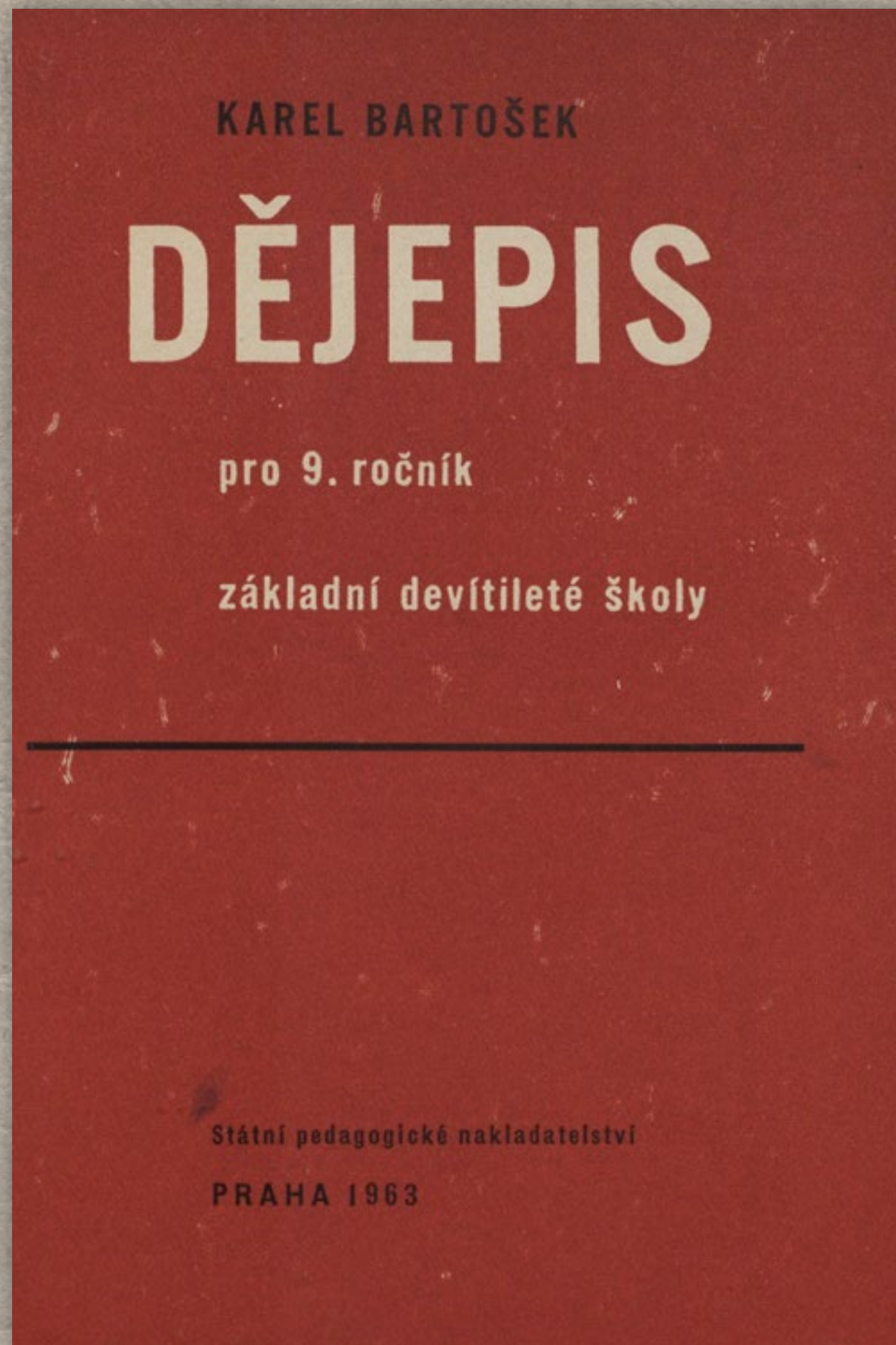
Rozpad monarchie a vznik samostatného Československa je dáván do přímé souvislosti s VŘSR, ale podle dobové interpretace zřízením republiky se v tehdejší Československu nezměnil společenský řád, neboť

k tomu zde chyběla vůdčí revoluční marxistická strana, jakou byla bolševická strana v Rusku.

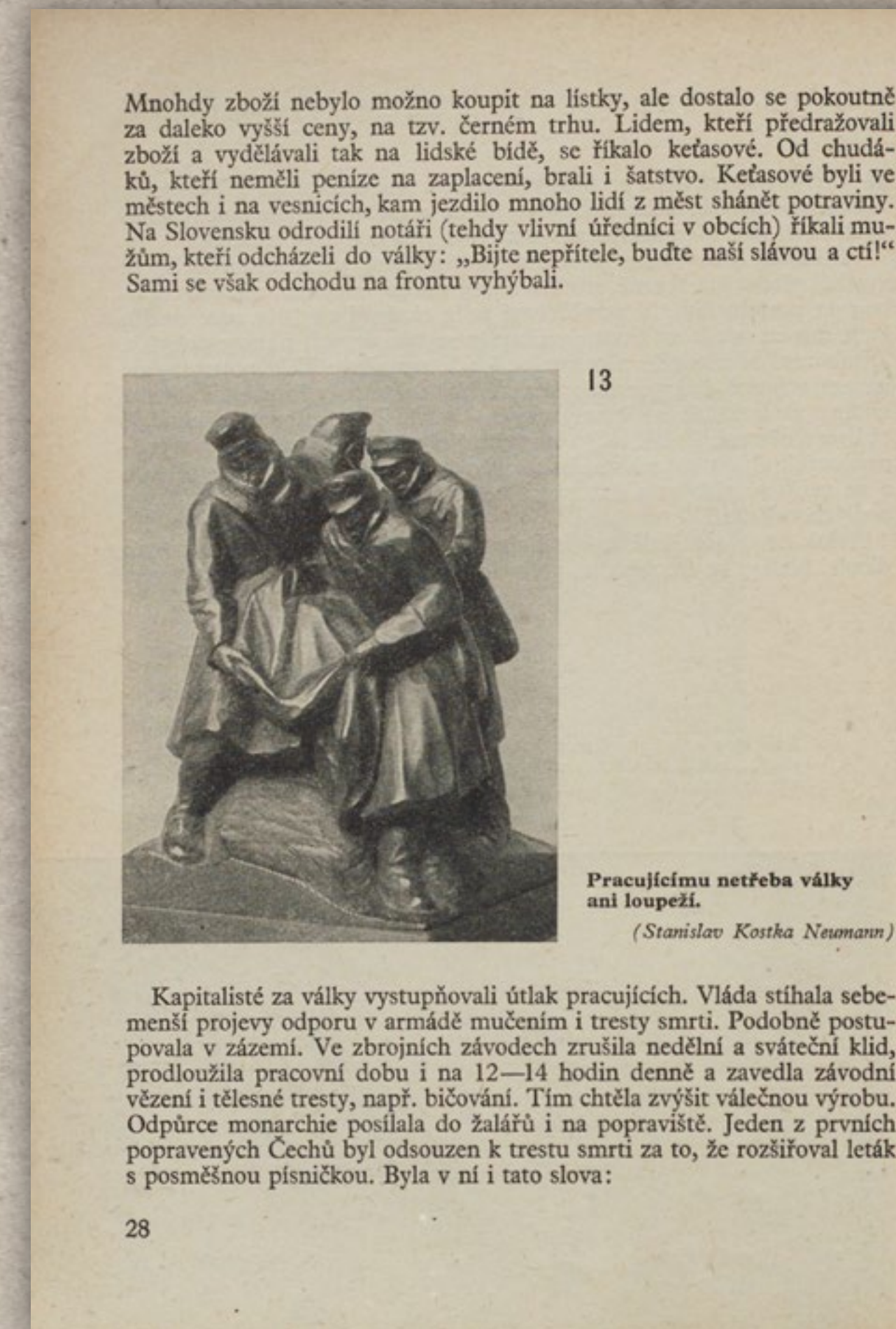
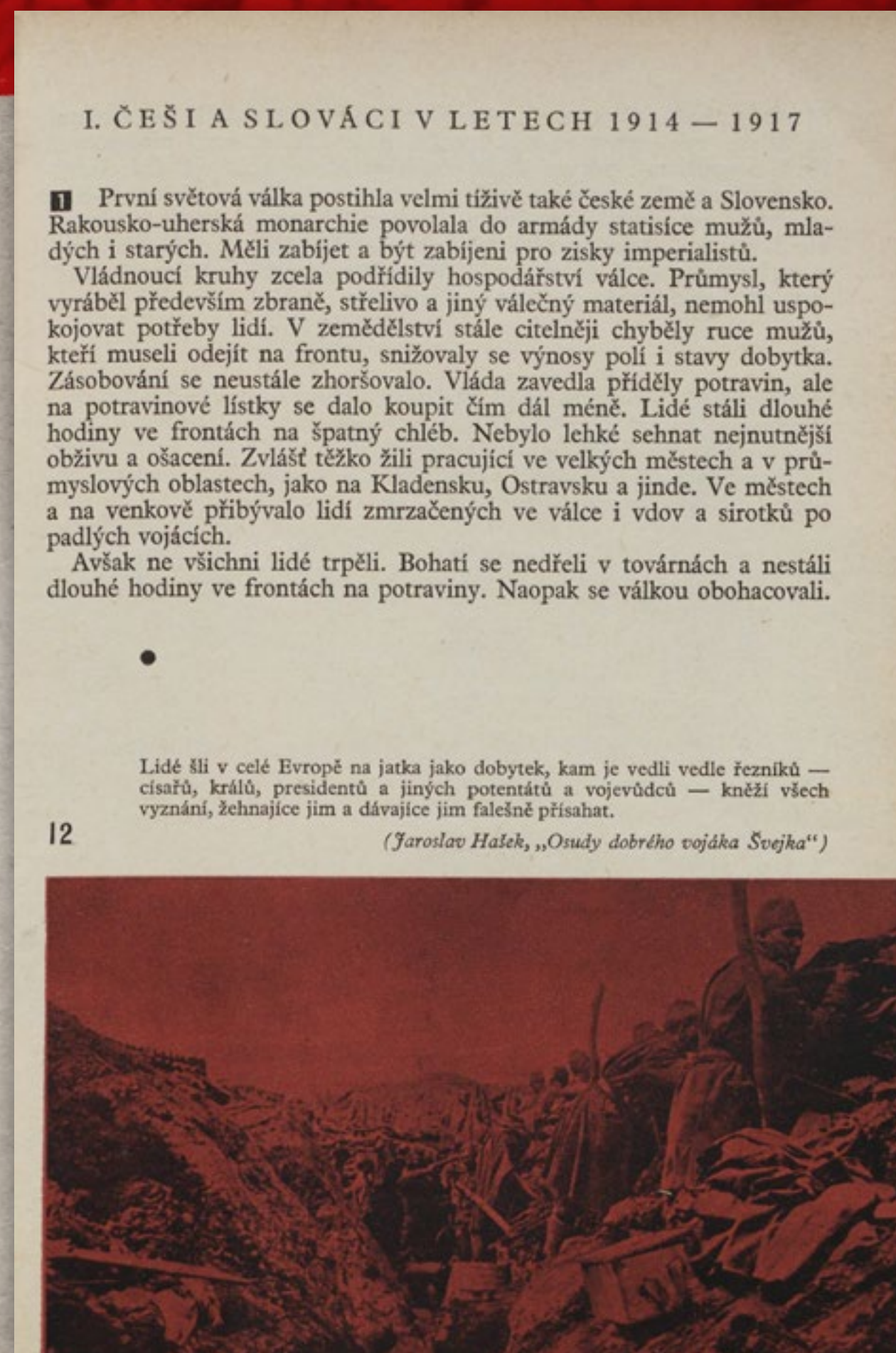
Popsaná rétorika příčin, charakteru a důsledků 1. světové války zůstává i v učebnicích ze 70. a 80. let minulého století. Texty jsou však ideově propracovanější a formulačně přesnější: „(...) První světová válka byla od počátku válkou imperialistickou a nespravedlivou. Kapitalistům přinášela obrovské zisky, pracujícímu lidu jen bídu a utrpení. Odhalit imperialistický a protilidový charakter války a vést proti ní důsledný boj, to bylo od počátku hlavním úkolem revolučních dělnických stran, které jako předvoj dělnické třídy se měly postavit do čela boje proti válce. (...)“ (Dějepis pro 9. ročník základní devítiletí školy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1975, str. 8 a 12).

Nově se objevují i pasáže **o československých vojenských jednotkách zvaných legie**, které se začaly for-

movat ve Francii, Itálii a Rusku nejprve z Čechů a Slováků žijících v zahraničí, posléze ze zajatců a zběhů. Jejich organizování je sice přičítáno Československé národní radě, jmenovitě M. R. Štefánikovi, E. Benešovi, J. Dürichovi a T. G. Masarykovi, kteří jsou označováni za „představiteli buržoazního odboje“, ale při hodnocení je zdůrazňováno jejich podřizování „(...) mocenským a vojenským zájmům dohodových velmocí (...)“ (tamtéž, str. 27) a zneužití v Rusku po VŘSR: „(...) Od března 1917 byly československé jednotky již nasazovány do bojů proti německým armádám. Tím byly legie hned od počátku své existence zapojeny do bojů za zájmy imperialistických velmocí. Zneužití legií se plně projevilo po Velké říjnové socialistické revoluci, kdy představitelé buržoazního zahraničního odboje dali souhlas k použití legií k intervenční válce proti sovětskému Rusku a jeho Rudé armádě.“ (tamtéž, str. 27).

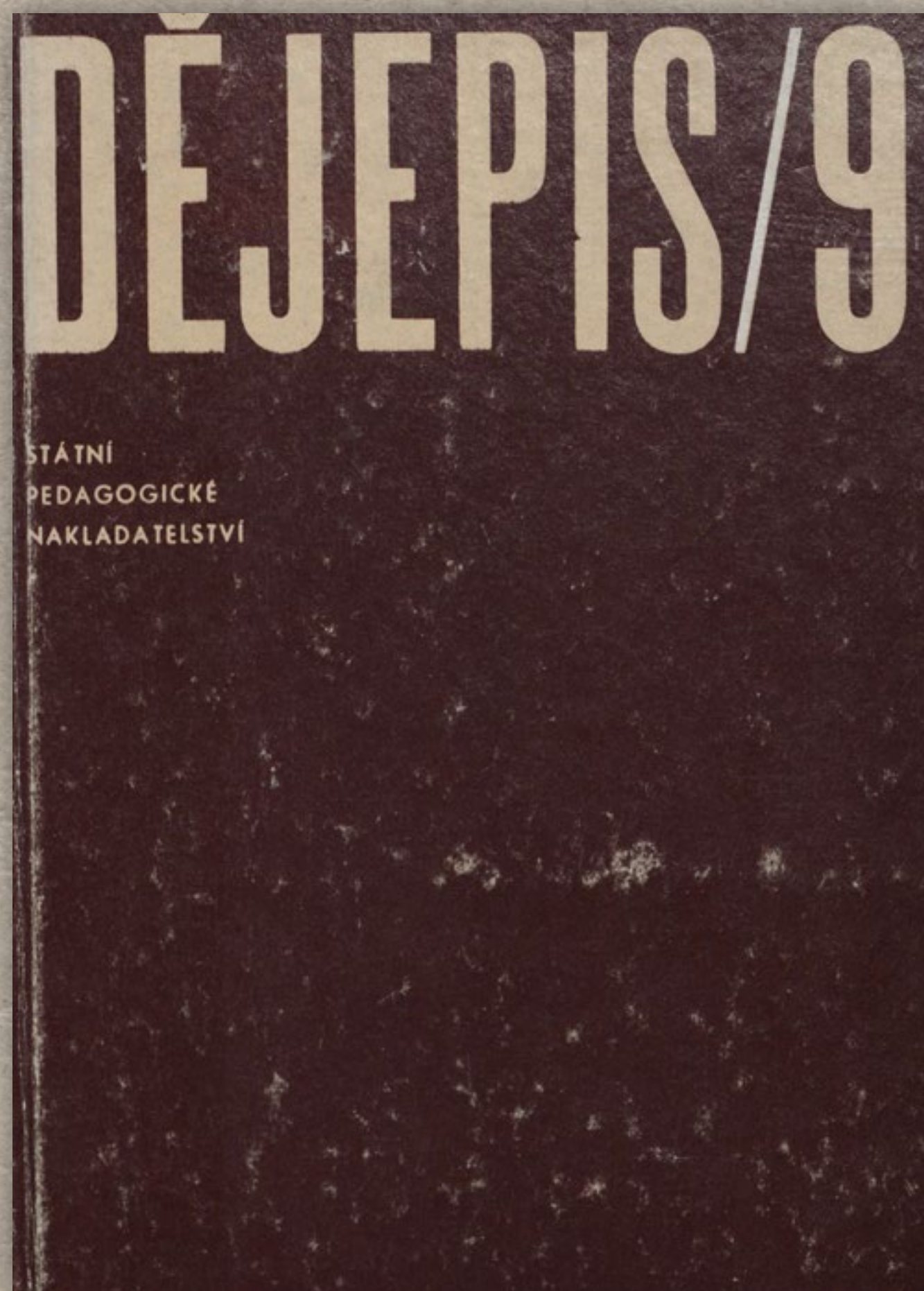

BARTOŠEK, Karel a Ludo LAŠÁN. *Dějepis pro 9. ročník základní devítileté školy*. Ilustroval Josef ISTLER. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963. Sign.: II 53163V1

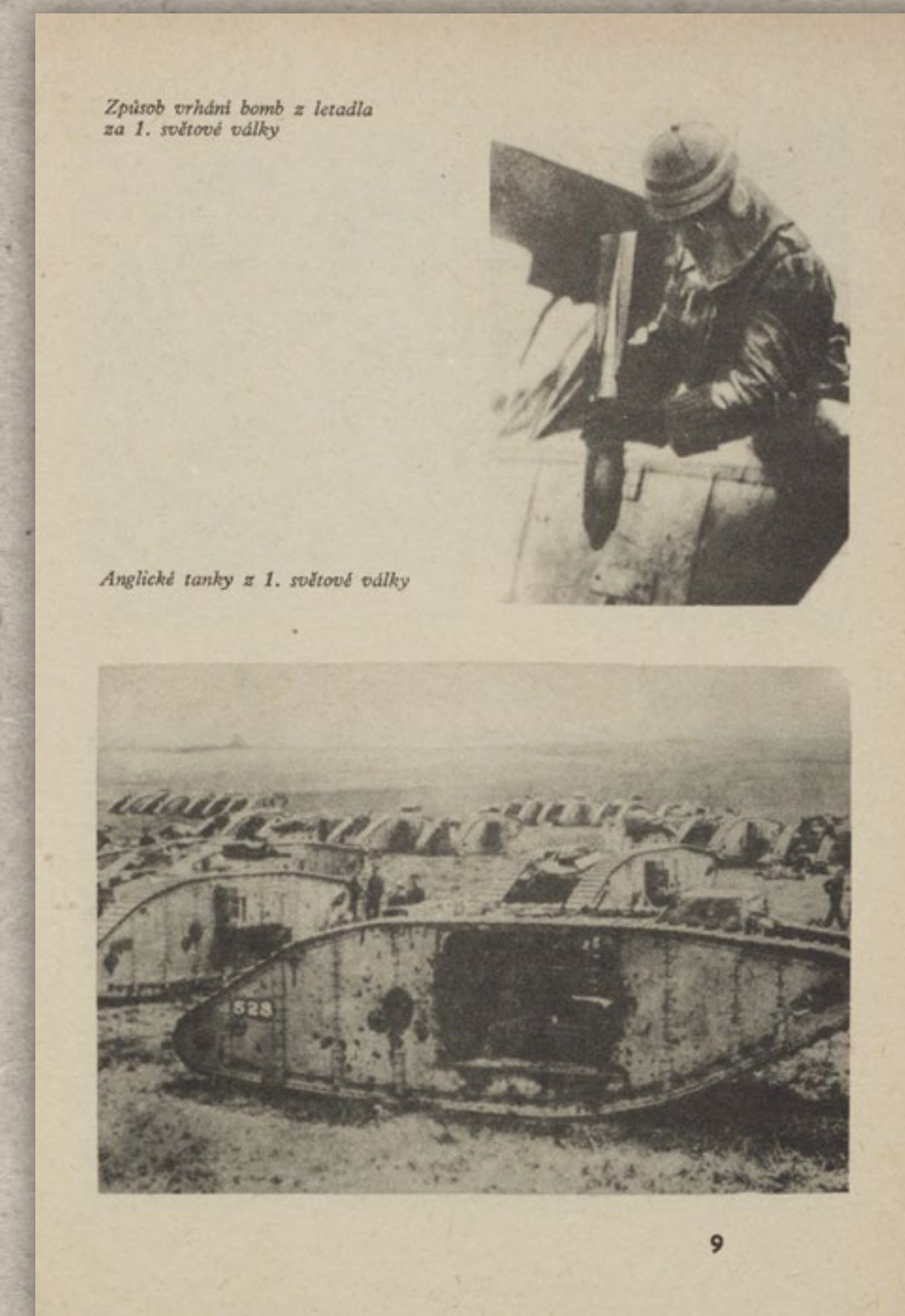
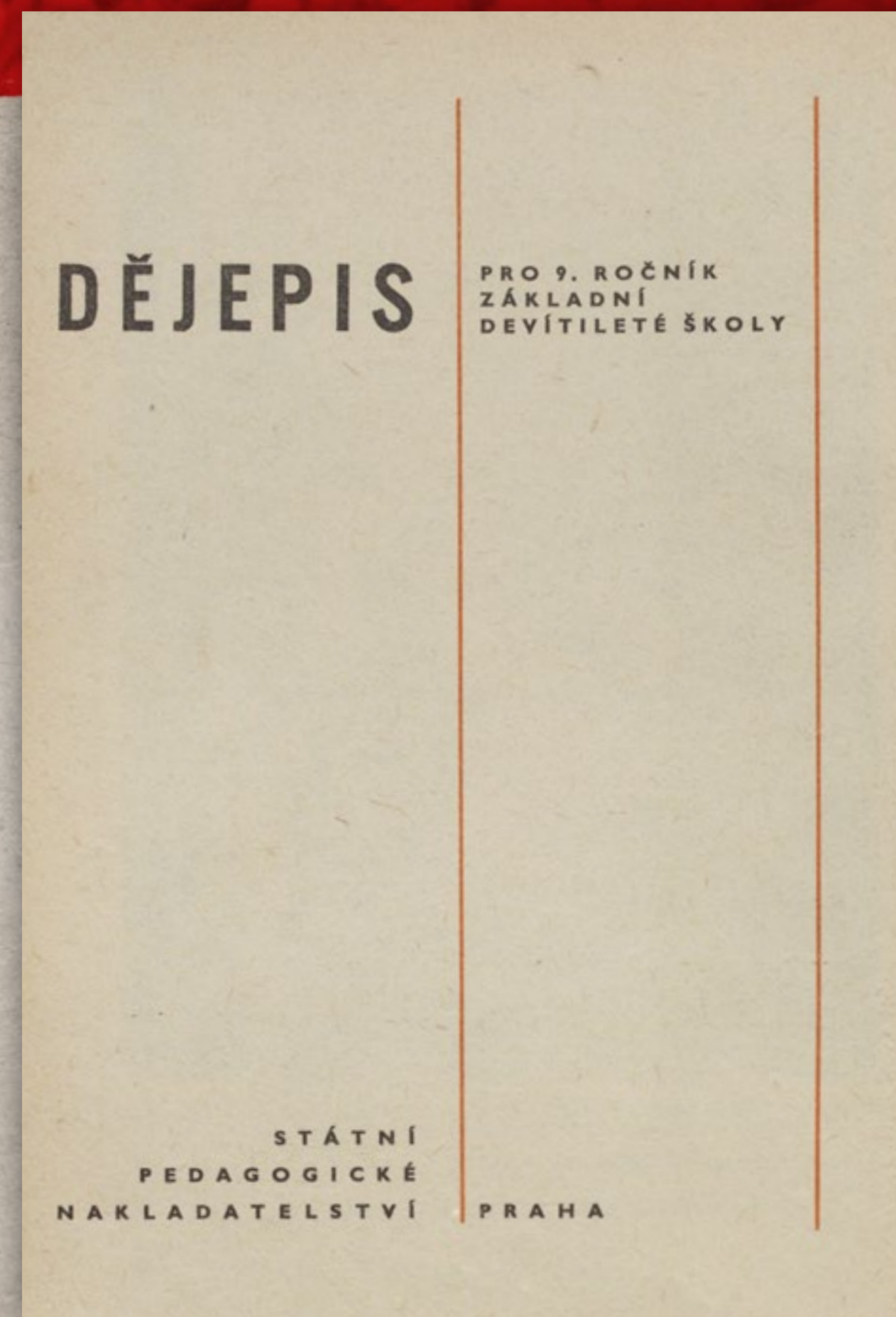

29

Obsah

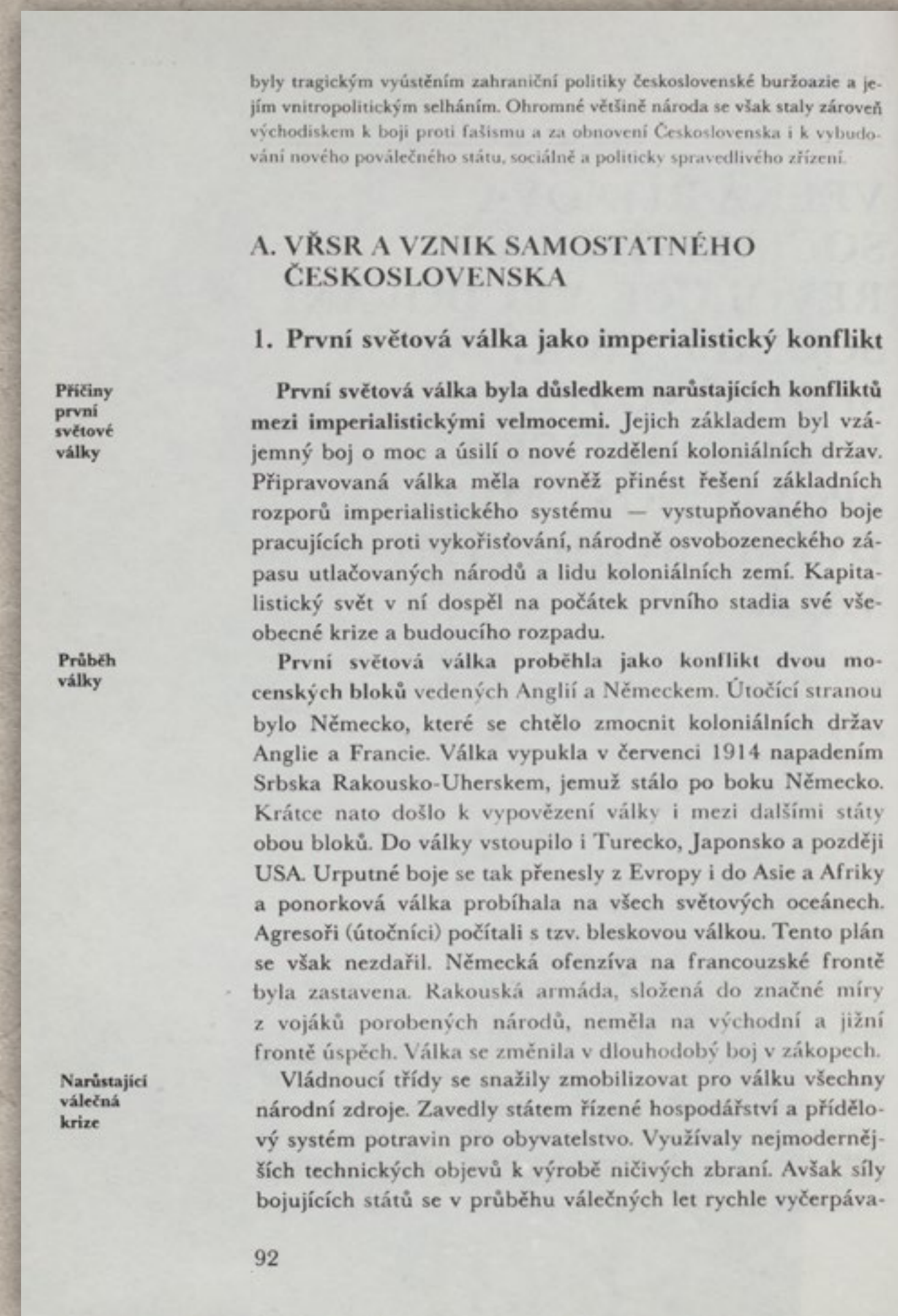
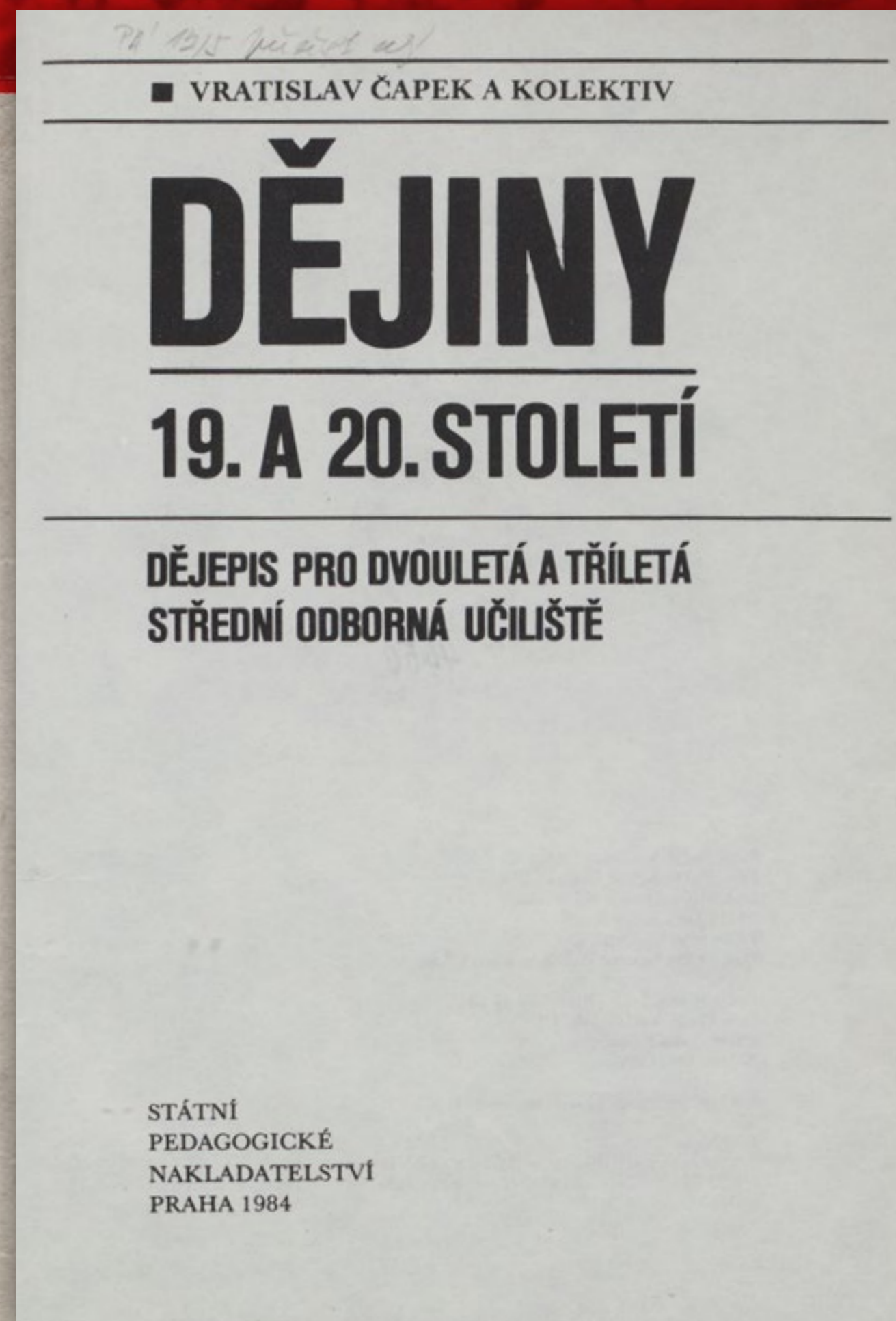

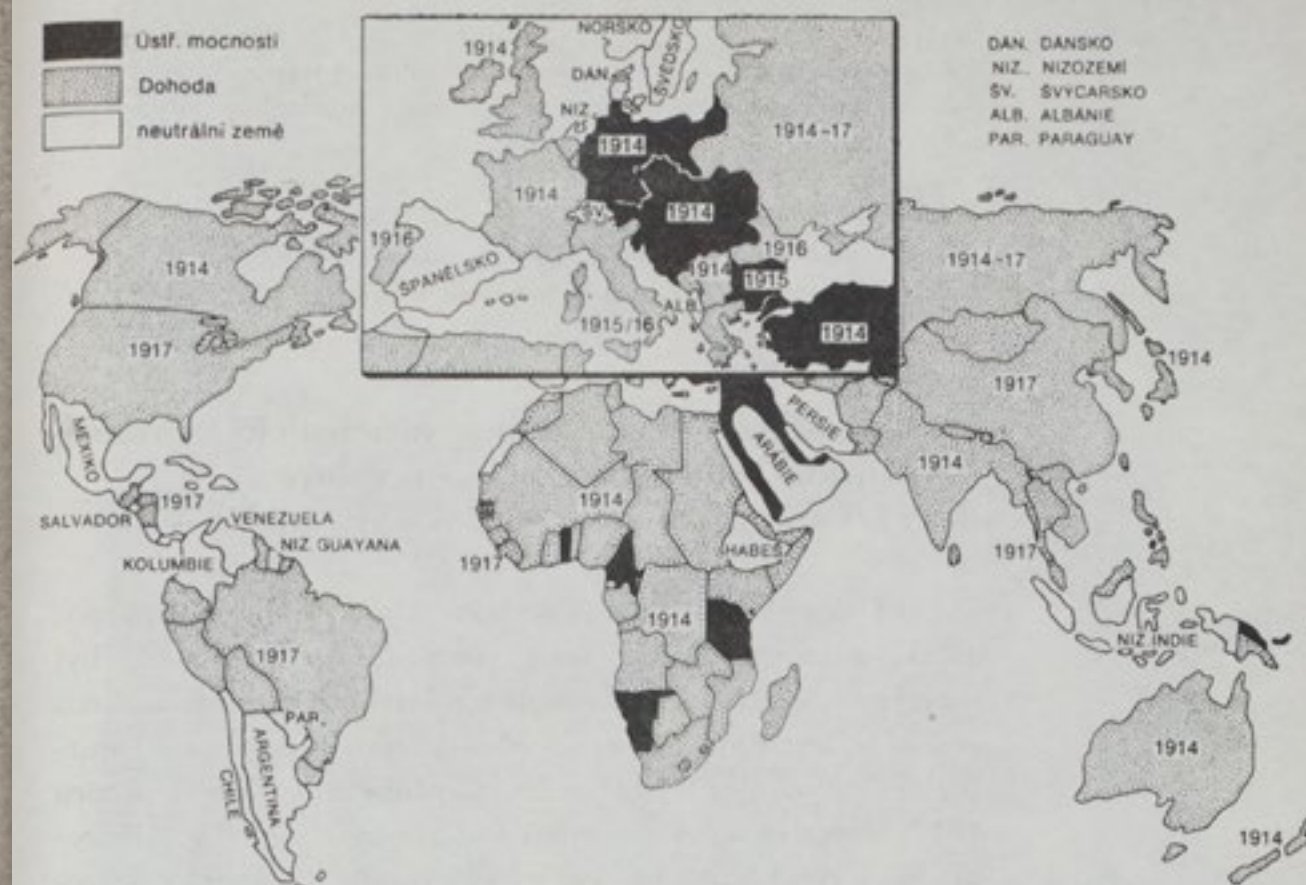
DOHNAL, Miloš. *Dějepis pro 9. ročník základní devítileté školy*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1975.
Sign.: II 78225V2

ČAPEK, Vratislav. *Dějiny 19. a 20. století: Dějepis pro dvouletá a tříletá střední odborná učiliště*. 1. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1984. Sign.: II 84445V3

Státy bojující v první světové válce

ly. Zvláště Německo a Rakousko-Uhersko byly již v roce 1917 na prahu hospodářského zhroutení. Jejich vojska pronikla sice hluboko na území nepřátel, avšak hospodářská síla a technická převaha, které byly pro dlouhodobé vedení války rozhodující, se klonily na stranu západních zemí. V Německu, a zvláště v Rakousko-Uhersku se také začala projevovat hluboká vnitropolitická krize. Mezi pracujícími narůstaly projevy odporu, množily se stávky a hladové demonstrace. Ozývalo se volání po míru. Odpor mas však zůstal živelný. Socialistické strany, sdružené ve II. internacionále, které byly doposud mluvčími dělnické třídy, zastavily totiž po dobu války svou politickou činnost nebo se dokonce postavily za imperialistické cíle svých zemí. II. internacionála tak zradila své třídní a internacionální poslání.

Úkoly ke studiu

1. Zopakujte si, jaké byly válečné cíle imperialistických velmocí.
2. Na příslušné mapce zjistěte rozložení sil států bojujících v první světové válce.

Otázky

1. Co bylo příčinou první světové války?
2. Doložte tvrzení, že první světová válka byla válkou imperialistickou.

2. Předpoklady a podmínky socialistické revoluce v Rusku. Teorie socialistické revoluce V. I. Lenina, její uskutečnění a vítězství

Také v carském Rusku došlo během války k hluboké hospodářské a vnitropolitické krizi. Hospodářský život země byl rozvrácen. V zázemí i v armádě narůstal odpor proti dalšímu vedení války. Proti carskému absolutismu vystupovala i buržoazie, nespokojená s neúspěšným průběhem války. V únoru 1917 přerostla stávka dělníků Putilovských závodů v Petrohradě ve všeobecnou stávku, jež vyvrcholila 27. února v ozbrojeném boji za svržení carismu. Únorová revoluce měla buržoazně demokratický charakter. Svým obsahem to však byla revoluce lidová, neboť se v ní spojily boj proletariátu, rolnické hnutí, odpor vojáků proti pokračování ve válce a národně osvobozenecský zápas utlačovaných národů carského Ruska. Proletariát v této revoluci vytvářel již své vlastní mocenské orgány — sověty. V průběhu revoluce tak došlo k nastolení dvojvládí — kdy vedle statkářsko-buržoazní Prozatímní vlády působily i sověty — orgány moci dělníků a vojáků.

3. dubna 1917 se do Ruska vrátil z dlouhodobého exilu V. I. Lenin, který vypracoval koncepci dalšího postupu bolševiků. Vycházel ze skutečnosti, že v Rusku se v tomto období vytvořila nová a osobitá politická situace, tzv. dvojvládí, kdy vedle moci buržoazie, představované Prozatímní vládou, působily i dělnické mocenské orgány — sověty. Dělnickou třídu podporovaly také miliónové masy bezzemků a chudých rolníků. Proto bylo možné v revoluci pokračovat, omezovat postupně moc buržoazie a předávat moc dělnickým sovětům. Leninovo

Únorová
revoluce
1917
v Rusku

Leninovy
dubnové
teze

Učebnice dějepisu po roce 1989 do současnosti

Další vývoj interpretace
dějin na tématu
1. světové války
a vzniku samostatného
československého státu

Učebnice dějepisu z období 90. let 20. století prošly podobně jako učebnice jiných předmětů obrovskou změnou jak ve formálním zpracování, tak obsahově. Jsou tištěné ve formátu A4 v brožované vazbě v měkkých laminovaných deskách, na první pohled zaujme bohatý dobový obrazový materiál, vč. map. Hlavní texty jsou doprovázené po stranách doplňujícími informacemi s dalšími obrázky, barevně odlišenými citáty, poznámkami, příp. slovníčkem pojmů a cizích slov a na závěr každé kapitoly je umístěno shrnutí s kontrolními otázkami. Obvykle jsou určeny pro základní školy 2. stupně a víceletá gymnázia.

Vedle přehledného popisu příčin a průběhu Velké války (pozn.: s vysvětlením tohoto původního označení, později více užívaného názvu „1. světová válka“) a poválečného pořádání, usilujícího o objektivní předání historických

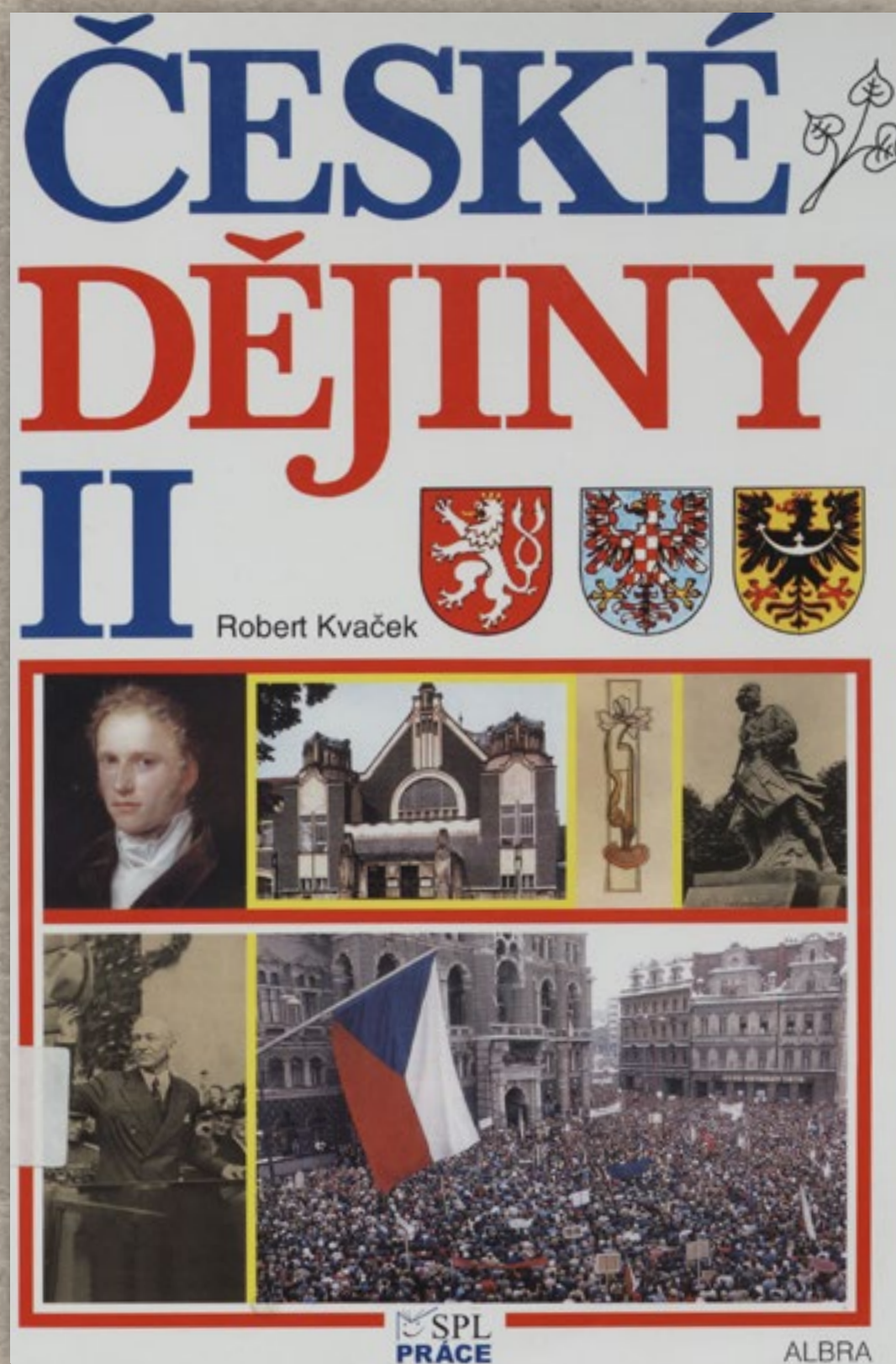
faktů, je výrazně podtržen **význam moderní techniky a vědy**. „(...) *Vojenská technika se (...) proměnila k nepoznání: existovaly rychlopalné zbraně (samopaly, kulomety), děla s dostřelem 100 km, letadla, obrněné vlaky, ponorky, v průběhu války byly vyvinuty první tanky a začaly se používat zákeřné zbraně – jedovaté plyny (...)*“. (Dějepis 8, novověk pro základní školy. Praha: SNP – pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2014, str. 132).

Velká válka je poprvé popsána jako světový válečný konflikt, „(...), jehož charakter určovalo nasazení moderní vojenské techniky. Některé jednotky, jako například jezdeckto, ztratily svou funkci, protože nemohly obstát vůči kulometné střelbě ze zákopů (...).“ (Dějepis 8, učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia. Plzeň: Nakladatelství Fraus, 2010, str. 135). Přehledně jsou charakterizovány válčící strany

a jednotlivé bojové linie – fronty 1. světové války, včetně vyznačení na mapě a zhodnocení jejich významu.

Podrobně jsou probírány **československé legie** a jejich nově pojatý státopisný význam – jejich boj o vznik nového nezávislého československého státu: „(...) *Účast československých legií v bojích na straně Dohody pomohla změnit názor velmocí na vznik samostatného Československa (...)*“. (Dějepis 8, novověk pro základní školy. Praha: SNP – pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2014, str. 136). Komplikovaná situace čs. legií v Rusku po uzavření mírové dohody mezi ruskými bolševiky a Německem a Rakousko-Uherskem je věcně popsána jako jejich přesun na jiné fronty v Evropě tzv. východní cestou – tj. po transsibiřské magistrále do Vladivostoku, během něhož docházelo k vojenským střetům.

Bez zajímavosti nejsou poprvé v učebnicích dějepisu zmiňované problémy nově vzniklého československého státu, které vycházely nejen z neutěšených poměrů válkou zničené a rozvrácené Evropy, ale také z komplikované národnostní situace, nutnosti ochránit jeho nově vymežované hranice i z revolučních nálad inspirovaných bolševickým převratem v Rusku.

KVAČEK, Robert. *České dějiny II: učebnice pro střední školy*.
Praha: SPL – Práce, 2002. ISBN 80-86287-48-3.
Sign.: III 34925/2V5

IV / Česká společnost za první světové války (1914 – 1918)

VZNIK VELKÉ VÁLKY

**Válka z Balkánu
do celé Evropy**

Válečnou stranou byla právem nazvána skupina rakouských politiků a vojáků, kteří v sarajevském atentátu spáchaném 28. června 1914 na habsburském následníkovi trůnu Františku Ferdinandovi uviděli příležitost k přepadení Srbska. Jeho pokoření mělo posílit mocenský vliv Rakousko-Uherska na Balkáně a zapůsobit i vnitropoliticky, utlumit národnostní neklid v Bosně a vůbec zpevnit ústřední moc. S útokem na Srbsko souhlasilo spojenecké Německo. Předpokládalo se rychlé vítězství; i rozšíření války bylo Německo ochotno riskovat, svou vojenskou sílu cenilo vysoko. Mělo také svou válečnou stranu v čele s císařem Vilémem II. I v dalších evropských mocnostech působili válečně naladění politikové a vojáci. Oyzduší v Evropě proto delší čas zneklidňovala možnost „velké války“. Nechtělo se ale věřit, že by taková válka skutečně propukla. Její případní strůjci byli ostatně silným dělnicko-socialistickým hnutím soustředěným v II. Internacionále varováni, že ji socialisté a další odpůrci války obrátí proti nim. Najednou tu ale velká válka opravdu byla. Vypadalo to, jako by všechny zúčastněné zprvu zaskočila a překvapila.

Gavrilo Princip právě 28. června 1914 zavraždil v Sarajevu následníka trůnu Františka Ferdinanda a jeho ženu. Byl okamžitě zadržen. Před trestem smrti ho uchránil věk, v terezínském vězení však zemřel na tuberkulózu.

Srbsku vyhlásilo Rakousko-Uhersko válku 28. července 1914. V příštích dnech se samo ocitlo ve válečném stavu s Ruskem, Francií, Velkou Británií, Belgií a Černou Horou. Jeho spojenec Německo měl stejné protivníky a navíc ještě Japonsko. K těmto dvěma „Ústředním mocnostem“ se přidaly Turecko a Bulharsko. Itálie, původně trojspolkový partner Rakousko-Uherska a Německa, zůstala načas neutrální, ale v květnu 1915 se připojila k francouzsko-britsko-ruské Dohodě. O sestavách válčících koalic rozhodly spojenecké smlouvy a mocenské zájmy. Obě koalice čekaly nedlouhé střetnutí a svá brzká vítězství. Tato víra a představa se zprvu přenesla i na vojáky. Živila je všude oficiální propaganda. Rozpoutala se však válka, jakou svět dosud nezažil a která ho také měla hluboce změnit. Ovlivnila pak celé 20. století, které se politicky počítá právě až od roku 1914; tak výrazně světová válka dělila epochy.

Náročná válka Počáteční boje na různých frontách rozhodnutí nepřinesly, válka se časem měnila v „zákopovou“.

Mobilizace Rakousko-Uherska koncem července 1914 povolávala do zbraně i české muže. Jejich první odjezdy na frontu měly zapůsobit také na veřejnost. Vysokomýtský 98. pěší pluk nastoupil proto na náměstí. Většina vojáků tehdy ještě věřila, že se z války brzy vrátí.

Po vzniku světové války se T. G. Masaryk rozhodl zorganizovat odboj proti Rakousko-Uhersku. O jeho přípravě a motivech po válce napsal:

„Naši čeští vojáci, opouštějící Prahu, projevovali své protirakouské smýšlení; od armády docházely zprávy, že se vzpouzejí a dokonce bouří; brzy se slyšelo o přísném zakročování vojenských úřadů, dokonce o trestech na hrdle. Byli trestáni za to, co jsem já, poslanec, hlásával ... mohl, směl jsem já udělat méně než ten prostý voják-občan, jehož jsem utvrzoval v protirakouském a slovanském smýšlení?“

Začal jsem rozhovory s kolegy poslanci, abych zjistil smýšlení stran a plány. ...

Z těchto rozhovorů jsem si udělal závěr, že ohromná většina příslušníků stran, s jejichž vůdci jsem jednal, zachová si protirakouské smýšlení i v tom případě, že by jednotliví vůdci nebo frakce šli s Rakouskem.

Policie a úřadové mne s počátku nepodezřivali, byl jsem opatrný a neztěžoval nikomu postavení; v takové situaci je důležité pravidlo: dělat co nejvíce sám a lidem říkat co nejméně, aby mohli prostěji vypovídat, došlo-li by k vazbě a soudnímu vyšetřování. Proto jsem také svým nejbližším nic o svých plánech neřekl; ovšem že se jednotliví dovítí, co podnikám a co můj odchod za hranice znamená, ale výslovně ode mne neslyšeli nic.

Byl jsem rozhodnut, a nadobro: oposice proti Rakousku musila se stát opravdovou, doopravdy, na život a na smrt – k tomu nutila světová situace.

Šlo jen o to, jak do toho, jakou taktikou; doma revoluce branná, ba ani radikální oposice, o tom jsem se přesvědčil brzy, nebyla možná; nějaký ten puč snad se dal zosnovat, ale k tomu bych se byl nepropůjčil. Možná, že ve Vídni, a zejména Friedrich, by si toho byli přáli. Podle situace, svědomitě odhadované, musili jsme za hranice a tam organisovat náš boj proti Rakousku.“

T. G. Masaryk, Světová revoluce, Praha 1936, s. 12–13.

Nejvýkonnějšího spolupracovníka v zahraničním odboji našel T. G. Masaryk v mladém Edvardu Benešovi. Za války vyrostl dosud neznámý Beneš v politika a diplomata se značnými mezinárodními styky.

Agitační plakáty a pohlednice vyzývaly Čechy a Slováky ve Francii, aby vstupovali do dobrovolnického československého vojska. Byly koncipovány bojovně, odpovídaly náladám a postojům vyvolávaným válkou.

ČESKOSLOVENSKÁ STÁTNÍ IDEA

Nová politická koncepce Světovou válku si Masaryk vytvořil jako souboj teokracie (vlády uzurpované a „posvěcené“ moci představované v tomto případě Rakousko-Uherskem a Německem) s demokracií (reprezentantem byla britsko-francouzská Dohoda). **Vítězství demokracie** mělo nejen zabránit vzniku „německé Střední Evropy“, ale dát ve střední Evropě i jinde ve světě prostor pro vznik demokratických, národních států. Jejich samostatnost, dosud i v českém politickém uvažování zpochybňovaná, se jevila při obecné demokratizaci Evropy možnou. Koncepci československého státu se tak překonávalo české politické myšlení postavené na předpokladu, že „rakouská“ organizace střední Evropy zabráňuje mocenskému průniku Německa a Ruska do této oblasti. **Nové uspořádání střední Evropy** počítalo s její demokratickou sounáležitostí se Západem a se spoluprací zdejších, vnitřním zřízením si blízkých států. **Koncepce Československa byla novou i v české politice, dokonce bylo nutné ji pro ni teprve získat.** Předpokládala válečnou porážku, a proto i zánik Rakousko-Uherska a válečný pád německého císařství. Nezbytné ohledy na Rusko, dané nejen jeho účastí v dohodovém bloku, ale i tradicí české politiky, slábly s válečnými potížemi Ruska a od roku 1917 s jeho revolucemi.

Za „muže 28. října“ byli označováni členové Národního výboru, kteří ho vedli 28. října 1918 a vyhlásili vznik Československa. Vpředu sedí dva hlavní, vlevo Alois Rašín a vpravo Antonín Švehla. Za nimi se postavili (odleva) František Soukup, Jiří Stránský a Vavro Šrobár, slovenský politik, který právě toho dne přijel do Prahy a stal se svědkem i účastníkem převratu.

Deklarace pro amerického prezidenta Wilsona ze 16. října vypracovaná ve Washingtonu T. G. Masarykem a jeho americkými poradci načrtla vnitřní podobu připravovaného československého státu. Stala se vzápětí, 18. října, také základním dokumentem právě ustavené československé prozatímní vlády. V **nejdůležitější části deklarace se uvádělo:**

„... Československý stát bude republikou. Ve stálé snaze o pokrok zaručí úplnou svobodu svědomí, náboženství a vědy, literatury a umění, slova, tisku a práva shromažďovacího a petičního. Církev bude odloučena od státu. Naše demokracie bude spočívat na všeobecném právu hlasovacím: ženy budou postaveny politicky, sociálně a kulturně na roveň mužům. Práva menšiny budou chráněna poměrným zastoupením; národní menšiny budou požívat rovných práv. Vláda bude mít formu parlamentární a bude uznávat zásady iniciativy a referenda. Stálé vojsko bude nahrazeno milicí.

Československý národ provede dalekosáhlé sociální a hospodářské reformy; velkostatky budou vyvlastněny pro domácí kolonizaci; výsady šlechtické budou zrušeny. Národ náš převzme svou část předválečného státního dluhu rakousko-uherského; válečné dluhy ponecháme těm, kdo do nich zabředli.

Ve své zahraniční politice přijme československý národ plnou část odpovědnosti za reorganizaci východní Evropy. Přijímá cele demokratický a sociální princip národnosti a souhlasí s naukou, že veškeré úmluvy a smlouvy mají být sjednány otevřeně a upřímně, bez tajné diplomacie.

Naše ústava postará se o účinnou, rozumnou a spravedlivou vládu, která vyloučí jakékoliv zvláštní výsady a znemožní třídní zákonodárství.

Demokracie porazila teokratickou autokracii. Militarismus je zničen – demokracie je vítězná; – na základech demokracie lidstvo bude reorganizováno. Mocnosti temnoty sloužily vítězství světla – vytoužený věk lidstva vzhází.

Věříme v demokracii – věříme ve svobodu – a ve svobodu vždy větší a větší.“

Jan Galandauer, Vznik Československé republiky 1918, Praha 1988, s. 313–14.

alistická, pokračovatelka nacionálně radikálních národních sociálů. Tyto hlavní české strany vytvořily v červenci 1918 **nový Národní výbor**. Vedl ho Karel Kramář. Dvě socialistické strany si navíc v září ustavily **Socialistickou radu**. Její zrod byl důkazem stoupajícího vlivu obou stran vyvolaného závažností sociálních problémů a přitažlivostí hesel o „socialismu“. Vyjadřovala se jimi obecnější touha po proměnách ve skladbě, podobě a životě společnosti. „Stará“ společnost byla shledávána viníkem světové války. S osvozením národním, s budoucím samostatným státem se ve veřejnosti spojovala představa nového společenského řádu. Neměla pevný a jednotný obsah, byla spíše touhou a přáním vyvolaným z pádu některých dosavadních hodnot za světové války. Naděje se spojovaly právě

s pojmem „socialismus“. Programově ho vyjadřovaly socialistické strany, i ony se však v jeho pojetí lišily. Představy sociálních demokratů odpovídaly socialistickým teoriím Druhé Internacionály, socialistická strana spojovala sociální změny s národními zájmy. V obou případech šlo o představy převážně ideologické. Od Rakouska se odlučoval i politický katolicismus. Jeho dvě moravské strany se v říjnu 1918 sloučily ve **stranu lidovou**, prostoupenou už také národním duchem.

VYHLÁŠENÍ ČESKOSLOVENSKÉHO STÁTU

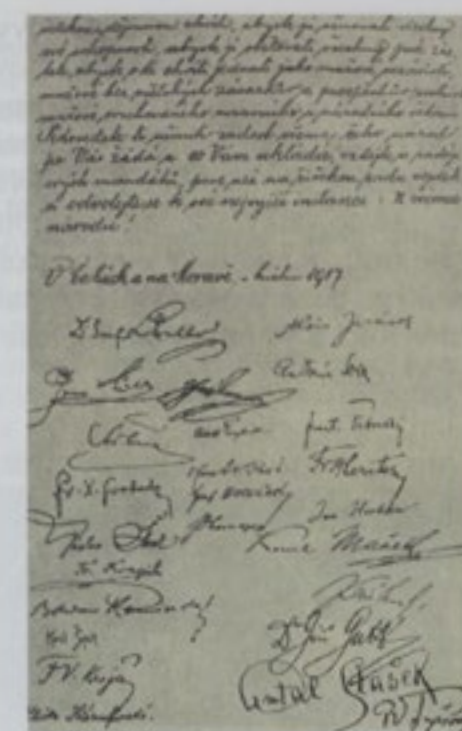
Jednání o příměří Národní výbor se chystal na převzetí moci v českých zemích, především chtěl zabránit jejich hospodářskému ochuzování a drancování. Užil k tomu také Socialistickou radu, kterou pokládal za podřízený orgán. Ta uskutečnila 14. října **generální stávkou** proti vývozu potravin z Čech. Do stávkových proklamací bylo zařazeno i prohlášení o vzniku Československé republiky. Na několika místech došlo opravdu k jejímu vyhlášení, ovšem bez praktického účinku. Národní výbor považoval tuto akci za předčasnou a nepřipravenou. Sám však za dva týdny, 28. října, vyhlášoval československý stát také ještě za nečekané situace. Vznikla dramatickým vývojem v mezinárodní politice.

Rakouská vláda 5. října navrhla, aby mírová jednání měla za základ Wilsonův čtrnáctibodový program z ledna 1918. Znamenal by záchranu habsburské říše, byť vnitřně přetvořené. Podle **manifestu císaře Karla** ze 16. října, zveřejněného o dva dny později, se mělo **Předlitavsko proměnit ve spolkový stát**, ve „svaz svobod-

S padlými se v každé válce počítalo, světová válka však v tom překonala všechny dosavadní válečné konflikty. V armádě a loďstvu padlo 9,5 milionu vojáků, z Rakousko-Uherska jich bylo 1,1 milionu. Zraněných a zmrazených bylo 18 milionů.

97

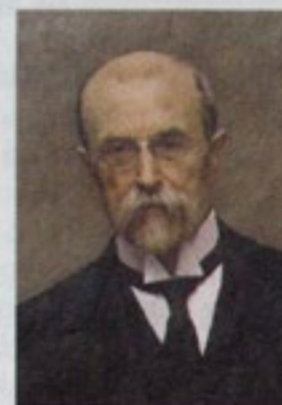

Poslední rukopisná stránka Manifestu českých spisovatelů z května 1917 obsahovala jak jeho hlavní výzvu k poslancům, aby na říšské radě hájili národní zájmy, tak první podpisy. Vůbec první patřil Aloisu Jiráskovi, jehož dílo a jméno v této době už zase reprezentovalo nacionálně se vyhraňující češství. Manifest podepsalo 222 spisovatelů a vědců.

Převrat jako slavnost, to byl pražský 28. říjen 1918. Až nedočkavě se čekalo na konec války i Rakousko-Uherska, a tak si ho lidé vyčetli z rakouského vládního souhlasu s příměří. Z prvních hloučků na Václavském náměstí se staly zástupy, už jim nikdo nemohl zabránit, aby neoslavovaly mír a nový stát, který si přály. Nikdo jim také nebránil.

Tomáš Garrigue Masaryk (1850 – 1937)

Jen jednou chtěl profesor T. G. Masaryk navždy opustit Čechy a pražskou univerzitu – když se na něho v roce 1899 za jeho střetu s nemyslivým, pudovým antisemitismem vrhla část veřejnosti, včetně inteligence, způsobem vyvolávajícím pocity marnosti a beznaděje. Přitom Masaryk bojoval o duši a rozum národa, který neměl podléhat mýtům, demagogii a nesnášenlivosti. Takových zápasů vedl Masaryk po příchodu na pražskou univerzitu v roce 1882 více a ve všech byl důsledný a vytrval. Přednášel filozofii, činil z ní obor „praktický“, působil v politice, publicisticky a vůbec rozsáhle společensky. České dějiny a vývoj národa si ideově spojoval s humanitou a demokracií. V tomto duchu koncipoval v 90. letech svá hlavní díla, promýšlející problémy české současnosti na základě vlastního pojetí české historie a v návaznosti na moderní evropské filozofické a politické myšlení. Šlo mu o zvyšování duchovní a mravní úrovně národa, o jeho trvalou a všestrannou činnost realizovanou i systematickou „drobnou prací“. Jen tak si podle Masaryka mohl „malý národ“ zajišťovat právoplatné a hodnotné postavení ve světě.

Se svými názory, polemikami a politickými stanovisky Masaryk narážel, vzbuzoval rozhořčení, odpor a nenávisť, byl obviňován z „cizáctví“ a „zaprodanosti“. Vysloužil si to nejdříve v polovině 80. let za boje proti Rukopisům: jejich vědeckému odhalení jako falz dal širší národní a společenský význam, který ale útoční nacionalisté odmítali. Masaryk však také získával ohlas, porozumění, podporu, silně ovlivňoval zvláště část inteligence, i slovenské a jihoslovenské. Dlouhodobě zdůvodňoval potřebu demokratizace Rakouska a věřil v tuto možnost. Definitivně se s ní rozloučil po vzniku světové války. Orientoval se na vznik samostatného demokratického československého státu v nové, demokratické Evropě. Pro naplnění tohoto programu zorganizoval na Západě odboj proti habsburské říši. Patřil mu tak podstatný podíl na zrodu Československa.

Stal se jeho prezidentem, do této nejvyšší funkce byl zvolen dokonce čtyřikrát. Dal prezidentskému úřadu důstojnost a hodnotu. Získal si mimořádnou vážnost ve veřejnosti, byl autoritou mravní, a to hlavně zásluhou jednoty slov a činů. Život CSR ovlivňoval výrazně, šlo mu přitom o upevnění jeho demokratického charakteru. V tomto duchu působil ideově i ideologicky, zasahoval – i důrazně – do vnitřní politiky, pěstoval mezinárodní vazby Československa. V demokracii viděl i základnu soužití různých národností. Cítil se „Čechoslovákem“, symbiózu Čechů a Slováků chápal jako národně-politickou jednotu. Zároveň prosazoval a stále podporoval aktivní účast Němců na správě státu. S demokracií spojoval také soužití evropských států a jejich sbližování. Názorově a konkrétní politikou patřil k čelným Evropanům své doby.

MANDELOVÁ, Helena, Eliška KUNSTOVÁ a Ilona PAŘÍZKOVÁ. *Dějiny novověku*. Liberec: Dialog, knižní velkoobchod a nakladatelství, 2003. ISBN 80-86761-04-5. Sign.: III 35862V2

? PO STOPÁCH minulosti

- Co se stalo záminkou k 1. světové válce, kdy a jak začala?
- Které nepřátelské strany se v ní střetly?
- Kde byly otevřeny fronty?
- Jak se změnil charakter války v průběhu podzimu 1914?

- Které státy a území patřily k Trojspolku? Kdy se další státy připojily k Dohodě?
- Co se odehrálo v Sarajevu 28. června 1914 a proč se tato událost stala mimořádně významnou?
- Jak se snažil na obyvatele říše zapůsobit František Josef I. a jeho vláda?
- Které státy patřily k válečným stranám?

A B C...

ultimatum – sdělení požadavku provázného lhůtou pro splnění a výhrůzkou násilím
mobilizace – uvedení ozbrojených sil do válečné pohotovosti, povolání dalších vojáků

MOBILIZACE: DO ARMAD POVOLÁNO

stát	na začátku války	celkem*)
Francie	4 017 000	8 410 000
Velká Británie a Irsko	975 000	8 905 000
Rusko	5 971 000	12 000 000
Rakousko-Uhersko	3 000 000	7 800 000
Německo	4 500 000	11 000 000
Belgie	117 000	267 000
Portugalsko	40 000	100 000
Srbsko	200 000	707 000
Rumunsko	290 000	750 000
Itálie	1 251 000	5 615 000
Recko	230 000	230 000
USA	200 000	4 355 000
Černá Hora	50 000	50 000
Bulharsko	280 000	1 200 000
Turecko	210 000	2 850 000

*) údaje se v různých publikacích různí, zde použita čísla díle Jana Kuklíka

♣ Novověk II., str. 45–46/ M 1, 2, 4, 6, 7; graf A, B
Y. Hořtová: Žákovská válka
Z. Jindra: První světová válka
Neklidná Evropa, IDS 16
M. V. Kratochvíl: Evropa tančila valčík

STÁTY – VLÁDY – VÁLKY 7: PRVNÍ SVĚTOVÁ VÁLKA

PŘÍČINY A POČÁTEK VÁLKY

Válčící strany – Centrální mocnosti a Dohoda

Sarajevo – 28. června 1914

Přes některá varování odjel následník rakousko-uherského trůnu arcivévoda Ferdinand d'Este se svou manželkou hraběnkou Žofií Chotkovou na návštěvu do bosenského hlavního města Sarajeva. Těto příležitosti využili členové nacionalistické organizace Mladá Bosna (vycvičení srbskými důstojníky, členy organizace Černá ruka). Oba manžele zastřelil sedmnáctiletý Gavrilo Princip (byl odsouzen na 20 let vězení; v Terezíně zemřel na tuberkulózu). Odpovědnost byla svedena na srbskou vládu. Ta přijala ultimatum Rakouska, ale nemohla přijmout některé nesplnitelné a pokroující body. Atentát se stal záminkou k rozpoutání války. Na obrázku malířská reprodukce atentátu.

V Lázních Ischlu, dne 28. července 1914

MÝM NÁRODŮM

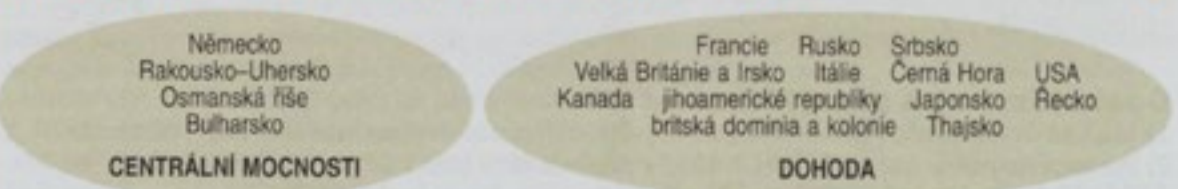
Bylo mým nejvroucnějším přáním, abych léta, která z Boží milosti jsou mi ještě dopřána, mohl zasvětit dílům míru a uchránil Svoje národy před těžkými obětmi a břemeny války. V Radě prozívatelnosti jinak bylo rozhodnuto. Pletichy protivníka plného nenávisti nutí Mne, abych na obranu cti Svého mocnářství, na ochranu jeho vážnosti a moci, k zabezpečení jeho državy po dlouhých letech míru chopil se meče.

S nevděkem rychle zapominajícím nastoupilo království srbské, které od prvního začátku své státní samostatnosti až do nejnovější doby od Mých předků a ode mne bylo chráněno a podporováno, již před lety cestu otevřeného nepřátelství proti Rakousku-Uhersku... Stále výše šlehá plamen nenávisti proti Mně a Mému domu... Zločinné řádění sahá přes hranici, aby... podkopalo základy státního pořádku... Tomuto nesnesitelnému řádění musí být učiněna přítrž..., jsem nucen přikročit k tomu, aby se mocí zbraní zabezpečily nezbytné záruky... Vše jsem prozkoumal a uvážil... Spoléhám na Svoje národy..., na statečnou, obětavým nadšením naplněnou brannou moc Rakouska-Uherska.

František Josef v.r.

Válčící strany – účastníci první světové války

Válečné ztráty

Stát	počet obyvatel	počet mobilizovaných	počet padlých	počet padlých z 1000 vojáků	ztráty na 1000 obyvatel
Rusko	167 000 000	15 798 000	1 811 000	115	11
Francie	39 600 000	7 891 000	1 327 000	168	34
Velká Británie a dominia	46 100 000	5 704 000	715 000	125	16
Itálie	35 900 000	5 615 000	578 000	103	16
USA	98 800 000	4 273 000	114 000	27	1
Německo	67 800 000	13 200 000	2 037 000	154	308
Rakousko-Uhersko	58 600 000	9 000 000	1 100 000	122	18

A NĚCO NAVÍC

Z DENÍKOVÝCH ZÁPISKŮ ZAJATCE

22. října (středa)

K večeru nás přivedli do nedohotoveného baráku. Byla tam strašná zima. Dostal jsem v kuchyni trochu polévky a u truhláře jsem koupil chléb.

23. října (čtvrtek)

Noc byla strašná, téměř nikdo zimou nespál. Hoši většinou chodili s klackem v ruce a tloukli potkany, jichž tu bylo jako lučních kobylek. Veškerý „Manšaft“ musí chodit na robotu. „Chut“ do práce dávají ruští vojáci s klackem v ruce za vedení ruského „šikova-tele“, známého svou surovostí. Zmlátil jednoho Poláka z říše, až mu hlavu rozbil.

24. října (pátek)

Celý den strašně sněžilo, takže jsme byli nuceni sedět v baráku. Důkladně jsem si prohlédl naše nové bydliště. Je to barák as 60 m dlouhý a 6 m široký, zhotovený celý ze dřeva. Stěny jsou dvojité a střecha i prostor mezi prky vysypán je řezinami. Spíme na palandách ve dvou poschodích, které jsou „oživeny“ vši možnou „zvířenou“. Rusi, blechy, štěnice a namnoze vši oslazují nám bydlení v těchto residencích. Všechna prkna i klády jsou mokré a na těch se má ležet...

Z deníku Aloise Eliáše

A B C...

abdikace – odstoupení z funkce, zde: vzdání se panovnického trůnu

eseři – strana sociálních revolucionářů (SR)

dezerce – zbíhání z fronty, boje

separátní mír – oddělený; uzavřený jen mezi některými z účastníků války, kteří pře-

stali spolu bojovat, i když válka pokračovala

Rasputin – původem rolník ze Sibíře, nábo-

ženský fanatik, který získal vliv na carskou

rodinu, věřící v jeho nadpřirozené schop-

nosti; zavražděn 1916

sověty (z rus. sověť = rada) – výbory vole-

né k prosazování požadavků určité skupiny

lidí (rolníků, dělníků, vojáků); první 1905

Nová technika k zabíjení lidí

Kulometry střílely 520 ran za minutu – užívaly se v zákopech (na obr.). Velmi se rozrostlo **dělostřelectvo**. Německé dělo Tlustá Berta vrhlo střely těžké 960 kg na vzdálenost 14,5 km (ku konci války střílelo německé dalekonosné dělo na Paříž ze vzdálenosti 130 km). **Tanky** byly vyzkoušeny na Sommě, hromadně užívány od roku 1917. Tisíce lidí zabily nebo oslepily bojové plyny – teprve postupně se zaváděly plynové masky.

Vojáci v zákopech.

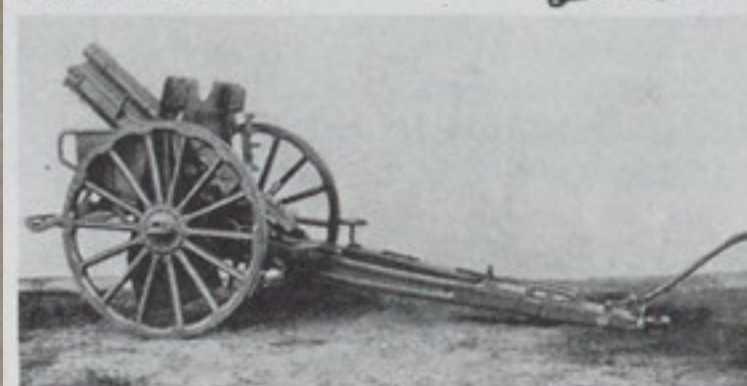

Kulomet Vichers Mark I., smrtící zbraň proti útočící pěchotě.

Dalekonosné dělo Tlustá Berta.

Rychlopalná houfnice (100 mm) užívaná od roku 1908.

Německá plynová maska.

První tanky byly použity v roce 1916 a dále se zdokonalovaly.

„Neustálé střídání zoufalství a naděje, že přežijí, vyplnilo vojákům duše a mozky. Mnohokrát museli v sobě potlačit pocit vzdoru a vzpoury, aby v nich znovu ožíval. Oči si zvykly na strašlivé jeviště, na němž byli aktéři bez vlastní vůle. Stříleli a umírali už téměř lhostejně. Ideály, že brání svou vlast a národ, byly nenávratně pryč...“

Y. Heřtová: Zákopová válka

Letadla byla zprvu užívána hlavně pro průzkum, fotografování, střelbu na pěchotu z kulometů. Od roku 1916 se z letadel bombardovalo (takovým strojem byl ruský čtyřmotorový bombardér Sikorského o rozpětí křídel 30 m). V průběhu války začaly také letecké souboje stíhaček.

Válka na moři. Položením minových polí vytvořila Británie nepřímou námořní blokádu Německa a vyhlásila Severní moře za válečné pásmo. To Německu znemožnilo dovážet suroviny. Odpovědělo napadáním kanadských a britských konvojů i válečných lodí. Jediné velké námořní střetnutí se odehrálo u Jutska (v průlivu Skagerrak).

Německá válečná flotila (1910).

Německá flotila (101 lodí) vyplula 31. května 1916 s plánem útoku u severoirských břehů. Angličané, kteří znali německou šifru, vyslali na moře svoje loďstvo (151 lodí). V průběhu bitvy 1. června bylo potopeno 14 britských a 11 německých lodí a zabito na 10 000 mužů. Obě strany střetnutí označují za své vítězství.

4

Válečná technika a vojáci na frontách v letech 1914–1917

Válka dokázala, jak mohou být úspěchy vědy a techniky zneužity k masovému vyvražďování. Štáby zapojily do ničení všechny prostředky pozemní i námořní techniky, nově letectví. Předčít ty druhé novou zbraní se snažily obě strany 1.

Pěchota měla **pušky** (5 ran/min.), **kulometry** (520 ran/min.) a děla, jichž bylo na začátku války dvacet na 1 km fronty, později šedesát (a počet dále stoupal). Mohutné mořdírě a **dalekonosná** děla vrhaly těžké střely na vzdálenosti mnoha km. V roce 1915 porušili Němci haagskou dohodu z roku 1907 a na území Belgie u Yper jako **bojový plyn** použili chlór; bylo otráveno 15 000 britských vojáků (5 tisíc z nich zemřelo). Později otravné plyny užívaly obě válčící strany. Pozemní technika Britů byla v průběhu války obohacena o další účinnou zbraň: první **tanky** se pohybovaly rychlostí jen 2–8 km, přesto jejich nasazení na Sommě mělo překvapivý úspěch; byly pak zdokonalovány a hromadně nasazeny v roce 1917. Novou ničivou zbraní byly i **plamenomety**. Po prvé byly užity obrněné vlaky. Pěchotu většinou chránily jen zákopy 3.

Zprvu k průzkumům fotografováním, později i k bojům byla používána **letadla** s otevřenou kabinou. Postupně byla zdokonalována stejně jako bombardéry. K 51 náletům na Británii posloužily **vzducholodi**. Pozorovatelé obou armád byli vypouštěni až do výše 1000 m v upoutaných **balonech**, ovšem velmi zranitelných hlavně letadly.

Bojovalo se i **na moři**. Obě strany stavěly bitevní lodí, křižníky a torpédoborce. Zvětšoval se také počet ponorek. Německo, které jich v roce 1914 mělo 21, disponovalo v roce 1917, kdy vyhlásilo neomezenou **ponorkovou válku**, již 105 ponorkami. Došlo k řadě bojů na všech mořích a k potápění válečných lodí obou stran. Největší **námořní** bitva se odehrála na jaře 1916 u **Jutska** (Skagerraku) 4.

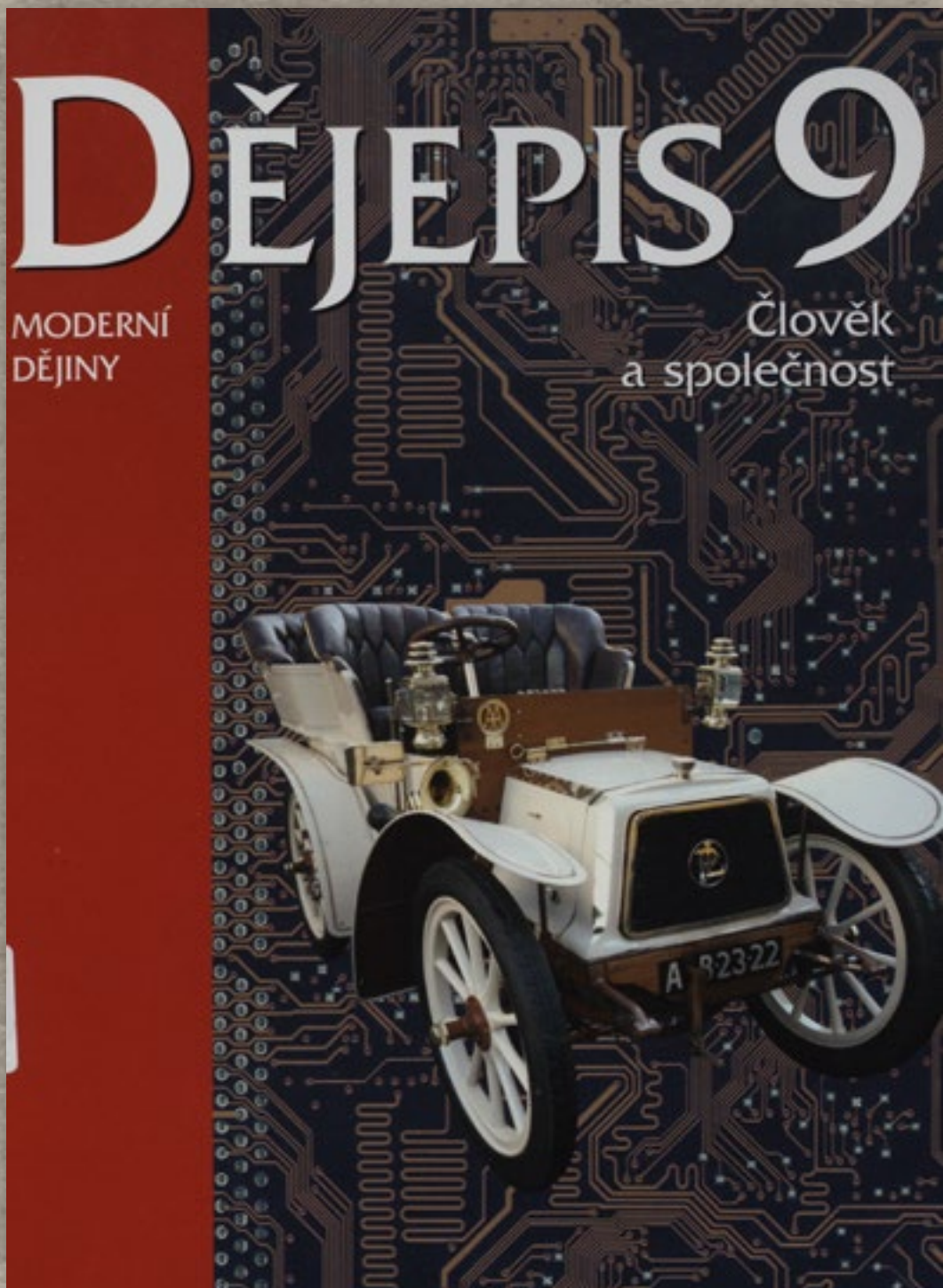
V roce 1915 přeneslo německé velení těžiště války na východ, kde jeho vojska značně postoupila. Neschopné velení carské armády (stavka), zmatené rozkazy, špatná výzbroj a zásobování – to vše vedlo k obrovským ztrátám ruských vojsk (do konce roku 1915 asi tři miliony mrtvých). **Ofenziva** jednoho ze schopných generálů **Brusilova** byla v červnu 1916 přes nedostatečnou podporu generálního štábu a nezájem cara úspěšná (zajal na 250 000 rakouských vojáků). Jeho postup o 60 až 120 km však velení nevyužilo.

Nejkrvavější z celé války byly bitva u města Verdunu a na řece Sommě. Německá ofenziva u **Verdunu** začala v únoru **1916**. Celých 10 měsíců nebyla vojska schopna postoupit – stále znovu byly do beznadějných útoků na obou stranách posílány desetitisíce vojáků jen pro prestiž* generálních štábů. Počet padlých na obou stranách dosáhl téměř milionu 2. O něco později podnikli útok na řece **Sommě** Britové. O síť německých zákopů, krytů, spojovacích chodeb a betonových pevnůstek se bojovalo od června do listopadu; na pruhu území dlouhém 10 km a širokém 20 km bylo zabito 625 000 spojeneckých vojáků a 437 000 Němců.

„Drahá matko, je to hrůza, jeden trychtýř vedle druhého, v každém leží tři nebo čtyři mrtví Francouzi nebo Němci. Nacházíme kusy těl..., stromy nemají koruny ani větve, střely je roztrhaly až ke kořenům... Je tady pusto a ticho – přeskakujeme mrtvé, bojíme se jich. Zítra jdeme do útoku. Modlí se za mne.“

2

Neodeslaný dopis, který kdosi našel potřísněný krví a blátem v jednom z rozstřílených francouzských zákopů u Verdunu

BUREŠOVÁ, Jana a Ondřej HÝSEK. Dějepis 9: moderní dějiny. Olomouc: Prodos, 2008. ISBN 978-80-7230-233-8. Sign.: III 36500/AV3

Kapitola I.

PRVNÍ SVĚTOVÁ VÁLKA

- ?

Co předcházelo vypuknutí první světové války?
- 👤

Devatenácté století bohužel nepřineslo Evropě pouze technický pokrok, ale také velký nárůst nacionalismu a šovinismu. Státy a národy si vzájemně nedokázaly odpustit staré křivdy (německo-francouzské nepřátelství), střetávaly se v lokálních konfliktech v Evropě a také v bojích o kolonie. I když konec 19. století vypadal navenek jako klidnější období, politika „rovnováhy sil“ byla na začátku dvacátého století smetena válečným konfliktem nebývalých rozměrů.
- 🗺️

Objasni pojmy nacionalismus a šovinismus (může pomoci slovníček pojmů, Slovník cizích slov nebo internet).
- 👥

Co měli podle tebe tehdejší evropští politici a vládcí udělat, aby k první světové válce vůbec nedošlo?

Spolky a dohody v Evropě.

1. První světová válka, její cíle a průběh

Po vzniku Dohody a Trojspolku proti sobě stály dva mocenské bloky. Jakákoli krize ve vztazích mezi nimi mohla vést k vypuknutí války. Ještě před 1. světovou válkou se jejich zájmy střetly ve dvou **balkánských válkách** (1912–1913). Kořeny konfliktů musíme hledat už v předchozím vývoji situace na Balkáně. Balkánské války přinesly především osvobození všech balkánských národů od turecké nadvlády. Vzápětí poté však tyto národy mezi sebou začaly bojovat o co největší územní vliv v oblasti Balkánského poloostrova. Nejvíce se rozrostlo Srbsko. Bezprostředním podnětem k válce se stalo **zavraždění následníka rakouského trůnu Ferdinanda d’Este v Sarajevu**, hlavním městě Bosny a Hercegoviny, a to v **červnu 1914**. (Slovanská Bosna a Hercegovina byla připojena k Rakousku v roce 1908.) Ferdinandova smrt byla dílem srbského atentátníka. Atentát se stal záminkou k tomu, aby Rakousko-Uhersko vypovědělo Srbsku válku. Začala **první světová válka**.

Všechny válčící státy prováděly za první světové války obrovské plakátové kampaně, které měly obyvatele přesvědčit, aby se masivně zapojovali do válečných bojů i do prací spojených s válkou a aby poskytovali peníze. Plakáty byly tvořeny v duchu hesla „Všechno pro naše vítězství!“ Situace, zachycená na obrázku, zobrazuje muže jako vojáka a ženu v pozici ošetřovatelky, tedy v rolích, které stát od svých občanů během války očekával.

První zákon československého státu:
Zákon vydaný Národním výborem dne 28. října 1918
»Samostatný stát československý vstoupil v život, aby zachována byla souvislost dosavadního právního řádu se stavem novým, aby nenastaly zmatky a upraven byl nerušený přechod k novému státnímu životu. Národní výbor jménem československého národa, jako vykonavatel státní svrchovanosti, nařizuje:
Článek I.: Státní formu československého státu určí Národní shromáždění s československou Národní radou v Paříži, jako orgánové jednomyslné vůle národa. Než se tak stane, vykoná státní svrchovanost uvnitř státu Národní výbor.
Článek II.: Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti.
Článek III.: Všechny úřady samosprávné a státní a župní, ústavy státní, zemské, okresní, župní a obecní jsou podřízeny Národnímu výboru, prozatím úřadují a jednají dle dosud platných zákonů a nařízení.
Článek IV.: Zákon tento nabývá platnosti dnešním dnem.
Článek V.: Předsednictvu Národního výboru se ukládá, aby tento zákon provedlo.
Dáno dne 28. října 1918
Ant. Švehla v. r. Dr. Al. Rašín v. r. Jiří Stříbrný v. r. Dr. Fr. Soukup v. r. Dr. V. Šrobár v. r.

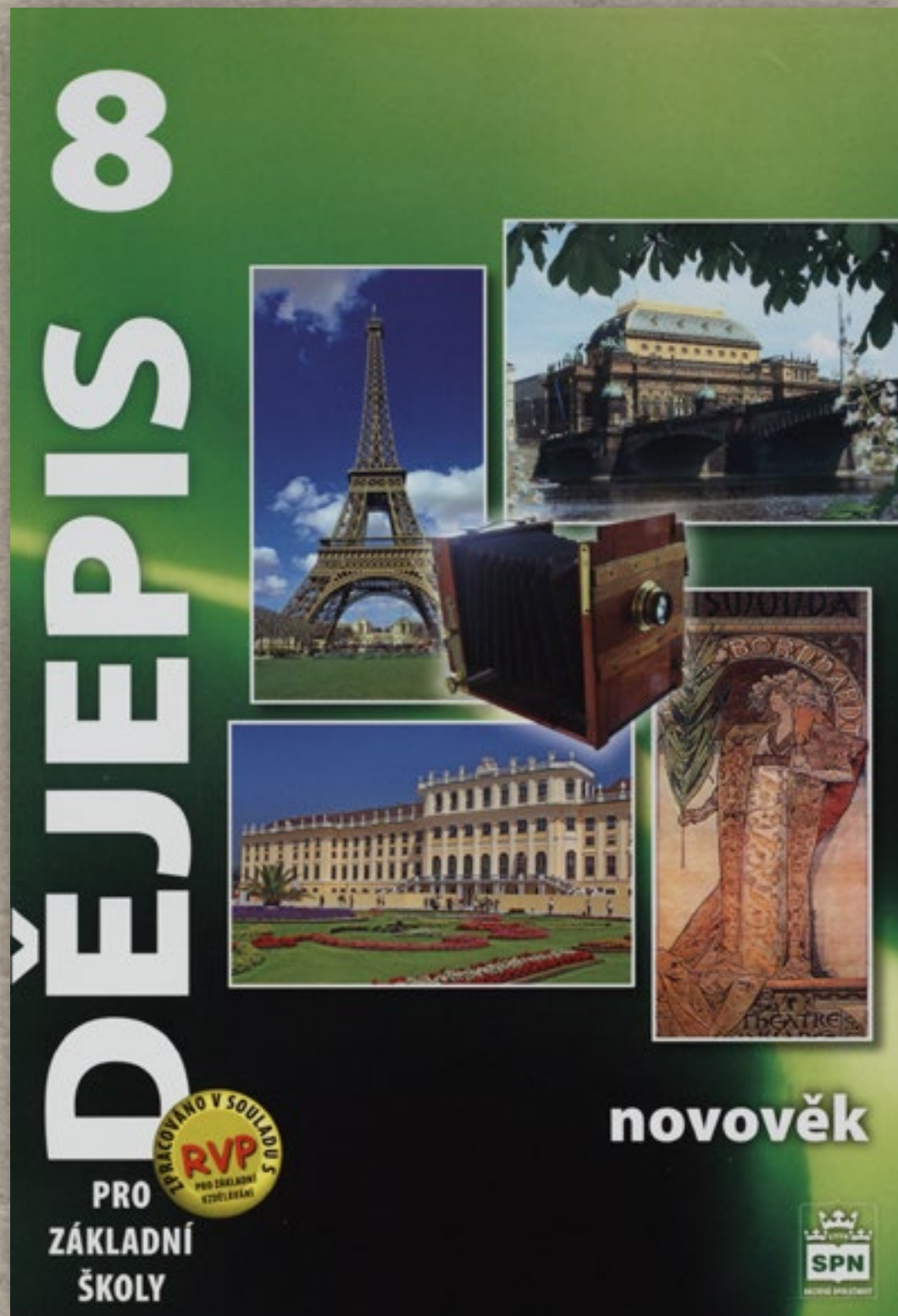
Za první světové války patřili k nejdůležitějším osobnostem, které se zasloužily o vytvoření samostatného československého státu, T. G. Masaryk, E. Beneš a M. R. Štefánik. Pracovali v zahraničí. V Paříži vytvořili Národní radu československou. Pro ideu vytvoření samostatného Československa se jim podařilo získat podporu dohodových států. V Praze využívali domácí politikové k přípravě vytvoření samostatného státu Národní výbor. Jeho představitelé vyhlásili 28. října 1918 Československou republiku. Skládala se ze čtyř částí: Čech, Moravy se Slezskem, Slovenska a Podkarpatské Rusi. Zvláště v pohraničí existovaly problémy s německým obyvatelstvem, které nesouhlasilo se samostatným československým státem. Prvním prezidentem Československa se stal T. G. Masaryk. Národní shromáždění přijalo velmi důležité zákony: všeobecné volební právo i pro ženy, osmihodinovou pracovní dobu, zákon o pozemkové reformě. Vývoj státu ovlivňovaly až do druhé světové války tyto hlavní politické strany: sociálně demokratická, národně socialistická, národně demokratická, agrární, lidová, komunistická a na Slovensku slovenská ľudová strana.

- 💻

Maďarsko se po první světové válce nechtělo smířit s „rozpadem Velkých Uher“, vznikla zde tzv. Maďarská republika rad, která se snažila expandovat i na Slovensko. Zjisti podrobnosti na internetu.
- 👥

Co to jsou Sudety? Říká ti něco termín „odsun/vyhnání sudetských Němců“?

Jaké mělo být postavení Slovenska v ČSR? Co myslíte, proč se Československo v roce 1992 rozpadlo? Na ministra financí Aloise Rašína byl spáchán atentát. Dovedeš o této události nalézt více informací?

VÁLKOVÁ, Veronika. *Dějepis 8 pro základní školy*. 2. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2014. ISBN 978-80-7235-540-2. Sign.: III 37647/AV2

PRVNÍ SVĚTOVÁ VÁLKA

ANEXE BOSNY A HERCEGOVINY

ITALSKO-TURECKÁ VÁLKA

1. BALKÁNSKÁ VÁLKA

2. BALKÁNSKÁ VÁLKA

28. 6. ATENTÁT V SARAJEVU

28. 7. ZÁČATEK VÁLKY

1908 1909 1910 1911 1912 1913 1914

V čele států Trojdohody stáli ve stejné době tito muži:

britský král Jiří V.,

ruský car Mikuláš II.

a francouzský prezident Raymond Poincaré [remon poenkare]

státy Trojdohody (Itálie Japonsko a podlé se přidaly USA)

budoucí spojenci Trojdohody

státy Trojspolku

budoucí spojenci Trojspolku

neutrální a neválčící státy

Evropa před první světovou válkou

Které státy patřily do Trojspolku a které do Trojdohody? Kdy tyto koalice vznikly? Jak jinak se jim také říká?

Co státy jednotlivých koalic sblížovalo?

Zopakujte si, co víte o situaci na Balkáně v 19. století.

Balkán

Napětí před první světovou válkou vyvrcholilo událostmi na Balkáně. Pamatujete si, že od začátku 19. století se balkánské národy snažily vymanit zpod nadvlády osmanské říše a kolem roku 1900 už skutečně většinu Balkánu tvořily samostatné státy. Část území tu však stále ještě patřila osmanské říši, což balkánské národy cítily jako ohrožení. Také se tu stále přelý o vliv evropské mocnosti – nešlo už většinou o ovládnutí nějakého území, ale o spojenectví s mladými státy. Pro nás je nejdůležitější přátelský vztah mezi Srbskem a Ruskem.

První velký problém na Balkáně nastal v roce 1908, kdy došlo k ane-xi Bosny a Hercegoviny Rakouskem-Uherskem. Rozšíření rakousko-uherského vlivu na Balkáně popudilo všechny státy Trojdohody, nej-více samozřejmě Rusko, a Evropa se už tehdy málem dostala do války. Anexe Bosny a Hercegoviny byla nepřijemná i pro Srbsko. Když se podíváte na mapku Balkánu na této straně, je vám jasné proč – Srbsko tím ztratilo šanci získat přístup k Jaderskému moři.

V roce 1911 vypukla italsko-turecká válka, ve které chtěla Itálie zís-kat v severní Africe kolonie na úkor osmanské říše. Balkánské národy využily oslabení osmanské říše a v roce 1912 na ni zaútočily také. Tím začala první balkánská válka. Osmanská říše raději Itálii postoupila území v severní Africe, aby nemusela bojovat na dvou frontách, ale nepomohlo jí to – z Balkánu byla vytlačena a zůstala jí tam jen malá část území u Istanbulu. Hned v roce 1913 vypukla jen několik týdnů dlouhá druhá balkánská válka, ve které balkánské státy řešily vzájem-né územní spory.

Které mocnosti měly zájmy na Balkáně?

Proč anexe Bosny a Hercegoviny málem vyvolala válku?

130

září duben květen srpen listopad březen duben listopad březen 28. 10. 11. 11.

BITVA NA MARNĚ PRVNÍ POŽITÍ OTRAVNÝCH PLYNŮ VSTUP ITALIE NA STRANĚ DOHODY VERDUN, SOMMA VSTUP RUMUNSKA NA STRANĚ DOHODY 1. FRANTIŠEK JOSEF I. REVOLUCE V RUSKU VSTUP USA NA STR. DOHODY BOLSĚVICKÁ REVOLUCE V RUSKU RUSKO VSTUPUJE Z VÁLKY VYHLÁŠENÍ ČSR KONEC VÁLKY

1915 1916 1917 1918 1919

● Za jakých okolností získala Itálie kolonie v severní Africe?

● Jaká byla situace na Balkáně těsně před první světovou válkou?

Atentát v Sarajevu

Napětí v Evropě houstlo. Německo už bylo dobře vyzbrojené a jen čekalo na vhodnou záminku k rozpoutání války, od které si slibovalo získat politickou převahu v Evropě i mimo ni. Záminka se brzy na-skytla.

V červnu 1914 přijel do hlavního města Bosny a Hercegoviny Sara-jeva na oficiální návštěvu následník habsburského trůnu František Ferdinand d'Este s manželkou. Toho využili bosenští radikálové, kte-ří nesohlasili s anexí v roce 1908, a spáchali na něj atentát. Protože měli kontakty na podobnou radikální organizaci v Srbsku, jejímž snem bylo sjednotit všechny Jihosloany do jednoho státu, obvinilo Rakous-ko-Uhersko z podílu na atentátu Srbsko.

Zatčení atentátníka Gavrila Principa ihned po atentátu 28. června 1914. Všimněte si, že někteří muži jsou oblečení v jihoslovanských národních krojích – byl to tehdy ještě běžný oděv.

Po poradě s Německem formulovalo Rakousko-Uhersko ultimá-tum pro Srbsko – tedy podmínky, na které Srbsko musí přistoupit, aby nedošlo k válce – záměrně tak, aby bylo pro Srbsko nepřijatelné. Srbsko bylo přesto ochotno přistoupit na všechny podmínky kromě jednoho jediného bodu. To Rakousku-Uhersku nestačilo, a proto 28. července 1914 vyhlásilo Srbsku válku. Tímto dnem také začala první světová válka.

Proč byl spáchán atentát na Františka Ferdinanda d'Este?

Proč bylo z plánování atentátu obviněno Srbsko?

Obvinění Srbska bylo očividně vykonstruované. Co myslíte, že bylo skutečnou příčinou nepřátelství mezi Srbskem a Rakouskem-Uher-skem?

Kdy mezi sebou evropské státy (vyjma Balkánu) naposledy válčily?

Za jaké podmínky byla Itálie povinná vojensky pomoci Německu?

131

O atentátu na následníka trůnu informoval již dva dny nato vídeňský deník Kronen Zei-tung.

Následník trůnu František Ferdinand d'Este s manželkou Žofií Chotkovou a dětmi Žofií, Maxem a Ernestem, ze kterých se ve věku 13, 12 a 10 let stali první sirotci světové války. Během následujících let ztratily na frontách své otce další statisíce dětí.

GAVRILO PRINCIP

Františka Ferdinanda i jeho manželku za-střelil devatenáctiletý člen organizace Mladá Bosna Gavrilo Princip, etnický Srb. Bezprostředně po atentátu byl zatčen, ale protože podle rakousko-uherských zákonů nebyl plnoletý, nemohl dostat trest smrti. Byl odsouzen k doživotí a uvězněn v pev-nosti Terezín. Vězení měl ztřešeno temnicí, tedy pobytem v cele bez oken. Nedostatek slunečního světla u něj způsobil tuberkuló-zu kostí, a tak v jeho případě doživotí trvalo pouze čtyři roky – zemřel ve vězeňské ne-mocnici v roce 1918.

☑ Atentát na politika je teroristický čin. Jaký máte názor na prosazování cílů tímto způsobem?

Evropská palma míru – karikatura z novin z roku 1897 více než výstižně zachycuje situaci v tehdejší Evropě. Všichni vyhlásují, že si válku nepřejí, ale zároveň překotně zbrojí... Ještě 17 let se však dařilo vratký mír udržovat.

V zákopech se nejen bojovalo...

...ale hlavně umíralo.

DOPIS MAMINCE

„Drahá matko,
překročili jsme les. Je to hrůza, jeden trychtýř
vedle druhého, v každém z nich leží tři nebo
čtyři mrtví, Francouzi a Němci, jeden přes
druhého. Jsou tady mrtví z října, pod nimi ti,
kteří zemřeli v červnu, a pak už jen holé kostry
těch březnových. Někteří ještě vypadají, jako
by spali, modré a šedé uniformy jsou dnes na-
zelenalé. Nacházíme kusy těl, jsou téměř jako
stromy, které tady nemají ani korunu, ani vět-
ve. Střely je roztrhaly až ke kořenům. Je tady
pusto a ticho. Obrovský hřbitov lidí. Přeska-
kujeme mrtvé, bojíme se jich. Zítra jdeme do
útoků. Modli se za mne.“
Tento dopis byl nalezen v zákopu u Verdun-
u. Pisatel už jej nestačil odeslat...
(Převzato z knihy Y. Heřtové, Zákopová vál-
ka, Praha 1983, str. 173)

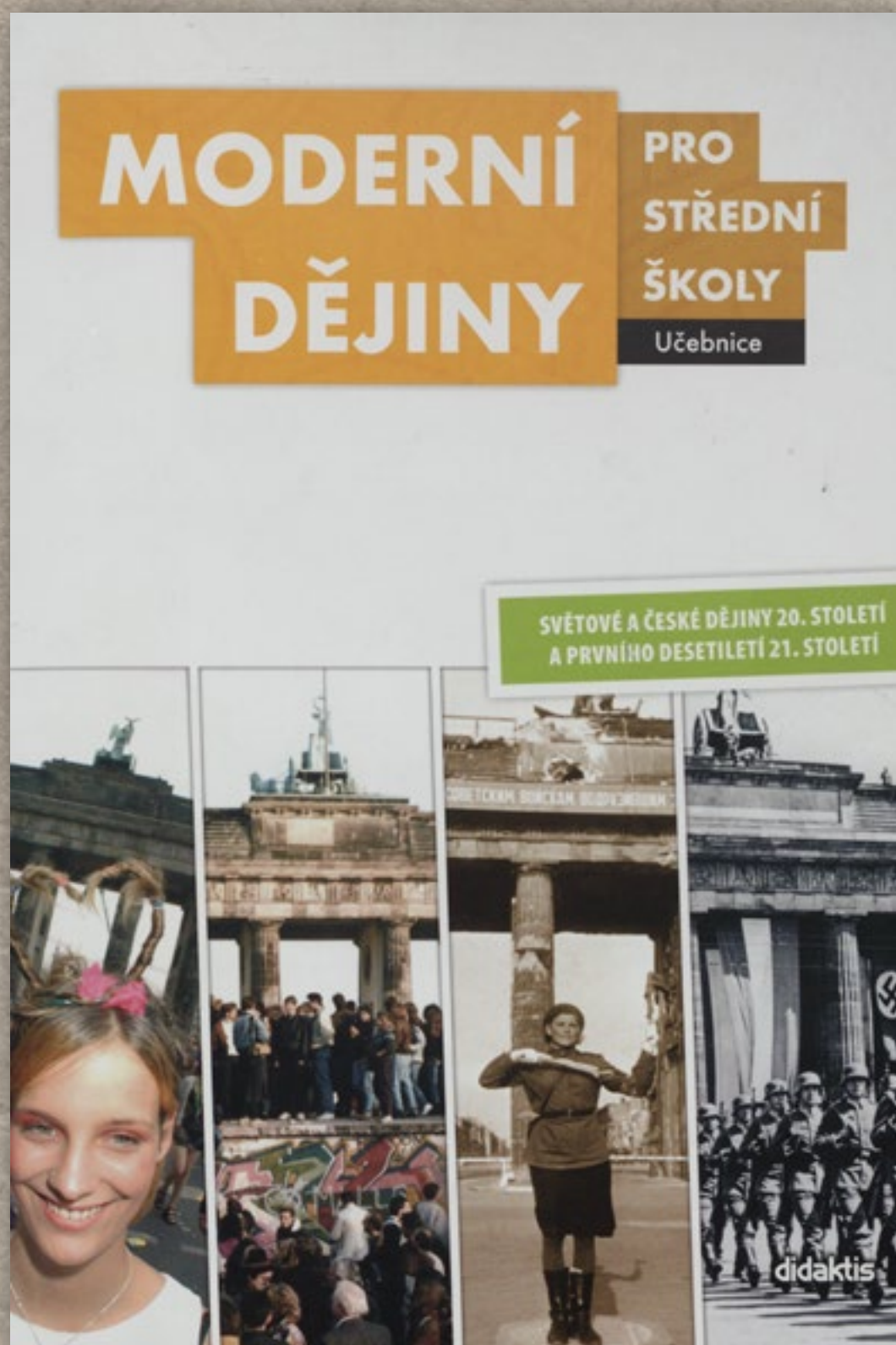
Jedovatý plyn jako chemickou zbraň použili
poprvé na své nepřátele Němci v roce 1915
v bitvě u belgického města Ypry. Plyn proto
dostal název Yperit. Byl vyroben na záklá-
dě chlóru a vojákům rozleptával sliznice
a plíce. Před účinky plynu se vojáci chránili
plynovými maskami. Dnes patří chemické
zbraně mezi zakázané.

Ženy musely během války nahradit muže,
kteří bojovali a umírali na frontách, všude:
v zemědělství, v továrnách, v kancelářích,
v dopravě... I ony se podílely na válečném
úsilí, a to nejen jako ošetřovatelky v polních
lazaretech, ale i jako dělnice v továrnách na
zbraně a munici. Na obrázku vidíte jeden
z náborových letáků na práci do továrny na
výrobu munice.

ŠPANĚLSKÁ CHŘIPKA

Čtyři roky nedostatku potravin, léků, topiva,
čtyři roky strachu a stresu, traumata způso-
bená ztrátou blízkých – to vše nepříznivě
ovlivnilo tělesnou i duševní kondici obyva-
telstva Evropy. V oslabené populaci se pak
také snáze šířily infekční choroby. Pande-
mie „španělské chřipky“, která zachvátila Ev-
ropu v letech 1918-1920, si vyžádala podle
některých odhadů 20 – 40 milionů životů.

ČURDA, Jan. *Moderní dějiny pro střední školy: učebnice : světové a české dějiny 20. století a prvního desetiletí 21. století*. Brno: Didaktis, c2014. ISBN 978-80-7358-223-4. Sign.: III 37649/AV2

POČÁTEK VÁLKY NA ZÁPADĚ

Poté, co Rakousko-Uhersko vyhlásilo 28. července 1914 válku Srbsku, následovala **1. srpna německá proklamace války Rusku a o den později také Francii**. Mezitím již německá vojska začala v souladu se Schlieffenovým plánem z roku 1905 obsazovat Lucembursko. Belgická vláda dostala 2. srpna ultimátum, aby do 24 hodin umožnila německé armádě průchod přes své území. Když se tak nestalo, zahájily německé jednotky 4. srpna invazi do Belgie. **Porušení belgické neutrality** vedlo týž den k **britskému vyhlášení války Německu**. Belgičané se postavili na odpor u Lutychu a alespoň zpomalili německý postup.

? Jak byl realizován Schlieffenův plán a které události zastavily postup německé armády na západní frontě?

Mezitím se Francouzi neúspěšně pokusili o ofenzivní akce na území Alsaska a Lotrinska. **Německý postup na Paříž** byl zastaven v **první bitvě na řece Marně** v první polovině září 1914. Následně se obě válčící strany pokusily o vzájemný obchvat podél severofrancouzského pobřeží – tato fáze bojů později vešla ve známost jako tzv. **běh k moři**. Ani jedné z armád se ale nepodařilo plán realizovat. Namísto toho se fronta během podzimu 1914 ustálila v oblasti francouzského příhraničí od Flander po Alsasko.

2 Verdunský mlýnek na maso

Tragiku bojů na západní frontě dokládají bitvy, které si vyžádaly statisíce obětí, aniž by přinesly výraznější posun fronty. Příkladem jsou **boje o Verdun**. Původní německý útok na opevněné pásmo u města Verdun Dohodu zaskočil, ke klíčovému průlomu však nedošlo. Bitva se změnila v opotřebovací boj, při němž Němci chtěli protivníka vyčerpat. Podle některých názorů to byl dokonce původní plán generála Ericha von Falkenhayna. Některé francouzské pevnosti během bojů „změnily majitele“ více než třicetkrát. Kvůli velkým ztrátám (kolem 360 tisíc obětí na každé straně) se mezi vojáky mluvilo o „verdunském mlýnu na maso“. Po zahájení mohutné ofenzivy na Sommě se intenzita bojů u Verdunu snížila.

Francouzský voják zasažený kulometnou palbou u Verdunu

SVĚTOVÝ KONFLIKT A LITERATURA

První světová válka představovala apokalypsu dosud nevídaných rozměrů – co do počtu obětí i rozsahu území, jichž se dotkla. Nejvýraznější se válečný prožitek dotkl **mladé generace**, jejíž příslušníci se přímo účastnili bojů. Pro spisovatele, kteří v mládí prošli válkou, a v širším slova smyslu i pro celou generaci aktivních účastníků války se vžil označení **ztracená generace**. Tento pojem se stal známým zejména díky povídce amerického literáta a válečného veterána **Ernesta Hemingwaye** **Fiesta** z roku 1926. Ke ztracené generaci se obvykle počítají zejména američtí autoři (mimo Hemingwaye např. **William Faulkner** a **Francis Scott Fitzgerald**). Názorově i stylisticky blízko ke ztracené generaci měl i **Erich Maria Remarque**, který čtenářům přiblížil válku z pohledu německého vojáka.

? Koho označuje termín ztracená generace? Jaké jsou časté motivy v dílech literátů ztracené generace?

Z francouzských autorů válečný prožitek výrazně reflektoval **Henri Barbusse**. Základní prvek děl uvedených autorů tvoří deziluze a skepse k tradičním společenským hodnotám. Bitevní výjevy jsou často popisovány věcným žurnalistickým stylem, nečítá se s naturalistickými detaily. Náměty knih často netvoří samotné válečné události, ale nelehký život veteránů a invalidů po válce (Hemingwayova **Fiesta**, Remarquova **Cesta zpátky** aj.). Specifický obraz války nabízí povídka francouzského autora **Romaina Rollanda** **Petr a Lucie**, která nahlíží na válku optikou obyvatel Paříže.

Další, byť podstatně méně obvyklou, uměleckou reakci na tragiku a absurditu válečných událostí představovala **humoristická próza**. **Jaroslav Hašek** stvořil literární postavu zdánlivě poněkud prostoduchého vojáka Josefa Švejka, který se svým svérázným přístupem k životu proplová válečnými peripetiemi. Dodnes existují rozličné interpretace Haškova románu; literární vědci i část širší veřejnosti chápou jednání hlavního hrdiny jako cílené chytračení – odtud se pak odvozuje lidový pojem „švejkování“.

1 Úděl pěšáků

Zavádění nových zbraní mělo výrazný **psychologický dopad na bojující**. Letecká podpora zvyšovala morálku řadových pěšáků, z nichž mnozí zároveň cítili vůči letcům jistou závist. Britský voják, který usiloval o přijetí k letectvu, se lapidárně vyjádřil: „Skutečným důvodem bylo, že jsem chtěl létat, a když letíte, smrt je rychlá. Nemusíte spát v bahně, noc co noc.“ Silně deprimující bylo zavedení bojových plynů. Jeden účastník bojů na západní frontě později vzpomínal: „Viděli jsme stovky zasažených vojáků před kostelem, kde je nechali ležet, aby měli co nejvíce vzduchu. Byli odsouzeni k pomalému udušení.“

Poziční válka

– vojenský termín pro válku bez výraznějších posunů válečné fronty. V případě první světové války se hovoří též o tzv. zákopové válce, a to podle obranných zákopů budovaných podél frontové linie. Nemožnost prolomit frontu vedla velitele zúčastněných armád ke snaze nepřítele materiálně vyčerpat.

8 Nepřátelský román?

Román **německého spisovatele Ericha Marii Remarqu** „Na západní frontě klid“ (1928) a jeho pozdější filmové adaptace (1930, 1979) vyvolaly vlnu rozporných reakcí a politických diskusí. Příběh o utrpení řadových německých vojáků na frontě vzbudil negativní ohlasy ze strany německých nacionalistů, podle nichž román znevažoval německé válečné úsilí a otevřeně kritizoval militaristickou výchovu v pruském duchu. Po nástupu nacistické diktatury (1933) patřil

Erich Maria Remarque (1898–1970)

Remarqueův román k prvním knihám, jejichž náklad byl demonstrativně veřejně spálen. Kritika vzešla i z lékařských kruhů, které se ohradily proti spisovatelovu líčení laxního a neochotného přístupu vojenských zdravotníků. Objevovaly se i názory, že kniha poškozuje obraz Německa v cizině. Navzdory kritice představoval dnes slavný román pro autora velký (i komerční) úspěch. Během jediného roku se v Německu prodal milion výtisků a další milion v zahraničí. Americká filmová adaptace pak získala v roce 1930 Oscara (Academy Award).

Konec první světové války a její dopady

1. Které události vedly k prolomení západní fronty a k rozpadu východní fronty první světové války?
2. Které charakteristické znaky totální války je možné nalézt u první světové války?
3. Jaké dopady měla válka na sociální strukturu a politické smýšlení obyvatelstva zúčastněných států?

PROMĚNA POLITICKÉ SITUACE

Rok 1917 byl rokem stagnace na hlavních válečných frontách. Dílčí bojové akce, jako byla francouzsko-britská Nivellova ofenziva na západní frontě nebo ruská Kerenského ofenziva na východní frontě, nepřinesly kýžený zlom. Prodlužující se vojenský konflikt, jehož ukončení bylo v nedohlednu, vedl k **vyčerpání lidských, materiálních i finančních zdrojů** válčících států a k ochabnutí vůle obyvatelstva k dalšímu boji. ■ V ekonomicky oslabeném Rusku došlo přímo ke kolapsu politického systému a následnému nastolení bolševické diktatury (říjen a listopad 1917). Úplného rozvratu ruské armády se pokusily využít Centrální mocnosti k zahájení **ofenzivy na Ukrajině** v únoru 1918. Současně ale probíhala jednání Centrálních mocností s bolševickou vládou, která **3. března 1918 vyústila v uzavření separátního míru v Brestu Litevském – Rusko za cenu velkých územních ztrát vystoupilo z válečného konfliktu.**

V Rakousku-Uhersku hledal nový císař **Karel I.** (1887–1922), vládnoucí od roku 1916, východisko z války a pokoušel se za zády německého spojence neúspěšně jednat o míru s Francií (důsledkem byla tzv. Sixtova aféra).² Naopak Německo mobilizovalo veškeré vojenské i hospodářské prostředky pro válečné úsilí. V únoru 1917 byla vyhlášena **neomezená ponorková válka**, německé ponorky nyní běžně útočily i na lodě neutrálních států, které vozily zboží do zemí Dohody. K tomu pří-

ležitostně docházelo již dříve (např. potopení britské civilní lodi Lusitania). Cílem bylo zlikvidovat britské zásobovací linie, a tím zemi ekonomicky oslabit.

Francouzi a Britové se snažili udržet bojovou morálku nové zbraně – **tanků**, poprvé hromadně použitých v první světové válce. Nedokonalé tanky ale plnily spíše zastrašovací funkci, jejich nasazení bylo omezené. Rozhodujícím mezníkem konfliktu s **Německem**, vyhlášený **6. dubna 1917**. Původně převažující mínění bylo pobouřeno **potopením Lusitanie** 7. února 1915, která zahynula 1 198 osob včetně 128 amerických občanů. Další obavy z hospodářských důsledků německých obchodů s Británií a Francií. (USA např. poskytly zbraně na válečné výdaje, které by tak nemohly být splaceny.) První jednotky bojově nasazené až v roce 1918.

„Svah byl posetý mrtvolami jejich i našich vojáků. Došel jsem k jednomu bunkru, ale když jsem zjistil, že v něm nikdo nepřežil, přesunul jsem se opatrně k dalšímu. Tam jsem našel asi padesát příslušníků pluku manchesterských střelců. V životě jsem neviděl tak zlomené a demoralizované vojáky. Choulili se ke stěně, k smrti vyčerpaní a vydešení. Frickové, kteří je celý den ostřelovali, jich zabili sedmapadesát, takže se tam vršily hromady mrtvých a umírajících. Kromě nich jsem viděl hromady raněných, kteří chroptěli a sténali, protože se o ně nikdo nepostaral. Někteří tam tak leželi už čtyři dni. (...) Nikam jsme nepostoupili, ale hlavně, že jsme odtamtud pryč. Rád bych si ale promluvil s válečnými korespondenty. Jsou to všichni lháři.“

Zápisky australského důstojníka ze třetí bitvy u Ypres. Převzato z: Martin GILBERT: Dějiny dvacátého století. Svazek I. 1900–1933. Přeložili Šimon a Milena Pellarovi. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005.

4 Psychické rány

Kromě zranění a nemocí se navíc řada vojáků vracela ze zákopů s **podlomeným duševním zdravím**. Mnozí např. po intenzivní dělostřelbě či bombardování zákopů nebyli po dlouhou dobu schopni souvislé řeči nebo koordinovaného pohybu (tzv. shell-shock).

Represe

– právní pojem označující postih či trest; běžně užívaný hlavně pro postih odpůrců politického režimu. Represe může mít řadu forem: omezení svobody (vězení, internace), ekonomický postih (zabavení majetku) aj.

5 Boj o hranice

Nové státy musely při hájení svých požadavků často použít sílu. I Československo se záhy po svém vzniku zapojilo do několika ozbrojených konfliktů. Nejúspěšnější byla **sedmidenní válka** o Těšínsko, která si vyžádala na 150 obětí. Etnicky byla oblast Těšínska různorodá: Podle posledního rakouského sčítání lidu (1910) žilo na Těšínsku 434 521 osob, z nichž 53 % používalo jako rodný jazyk polštinu, 18 % němčinu a 27 % češtinu. Již na podzim 1918 byly ve sporné oblasti Těšínska provizorně rozděleny územní kompetence českých a polských úřadů. V lednu 1919 se československá strana rozhodla území vojensky obsadit. Jednotky vedené plukovníkem Josefem Šnejdárkem dobyly Bohumín a Karvinou a zatlačily polskou armádu ke Skoczówu. Po diplomatickém zákroku

Dohody se českoslovenští vojáci museli stáhnout a byla stanovena demarkační linie. Spor o Těšínsko měl být řešen

bylo od záměru upuštěno. Při konečném rozdělení území v červenci 1920 byla většina strategicky významných průmyslových a důlních oblastí přiřčena k Československu.

tem). Kvůli častým násilnostem a nepokojům však

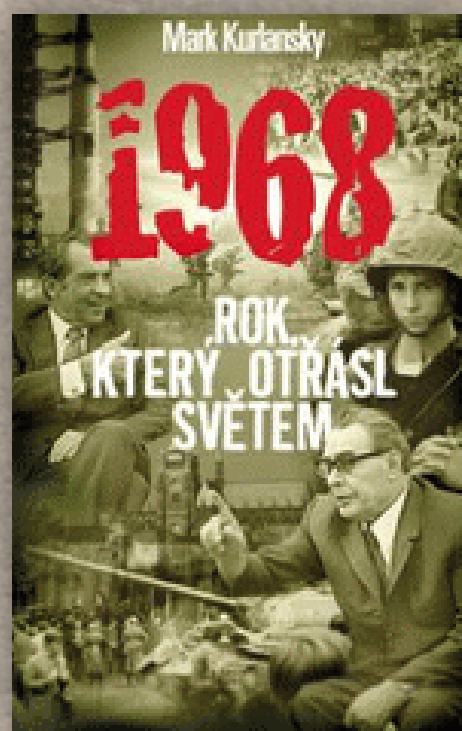
Čechoslovakisismus

– teorie jednoty Čechů a Slováků jako národa. Prosazovala se hlavně v meziválečném období, po roce 1945 od ní bylo upuštěno.

4 „Padělek“ u zrodu státu?

Záhy po vzniku ČSR se ukázalo, že **idea čechoslovakismu** nemá všeobecnou podporu. Projevilo se to již při vydání Martinské deklarace, která byla původně sepsána jako obecný požadavek na sebeurčení Slováků. Její autoři neměli informace o dění v Praze. Až po skončení hlavního jednání dorazil z Budapešti agrární politik Milan Hodža (1878–1944) se zprávou o vyhlášení samostatnosti v českých zemích. Jelikož část delegátů sjezdu již odjela, Hodža s několika společníky text deklarace pozměnili a doplnili o klauzuli o spojení Čechů a Slováků do jednoho státu. Andrej Hlinka a další slovenští autonomisté následně Hodžu a ostatní slovenské čechoslovakisty vinili z padělání deklarace.

Soudobá odborná a populárně-naučná literatura k tématu roku Pražského jara 1968 — výběrová rešerše monografií ve fondu Pedagogické knihovny J. A. Komenského

1968 : rok, který otřásl světem

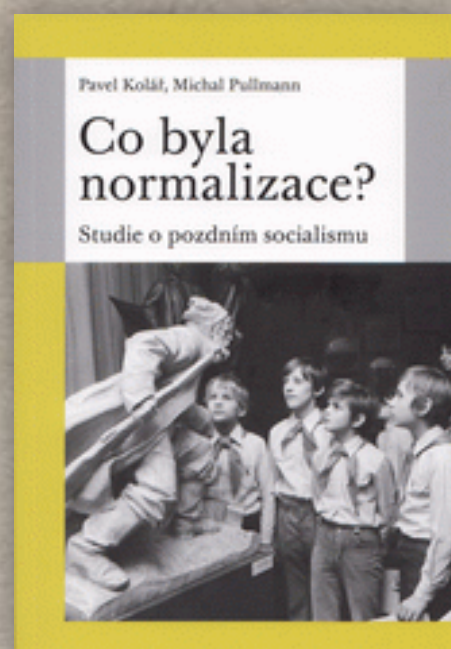
Mark Kurlansky ; [z anglického originálu ...
přeložil Jan Zámečník]

V Praze : Slovart, 2007 -- 488 s. -- cze

ISBN 978-80-7391-026-6 (váz.)

Sign.: II 107663V1

svět ; dějiny dvacátého století ;
politika ; 1968

Co byla normalizace? : studie o pozdním socialismu

Pavel Kolář, Michal Pullmann -- Vydání první

Praha : NLN, Nakladatelství Lidové noviny :

Ústav pro studium totalitních režimů,

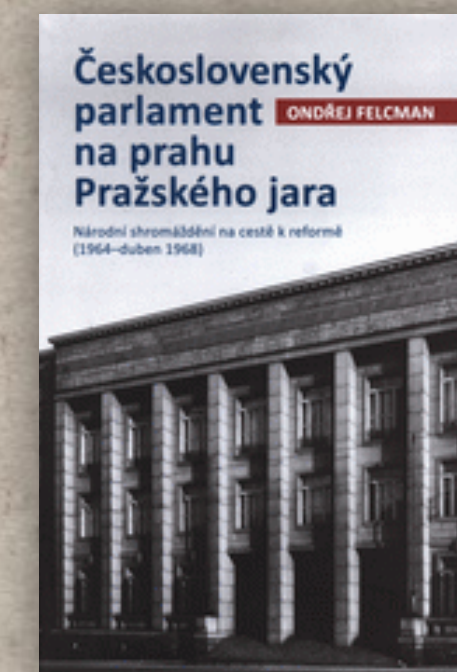
2016 -- 222 stran

ISBN 978-80-87912-62-1

Sign.: II 114567V1

Soubor studií se snaží vylíčit pozdně sociali-
stickou společnost v její rozmanitosti, neo-
mezuje se jen na politické špičky nebo opo-
zici, ale zachycuje pestrou škálu postojů,
které se vzpírají jednoznačnému dělení na
viníky a oběti.

socialismus ; dějiny dvacátého století ;
politika ; společnost ; Československo ;
východní Evropa ; normalizace ; století 20

Československý parlament na prahu Pražského jara : Národní shromáždění na cestě k reformě (1964 – duben 1968)

Ondřej Felcman -- Vydání první

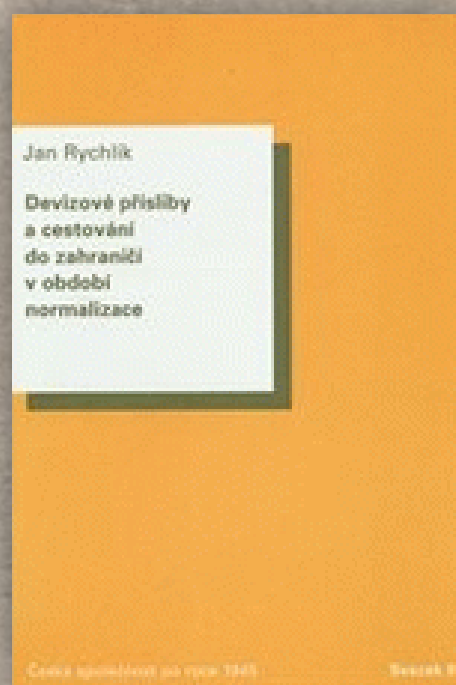
Praha : NLN, Nakladatelství Lidové noviny,

2015 -- 344 stran -- cze

ISBN 978-80-7422-449-2

Sign.: II 113575V1

parlament ; dějiny dvacátého století ;
reforma ; Československo ; Pražské jaro,
1968 ; 1964–1968

Devizové přísliby a cestování do zahraničí v období normalizace

Jan Rychlík

Praha : Ústav pro soudobé dějiny
(Akademie věd ČR), 2012 -- 178 s. -- cze
ISBN 978-80-7285-149-2 (brož.)

Sign.: II 110570V1

*turistika ; peníze ; Československo ;
devizové přísliby ; zahraniční cesty ;
cestovní ruch ; normalizace ;
1969–1989*

Divadlo v bariérách normalizace (1968–1989) : vzpomínky

František Černý -- Vyd. 1.

Praha: Divadelní ústav (Praha, Česko),
2008 -- 202 s. -- cze
ISBN 978-80-7008-215-7 (brož.)

Sign.: II 106004V1

*divadlo ; umění ; umělec ; politika ;
totalita ; dějiny ; normalizace ;
1968–1989*

Dvojí identita Klubu angažovaných nestraníků : před invazí 1968 a po pádu komunismu 1989 : [dvě historické studie doplněné edicí vybraných dokumentačních materiálů]

Jiří Hoppe, Jiří Suk -- Vyd. 1.

Praha : Euroslavica, 2008 -- 165 s. -- cze
ISBN 978-80-85494-82-2

Sign.: II 114247V1

*politika ; organizace ; Klub angažovaných
nestraníků ; politická opozice ; politické
hnutí ; 1968 ; 1989 ; 1990–1992*

Filozofové dělají revoluci : Filozofická fakulta Univerzity Karlovy během komunistického experimentu (1948–1968–1989)

Josef Petrán ve spolupráci s Lydií Petránovou -- Vydání první

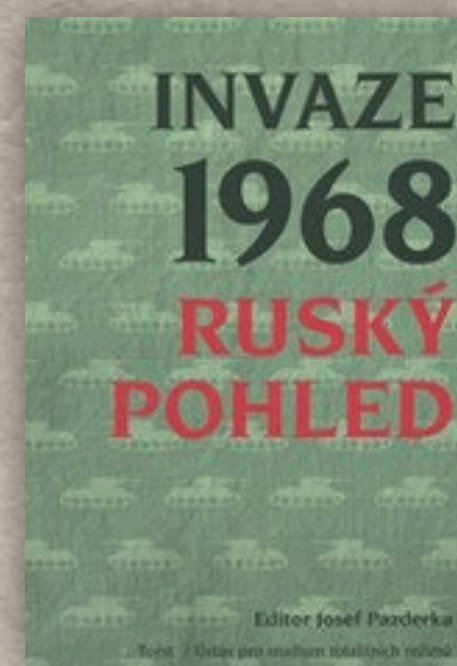
V Praze : Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015 -- 1132 stran

ISBN 978-80-246-2994-0

Sign.: II 112891V1

Monografie, sepsaná k příležitosti 25. výročí sametové revoluce, sleduje fáze „komunistického experimentu“ na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze v širším historickém kontextu. Na osudech generací studentů i pedagogů ukazuje turbulenci poměrů, v nichž se od roku 1948 střídala období závislosti na komunistické ideologii s obdobími, v nichž se mnozí dopracovali k sebereflexi a samostatnému myšlení, jež vyžadovalo občanskou odvalu. Šířeji se věnuje především událostem roku 1989, podmínkám i průběhu politického převratu, a snaží se postihnout dědictví minulosti v dalším vývoji fakulty.

univerzita ; dějiny dvacátého století ; komunismus ; ideologie ; student ; vysokoškolské studium ; Filozofická fakulta UK v Praze ; Praha (Česko) ; normalizace ; filozofická fakulta ; 1948–1989

Invaze 1968 : ruský pohled

editor Josef Pazderka ; [autoři textů Dimitrij Běloševský ... et al. ;

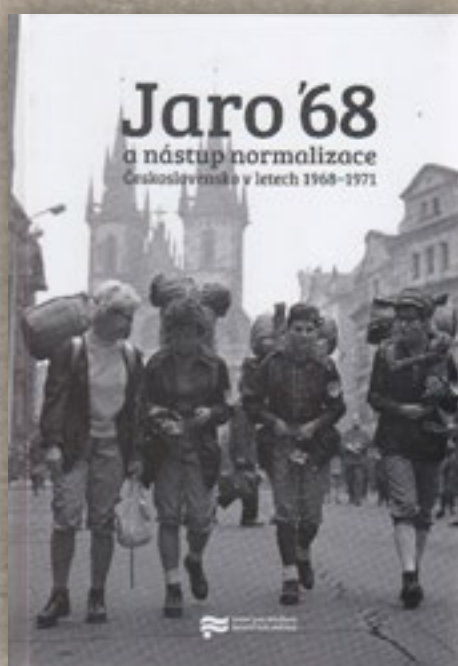
překlad z ruského jazyka Josef Pazderka, Tatjana Podhájecká a Ondřej Šanca] -- Vyd. 1.

Praha : Ústav pro studium totalitních režimů Torst, 2011 -- 27 s. -- cze
ISBN 978-80-87211-49-6 (Ústav pro studium totalitních režimů : váz.)

Sign.: II 108731V1

Kniha představuje první pokus o ucelenější náhled na ruské vnímání pražského jara a okupace roku 1968. Popisuje pocit spřízněnosti, který sovětská liberální inteligence a rodící se disidentské hnutí cítily. Publikace představuje také sovětské novináře pobývající v Praze, kteří podporovali změny v tehdejší ČSSR a následně za svůj postoj zaplatili deportací a ztrátou zaměstnání.

politika ; komunismus ; propaganda ; totalita ; dějiny dvacátého století ; Československo ; okupace ; invaze ; 1968

**Jaro '68 a nástup normalizace :
Československo v letech 1968–1971**

Jiří Petráš, Libor Svoboda (eds.) --

Vydání první

České Budějovice : Jihočeské muzeum
v Českých Budějovicích , 2017 --

478 stran -- cze, cze slo

ISBN 978-80-87912-99-7

Sign.: II 115797V1

Sborník je rozčleněn do čtyř oddílů: Kultura,
věda a sport, Regiony, Církev a bezpečnost
a Politika a ekonomika.

*dějiny dvacátého století ; politika ; kultura ;
společnost ; věda ; ekonomika ; církev ;
bezpečnost ; Československo ; normalizace ;
Pražské jaro, 1968 ; 1968–1971 ; 1968–1989 ;
1968 ; 1969–1989*

**Konec nadějí a nová očekávání :
k dějinám české společnosti 1969–1993**

Lenka Kalinová -- Vyd. 1.

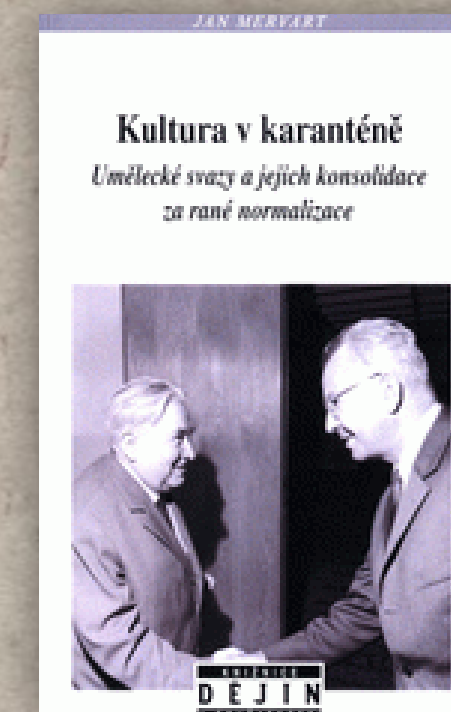
Praha : Academia, 2012 -- 400 s. -- cze

ISBN 978-80-200-2043-7 (váz.)

Sign.: II 109265V1

Studie zkoumá sociální dějiny do roku 1989
s přesahem do prvních let transformace.
Hlavní část práce obsahuje kritickou ana-
lýzu sociálních poměrů normalizované spo-
lečnosti v oblasti pracovních a příjmových
vztahů, způsobu života, sociálního zabezpe-
čení, zdravotního a vzdělávacího systému.
Změny vnějších podmínek a jejich ideová
reflexe v 80. letech, politická krize uvnitř
země a v sovětském bloku urychlily erozi
systému a jeho pád.

*sociální dějiny ; sociální politika ; politika ;
společnost ; Československo ; normalizace ;
ekonomická transformace ; sociografie ;
1969–1993*

**Kultura v karanténě : umělecké
svazy a jejich konsolidace za rané
normalizace**

Jan Mervart -- Vydání první

Praha : NLN, s.r.o., Nakladatelství Lidové
noviny, 2015 -- 175 stran -- cze

ISBN 978-80-7422-303-7

Sign.: I 34341V1

*kultura ; politika ; kulturní politika ;
Československo ; normalizace ; 1969–1989*

**Mezi realitou, propagandou a mýty :
československá exilová média
v západní Evropě v letech 1968–1989**

Petr Orság -- Vydání první

Praha : NLN, Nakladatelství Lidové noviny,
2016 -- 362 stran :. -- cze

ISBN 978-80-7422-427-0

Sign.: II 114350V1

Zakladatelé v prvním dvacetiletí po únoru 1948. Vzestup a pád domácí autentické veřejné sféry. Exilová média a redefinice exilové veřejné sféry po srpnu 1968. Determinanty exilových vydavatelských aktivit v posrpnovém období. Exilová veřejná sféra na cestě ke svému naplnění. Terminální stadium režimní kvazi-veřejné sféry i exilových médií.

*hromadné sdělovací prostředky ; politika ;
exil ; nakladatelství ; žurnalistika ; společnost ;
tisk ; Československo ; západní Evropa ;
1968–1989*

**Mocní? A bezmocní? : politické elity
a disent v období tzv. normalizace :
interpretační studie životopisných
interview**

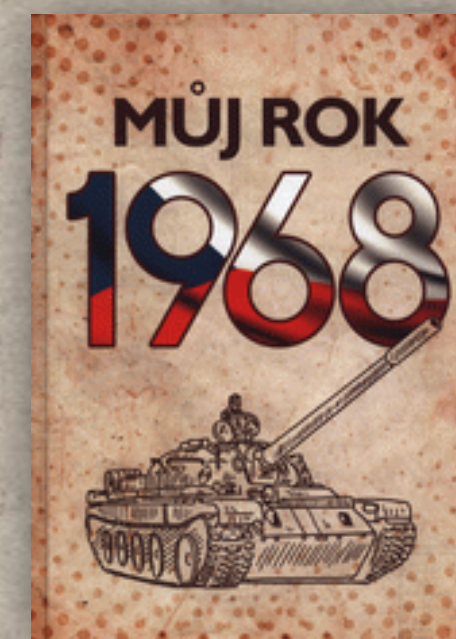
Miroslav Vaněk (editor) -- Vyd. 1.

Praha: Prostor / Ústav pro soudobé dějiny
AV ČR, 2006 -- 411 s. -- cze

ISBN 80-7260-161-X (brož.)

Sign.: II 105144V1

*politika ; vláda ; komunismus ; socialismus ;
elita ; represe ; biografie ; interview ;
Charta 77 ; disent ; normalizace*

Můj rok 1968

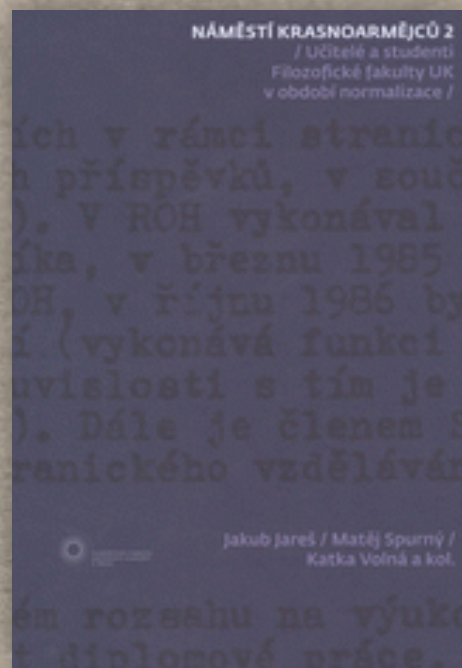
Jarmila Frejtichová, Alena Breuerová --
1. vydání

Brno : BizBooks, 2018 -- 187 stran

ISBN 978-80-265-0726-0

Sign.: II 115500V1

*společnost ; politika ; kultura ; dějiny ;
událost ; každodenní život ; 1968*

Náměstí Krasnoarmějců 2 : učitelé a studenti Filozofické fakulty UK v období normalizace

Jakub Jareš, Matěj Spurný, Katka Volná a kol. -- Vyd. 1.

Praha : Univerzita Karlova : Togga, 2012 -- 400 s. -- cze

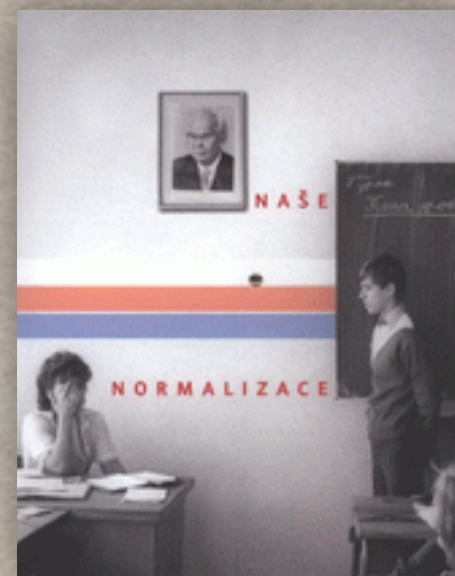
ISBN 978-80-7308-426-4 (Univerzita Karlova, Filozofická

fakulta : váz.)

Sign.: II 110458V1

Publikace představuje přední humanitní fakultu socialistického Československa – Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy, sídlící na pražském náměstí Krasnoarmějců – v době „normalizačního“ dvacetiletí.

vysoké školství ; vysokoškolský pedagog ; student ; dějiny dvacátého století ; politika ; společnost ; Univerzita Karlova ; Praha (Česko) ; normalizace

Naše normalizace

[editoři Adam Drda, Karel Strachota] ;

[fotografie Karel Cudlín ... et al.]

Praha : Člověk v tísní (společnost), 2011 -- 213 s. -- cze

ISBN 978-80-87456-11-8 (brož.)

Sign.: III 37082V1

Jak se žilo v Československu v letech 1969–1989? Co jsme tu vlastně tenkrát měli za režim? Bylo to jen otravné zřízení, které občany drobně šikanovalo nebo promyšlený dusivý systém, soustavně utlačující ty, kdo se mu v každodenním životě nepřizpůsobili a vybočovali z normy? Těchto otázek se dotýká kniha Naše normalizace, v níž na poslední dvě dekády čs. komunismu vzpomíná více než třicet osobností především kulturního a veřejného života. Osloveni byli hlavně lidé, kteří za Husáka nedělali kariéru, ale snažili se uchovat si maximální možnou míru osobní svobody, pokoušeli se vytvářet něco smysluplného pro sebe či pro druhé.

dějiny dvacátého století ; politika ; socialismus ; společnost ; Československo ; normalizace ; 1969–1989

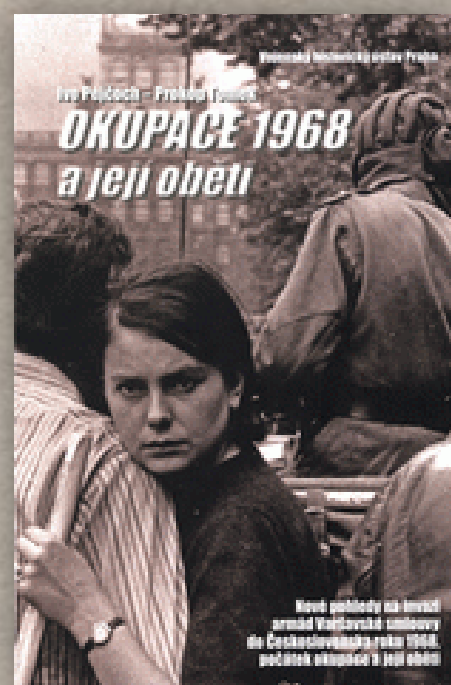

**Normalizované životy : podle cyklu
televizních dokumentů Příběhy 20.
století**

Adam Drda, Mikuláš Kroupa -- 1. vydání
V Praze : Česká televize : Albatros Media
a.s., 2017 -- 219 stran
ISBN 978-80-7448-074-4
Sign.: III 39050V1

Unikátní příběhy a dramatické osudy obyčej-
ných lidí v době normalizace, které ilustrují
život v tehdejší Československu.

*televize ; socialismus ; komunismus ;
společnost ; dějiny dvacátého století ;
biografie ; Příběhy 20. století (televizní
pořad) ; Československo ; televizní pořad ;
normalizace ; politická perzekuce ;
komunistický režim ; 1969–1989 ; 2001–2020*

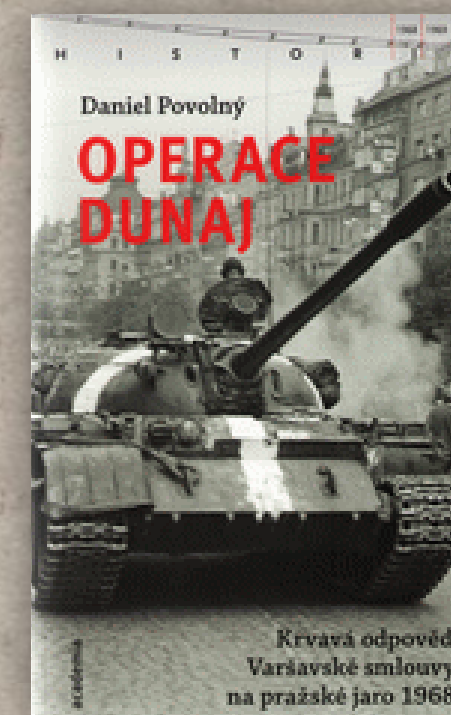

**Okupace 1968 a její oběti : nové
pohledy na invazi armád Varšavské
smlouvy do Československa roku 1968,
počátek okupace a její oběti**

Ivo Pejčoch, Prokop Tomek
Praha : Vojenský historický ústav :
Ministerstvo obrany České republiky,
2017 -- 303 stran
ISBN 978-80-7278-699-2
Sign.: II 115095V1

Invaze armád Varšavské smlouvy do Čes-
koslovenska roku 1968, následná okupace
a její oběti.

*dějiny dvacátého století ; mezinárodní
vztahy ; politika ; Československo ;
okupace ; 1968*

**Operace Dunaj : krvavá odpověď
Varšavské smlouvy na pražské jaro 1968**

Daniel Povolný -- Vydání první
Praha : Academia, 2018 -- 455 stran
ISBN 978-80-200-2836-5
Sign.: II 115741V1
Edice: Historie (Academia)

Ucelený a zatím neznámý pohled na srpno-
vou okupaci ČSSR vojsky Varšavské smlouvy
v roce 1968.

*dějiny dvacátého století ; socialismus ;
mezinárodní vztahy ; politika ; Varšavská
smlouva (organizace) ; Československo ;
okupace ; 1968*

Opoziční proudy v české společnosti 1969–1989

Milan Otáhal

Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011 --

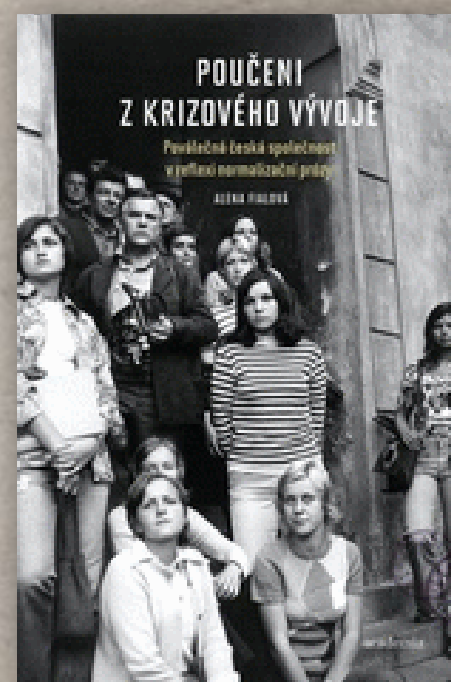
649 s. -- cze

ISBN 978-80-7285-137-9 (brož.)

Sign.: II 109274V1

Po dlouholetém výzkumu autor předkládá souhrnnou monografii o opozičním hnutí v době takzvané normalizace. Zevrubně v ní líčí jeho vývoj od projevů vzdoru proti politickým následkům okupace ze srpna 1968 až po zhroucení komunistického režimu a vítězství demokracie v roce 1989. Kniha je vybavena rozsáhlým poznámkovým aparátem a jmenným rejstříkem.

*politika ; společnost ; opozice ; normalizace ; dějiny
dvacátého století ; Charta 77 ; disent ; Československo ;
politická hnutí ; 1969–1989*

Poučení z krizového vývoje : poválečná česká společnost v reflexi normalizační prózy

Alena Fialová -- Vyd. 1.

Praha : Academia, 2014 -- 297 s. -- cze

ISBN 978-80-200-2386-5 (váz.)

Sign.: II 112277V1

Autorka se zabývá úvahami na téma dějin a národní paměti, souvislosti umělecké literatury a propagandy, filmu a televize a podoby normalizační literární kritiky – vše v souvislosti s analyzovanými prozaickými díly. Jádrem práce je tematický rozbor próz z jednotlivých úseků zmíněného období a dále typologie postav a způsobu, jakým byly v tomto období reflektovány společenské vrstvy a třídy: dělníci, rolníci, buržoazie, inteligence a umělci.

*proza ; literatura ; společnost ; ideologie ; politika ;
propaganda ; literární kritika ; normalizace ; česká
literatura ; století 20*

Prověřená fakulta : KSČ na Filozofické fakultě UK v letech 1969–1989

Katka Volná ... [et al.]

Praha : Ústav pro soudobé dějiny 2009 -- 308 s. -- cze

ISBN 978-80-7285-110-2 (brož.)

Sign.: II 106866V1

Téměř stovka dokumentů představuje Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy v období normalizace. Dosud nepublikované materiály dokládají, jak komunistická strana zasahovala do života pedagogů a studentů. Čtenáři se dozvědí například jak fakultní orgány KSČ ovlivňovaly přijímací zkoušky, jak pomocí posudků, komplexních hodnocení a dodatků k životopisu rozhodovaly o profesní budoucnosti jednotlivých pedagogů nebo jaké vyžadovaly reakce na prohlášení Charty 77 a pohřeb filozofa Jana Patočky.

vysoká škola ; politická moc ; dějiny dvacátého století ; Univerzita Karlova ; Česko ; filozofická fakulta ; komunistická strana ; normalizace ; 1969–1989

Reforma? Revoluce? Pražské jaro 1968 a Praha

Jitka Vondrová

Praha : Ústav pro soudobé dějiny (Akademie věd ČR), 2013 --

278 s. -- cze

Sign.: II 111177V1

Souhrnné zpracování, jaké nyní podává Jitka Vondrová, představuje doplnění zatím neexistující kapitoly v dějinách československého roku 1968. Záběr publikace navíc přesahuje pouhé vylíčení role pražského MV KSČ. Logika tématu, jež samozřejmě zahrnuje i interakci mezi MV a vedením strany, vede i k soustavnému výkladu strategie a taktiky vedení KSČ, resp. především jeho proreformní části. Publikace tak podává v hutné a stručné podobě autorčinu vlastní interpretaci role a významu umírněně reformního jádra vedení KSČ.

politika ; dějiny dvacátého století ; socialismus ; komunismus ; reforma ; Česko ; komunistická strana ; 1968

Rok 1968 v Československu

František Emmert -- Vyd. 1.

Praha: Vyšehrad (nakladatelství), 2007 --

63 s. -- cze

ISBN 978-80-7021-903-4 (váz.)

Sign.: III 36380V1

*dějiny dvacátého století; politika;
socialismus; Československo; 1968*

Vysokoškolský vzdělávací systém v letech tzv. normalizace

Pavel Urbášek -- 1. vyd.

Olomouc: Univerzita Palackého, 2008 --

234 s. -- cze

ISBN 978-80-244-1879-7 (brož.)

Sign.: II 106453V1

*postsekundární vzdělávání; vysokoškolské
studium; vysoké školství; systém výchovy
a vzdělávání; socialismus; Československo;
normalizace; 1945–1989*

[Dlouhá cesta k vítězství]: československá exilová hnutí po roce 1968

Francis D. Raška; z anglického originálu

The long road to victory ... přeložil Vojtěch
Pacner -- Vydání první. Praha: Academia,

2015 -- 270 stran, 20 nečíslovaných stran

obrazových příloh -- cze

ISBN 978-80-200-2472-5

Sign.: II 112925V1

Pokračování autorovy knihy Opuštění bo-
jovníci o československých exilových orga-
nizacích se soustředí na činnost exilu po
roce 1968 na základě osobních dopisů, me-
morand vládním činitelům a publikovaných
časopisů z archivů v ČR, Itálii, Velké Británii
a Spojených státech.

*nakladatelství; organizace; Československo;
exil; vydavatelská činnost; instituce;
1968–1989*

Soudobá odborná a populárně-naučná literatura k tématu roku Pražského jara 1968 — výběrová rešerše záznamů článků v časopise v databázi Pedagogické knihovny J. A. Komenského

„Dubčekovi slivovici, Brežněvovi po palici!“ : humor jako specifická reakce na srpnovou okupaci 1968

Pavλίna Formánková -- cze

In: Dějiny a současnost : kulturně historická revue --

ISSN 0418-5129 -- Roč. 30, č. 10 (2008), s. 41–43

Humor jako jedna z reakcí na okupaci Československa armádami Varšavské smlouvy v srpnu 1968. Mnoho lidí začalo své emoce vkládat do vymýšlení vtipů, anekdot, karikatur apod., čímž se tragičnost situace posunula do absurdity a komičnosti. Autorka předkládá příklady různých druhů humoru, který tehdy povzbuzoval československou společnost.

*dějiny dvacátého století ; humor ; společnost ; komunismus ;
Československo ; okupace ; 1968*

„Konzervy a lidské tváře“ : viníci a oběti Pražského jara očima normalizační prózy

Alena Fialová -- cze

In: Dějiny a současnost : kulturně historická revue --

ISSN 0418-5129 [CZ] -- Roč. 30, č. 1 (2008), s. 40–43

Literární tvorba v Československu po r. 1968, v období normalizace. Články v novinách, zejména v Rudém právu, zaměřené na denunciaci aktérů Pražského jara. Romány (Alexej Pludek, Karel Hrabal aj.). Televizní seriál 30 případů majora Zemana. Potřebu vyrovnat se s nedávnými událostmi pociťovali i obvinění spisovatelé (Milan Kundera, Jaroslav Putík, Josef Škvorecký). Odlišné typy hrdinů.

*dějiny dvacátého století ; literatura ; dějiny literatury ; román ;
tisk ; próza ; televizní program ; spisovatel ; Československo*

„Nás je moc, Federaci na pomoc!“

Jiří Hoppe -- cze

In: Dějiny a současnost : kulturně historická revue --

ISSN 0418-5129 -- Roč. 36, č. 2 (2014), s. 18–21

V r. 1968 vznikla na dráze jediná nezávislá odborová ústředna v komunistickém Československu – Federace lokomotivních čet. V březnu 1968 de facto zanikla cenzura a to s sebou přineslo i vlnu požadavků. Vystoupení několika strojvůdců, kteří popisovali nedobré pracovní podmínky a špatnou práci odborů, v Československém rozhlase. Kolem 500 železničářů se na svém shromáždění rozhodlo založit vlastní organizaci, která by byla pokračovatelkou předválečné Federace strojvůdců. Stalo se tak v dubnu 1968. Jejich požadavky však ministr František Řehák odmítl a následoval další, avšak úspěšný, zápas o uznání Federace. Za necelý rok po invazi vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968 byla rozpuštěna. Její bývalí členové, kteří se ještě nějaký čas tajně scházeli, si tím vysloužili pozornost tajné policie.

*dějepis ; dějiny dvacátého století ; politika ; komunismus ; odborová
organizace ; Československo ; železnice ; železniční doprava ; 1968*

„Pořádek“ byl obnoven násilím a zastrašením

Jaroslav Cuhra -- cze

In: Dějiny a současnost : kulturně historická revue --

ISSN 0418-5129 -- Roč. 36, č. 9 (2014)

Ideály Pražského jara 1968, vize napravení křivd z 50. let opět Komunistickou stranou. Okupace spojeneckými vojsky v srpnu 1968 a změna politického kurzu. Tvrdé zákroky proti demonstracím již od podzimu téhož roku. Kvalitativní změna charakteru násilí po nástupu Gustáva Husáka do prezidentské funkce – rozpoutání tiskové kampaně a mediálních pohrůzek. Podmínka angažovanosti při pracovně-politických hodnoceních zaměstnanců ve všech odvětvích. Doba přímého i latentního zastrašování.

*politická moc ; politika ; socialismus ; komunismus ; násilí ;
Československo ; komunistická strana ; komunistický režim ;
1968–1989*

„Věděl jsem, že je důležité fotografovat“ : unikátní fotografie Josefa Koudelky ze srpna 1968

Pavλίna Formánková -- cze

In: Dějiny a současnost : kulturně historická revue --

ISSN 0418-5129 -- Roč. 30, č. 6 (2008), s. 14–16

Životní příběh fotografa Josefa Koudelky. V srpnu 1968 pořídil desítky unikátních snímků ze sovětské okupace v Praze. Emigrace do zahraničí. Spojení s americkou fotografickou agenturou Magnum Photos. Nezávislý život v zahraničí. V r. 2002 velká retrospektivní výstava v Praze. Koudelkovy fotografie má ve svých sbírkách řada prestižních muzeí. Knihu o něm vydalo nakladatelství Torst.

*dějepis ; historické hledisko ; fotografie ; fotografování ; emigrace ;
emigrant ; Koudelka, Josef ; Koudelka, Josef ; okupace ; 1968*

„Walter zrádce, ať žije Dubček!“ : Pražské jaro a východoněmecké obyvatelstvo

Tomáš Vilímek -- cze

In: Dějiny a současnost : kulturně historická revue --

ISSN 0418-5129 [CZ] -- Roč. 30, č. 1 (2008), s. 34–36

Důležitost r. 1968 pro NDR (přijetí nové ústavy, 150. výročí narození Karla Marxe). Pražské jaro se postaralo o čerstvý vítr ve východním bloku, který vyvolal zájem i v NDR. Akce jednotlivců a skupin po okupaci ČSSR v srpnu 1968, které se zúčastnila i východoněmecká armáda. Osobnosti NDR v opozici. Dokonce i levicoví intelektuálové považovali okupaci Československa za zradu na světové revoluci.

*dějepis ; dějiny dvacátého století ; komunismus ; historické
hledisko ; politika ; opozice ; postoj ; NDR ; 1968*

1. září 1968 a Univerzita Karlova

Jan Krupka -- cze

In: Metropolitní telegraf -- [CZ] -- Roč. 1, č. 3 (1992), s. 3

Vzpomínky na obsazení historických budov Univerzity Karlovy sovětskou okupační armádou v r. 1968 a na brutální prohlídku archívu a rektorátu v r. 1969.

dějiny ; 1968–1969

Anabáze jednoho učitele z éry reálného socialismu

Vladimír Spousta -- cze

In: Pedagogická orientace : vědecký časopis České pedagogické společnosti -- ISSN 1211-4669 -- Roč. 25, č. 3 (2015), s. 472–486

Životní příběh docenta PhDr. Vladimíra Spousty, CSc., klíčové osobní a profesní události v časech tzv. reálného socialismu – původ a rodinné danosti, studentské problémy, potíže začínajícího učitele, pedagogická činnost na všech stupních školské soustavy, perzekuce a šikana po okupaci v srpnu 1968. Příčiny čtyřicetiletého fungování komunistické totality.

učitel ; biografie ; životní příběh ; pedagogická činnost ; historické hledisko ; dějiny dvacátého století ; socialismus ; reálný socialismus

Čtyřicet let od srpna 1968

František Emmert -- cze

In: Společenskovědní předměty : čtvrtletník pro pedagogy základních a středních škol -- Roč. 7, č. 4 (2007/2008), s. 3–10

Článek vychází z autorovy knihy Rok 1968 v Československu. Popisuje události noci z 20. na 21. srpna a následujících dní: jednání předsednictva ÚV KSČ, překročení hranic vojsky pěti zemí Varšavské smlouvy, střet konzervativního a reformistického křídla, vysílání svolání Všem lidu, obsazování státních a stranických budov intervenčními vojsky, demonstrace.

dějepis ; dějiny dvacátého století ; politika ; socialismus ; reforma ; politické chování ; Československo ; 1968

Demokratizaci? Demokracii! Pražské jaro 1968 a společnost

Jitka Vondrová -- cze

In: Společenskovední předměty : čtvrtletník pro pedagogy
základních a středních škol -- Roč. 7, č. 3 (2007/2008), s. 8–14

Společenský vývoj a nálada v druhé polovině 60. let dvacátého století. Snahy o autonomii v umělecké a vědecké tvorbě a jejich potlačování. Změna postoje KSČ po personální změně v jejím vedení na začátku roku 1968 (A. Dubček). Snaha o demokratizaci společnosti a její projevy. Ustoupení sovětskému tlaku ze strany československé politické reprezentace a lidový odpor vůči sovětským okupantům.

*dějiny dvacátého století ; politické chování ; společenský vývoj ;
demokratizace ; Československo ; 1968*

Diskurs o modernizace výuky a školy v podmínkách totalitární společnosti (na příkladu FF UK v Praze po r. 1968 v normalizačním režimu)

Jaroslav Kořta -- cze

In: Historia scholastica : mezinárodní časopis pro dějiny výchovy
a vzdělávání : international review for history of education --
ISSN 1804-4913 -- Roč. 2, č. 2 (2016), s. 50–57

Příspěvek se věnuje nejprve obecně společenské situaci v době normalizace. Poté se zaměřuje na počátek sedmdesátých let 20. století, kdy na FFUK dochází k zastrašování oponentů režimu, čistkám v KSČ a následnému propouštění z práce (uvádí přesné údaje o propuštěných vysokoškolských učitelích na FFUK). Autor příspěvku se dále zabývá podmínkami fungování pedagogické vědy a deformací našeho školství v období komunistické totality. Upozorňuje na skutečnost, že existovaly pokusy o modernizaci vzdělávání, narážely však na mocenské tlaky a ideologický dozor.

*totalita ; společnost ; inovace ve vzdělávání ; fakulta ; ideologie ;
propuštění ; vysokoškolský pedagog ; práce ; komunismus ; postoj ;
dohled ; moc ; historické hledisko ; diskuse ; Univerzita Karlova ;
Československo ; 1968–1989*

Generační zázemí našeho společenského vývoje

Josef Alan -- cze

In: Sociologický časopis -- [CZ] -- Roč. 26, č. 4 (1990), s. 321–325

Nutno věnovat pozornost všem generacím obyvatel. Nestejné důvody k vystoupení mládeže v roce 1968 a 1989 vlivem rozdílných podmínek doma i ve světě. Mladí v rozporu s opatrností rovněž nespokojených rodičů, problém dvojí morálky, únik do soukromí. Rok 1989 nastolil rozpory, které je nutno řešit radikálními změnami. Předpoklad dalších změn ve vztahu generací.

*morálka ; společnost ; společenské vztahy ; mládež ; komparace ;
prognóza ; sociologický výzkum ; Československo ; generace ;
1968 ; 1989*

Historie je učitelkou národa

Martin Štěpánek -- cze

In: Komenský -- [CZ] -- Roč. 126, č. 3/4 (2001/02), s. 58–59

Zamyšlení nad událostmi, které následovaly po invazi armád Varšavské smlouvy (21.srpna 1968) do Československa. Negativní vliv více než dvacetileté okupace sovětskou armádou na vývoj naší společnosti.

*dějiny ; dějiny dvacátého století ; společnost ; působení ;
Československo ; století 20 ; 1968*

Husákův domeček z karet. V historii východního bloku byla normalizace docela všední příhodou

Oldřich Tůma -- cze

In: Dějiny a současnost : kulturně historická revue --

ISSN 0418-5129 [CZ] -- Roč. 26, č. 4 (2004), s. 3–6

Počátek normalizace po nástupu Gustáva Husáka do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ v dubnu 1969. Taktika výběrové represe a techniky pacifikace společnosti. Srovnání situace u nás s ostatními komunistickými režimy v Evropě. Úspěchy normalizace v 70. letech a počátky rozkladu systému.

*dějepis ; dějiny dvacátého století ; socialismus ; vládní politika ;
společenský vývoj ; Československo ; 1969–1979*

Jan Patočka : filosof jako svědomí svého národa

Walter Biemel -- cze

In: Filosofický časopis -- ISSN 0015-1831 -- Roč. 56, č. 3 (2008),
s. 331–343

Autor stati se zabývá jednak Patočkovým výkladem vztahu filozofie a politiky k dějinám v rámci Evropy, jednak jeho pojetím českých dějin v období jejich vrcholu (smrt J. Husa, Jednota bratrská), i jejich úpadku (ústup Hitlerovi v době mnichovského diktátu). Člověk prošel podle Patočkova přesvědčení třemi dějinnými etapami: bezdějinnou, předdějinnou a dějinnou. Ta poslední se datuje od doby, kdy si člověk uvědomil možnost své osobní svobody. Vývoj českého národa od století osvěcenství, jazykový nacionalismus, který znemožnil účinnou obranu proti nacistickému nebezpečí i postoj národa v r. 1968, s nímž Patočka nesouhlasil. Jeho účast v Chartě 77, kterou zaplatil životem.

*filozofie ; politika ; dějiny ; dějiny dvacátého století ; kritičnost ;
biografie ; nacionalismus ; Patočka, Jan ; Evropa ; Čechy (Česko)*

K sociologii v období normalizace

Pavel Machonin -- cze

In: Sociologický časopis -- ISSN 0038-0288 [CZ] -- Roč. 40, č. 5 (2004), s. 643–650

Autorovy osobní zkušenosti z oblasti sociologie v Československu v letech 1969–1989. Sociologické instituce byly zrušeny a sociologie nahrazena marxistickou filozofií. Mnoho sociologů přišlo o zaměstnání a jejich jedinou záchranou byly nesociologické veřejné instituce (výzkumné ústavy, zdravotnické ústavy apod.), kde směli pracovat. Přehled studií z doby normalizace.

sociologie ; historické hledisko ; společenský vývoj ; komunismus ; zkušenost ; Československo ; 1969–1989

Literatura určená k likvidaci -- cze

In: Duha : informace o knihách a knihovnách z Moravy -- ISSN 0862-1985 [CZ] -- Roč. 18, č. 4 (2004), s. 1–10

Jedním z důsledků normalizace byla obsahová prověrka knihovních fondů veřejných knihoven (v letech 1972–1974) a následné vyřazení závadné literatury do depozitářů. Jednalo se především o českou tvorbu z 60. let 20. století. Většina této literatury byla uvolněna podle pokynu ministerstva kultury až na jaře roku 1989. V článku je uveden abecední přehled závadných autorů a jejich děl. Díla označená tečkou se vrátila zpět do knihoven.

literatura ; kniha ; totalita ; socialismus ; soupis

Natáčeli jsme invazi : vzpomínky dokumentaristy na srpen 1968

Rudolf Krejčík -- cze

In: Dějiny a současnost : kulturně historická revue -- ISSN 0418-5129 -- Roč. 30, č. 8 (2008), s. 21–23

Vzpomínky režiséra Rudolfa Krejčíka na natáčení filmu o sovětské invazi do Československa v srpnu 1968. Osudy dokumentárního filmu Seven days to remember. Jeho cesta a promítání v Montrealu. Filmografie Rudolfa Krejčíka.

dějepis ; dějiny dvacátého století ; film ; dokumentární film ; Československo ; režie ; dokumentační práce ; 1968

Nechci žít v nesvobodě

Marie Těthalová -- cze

In: Rodina a škola -- ISSN 0035-7766 -- Roč. 56, č. 2 (2009),
s. 26–27

Vzpomínka na Jana Palacha (1948–1968). Informace o jeho životě a době, ve které žil. Svobody, po které toužil a které obětoval svůj život, se nedočkal.

dějiny dvacátého století ; společnost ; politika ; politika ve vztahu k mládeži ; totalita ; úmrtí ; společenská změna ; politické chování ; Palach, Jan ; Československo ; 1969

Nejvyšší oběť Jana Palacha

Jiří Hoppe -- cze

In: Společenskovední předměty -- [CZ] -- Roč. 3, č. 2 (2003/04),
s. 3–8

Vývoj společenské a politické situace v Československu po srpnu 1968. Kolaborace politického vedení státu s okupanty. Palachův čin a reakce veřejnosti na něj. Odkaz Jana Palacha pro budoucnost.

dějiny dvacátého století ; dějepis ; učivo ; společenská změna ; politické chování ; Palach, Jan ; Československo

Odras doby v díle Jana Patočky

Jan Sokol -- cze

In: Studia Comeniana et historica -- [CZ] -- Roč. 24, č. 52 (1994),
s. 12–16

Dílo J. Patočky bylo ovlivněno jak existenčními okolnostmi, které mu často neumožňovaly věnovat se soustavně filozofii, tak publikačními možnostmi. Patočkův vztah k době a jeho odraz v díle: Česká vzdělanost v Evropě, Dvojí rozum a příroda v německém osvícenství, Symbol země u Karla Hynka Máchy jako odpověď na období okupace. Masaryk, Komenský a Rádl v 50. letech. O smyslu dneška v r. 1968. Dílo ze 70. let.

dílo ; filozofie ; biografie ; komeniologie ; Komenský, Jan Amos ; Patočka, Jan ; Komenský, Jan Amos

Poučení stále (málo) platné : příběh jednoho politického manifestu

Jaroslav Cuhra -- cze

In: Dějiny a současnost : kulturně historická revue --

ISSN 0418-5129 [CZ] -- Roč. 30, č. 1 (2008), s. 30–33

Článek o dokumentu Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ, který vydala komunistická garnitura, aby se vyrovnala s okupací ČSSR v srpnu 1968. Jak byl dokument, učený pro celé mezinárodní komunistické hnutí přijímán doma a v zahraničí a jak se k němu stavělo obyvatelstvo.

dějiny dvacátého století ; dějepis ; politika ; dokument ; komunismus ; historické hledisko ; společnost ; společenský vývoj ; Československo

Pražské jaro 1968

Jitka Vondrová -- cze

In: Společenskovědní předměty -- [CZ] -- Roč. 3, č. 1 (2003/04), s. 3–7

Vývoj společenské a politické situace v Československu v první polovině roku 1968. Neúspěšné balancování nového politického vedení v čele s A.Dubčekem mezi požadavky Moskvy a společenským tlakem na reformní změny vedoucí k demokratické přeměně režimu.

dějiny dvacátého století ; společenský vývoj ; společenská změna ; politika ; politické chování ; mezinárodní vztahy ; Československo ; 1968

Před pádem: Brežněv a jeho doba

Karel Durman -- cze -- Lit.

In: Historický obzor -- [CZ] -- Roč. 5, č. 5 (1994), s. 108–114

Selhání Chruščovových reforem (zemědělská kampaň a reorganizace), konspirace proti Chruščovovi, rezignace, jmenování Brežněva. Konzervativní oligarchie (Suslov, Andropov). Brežněv jako politik. Volba ekonomické politiky a ideologie. Reálný socialismus. Intervence v Československu 1968 a sovětsko-čínský spor 1968/69. Brežněv a západní politika. Zlepšování statu quo. Afghánistán a Polsko. Andropov.

politika ; dějiny ; Brežnev, Leonid Il'jič ; Brežnev, Leonid Iljič ; Sovětský svaz ; 1964–1982

Přerušný svátek : svědectví polské geoložky z prvních dní okupace

Halina W. Dobrucka ; [Překladatel] Tomáš Zahradníček -- cze
In: Dějiny a současnost : kulturně historická revue --
ISSN 0418-5129 [CZ] -- Roč. 27, č. 3 (2005), s. 39–43

Srpen 1968 v Praze z pohledu polské účastnice zasedání mezinárodního geologického kongresu. Ukázka z knihy, která vyšla v 70. letech v polském samizdatu a teprve v roce 1993 volně.

dějiny dvacátého století ; Československo ; okupace ; 1968

Psychological, Cultural, Historical and Spiritual Aspects of Exile

Bronislava Volková -- eng
In: Comenius : journal of Euro-American Civilization --
ISSN 2333-4142 -- Roč. 1, č. 2 (2014), s. 199–209

Autorka, která čerpá z vlastní zkušenosti, se zamýšlí nad exilem z pohledu psychologického, kulturního, duchovního i historického. Představuje tři základní vlny československého exilu v průběhu 20. století: v roce 1939 (útěk převážně židovského obyvatelstva před fašismem), po komunistickém převratu v roce 1948 a po sovětské okupaci roku 1968 (do této vlny se řadí i autorka příspěvku). Pozornost věnuje zejména poslední vlně exilu.

uprchlík ; emigrace ; emigrant ; zkušenost ; psychologie ; komunismus ; fašismus ; totalita ; dějiny dvacátého století ; dějepis ; Československo ; 1968

Rok 1968 : informace a emoce

Anna Hrnečková -- cze
In: Tvořivá dramatika -- ISSN 1211-8001 -- Roč. 20, č. 3 (2009), s. 33–50

Autorka (posluchačka katedry výchovné dramatiky na DAMU) se-
znamuje s dvoudenním dramatickým projektem, který vytvořila pro žáky ZŠ při příležitosti čtyřicetiletého výročí 21. srpna 1968. Projekt byl postaven na příběhu s postavami a využívá techniky dramatu. Rozhodnutí, které je třeba v příběhu učinit, řeší sami žáci. Tématem pro drama byly politické události a život obyčejných lidí.

projekt ; výuka ; dějiny dvacátého století ; dramatizace ; drama ; žák ; dramatická výchova ; spolupráce ; informace ; emoce ; výročí ; 1968

Se Sovětskou armádou opět na věčné časy

Marie Černá -- cze

In: Dějiny a současnost : kulturně historická revue --

ISSN 0418-5129 -- Roč. 36, č. 9 (2014), s. 13–16

Po vtrhnutí spojeneckých vojsk Varšavské smlouvy do Československa v r. 1968 byli tito vojáci všemi považováni za okupanty. Rok poté již byla jednota veřejného projevu pryč. Za hrozbu společenskému řádu začali být považováni ti, kteří proti okupantům protestovali. Proměna obrazu okupace v přátelskou pomoc. Českoslovenští politici se znovu zavázali ke spojení se Sovětským svazem, plánům této družby věnovala sovětská strana značnou pozornost. Zde neměla tato družba být záležitostí jen politických špiček, ale celého národa. Vznik Svazu československo-sovětského přátelství (SČSP). Důraz na výuku ruštiny, import sovětské kultury, navazování družebních vztahů na úrovni okresů, podniků, škol apod.

*politika ; komunismus ; přátelství ; armáda ; pomoc ; dějepis ;
dějiny dvacátého století ; Československo ; okupace*

Stávka 1968

Ladislav Haňka -- cze

In: Alma mater -- [CZ] -- Roč. 1, č. 3 (1990/91), s. 90–95

Dobový dokument. 17. listopad 1968 (stávka jako protest proti 21. srpnu 1968) a jeho souvislosti s listopadovou revolucí 1989. Studentské hnutí v 60. letech u nás.

*dějiny ; stávka ; Československo ; studentstvo ; 1968 ; 1989 ;
století 20*

Tito, Brežněv a jugoslávská podpora Pražského jara : rozhovor s Raifem Dizdarevičem o Československu v roce 1968 a cestě k srpnové okupaci

Raif Dizdarević ; [Autor interview] Jiří Kuděla, Milena Kudělová,
Dušan Karpatský -- cze

In: Dějiny a současnost : kulturně historická revue --

ISSN 0418-5129 -- Roč. 30, č. 5 (2008), s. 17–20

Raif Dizdarević v 60. letech pracoval jako velvyslanecký rada na jugoslávské ambasádě v Praze. Jeho postřehy z pražského předjaří. Jak posuzoval československé politiky, zejména Alexandra Dubčeka. Reakce Jugoslávie na sovětskou okupaci Československa v srpnu 1968. Vzpomínky z návštěvy čtyř československých ministrů, které okupace zastihla v Jugoslávii. Přátelství s ekonomem Otou Šikem.

*dějiny dvacátého století ; dějepis ; historické hledisko ; politika ;
komunismus ; hodnocení ; interview ; Dubček, Alexander ;
Československo ; Jugoslávie ; okupace ; 1968*

**Vltava – socialistický hlas pravdy : rozhlasový projekt
na podporu posrpnové normalizace**

David Hertl -- cze

In: Dějiny a současnost : kulturně historická revue --

ISSN 0418-5129 -- Roč. 34, č. 3 (2012), s. 23–25

Rozhlasovému vysílání koncem srpna 1968 z druhé strany bari-
kádý – prookupačnímu vysílání – je věnováno jen málo pozor-
nosti. Bylo připravováno již od jara, poprvé se v éteru objevilo
21. srpna 1968 ráno. Kdo byli lidé v pozadí Vltavy, která vysílala
z Drážďan v tehdejším východním Německu. Role sovětských
expertů, podpora normalizačních snah. Vysílání Vltavy skončilo
v únoru 1969, po návštěvě Vasilu Bilaka v Berlíně. V r. 1972 vznikl
v Československém rozhlase nový program s názvem Vltava. Nej-
spíš to měl být způsob, jak na původní stanici tohoto jména za-
pomenout.

*dějepis ; dějiny dvacátého století ; politika ; komunismus ;
rozhlasové vysílání ; ideologie ; historické hledisko ; propaganda ;
Československo ; okupace*

**Výuka sociologie v čase tání a v časech normalizace
(1964–1989) : kapitola o vztahu vědění a moci,
vědy a politiky, reality a mýtotorby**

Miloslav Petrusek -- cze

In: Sociologický časopis -- ISSN 0038-0288 [CZ] -- Roč. 40, č. 5
(2004), s. 597–607

V r. 1950 byly zrušeny katedry sociologie, a ta zmizela z vysokých
škol tehdejšího Československa. Uvolnění v době tání (zhruba
1958–1969), pokus sociologii revitalizovat. Na FFUK zahájena vý-
uka sociologie. R. 1968 byl rokem přelomovým, kdy se sociolo-
gie postavila na vlastní nohy. Historie katedry sociologie na FFUK
do r. 1977. Situace v Brně. Postavení sociologů v tomto období.

*sociologie ; společenský vývoj ; historické hledisko ; dějiny
novověku ; komunismus ; Československo ; 1964–1989*

Stručné představení Pedagogické knihovny J. A. Komenského, jejího fondu a informace o speciálních sbírkách

Pedagogická knihovna J. A. Komenského působí od roku 2011 jako organizační složka paměťové instituce s názvem Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského a je podle zákona č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon), **veřejnou specializovanou pedagogickou knihovnou v působnosti MŠMT**. Knihovna spravuje přes 500 tis. svazků; poskytuje knihovnické a informační služby právnickým a fyzickým osobám, především z oblasti pedagogiky, školství, výchovy, výzkumu,

vzdělávání a dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků. Současně plní funkce veřejně přístupné vědecké knihovny, která vytváří a shromažďuje státem dotovaný fond domácí a zahraniční literatury, informačních pramenů a zdrojů z oblasti výchovy, vzdělávání, školství a příbuzných společenských věd. Knihovna je zapsána v evidenci knihoven MK ČR pod č. 3226.

Počátky budování knižního fondu této knihovny souvisejí s historií *Společnosti českého musea paedagogického* v Praze, neboť první knihy byly získány právě pro *Museum Komenského* a *Stálou výstavu školskou*. Podle starších pramenných zdrojů lze vysledovat snahy vytvořit samostatnou ústřední pedagogickou knihovnu již na začátku 20. století. Vlastní zahájení činnosti knihovny je spojeno s novodobou historií samostatného československého státu. Vznikla v roce 1919 jako součást Československého

pedagogického ústavu J. A. Komenského a jejím tehdejším hlavním úkolem bylo „přispívat ke studiu pedagogiky a československého školství“ získáváním „knižní a časopisecké literatury vhodné ke studiu pedagogiky a jejích věd pomocných, zejména se zřetelem ke školské reformě“.

K významným a svou povahou specifickým fondům knihovny patří tzv. Sukova studijní knihovna literatury pro mládež (dětská literatura od konce 18. stol.), komeniologická literatura nebo historický fond učebnic, učebních osnov a školních výročních zpráv.

Historie a postavení Pedagogické knihovny J. A. Komenského ve 2. polovině 20. století a po roce 1989

Do šedesátých let 20. století vstupovala knihovna nesoucí od roku 1945 název **Státní pedagogická knihovna Komenského (SPKK)** a přičleněná od roku 1958 k Výzkumnému ústavu pedagogickému (VÚP) se sídlem v Mikulandské ul. 5, Praha 1, obohacená o některá pracoviště VÚP knihovnického zaměření, ze kterých se vytvářely v SPKK tzv. speciální referáty (např. referát literatury pro mládež, referát učebnic a skript za účelem budování speciálního konzervačního fondu nebo referát komenian). Její rozmach byl potvrzen i v organizačním statutu státních vědeckých knihoven¹, jehož příloha určovala specializace jednotlivých knihoven. Nové vymezení SPKK bylo stanoveno takto: „**Státní pedagogická knihovna Komenského v Praze**

a) je ústřední knihovnou v ČSR pro pedagogiku, pro učebnice a skripta a pro literaturu pro mládež,

b) je ústřední knihovnou pro studium života a díla J. A. Komenského,

c) rediguje a vydává bibliografie o literatuře v oborech své specializace, d) je ústředím pro poskytování informací o literatuře specializace,

e) je ústředím pro pedagogickou dokumentaci a pro informace z oboru své specializace pro UNESCO a BIE (Mezinárodní úřad pro výstavnictví) poskytované prostřednictvím Národní komise a k tomuto účelu provádí koordinaci pracovních plánů všech pedagogických knihoven v ČSR,

f) je hlavním metodickým střediskem pro školní a učitelské knihovny a pro práci s pedagogickou literaturou.“² Takto rozsáhlá činnost a posílené kompetence SPKK byly zajišťovány koncem 50. let 26 odbornými pracovníky podle nově schválené systemizace a organizační struktury.

V průběhu šedesátých let se knihovna dále rozšiřuje, prohlubuje svou specializaci³ a je pověřována dalšími úkoly odborného a metodického charakteru.

Rozvíjí metodickou činnost v síti školních knihoven, spolupracuje s dalšími pedagogickými knihovnami, jejichž odbornou činnost jako ústřední pedagogická knihovna řídí, navazuje spolupráci s knihovnami podobného zaměření v zahraničí, což bylo oceněno prezidentem republiky u příležitosti 50. výročí jejího vzniku (1969) udělením státního vyznamenání – Řádu práce – za významný přínos k rozvoji socialistické pedagogiky.

Sedmdesátá léta minulého století byla pro knihovnu obdobím velkých funkčních, organizačních, personálních i provozních změn poplatných politickým změnám, k nimž po r. 1969 v ČSSR došlo. Podle nového statutu VÚP byl s účinností od 1. října 1971 dokončen proces začleňování SPKK do VÚP, knihovna byla i v oblasti personální a mzdové spojena s VÚP a její zaměstnanci byli převedeni do pracovního poměru VÚP.⁴ V následujícím

roce pod novým vedením⁵ vypracovala SPKK některé koncepční souhrnné a koncepční materiály (např. návrh nového organizačního řádu SPKK, zpráva o stavu školních knihoven a návrh nových opatření k jejich rozvoji, pokyny k prověrce knihovního fondu a k práci se zvláštními fondy aj.), provedla obsahovou prověrku fondu s místním vyčleněním literatury s protistátním a závadným politicko-ideovým obsahem a zřídila zvláštní fond těchto knihovních dokumentů. V následujících letech byly

¹ MŠK č. j. 53 435/54-C IV/4 ze dne 11. srpna 1954.

² HYKEŠ, Pravoslav a kolektiv: *40 let Státní pedagogické knihovny Komenského v Praze 1919–1959*, Praha 1959, s. 32–33.

³ Směrnicí Československého ústředí knižní kultury č. j. Š-2101/63-PV4 byl SPK přiznán povinný výtisk TS 02, učebních textů, učebních osnov a dvojrozměrných učebních pomůcek.

⁴ Výnos MŠ z 9. 9. 1971 č. 21.170/71.

⁵ Novým ředitelem SPKK jmenovalo MŠ ČSR k 1. 1. 1972 PhDr. Drahoslava Gawreckého.

dále rozšiřovány kompetence SPKK: převedením referátu devizových publikací resortu školství a metodické činnosti pro síť vysokoškolských knihoven ze Státní knihovny ČSR s následným zřízením metodického ústředí pro tuto síť. Po několikaletém jednání o začlenění SPKK do informačního systému VTEI (vědeckotechnické a ekonomické informace), který měl být vytvořen v resortu školství pro oblast výchova, vzdělávání, školství, došlo s platností od 1. ledna 1974 k převedení SPKK z VÚP do *Ústavu školských informací* (ÚŠI)⁶ v Praze. SPKK se stala podle nového statutu ÚŠI⁶ součástí ústavu. Plní úkoly státní vědecké knihovny pro pedagogiku a školství v ČSR a je koordinačním a metodickým střediskem pro síť knihoven v oboru působnosti ministerstva. Jako organizační součást ústavu se knihovna podílí na jeho úkolech především v oblasti VTEI. V rámci reorganizace ÚŠI bylo následně do SPKK převe-

deno oddělení metodiky a výzkumu a knihovna se rozrostla na pět oddělení.⁷

Od roku 1976 SPKK plnila úkoly odvětvové knihovny a funkci základního informačního střediska pro ministerstvo školství. V dalších letech knihovna rozvíjela spolupráci s oborovými informačními středisky (především se státními vědeckými knihovnami, knihovnami pedagogických fakult a knihovnami dalších ústavů řízených ministerstvem školství) a koordinací nákupu zahraničních periodik a jejich analytickém zpracování se zasloužila o vznik rozsáhlé bibliografické kartotéky české i zahraniční článkové literatury.

V osmdesátých letech se vedle plnění dosavadních úkolů, kterými byla knihovna pověřována, objevil v její činnosti nový charakteristický prvek, který se bude dále rozvíjet a stane se

určujícím pro její budoucnost. Tím byla automatizace a zavádění nových technologií.⁸

Politické události v naší zemi, k nimž došlo na podzim roku 1989, vedly k razantním změnám ve všech oblastech života a projevíly se i na řadě opatření realizovaných počátkem devadesátých let v SPKK. Po zrušení cenzury byly v roce 1990 zpřístupněny čtenářům publikace z tzv. zvláštního fondu. (Knihy vyčleněné z hlavního fondu z ideologických důvodů byly opět do fondu vřazeny). Navazující profilace knihovního fondu, která byla zahájena v roce 1991, se zaměřila na vyřazování nadbytečných multiplikátů morálně zastaralé literatury. Knihovna prošla zásadním procesem přerodu nejen z hlediska nových pohledů a postojů na pedagogickou orientaci své činnosti podle nových hodnotících kritérií a stanovených obsahových priorit, ale především následující léta zna-

menala skutečnou revoluci ve využívání nových informačních technologií v knihovnické praxi. V průběhu 90. let došlo v SPKK postupně k nutné automatizaci veškerých knihovnických procesů.⁹ Jako první byla automatizována bibliografie, lístková kartotéka byla uzavřena a záznamy začaly být ukládány v systému CDS/ISIS do Pedagogické bibliografické databáze (PBD). Souběžně s automatizací bylo zahájeno retrospektivní zpracování fondu.

Ke dni 31. 12. 1990 byl zrušen Ústav školských informací a 1. 1. 1991 vznikl *Ústav pro informace ve vzdělávání* (ÚIV) a SPKK se stala jeho součástí jako státní vědecká knihovna pro pedagogiku a školství. Převratné politické události začátku devadesátých let a z nich vyplývající nové odborné úkoly SPKK kladly značné nároky na nové formy a způsoby práce knihovny. Zrušení oborového povinného výtisku v roce 1992 se negativně odrazilo na

výrazném zvýšení nákladů knihovny na nákup knihovního fondu. Z mimořádných počínů knihovny v 1. polovině devadesátých let je vhodné připomenout např. jubilejní vydání

⁶ Rozhodnutí MŠ ČSR ze dne 9. 4. 1973, č. j. 7870/73-400 o delimitaci SPKK; č. j. 6123/74-110 ze dne 6. 2. 1974 – nový statut ÚŠI.

⁷ Oddělení doplňování a zpracování fondu, oddělení služeb čtenářům a ochrana knihovního fondu, oddělení bibliografie a dokumentace, oddělení speciálních referátů a oddělení metodiky a výzkumu.

⁸ 1984: Byl zpracován návrh na mikrofišování a využívání mikrofiší v resortu školství v oblasti devizové literatury a ideový záměr automatizace vybraných agend SPKK. 1989: Zahájeno poskytování reprografických služeb uživatelům knihovny z jejích prezenčních fondů.

⁹ V roce 1992 knihovna získala 5 počítačů, což umožnilo zahájit katalogizaci v systému MARKS a v roce 1995 po zakoupení nového softwarového zařízení byl spuštěn nový výpůjční systém. Současně bylo zahájeno analytické zpracovávání komeniologické literatury do databáze KOM (v systému CDS/ISIS), přírůstky knih Sukovy knihovny byly od března r. 1993 zpracovávány v systému MARKS-ISIS.

u příležitosti 400. výročí narození J. A. Komenského *Bibliografie knižních komenian za léta 1945–1990*, doplněné předmluvou o stavu komeniologického bádání v tuzemsku i zahraničí v české a anglické verzi, nebo uspořádání akce *SUK – Čteme všichni* – anketu dětí, knihovníků veřejných a školních knihoven, v níž se každoročně hlasuje o nejoblíbenější a nejčtenější knihu pro mládež uplynulého kalendářního roku a která trvá dodnes.¹⁰ Dalším neméně náročným odborným úkolem, s nímž se knihovna vyrovnala, bylo zpracování 1. verze Českého pedagogického tezauru – řízeného oborového slovníku určeného k indexování záznamů a jejich vyhledávání v pedagogické databázi a zpracovaného na podkladě Evropského pedagogického tezauru.

V polovině devadesátých let se uskutečnila reorganizace ÚIV, SPKK jako jedna z divizí ústavu fungovala v rámci

nové organizační struktury kromě svého sekretariátu se třemi odbornými odděleními: oddělení doplňování a zpracování fondů, oddělení služeb čtenářům a ochrany fondů a oddělení bibliografie a dokumentace.

První desetiletí 21. století znamenalo pro knihovnu období dalšího rozvoje, který byl zaměřen mimo jiné na rozšíření služeb handicapovaným čtenářům a vzdáleným uživatelům. Rozsáhlá rekonstrukce studovny, jejímž cílem bylo zvýšení kapacity úložného prostoru a počtu studijních míst, a modernizace knihovny s vestavbou osobního výtahu zajistila bezbariérový přístup pro uživatele s omezenou možností pohybu a tím i dostupnost služeb knihovny pro handicapované čtenáře.

Vzhledem k tomu, že SPKK byla jediná veřejně přístupná knihovna s celostátní působností a s nejúplnějším knihovním fondem specializovaným

na oblast výchovy, vzdělávání a školství, požádalo vedení knihovny svého zřizovatele o změnu názvu, který by lépe vystihoval její postavení a funkci a od 1. ledna 2004 knihovna nesla název *Národní pedagogická knihovna Komenského* (NPKK).

K poslední organizační změně, kterou knihovna prošla, došlo v červenci roku 2011, kdy se stala součástí *Národního pedagogického muzea a knihovny J. A. Komenského*. Přelomovým mezníkem v její téměř stoleté historii byl rok 2016, kdy se po šedesáti pěti letech svého působení na adrese Mikulandská 5, Praha 1, přestěhovala do nově zrekonstruovaných prostor v Jeruzalémské ulici ve stejné pražské čtvrti a tím se otevřela nová etapa v jejím vývoji: je to především bezbariérová dostupnost celého čtenářského patra, včetně sociálního zařízení, čímž knihovna naplňuje rovněž standardy fyzické dostupnosti kulturních insti-

tucí poskytujících veřejnou službu a zvyšuje jejich uživatelský komfort, dále dvě studovny – všeobecná a speciálních fondů, které jsou situovány po obou stranách půjčovny a zaujmají spolu s ní celé 2. patro budovy s celkovým počtem 28 čtenářských míst, nebo elektronický vstupní systém vymezující pohyb veřejnosti a zaměstnanců v rámci celého objektu a zajišťující v dnešní době jejich tolik žádoucí ochranu a bezpečnost. Knihovna rovněž vstřícně reflektuje potřeby svých uživatelů – např. zřízením dětského koutku v půjčovně pamatovala na speciální potřeby rodičů s dětmi z početné uživatelské obce vysokoškolských studentů. Samozřejmostí je i speciální počítač pro slabozraké uživatele knihovny.

Věřme, že si Pedagogická knihovna J. A. Komenského zachová své nezměnitelné postavení v celorepublikovém vzdělávání budoucích učitelů a širší pedagogické veřejnosti a bude se podílet na procesu celoživotního vzdělávání v současné informační společnosti a že bude i nadále onou pověstnou „branou k poznání“ a „vydatným pramenem studia pedagogiky teoretické i praktické“.

telů a širší pedagogické veřejnosti a bude se podílet na procesu celoživotního vzdělávání v současné informační společnosti a že bude i nadále onou pověstnou „branou k poznání“ a „vydatným pramenem studia pedagogiky teoretické i praktické“.

¹⁰ První ročník této soutěže se uskutečnil v roce 1994. Anketa nese jméno profesora Václava Františka Suka, významného prvorepublikového teoretika dětské literatury a zakladatele Sukovy studijní knihovny literatury pro mládež.